

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

у рамках Видавничої групи «Наукові перспективи»

*Матеріали XVIII-ої Міжнародної науково-практичної
конференції (07 лютого 2022 р., м.Тарту,
(Естонія), дистанційно)*

2022 р.

Міжнародний економічний інститут (Есеніце, Чехія)
Central European Education Institute (Братислава, Словаччина)
Національний інститут економічних досліджень (Батумі, Грузія)
Казахський національний університету імені аль-Фарабі (Казахстан)
Батумський навчальний університет навігації (Батумі, Грузія)
Регіональна Академія Менеджменту (Казахстан)
Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з
державного управління» (Київ, Україна)
Громадська організація «Асоціація науковців України» (Київ, Україна)
Університет Новітніх Технологій (Київ, Україна)
у рамках Видавничої групи «Наукові перспективи»

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

*Матеріали XVIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2022 р., м. Тарту (Естонія), дистанційно)*

2022 р.

International Economic Institute s.r.o. (Jesenice, Czech Republic)
Central European Education Institute (Bratislava, Slovakia)
National Institute for Economic Research (Batumi, Georgia)
Al-Farabi Kazakh National University
Batumi Navigation Teaching University (Batumi, Georgia)
Regional Academy of Management (Kazakhstan)
**Public Scientific Organization "Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in
Public Administration" (Kyiv, Ukraine)**
**Public Organization Organization "Association of Scientists of Ukraine"
(Kyiv, Ukraine)**
University of New Technologies (Kyiv, Ukraine)
within the Publishing Group "Scientific Perspectives"

MODERN ASPECTS OF MODERNIZATION OF SCIENCE: STATUS, PROBLEMS, DEVELOPMENT TRENDS

*Materials of the 18th International Scientific and Practical Conference
(February 7, 2022, Tartu (Estonia), remotely)*

2022

УДК 001.3-048.35:0/9](06)
С91

Схвалено до друку Президією Громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення № 1/2-22 від 02.02.2022)

Матеріали конференцій індексуються у міжнародній пошуковій системі Google Scholar

Організаційний комітет конференції:

І.В. Жукова - канд. н. держ. упр., доц.; *Є.О. Романенко* - д-р держ. упр., проф., Заслужений юрист України; *О.М. Непомнячий* - д-р держ. упр., проф., Заслужений будівельник України; *Володимир Бачишин* - доцент кафедри економіки (Братислава, Словаччина); *Петер Ошват* - доцент юридичного факультету (Братислава, Словаччина); *Л.С. Ахметова* - доктор історичних наук, професор політології, професор кафедри ЮНЕСКО (Казахстан); *О.І. Дачій* - д-р економ. н., проф., Заслужений працівник освіти України; *В.Л. Федоренко* - д-р юр. н., проф., Заслужений юрист України; *О.М. Макаренко* - д-р мед. н.; *Маркета Павлова* - директор Міжнародного економічного інституту (Прага, Чехія); *Юрій Кійков* - доктор інформатики, доктор технічних наук у галузі розвитку освіти (Теплице, Чехія); *Бадрі Гечбаія* - доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія).

Секретар: А.С. Ковальчук - здобувач ступеня доктора філософії (PhD).

Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ; Тарту, 07 лютого 2022 р. / за ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової. Київ; Тарту: ГО «ВАДНД», 2022. 498.

У матеріалах XVIII-ї Міжнародної науково-практичної конференції висвітлені: проблемні аспекти комунікативної взаємодії громадянського суспільства та публічної влади; питання визначення основних аспектів з якісного поліпшення процесу надання адміністративних послуг у нашій країні; дослідження ефективності проведення семінарського заняття, що залежить від методичної тактики дій викладача; перспективні напрями формування та розвитку міжнародного гуманітарного права; особливості дослідження рівня та структури професійної захворюваності у працівників сучасного гірничо-металургійного комплексу тощо.

Матеріали будуть цікаві науковцям, громадсько-політичним діячам, студентам, а, також, усім, хто цікавиться розвитком української держави і світовим досвідом реалізації інноваційних процесів.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

© автори, 2022

© Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління», 2022

© Громадська організація «Асоціація науковців України», 2022

© Видавнична група «Наукові перспективи», 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Луцький М.Г., Романенко Є.О., Мірошніченко О.В., Колишко Р.А. <i>НАВЧАННЯ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА САМООСВІТА ВИЗНАВАТИМУТЬСЯ ДЕРЖАВОЮ</i>	20
Kachan Ya.V. <i>PUBLIC SERVANTS' PROFESSIONALIZATION IN TERMS OF STATE FORMATION</i>	28
Mochkov O.B. <i>EXPERIENCE OF PARTICIPATION OF LOCAL SELF- GOVERNMENT BODIES OF POLAND IN TRAINING OF MILITARY SERVANTS FOR TERRITORIAL DEFENSE FORCES</i>	33
Артеменко А.І. <i>ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В ДЕМОКРАТИЧНИХ СУСПІЛЬСТВАХ</i>	37
Бондар В.Т. <i>НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ТАЛЛІНСЬКІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ОБСЕ</i>	39
Гайдай О.Д., Федоренко В.Л., Шутович В.В. <i>МЕТОД, МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК, ЯК ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ</i>	45

- Гончарук Н.Т., Чередниченко А.А.** 56
*ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ
НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА*
- Григор'єва Л.М.** 60
*КОНКУРС УПРАВЛІНСЬКИХ НОВАЦІЙ «КРАЦІ
ПРАКТИКИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»:
ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКА ІНІЦІАТИВА В УКРАЇНІ*
- Дегтяр А.О., Тесаловський О.Б.** 66
*СУБ'ЄКТНО-ОБ'ЄКТНІ ПРОЯВИ ЗВ'ЯЗКІВ 3
ГРОМАДСЬКІСТЮ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ*
- Кононенко В.В.** 71
*ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В
УКРАЇНІ ЗА ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО
ТА ДИРЕКТОРІЇ (1918 – 1920 РР.)*
- Ломакіна О.В.** 76
*РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ПРОЯВІВ
ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У СВІТІ*
- Половіна А.О.** 80
*ПОНЯТТЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДУ
ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я*
- Федоренко М.В.** 84
*ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВА
ЛЮДИНИ НА РІВНИЙ ДОСТУП ДО ДЕРЖАВНОЇ
(ЦИВІЛЬНОЇ) СЛУЖБИ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ ПІД ЧАС
ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19*

СЕКЦІЯ 2.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

Лисенко А.М.	90
<i>ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ</i>	

СЕКЦІЯ 3.

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Нarkushenko O.	95
<i>LEGAL ASPECTS OF VAT IMPROVEMENT IN DIGITAL AGE</i>	

СЕКЦІЯ 4

КІБЕРБЕЗПЕКА, КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

Макурін А.А., Макуріна О.А.	102
<i>ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ</i>	
Михелєв І.Л., Тарасов І.В., Філіпішина Л.М.	108
<i>СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН</i>	
Стефанова Г.Г., Охріменко І.М.	114
<i>ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ПІДЛІТКІВ КІБЕРСЕРЕДОВИЩІ</i>	

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

СЕКЦІЯ 5.

- Міщенко М.О.** 120
*ВИВЧЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НАРОДНОГО АРТИСТА УРСР МАРИНИЧА ГРИГОРІЯ
ВАСИЛЬОВИЧА ЯК ОДНОГО ІЗ ОСНОВОПОЛОЖНИКІВ
ПЕРШОГО ДЕРЖАВНОГО УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ*
- Пархоменко І.І.** 123
*ДО ПИТАННЯ ТВОРЕННЯ ЦІННОСТІ СУЧАСНОГО
КУЛЬТУРНОГО ПРОДУКТУ*

СЕКЦІЯ 6.

МАРКЕТИНГ

- Питуляк Н.С.** 128
*ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ОФІСНОЇ НЕРУХОМОСТІ В
УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ:
МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ*
- Пойта І.О., Калініченко О.О.** 133
*ВІДМІННІСТЬ ТОВАРІВ ПРОМИСЛОВОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ ВІД ТОВАРІВ СПОЖИВЧОГО
ВИКОРСТАННЯ: МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД*

СЕКЦІЯ 7.

МЕНЕДЖМЕНТ

- Kharin S.A., Korovina O.V., Papizh Y.S., Yudenko V.V.** 138
TOURISM MANAGEMENT: FEATURES DURING COVID-19
- Голованова Г.Є., Татарнікова П.О.** 143
ІНВЕСТУВАННЯ ПЕРЕРОБНИХ ГАЛУЗЕЙ В УКРАЇНІ

Колодяжна І.В. 146
*ВПРОВАДЖЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ІННОВАЦІЙ НА
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ*

Скороходов В.А. 151
*СУЧАСНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ
ОСВИТИ*

СЕКЦІЯ 8.

ПРАВО

Колеснікова М.В. 155
*ДОБРОВІЛЬНЕ ТА ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ
СУДОВИХ РІШЕНЬ В СПРАВАХ АДМІНІСТРАТИВНОГО
СУДОЧИНСТВА*

Мельник Д.С. 159
*МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ
КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ*

Микитюк С.О., Микитюк В.О. 163
*ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПРИСЯЖНИХ ПОВІРЕНИХ ЗА
«СУДОВИМИ СТАТУТАМИ» 1864 Р.*

Наконечна А.М. 168
*ПРАВА ЛЮДИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОТРЕБОВОГО
ПІДХОДУ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ*

Онiщенко Н.М. 173
*ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЯК ЧИННИКИ СУЧАСНИХ
ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗМІН*

СЕКЦІЯ 9.

ПСИХОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

- Dr. Nagy Natália** 177
AZ UNGVÁRI DIÁKOK INTERNETES NYELVHASZNÁLATÁRÓL
- Dobrovolska R.** 182
THE CURRENT STATE OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR INTEGRATED TEACHING OF ART CYCLE SUBJECTS
- Kaminska S.V.** 186
EXTRACURRICULAR ACTIVITY IN THE RECEPTIONS OF UKRAINIAN SCIENTISTS
- Malyk S.L., Zhelibina L.M., Olkhova I.V., Medrazhevskaya A., Khrebtii G.I.** 190
CLINICAL THINKING FORMATION of STUDENTS of MEDICAL UNIVERSITY WITH MODERN ASPECTS of INNOVATIVE METHODS
- Matviienko L.H.** 193
INTEGRATION OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES INTO THE SYSTEM OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION
- Mykolaichuk A.I., Kuzmych S.I., Makhovych I.A., Mykolaichuk V.R.** 198
INCLUSIVE TEACHING CHALLENGES IN ADAPTING THE ESP AND STEM LEARNING MATERIALS

Prokofieva M.O., Sabitova A.P. <i>WITZE IN DER UND ÜBER DIE PANDEMIE</i>	204
Абільтарова Е.Н. <i>ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ</i>	208
Алексеева С.В. <i>ПРОФЕСІЙНИЙ ВЕКТОР ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В ПРОФІЛЬНІЙ СТАРШІЙ ШКОЛІ</i>	212
Безрук К.О. <i>УЧНІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА</i>	218
Білоус А.А. <i>ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ</i>	222
Варгата О.В., Комар Т.В. <i>СУЧАСНІ ОСВІТНІ МОДЕЛІ ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «SOFT SKILLS»: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД</i>	228
Водолазська О.О. <i>ОСОБЛИВОСТІ ЛОКУСУ КОНТРОЛЮ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СУВЕРЕННОСТІ</i>	232
Гаврило О.І. <i>АКТИВІЗАЦІЯ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ</i>	237
Гончар О.А. <i>ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ</i>	241

- Григоренко В.Л.** 246
СТВОРЕННЯ ТОЛЕРАНТНОГО ОСВІТНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В
УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ
- Гришук Ю.В.** 251
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У
ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ДІАГНОСТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ
ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ШКОЛИ
- Заболоцька С.І.** 256
ПРОГРАМА ТА МЕТОДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО
СУПРОВОДУ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ
МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ
ПСИХОЛОГІЯ
- Іотковська М.О.** 260
БРЕНДІНГ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ
КАФЕДРИ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ
ОСВІТИ
- Йопа Т.В.** 265
АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ
НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
- Калиновський Ю.Ю.** 270
ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ І ПАТРІОТИЧНОЇ
САМОСВІДОМОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ
ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
- Кириченко В.І.** 275
ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ
ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА ЗАСОБАМИ
ПОРТФОЛІО

- Кітова О.А.** 278
STEM-ОСВІТА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ДОНЕЧЧИНИ
- Ключкович Т.В., Попадич О.О.** 283
*ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В
УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ*
- Кобилянська О.Д., Шманько О.В.** 288
*ІНСТРУМЕНТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКИХ
ЦІННОСТЕЙ У ТРАНЗИТНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ
СОЦІУМІ*
- Коваль С., Бігич О.Б.** 295
*СТРУКТУРА КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІАЛОГІЧНОМУ
МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ*
- Корнута І.В.** 300
*КОМІКС ЯК ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАЦІЯ У ПОЧАТКОВІЙ
ШКОЛІ*
- Крикун В.Д.** 305
*АДАПТИВНИЙ ПІДХІД В ІНШОМОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ
ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ*
- Мартинюк Я.В.** 312
СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ, ЯК МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ
- Моргунова О.О.** 316
*ПРИЙОМИ РОБОТИ З ТЕКСТОМ, ЩО СПРИЯЮТЬ
РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК*

- Нечерда В.Б.** 320
*ВИДИ КЕЙСІВ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ
ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ*
- Омельченко М.С., Кузнецова Т.Г., Санжеревська О.О.** 326
*ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ УЗАГАЛЬНЕНЬ У
ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ*
- Оніщук Л.М., Щербина Ю.І.** 331
*СЕКЦІЙНА РОБОТА З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В
УМОВАХ ЗВО. РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ*
- Остапов А.В., Дабека В.** 336
*ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ СПОРТСМЕНІВ-ВОЛЕЙБОЛІСТІВ
ЗАВДЯКИ ЕФЕКТИВНОМУ ВІДНОВЛЕННЮ
ПРАЦЕЗДАТНОСТІ*
- П'янківська Л.В.** 339
*НЕЙРОГРАФІКА ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ АРТ-
ТЕРАПЕВТИЧНИЙ МЕТОД ТРАНСФОРМАЦІЇ
ОСОБИСТОСТІ*
- Павлишин Д.Ю., Тимчишин М.В.** 344
*СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПЕРЕКЛАДІ: ЕТАПИ
РОЗВИТКУ, МОДЕРНІЗАЦІЯ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ*
- Палько Т.В.** 348
*КРИЗА В ЖИТТІ ЛЮДИНИ – ЗАГРОЗА КАТАСТРОФИ ЧИ
ШЛЯХ ДО САМОЗМІН*

- Перепелиця А.В.** 353
*МОЖЛИВІСТЬ ВИНИКНЕННЯ ПАНІЧНИХ АТАК, ЯК
ПОТЕНЦІЙНА ПРОБЛЕМА ПЕРЕНЕСЕНОГО
ЗАХВОРЮВАННЯ COVID-19*
- Пісняк В.С.** 357
*ОБґРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ЗАДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ
ІНКЛЮЗІЇ*
- Раєвська І.М., Ізмайлова О.С.** 362
*ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ГРУПОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ*
- Резнікова Н.В.** 367
*МОДЕЛЬ ДИНАМІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ЧИННИК
ПОЛІПШЕННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ*
- Синиця Т.О.** 373
*ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТОК ЗВО ДО
ЗАНЯТЬ У СПОРТИВНИХ СЕКЦІЯХ*
- Стефанишин І.І., Тимчишин М.В.** 376
*ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ПЕРЕКЛАДАЧІВ: КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО
ПРОЦЕСУ ЗАДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ*
- Стефанова Г.Г.** 379
*СУЧАСНІ ЕКСПЕРТНІ ПРОЕКТИВНІ МЕТОДИКИ В
СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ НЕПОВНОЛІТНІХ*

- Форостюк І.В.** 384
ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ОН-ЛАЙН У ЗВО – ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ
- Хитровська Ю.В.** 389
НИЗЬКИЙ ПРЕСТИЖ ПРАЦІ ВИКЛАДАЧА ТА ВТРАТА КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК НЕГАТИВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ
- Цуканова Д.С.** 395
РОЛЬ РІДНОЇ МОВИ В ОСВІТНІХ ПРАКТИКАХ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН
- Чаплигіна Т.Ю.** 400
ОСОБЛИВОСТІ ТА ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ ІЗ ЖІНКАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї
- Чикалова Т.Г., Льода О.Є.** 405
ДИТЯЧИЙ НОН-ФІКШН ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
- Чорноморденко Д.І.** 410
МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ У СУЧАСНИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ТЕНДЕНЦІЯХ
- Чумаченко Д.О., Шевцова О.М.** 413
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗВО ДО УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
- Чупахіна С.В.** 418
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОДУКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Шеленкова Н.Л., Табаченко С.А. 424
МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Якимів С.А. 428
ВИКОРИСТАННЯ КАРТОК ПРОППА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Яцина О.Ф. 432
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ КЛІНІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

СЕКЦІЯ 10.

МЕДИЦИНА

**Kishchuk V.V., Bartsikhovskiy A.I., Dmitrenko I.V.,
Bondarchuk O.D., Lobko K.A., Isnyuk A.S., Hrytsun Ya.P.,
Skichko S.V.** 339
*CURRENT DIRECTIONS OF ENT PRACTICAL CLASSES AND
LECTURES OPTIMIZATION*

Semyonova L.S., Klimenko I.N. 450
*ACTIVITY OF WELL-KNOWN DOCTORS AS AN EXAMPLES
FOR FORMATION OF PERSONALITY OF MEDICAL
STUDENTS*

Астремський А.О. 454
*ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ ПОКАЗНИКІВ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО
СТАНУ ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ В ПРОЦЕСІ
АДАПТАЦІЇ ОРГАНІЗМУ ДО ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ*

Іваніків Н.М., Караба Р.І. 459
*РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З РОЗЛАДОМ
АУТИЧНОГО СПЕКТРУ*

- Селезньова С.В., Ракита Н.С., Мамедалієва С.А.,
Северин Н.М., Стрельченко О.С.** 464
*ОЦІНКА СТАНУ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ МЕШКАНЦІВ
ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ*

СЕКЦІЯ 11.

ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

- Халіляєва О.В., Пузирьова П.В.** 466
*УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В
СУЧАСНИХ УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ*

СЕКЦІЯ 12.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

- Трушкіна Н.В.** 472
*ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА ЯК ПРІОРИТЕТ РОЗВИТКУ
ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЕСТОНІЇ*

СЕКЦІЯ 13.

ПРОБЛЕМАТИКА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- Пересічна С.М., Собко А.Б.** 478
*НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ БОРОШНЯНИХ КУЛІНАРНИХ
ВИРОБІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ГЛЮКОРНУ*

СЕКЦІЯ 14.

ТУРИЗМ

- Богатирьова Г.А., Бурак Є.А., Коваленко Д.О.** 483
*ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СУЧАСНОГО МУЗЕЮ*

СЕКЦІЯ 15.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Пушкар О.І., Бондаренко Л.Ф.

*ЧЕТВЕРТА ПРОМИСЛОВА РЕВОЛЮЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА
РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВ*

488

СЕКЦІЯ 16.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Веретинський А. І.

*РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ В ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ
ВЛАДНО-СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА*

493

Шановні друзі та колеги!

Висловлюю щирі вітання та найкращі зичення подальших успіхів із нагоди виходу матеріалів XVIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку», м. Тарту (Естонія).

Сучасні тенденції розвитку вітчизняної освіти – серйозний привід для переосмислення стану, проблем і перспектив розвитку науки, її

теоретико-методологічного й практичного забезпечень за кордоном.

Сподіваюся, що видання зацікавить Вас не тільки своєю різноманітною тематикою, а й авторським баченням проблематики розвитку державності в сучасному світі, особливостями формування соціальної правової держави, аналізом процесів становлення людиноцентричного підходу до розуміння сутності публічної влади.

Щиро бажаю успіхів роботі, виконання всіх намічених планів, невичерпної енергії та життєвого оптимізму!

Запрошую до обміну думками всіх зацікавлених фахівців.

**З повагою,
Директор Видавничої групи
«Наукові перспективи», кандидат
наук з державного управління,
доцент**

Жукова І.В.

СЕКЦІЯ 1.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Луцький М.Г.

доктор технічних наук, професор, лауреат
Державної премії України в галузі науки і техніки
ректор,
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України, проректор з наукової роботи,
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Мірошниченко О.В.

кандидат економічних наук,
Заслужений економіст України,
виконавчий Віце-президент Конфедерації роботодавців
України, президент,
Інститут професійних кваліфікацій
м. Київ, Україна

Колишко Р.А.

кандидат юридичних наук, директор,
Інститут професійних кваліфікацій
м. Київ, Україна

НАВЧАННЯ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА САМООСВІТА ВИЗНАВАТИМУТЬСЯ ДЕРЖАВОЮ

Визнання результатів інформального і неформального навчання передбачено Законом України «Про освіту», але до

сьогодні не було практичної можливості підтвердити свою кваліфікацію без навчання в закладі освіти [1].

Відтепер в Україні розпочнуть визнавати результати неформального та інформального (самоосвіта) навчання і на його базі присвоювати професійні кваліфікації, без необхідності навчання в закладах профтехосвіти. Прийнятий Кабінетом Міністрів України Порядок про акредитацію кваліфікаційних центрів [2] у комплексі з наявною нормативною базою дає змогу запустити систему незалежної оцінки професійних кваліфікацій та надає старт роботі кваліфікаційних центрів, які надалі присвоюватимуть кваліфікації за результатами проходження теоретичного і практичного оцінювання.

У Національному агентстві кваліфікацій зазначають, що кваліфікаційні центри жодним чином не створюють конкуренцію для закладів профтехосвіти. Основна цільова аудиторія кваліфікаційних центрів - це особи віком 30+. Це ті люди, котрі здобули вміння і навички іншої професії, але не готові знову витратити 2 роки на навчання. Компетентності цих людей необхідно оцінити, і якщо вони відповідають вимогам профстандарту – видати сертифікат про присвоєння кваліфікації, з яким можна офіційно працевлаштуватися. В кваліфікаційних центрах також можна буде підтвердити кваліфікацію, отриману за кордоном [3].

Прийнятий Кабінетом Міністрів Порядок визначає основні засади та механізм проведення процедури акредитації юридичних осіб, структурних або відокремлених підрозділів юридичних осіб, що мають намір набути статусу кваліфікаційного центру та здійснювати оцінювання і визнання результатів навчання осіб, зокрема здобутих шляхом неформальної чи інформальної освіти, присвоєння/підтвердження професійних кваліфікацій, визнавати в Україні відповідні професійні кваліфікації, здобуті в інших країнах.

У цьому Порядку терміни вживаються в такому значенні:

-акредитаційна експертиза — заходи, спрямовані на встановлення відповідності заявника, його структурного або

відокремленого підрозділу критеріям акредитації, що проводяться експертною комісією з акредитації відповідно до цього Порядку;

-акредитація кваліфікаційного центру (далі — акредитація) — визнання Національним агентством кваліфікацій (далі — Агентство) заявника, його структурного або відокремленого підрозділу спроможним здійснювати оцінювання і визнання результатів навчання здобувачів, зокрема здобутих шляхом неформальної чи інформальної освіти, присвоєння/підтвердження визначеної професійної кваліфікації, визнавати в Україні відповідну професійну кваліфікацію, здобуту в іншій країні;

-заявник - юридична особа, що звернулася до Агентства з метою набуття нею, її структурним або відокремленим підрозділом статусу кваліфікаційного центру;

-здобувач - особа, яка подала до кваліфікаційного центру заяву для проведення щодо неї оцінювання і визнання результатів навчання, зокрема здобутих шляхом неформальної чи інформальної освіти, присвоєння/ підтвердження професійних кваліфікацій;

-експерт з акредитації (далі — експерт) — особа, яка відповідно до Положення про Реєстр кваліфікацій, включена до Реєстру кваліфікацій та має право у складі експертної комісії з акредитації здійснювати акредитаційну експертизу;

-експертна комісія з акредитації (далі — експертна комісія) — група експертів, уповноважена Агентством здійснювати акредитаційну експертизу;

-оцінювач — особа, залучена заявником або його відокремленим підрозділом для проведення процедур оцінювання результатів навчання здобувачів;

-припинення дії сертифіката — скасування за рішенням Агентства чинності сертифіката у випадках, передбачених цим Порядком;

-процедура акредитації кваліфікаційних центрів (далі — процедура акредитації) — встановлена цим Порядком

процедура визначення спроможності заявника, його структурного або відокремленого підрозділу здійснювати оцінювання і визнання результатів навчання здобувачів, зокрема здобутих шляхом неформальної чи інформальної освіти, присвоєння/підтвердження заявлених на акредитацію професійних кваліфікацій, здійснювати визнання в Україні відповідних професійних кваліфікацій, здобутих в інших країнах;

-процедура присвоєння/підтвердження професійних кваліфікацій (далі — процедура присвоєння/підтвердження) — встановлена кваліфікаційним центром відповідно до Порядку присвоєння та підтвердження професійних кваліфікацій кваліфікаційними центрами, система заходів і вимог щодо строків та порядку оформлення і подання здобувачем документів, проведення кваліфікаційним центром їх перевірки і процедур оцінювання результатів навчання, оформлення результатів проведених заходів;

-процедура оцінювання результатів навчання (далі — процедура оцінювання) — процедура встановлення відповідності обсягу компетентностей здобувача відповідному професійному стандарту, за результатами якої може бути визнано здобуті ним результати навчання і присвоєно/підтверджено професійну кваліфікацію;

-сертифікат — документ, який засвідчує набуття статусу кваліфікаційного центру та право здійснювати оцінювання і визнання результатів навчання, зокрема здобутих шляхом неформальної чи інформальної освіти, присвоєння/підтвердження визначеної в ньому професійної кваліфікації, визнавати в Україні відповідну професійну кваліфікацію, здобуту в іншій країні.

Процедура акредитації є оплатною, проводиться Агентством на підставі заяви про проведення процедури акредитації. У разі коли декілька структурних або відокремлених підрозділів заявника мають намір набути статусу кваліфікаційного центру, процедура

акредитації кожного такого підрозділу здійснюється окремо. Заявник, його структурний або відокремлений підрозділ набуває статусу кваліфікаційного центру з дати прийняття Агентством рішення про акредитацію кваліфікаційного центру. На підставі сертифіката кваліфікаційний центр має право здійснювати оцінювання і визнання результатів навчання здобувачів.

Процедура акредитації проводиться у строк, що не перевищує 45 робочих днів з дати прийняття Агентством рішення про проведення процедури акредитації. Залежно від обсягу та/або складності строк процедури акредитації за рішенням Агентства може бути продовжено на строк до 15 робочих днів. Загальний строк проведення процедури акредитації не може перевищувати 60 робочих днів.

Усі документи, подані заявником, звіт експертної комісії, рішення Агентства про проведення процедури акредитації та за результатами процедури акредитації, інші рішення Агентства, прийняті стосовно заявника, його структурного або відокремленого підрозділу/ кваліфікаційного центру відповідно до цього Порядку, формуються в акредитаційну справу.

Агентство протягом 15 робочих днів після подання заявником правильно заповненої заяви та документів у повному обсязі приймає рішення про проведення процедури акредитації, яким затверджує персональний склад експертної комісії, визначає план і строк її роботи, а також розмір плати за проведення процедури акредитації. Агентство протягом 15 робочих днів після подання заявником правильно заповненої заяви та документів у повному обсязі приймає рішення про проведення процедури акредитації, яким затверджує персональний склад експертної комісії, визначає план і строк її роботи, а також розмір плати за проведення процедури акредитації відповідно до пункту 33 цього Порядку. Експертна комісія формується Агентством в установленому ним порядку у

склади голови та одного — чотирьох членів комісії, призначених з числа експертів, яких включено до Реєстру кваліфікацій.

Акредитаційна експертиза включає:

- проведення експертною комісією аналізу та оцінки заяви і доданих до неї документів щодо відповідності заявника, його структурного або відокремленого підрозділу критеріям акредитації;
- складення звіту про результати акредитаційної експертизи.

За результатами акредитаційної експертизи експертна комісія видає один з таких висновків, що відображається у звіті, щодо кожної професійної кваліфікації:

- заявник, його структурний або відокремлений підрозділ відповідає критеріям акредитації, за відповідною професійною кваліфікацією;
- заявник, його структурний або відокремлений підрозділ не відповідає критеріям акредитації, визначеним у пункті 8 цього Порядку, за відповідною професійною кваліфікацією (з наведенням вичерпного переліку таких невідповідностей).

За результатами процедури акредитації та розгляду поданого звіту Агентство приймає рішення окремо за кожною професійною кваліфікацією, заявленою на акредитацію, про:

- акредитацію кваліфікаційного центру;
- відмову в акредитації заявника, його структурного або відокремленого підрозділу;
- проведення повторної акредитаційної експертизи.

Повторна акредитаційна експертиза проводиться експертною комісією в новому складі, що затверджується рішенням Агентства, де також визначається план і строк роботи такої комісії. Плата за проведення повторної акредитаційної експертизи із заявника не стягується.

У разі прийняття рішення про акредитацію кваліфікаційного центру Агентство протягом трьох робочих днів з дня прийняття рішення видає заявнику сертифікат за формою згідно з додатком 4 в

електронній формі відповідно до вимог Закону України “Про електронні документи та електронний документообіг” і включає кваліфікаційний центр до Реєстру кваліфікацій відповідно до Положення про Реєстр кваліфікацій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2021 р. № 620. Кваліфікаційний центр оприлюднює сертифікати на власному веб-сайті.

Кваліфікаційний центр щомісяця не пізніше 20 числа вносить до Реєстру кваліфікацій відомості про присвоєні/підтверджені професійні кваліфікації, визнані в Україні професійні кваліфікації, здобуті в інших країнах, відповідно до Положення про Реєстр кваліфікацій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2021 р. № 620. У разі неподання зазначеної інформації, невнесення необхідних відомостей протягом трьох місяців Агентство приймає рішення про припинення дії сертифіката, про що інформує кваліфікаційний центр,

Таким чином Національне агентство кваліфікацій буде одночасно відповідати за акредитацію кваліфікаційних центрів, вести Реєстр експертів і Реєстр кваліфікацій. Створювати кваліфікаційні центри можуть роботодавці, бізнес асоціації, навчальні заклади та інші юридичні особи. В червні Кабінет міністрів затвердив положення "Про Реєстр кваліфікацій", який стане інформаційною платформою для майбутніх кваліфікаційних центрів, які будуть присвоювати кваліфікації на базі самоосвіти. Також за допомогою Реєстру роботодавці у відкритому доступі зможуть перевіряти достовірність документів про наявність кваліфікації працівників.

Список використаних джерел:

1. Романенко Є.О., Щокін Р.Г., Даций О.І., Мірошніченко О.В., Колишко Р.А., Притоманов С.О. Особливості державного

управління розвитком системи професійно-технічної освіти // Публічне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи [Електронний ресурс]: матеріали XI наук. Інтернет-конф. за міжнар. участю для аспірантів та докторантів. 29 трав. 2020 р. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. – с.200-204.

2. Деякі питання акредитації кваліфікаційних центрів: Постанова Кабінету міністрів від 22 вересня 2021р. №986 Режим доступу <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp210986>

3. Кабмін утвердил порядок создания центров для подтверждения квалификации работников [https:// biz.censor.net/news/3290029/kabmin_utverdil_poryadok_sozdaniya_tsentrov_dlya_podtverjdeniya_kvalifikatsii_rabotnikov](https://biz.censor.net/news/3290029/kabmin_utverdil_poryadok_sozdaniya_tsentrov_dlya_podtverjdeniya_kvalifikatsii_rabotnikov)

Kachan Ya.V.

Associate Professor of Public Management and
Administration department,
Training Institute of the State Employment Service of Ukraine
Kyiv, Ukraine

PUBLIC SERVANTS' PROFESSIONALIZATION IN TERMS OF STATE FORMATION

Today there is a need to train a new generation of executives and to increase the qualification of them as well as specialists of state authorities and local self-government bodies in society and the state, creation of a real and prospective staff reserve, effective training of specialists to replace new positions, among others in the new structures of the state apparatus, improving the quality and increasing the effectiveness of the management process. The multidimensional development of human resources is considered to be the key element of the new civilizational process, the main component of national wealth and the most important criterion for assessing its level. World experience shows that investment in human capital is considered the most effective. This leads to a new quality of economic development, which has gained momentum over the past decades in the developed world states. That is why a solution is needed to ensure the professionalism of public service in Ukraine in a modern European sense, a qualitatively different approach to the professional training of public servants is required.

World globalization, the formation of a single European educational space, political and other social reforms are the basis for innovative rebuilding of society and reaching a new quality of social progress and, at the same time, the way Ukraine gets closer to the basic European standards.

Efficient public administration must be formed with the economic interests of the country in mind and focus on raising the

living standards of the citizens. The relevance of this approach, recognized in the developed democratic countries, is increasing for Ukraine now, during the economic recession. That is why in the Ukrainian society there is a need for a significant increase in the professionalism of the state sector, which must demonstrate efficient and effective management decisions, the ability to formulate a plan of action and implement the appropriate public policy.

The priority area of public policy should be the creation of a full-cycle efficient system of continuous professional training for public servants, which corresponds to the European standards for the formation of the administrative capacity of the state and the best national traditions and requirements for the establishment of a single European educational space.

Therefore, it is time to identify and implement a large-scale long-term strategy for modernization of the entire education system and its professional component, in particular bringing them closer to the standards of the European Union, the needs of state and public progress, the market economy and a developed democracy. It is necessary to form such an environment in which the social status of each person would be determined primarily by the level of education, professional experience and ability to use them in practice. Therefore, the basis of the strategic course, its basic principle should be the implementation of public policy aimed at the implementation of an innovative model of structural restructuring of the system of staff training and establishment of Ukraine as a highly innovative and creative state.

Thus as G. Koval [1] notes “increasing of qualification and training of public servants are important components of social and legal institute of public service of Ukraine. The efficiency of the state formation process, implementation of reforms, and the international authority of the state depend on the professionalism, professional competence, and professional culture of public servants as real

leaders of the main tasks and functions of the Ukrainian state. The system of raising the qualification of public servants plays an important role in the formation of the modern type of managers who are able to work during the period of transformation of the society, to be quickly involved in the work of the appropriate apparatus, to independently take decisions”.

In addition, in the study of I. Rozputenok [2, p. 15] stated: “As for the problems of increasing the efficiency and effectiveness of public administration, this means that professionally trained public servants have to develop, analyze and implement public policy, creatively, The main objective of the project is to develop and analyze and implement public policy in a creative, effective and efficient manner, to perform managerial functions, to contribute to innovative processes in society in order to establish social justice, democracy, human rights and freedoms, and to develop steadily on the basis of global and European standards. This is the essence of the mission of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, but it also applies to each regional and sectoral institution for advanced training”.

All this requires further fundamental updating of legislation in the public service sector, important components of which are its adaptation to the legislation of the European Union, implementation of reforms to the system of public management and professional training, including raising the qualifications of public servants.

Therefore, the above-mentioned factors require deep theoretical reflection and examination of trends in the training of public servants at the present stage, identifying ways of modernization of this component, which ensures the continuity of training and maintenance of appropriate professional level of public servants - the system to improve their qualifications.

Ukraine`s course for European integration requires the creation of a system of public administration and public service focused on the implementation of standards of real democracy, which are similar to

democratic institutional standards of professional activity of employees. These standards are the basis for the provision of quality public services, service, as well as the formation and renewal of the content of professional training, including raising the qualification of public servants.

Efficient functioning of the system of professional training can be achieved in the case when this training is in line with the requirements of education for a society organized on knowledge and information, including:

- education throughout life;
- education without borders, which is based on information and computer technology and adds new capabilities to outdated procedures and technologies;
- creative learning experiences and personalized educational courses;
- education that develops on the basis of basic knowledge.

In this aspect, European integration can be understood as a contemporary search for norms, values and standards for the professional training of public servants in general, in particular the improvement of their qualification.

Therefore, under the conditions of the reform of the social system, a significant role is played by increasing the qualification of public servants as a form of their professional training, which enables them to respond quickly and flexibly to changes in society and involve a large number of state apparatus personnel in training. In turn, increasing forms of raising the qualification of public servants guarantees the existence of its various variants, as well as contributes to a more complete grasp of its essence, which is important for increasing the professional level of public servants. A positive role in increasing the qualification of public servants is played by the modernization of types, methods and techniques of training, their orientation on the notes of professional activity and the actualization

of individual formation. Rational dependence of the content and types of raising the qualification of public servants increases their capabilities in terms of knowledge acquisition, forms the basis for the most complete identification and development of their potential.

References:

1. Koval G.V. Self-education as an effective direction for the development of professionalism of civil servants. *Theory and practice of public administration and local self-government*. 2018. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2018_1_33.

2. Rozputenko I., Gushchenko V. Paradigm of professional development of civil servants and officials of local self-government // Educational process in the institutions of retraining and professional development: experience and problems: collection. sciences, and scientific method. etc. / for general ed. V.I. Lugovoi, I.V. Rozputenko, V.G.Ponedilko. Kyiv: NAPA Publishing House, 2004. Issue. 1. pp. 13–32.

Mochkov O.B.

Candidate of Sciences in Public Administration,
People's Deputy of Ukraine of the VII convocation,
Kyiv, Ukraine

EXPERIENCE OF PARTICIPATION OF LOCAL SELF- GOVERNMENT BODIES OF POLAND IN TRAINING OF MILITARY SERVANTS FOR TERRITORIAL DEFENSE FORCES

The creation of the very structure of Poland's territorial defense forces involves close cooperation with public administration and local government, which includes the following activities:

- “promotion of territorial defense troops as an active reserve of the national Armed Forces and their activities in the interests of the local population;
- dissemination of information on interaction with local authorities (civil sector), scout (scout) and defense public organizations, patriotic and veterans' organizations of communes on issues of joint participation in celebrations of national and local scale (for example, as part of honorary guards of communes);
- spreading a positive image of communes, counties and voivodships in general;
- promotion of tourism, sports, local lore, rescue services and issues of national defense;
- close cooperation with educational institutions of communes in the field of development of programs of education of youth of communes, and in questions of the organization and carrying out of extracurricular occupations of military-patriotic orientation (hand-to-hand combat, sports shooting, orienteering, etc.)
- use of aircraft such as autogiro or light aircraft to support medical services in the field of air transport of donor organs intended for transplantation.

• assisting the voivodship centers of geodetic and cartographic documentation in compiling maps and plans of the area” [2].

The main tasks of the territorial defense training centers are training of territorial defense units, retraining and advanced training of commanders and personnel, as well as the organization of special courses: combat operations in the city, irregular operations, anti-sabotage operations, combat operations in the mountains, anti-chemical operations, saving the population of communes, etc.

Training of territorial defense units begins at pre-conscription age (from 16 to 20 years). Minor members of public organizations of military-patriotic orientation of communes until their adulthood are covered by a separate training program in the so-called training platoons, this will be offset by future service in the territorial defense units. In the future, almost all members of such public organizations will become the personnel basis of these units [1].

Training of territorial defense servicemen is organized as follows: weekly one-day classes at the place of deployment in gminas, monthly two-day classes at the training center, once a year 30- or 14-day course at the training center training ground. The system of training and retraining of territorial defense servicemen provides for: training in the centers of training of territorial defense forces and two-year internship as a branch commander [1-2].

Training in territorial defense training centers, including:

- pre-conscription training in the platoon (in the county);
- a course of basic training, ending with the swearing in of the military;
- special course;
- course of branch commanders;
- two-year internship as a branch commander.

After passing the internship and certification for compliance with existing requirements, soldiers are sent to the courses of platoon commanders in the Higher Officer School of Land Forces (Wroclaw) [2].

After three years of service as a territorial defense platoon commander, the candidate may be sent to a higher officer school for company commander training courses.

Training of territorial defense platoons is carried out during the year directly in their counties. By agreement with local authorities, trainings and classes are held in different local conditions, as well as at any time of the year.

The work on educating the personnel of the Territorial Defense Forces in the patriotic spirit is conducted based on such concepts as "God, Honor, Fatherland", in close connection with the military-historical heritage of Poland (Legions, Craiova Army, etc.). At the same time, units of the territorial defense forces actively cooperate with local authorities and veterans' organizations, taking an active part in various joint patriotic events.

The interaction of the territorial troops with the police and border guards of the Republic of Poland is supposed to be carried out in the field of combating youth crime through joint actions, propaganda in the schools of each of the communes, etc.

The governing bodies and structures of territorial defense work closely with educational institutions in the development of youth education programs in each commune, as well as in organizing and conducting extracurricular military-patriotic classes (hand-to-hand combat, combat tactics, sport shooting, orienteering, etc.).

The Territorial Defense Forces have become the fifth independent unit of the Polish Armed Forces, which does not require large financial costs. Part of the equipment, such as uniforms, is transferred from the military property agency in the prescribed manner.

And part of the financial costs of providing territorial defense platoons are borne by local governments on the principle of co-financing (local governments maintain office space, provide fuel and lubricants, provide communications, etc.) [1-2].

In addition, the security assistance of local communities is that the territorial defense forces use the training and sports base of the gminas

(the lower territorial unit is the community), counties and voivodships. In turn, territorial defense instructors conduct classes with Polish youth in various sections, combining this with national-patriotic education.

Issues of logistics, nutrition, protection of territorial defense training centers or property will be addressed with the involvement of private firms that provide services in these areas on a fee basis [2]. It is expected that territorial defense will not require large warehouses, landfills, and significant personnel training costs. Troops will have their own uniforms, equipment, and large-scale weapons for use in the training process.

References:

1. Polish Territorial Defense Forces: issues of effectiveness. URL: <https://mil.in.ua/uk/blogs/vijska-terytorialnoyi-oborony-polshhi-pytannya-efektyvnosti>.

2. Korczagin C. The concept of creating the Territorial Defense Forces of the Republic of Poland. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/kontseptsiya-stvorenniya-vijsk-terytorialnoyi-oborony-respubliky-polshha>.

Артеменко А.І.
старший викладач,
*Київський національний економічний
університет ім. В. Гетьмана
м. Київ, Україна*

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В ДЕМОКРАТИЧНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

На сучасному етапі розвитку суспільств важливим є застосування демократичних форм державного управління. В демократичних суспільствах важливим є дотримання правових норм, а її урядовці мають захищати інтереси і задовольняти потреби всіх верств населення, що складають суспільство.

Державне управління в демократичних суспільствах повинно базуватись на законах та їх дотриманні. Це зумовлює принцип пріоритетності права — права як загальної для суспільства і держави системи норм у стосунках між людиною і людиною, людиною і суспільством, людиною і державою, що, зрештою, знаходять втілення у системі прав людини, взаємних обов'язках суб'єктів правовідносин.

Право відіграє визначальну роль в управлінні державою, важливим механізмом якого є народовладдя, демократія. Ідея демократії є однією з головних, коли йдеться про ідеальне здійснення державного управління демократичних суспільств. Ознакою державного управління демократичних суспільств є визнання права всіх громадян на участь у формуванні органів державної влади та контроль за їхньою діяльністю[1].

Демократичні параметри є важливими для державного управління демократичних суспільств, що має становити діалектичну єдність ефективних державно-правових та громадянських інститутів та безпосередньо управлінців, які є

суб'єктами апробації успішної демократичної практики. Такий підхід до розуміння демократії дозволяє розробити інституційні механізми, засоби та процедури, які гарантують раціональність державного управління демократичних суспільств.

Це порушує питання про демократичний тип державного управління, де у прийнятті державних рішень важливу роль відіграє народ [2]. .

На підставі цього розроблено відповідні параметри визначення демократії, які слугують розвитку інститутів державного управління та реалізації відкритої та прозорої державної політики. (Власенко)

Отже, демократія відіграє важливу роль в державному управлінні демократичних суспільств.

Список використаних джерел:

1.Рубцов В .П. , Беринська Н.І., Державне управління та державні установи:навч. посіб. для дист.навч.К.,2008.440 с.

2.Алмонд Г.Сравнительная политология сегодня. Мировой обзор. М..2002.

3.Власенко С. Демократія як умова розвитку національних систем державного управління:аналіз сучасних дослідницьких підходів/Ефективність державного управління: збірних наукових праць.Вип.43.2015.С.275-280.

Бондар В.Т.

аспірант,

*Навчально-науковиц інститут
публічного управління та державної служби
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ТАЛІННСЬКІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ОБСЕ

Виклики від глобалізації для системи державного управління поряд із стрімкою еволюцією технологічного сектора актуалізують сфери суспільно-політичного життя. Національні меншини, як невід’ємна соціальна компонента етнічного середовища, знаходяться під впливом множинних чинників. Використання їх представниками новітніх інструментів комунікацій у міжетнічних стосунках, кроскультурній взаємодії усе помітніше обумовлює розвиток етнічної мови, культури й інших ознак самоідентифікації.

Феномен інтернаціоналізації внутрішньої політики набирає важливого значення через збільшення кількості акторів з базуванням за межами окремо узяті юрисдикції. Звідси – один із принципів політики ОБСЕ у напрямі гармонізації міжетнічних відносин, який визначає, що питання національних меншин виходить за межі компетенції однієї держави.

Регіональні події синхронізують настрої серед населення іншої пов’язаної держави. Історично, громадяни від національних меншин окремої країни завжди знаходитимуться у орбіті впливу з центром у країні походження завдяки спільній мові, культурі, родинним зв’язкам, традиціям, релігії тощо. У реаліях України, про це свідчить реакція сусідніх країн,

передусім Угорщини, Румунії, Болгарії, Словаччини, Польщі на реформування вітчизняної освітньої галузі та упровадження адміністративно-територіальної реформи.

Окремий аспект, це посилення впливу медіа сфери на формування і реалізацію публічної політики. Наслідками скасування новообраною Верховною Радою України закону «Про засади державної мовної політики» відразу після «Революції Гідності» на практиці виявилось невдалим заходом. Замість очікуваного позитивного ефекту серед електорату, не дивлячись на послідуєче термінове відкликання відповідної постанови, цей крок влади був використаний опозиційними проросійськими силами з висвітленням у ЗМІ як начебто утиски російськомовного населення та дискримінація його прав. У загальному підсумку мовне питання стало офіційним підтекстом розв'язання агресії верхівкою РФ. Вдосконалення концептуальних підходів, за активної громадської ініціативи, по законодавчому врегулюванню національного медійного простору зумовило прийняття «закону мовних квот» «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» (2017р.). Це сприяло удосконаленню положень діючого на той час закону «Про телебачення і радіомовлення» (1994 р.), затвердженню ПАТ «Національна суспільна телерадіокомпанія України» відповідної Концепції мовлення з тематики національних меншин.

У європейській системі регіональної безпеки ключове місце належить ОБСЄ у формулюванні рекомендаційних норм урядам країн-учасниць. Дослідження положень Програми ОБСЄ на 2022 р. за головування Польщі [1] дозволяє виокремити Україну, як одного із об'єктів цілепокладання, по забезпеченню прав людини на тимчасово окупованих територіях Луганської і Донецької областей, анексованому Криму. Інший пріоритет –

кіберпростір, який швидко еволюціонує створюючи нові виклики. Для їх подолання, на думку авторів Програми, необхідна активізація міжнародного співробітництва й досягнення високого національного рівня стійкості за рахунок: підвищення інформованості населення; популяризації кіберосвіти; діджиталізації соціальної сфери. Як підсилюючий компонент такої політики – січневий 2022 року Форум ОБСЄ, у ході якого підтверджено відданість Гельсінським принципам щодо захисту громадян, їх гуманітарних прав.

Діяльність верховних комісарів ОБСЄ у справах національних меншин у напрямі забезпечення прав у медійній сфері відзначається прийняттям двох документів. Рекомендації щодо використання мов меншин у телерадіомовленні (2003 р.). На їх основі 2019 року прийнято більш новітні та досконалі Талліннські рекомендації щодо національних меншин і медіа у цифрову епоху [2], які й є предметом наукового інтересу.

Головна мета Талліннських рекомендацій, це уточнення прав національних меншин щодо свободи поглядів і медіа, їх значення у запобіганні конфліктів. Акцентується, що ЗМІ та комунікаційні технології не лише можуть використовуватися як інструменти для розпалювання конфліктів, а слугувати дієвим засобом діалогу, порозуміння. Сприяти свободі вираження поглядів, забезпечувати можливість участі в громадських обговореннях для усіх груп. Цінність вкладу ЗМІ полягає у: підвищенні інтенсивності міжгрупових обговорень; поглибленні порозуміння; зниженні рівня напруженості; запобіганні конфліктам. Актуальність Рекомендацій зумовлена доступністю інформаційних і комунікаційних технологій. У такому інформаційному середовищі легше задовольнити потребу у самостійному мовленні на широку аудиторію, тому участь приватних осіб й організацій у публічних дебатах та їх самовираження стає більш доступним.

Отже, поступово зростає залежність суспільства від цифрових технологій, що, у свою чергу, призводить до змін в медіа-середовищі. З одного боку, з'являється певна напруга у користувачів кінцевого продукту між збільшеними можливостями для пошуку, отримання, поширення, обговорення інформації, з іншого – інформаційна ізоляції і соціальна фрагментація унаслідок технологічно-орієнтованих тенденцій. Саме такі розбіжності стають сучасними викликами у реалізації публічної політики.

Новаторським є тлумачення терміну «національні меншини», який у даних Рекомендаціях застосовується до «широкого кола осіб з числа представників етнічних, релігійних, мовних і культурних спільнот, незалежно від того, чи визнані ці групи на рівні держав, у яких вони проживають, і незалежно від найменування, яке вживається стосовно них або на яке вони претендують. [2]». Утім, на думку Верховного комісара Л. Заньєра, це не може означати, що усі принципи, права меншин або заходи політичного регулювання можуть застосовуватися однаково у кожній ситуації. Не дивлячись на те, що стандарти основних прав людини за сутністю є однаковими, державам пропонується адаптуватися до викликів та потреб різних меншин за різних обставин для гарантування ефективної реалізації їх прав на практиці. Серед чинників такої адаптації у регулюванні діяльності ЗМІ, такі: кількісний склад національної меншини її географічна концентрація і місце розташування; наявність або відсутність власної мови; ступінь інтеграції; зв'язки з іншими країнами; специфічні соціальні, економічні й культурні потреби конкретної меншини. Додаємо, що різні медіа мають різні цілі та функціональні можливості, відрізняються за охопленням аудиторії і впливовістю. Користувачі звертаються до різних ЗМІ щоб досягти різні цілі різними способами. Громадяни мають множинну ідентичність, яка проявляється у різний спосіб й час, в різному контексті. Формування та

реалізація державної політики здійснюється в епоху цифрових технологій.

З огляду на новітні тенденції розвитку кіберпростору і медіа, важливість модернізації концептуальних підходів для досягнення Україною Цілей сталого розвитку, державі доцільно активно заохочувати мережевих операторів, будь-якої форми власності, які спеціалізуються у сфері кабельного, IPTV, супутникового телебачення, мультиплексів включати у сітку канали національних меншин, мовлення етнічними мовами. Пріоритетною аудиторію уважати етнічну компоненту розміщену компактно серед населення проживаючого у прикордонних та географічно складних районах для прийому трансляції традиційними засобами.

Важливим стає стимулювання державою виробництва, розповсюдження й підтримки інформаційного контенту не лише мовами національних меншин і корінних народів, а наповнення його освітніми програмами з проблематики міноритарних мов що знаходяться у загрозовому становищі або на стадії вимирання. Виконання Україною зобов'язань у рамках Європейської хартії регіональних мов або мов меншин повинно передбачати розширення основи залучення автохтонних груп населення через підвищення статусності їх мови задля внутрішньої згуртованості, об'єднання за територіальним або лінгвістичним критерієм. Формування й розгортання у такий спосіб інститутів громадянського суспільства з числа етнічних компонентів уможливлуватиме повною мірою диверсифікацію джерел фінансування цільових проєктів медійного спрямування й підвищення ефективності діджиталізації за рахунок розвитку публічно-приватного партнерства.

Список використаних джерел:

1. Programme of the Polish OSCE Chairmanship 2022. 14 January 2022. Retrieved from <https://www.osce.org/chairmanship/509951>

*Матеріали XVIII-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2022 р., м. Тарту (Естонія), дистанційно)*

2. The Tallinn Guidelines on National Minorities and the Media in the Digital Age and Explanatory Note. February 2019. *OSCE. HCNM*. Retrieved from <https://www.osce.org/files/OSCE-Tallinn-guidelines-online%203.pdf>.

Гайдай О.Д.
старший науковий співробітник сектору
технічної творчості лабораторії права
промислової власності,
*Науково-дослідний центр судової
експертизи з питань інтелектуальної власності
Міністерства юстиції України
м. Київ, Україна*

Федоренко В.Л.
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
директор,
*Науково-дослідний центр судової експертизи з
питань інтелектуальної власності Міністерства
юстиції України
м. Київ, Україна*

Шутович В.В.
судовий експерт сектору ІТ лабораторії
авторського права та ІТ, *Науково-дослідний
центр судової експертизи з питань
інтелектуальної власності Міністерства
юстиції України
м. Київ, Україна*

МЕТОД, МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК, ЯК ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Для ефективного вирішення поставлених перед експертом завдань при дослідженні торговельних марок, як об'єктів права

інтелектуальної власності, використовуються різноманітні методи дослідження, які базуються на сучасних досягненнях науки. Вочевидь, що для ефективності дослідження торговельних марок необхідно використовувати не лише досконалу методику, а й методологію. При цьому, слід з'ясувати ці дві взаємозумовлені, але не тотожні науковознавчі категорії – «методологія» та «методика»

Як відомо, методологія наукових досліджень, у сучасному розумінні цієї категорії, на відміну від містичного та метафізичного інструментаріїв пізнання дійсності, що були поширені серед мислителів Стародавнього Сходу, Античності та Середньовіччя, утвердилася під впливом «наукової революції», яка іще пів тисячоліття тому відокремила науку від міфів, релігії та філософії [1, с. 10], а також сформувала науковий світогляд учених.

Дослідники епохи Відродження почали усвідомлювати розум (лат. – *ratio*; грец. – *νοῦς*) в якості універсального інструменту пізнання різних предметів і явищ, або ж «сутностей», які В. Оккам закликав не примножувати. При цьому, в учених з'являється усвідомлення того факту, що розум працює за певними законами логіки. Мислителі XVII – XVIII ст. прагнуть обґрунтувати єдиний універсальний метод для пізнання всіх явищ буття. Але, з часом, учені доходять до думки про різноманітність методів, в залежності від об'єктів дослідження та обізнаності та досвіду дослідник. Так, понад століття тому, відомий вітчизняний теоретик права Б. Кістяківський писав, що «метод має бути плюралістичним» [2, с. III].

Важливим здобутком наукознавства у зазначений період стало усвідомлення того, що застосування методів наукового пізнання поодинці, довільно, не дає такого ефекту, який властивий для системного і цілеспрямованого застосування комплексу методів, які у своєму системному зв'язку та взаємодії формують методологію,

як науку про методи як науку для всіх інших наук.

Досліджуючи методологію, а також її оригінальність для кожного окремо взятої галузі знань, для кожного самостійного об'єкту та предмету дослідження, відзначимо, що визначення категорії «методологія» в усіх науках, включаючи експертологію, мають споріднений характер. До прикладу, філософ права Р. Циппеліус визначає методологією, як «... *спосіб раціонального, зрозумілого, а отже, контрольованого пошуку відповідей на ще не вирішені питання*» [3, с. 3]. Українські науковці О. Данильян і О. Дзьобан відзначають, що на сьогодні методологія наукового пізнання – це не тільки сукупність методів, а й «*інструмент збільшення наукового знання*» [4, с. 127].

Таким чином, методологія – це система світоглядних методологічних цінностей і принципів дослідника (діалектика, історизм, юснатуралізм, позитивізм, свобода наукових досліджень і ін.), а також конкретних методів пізнання сутності та змісту визначених об'єктів і предметів наукового дослідження (логічних або формально-догматичні (аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстрогування та конкретизація й ін.), порівняльний, герменевтичний, статистичний, моделювання, прогнозування та ін.). У свою чергу, метод (з грец. «*μέθοδος*» - «*шлях пізнання*») – це конкретний прийом і спосіб пізнання окремих якостей і властивостей досліджуваного об'єкту.

Власна оригінальна методологія утвердилась у ХХ-ХХІ ст.ст. і в експертології, яка нині забезпечує науковий супровід судово-експертної діяльності в Україні. Один із фундаторів експертології О. Шляхов у 80-х роках минулого століття справедливо стверджував, що дослідження судового експерта є процесом творчим, в якому «*проявляються знання досягнень і методів різноманітних наук...*» [5, с. 92]. Тобто, методологія судової експертизи має комплексний характер і враховує здобутки різних галузей наук, а також особливості практичної

діяльності судового експерта, які ґрунтуються не лише на наукових знаннях, а й на застосуванні знань і навичок в галузі мистецтва, техніки, ремесла.

Також методологія судово-експертних досліджень характеризується використанням значної кількості методів, які властиві не лише правничим наукам, а й економічним, технічним, природничим і іншим галузям знань. До того ж, для судово-експертної діяльності характерним є й використання т.з. «інструментальних методів», зумовлених використанням при проведенні експертних досліджень із застосуванням спеціального обладнання та техніки.

У цьому сенсі необхідно погодитись із О. Шляховим, який відзначав, що *«методи дослідження завжди цілеспрямовані, й тому їх в науці та на практиці співвідносять із завданням і об'єктом дослідження. Стосовно судової експертизи це означає, що вибір і застосування того, або іншого методу залежить від предмету та об'єкта експертизи; іноді ж розробляються спеціальні системи методів, які іменуються методиками експертного дослідження»* [5, с. 20].

Щодо системи методів, які застосовуються в експертології, зокрема, при дослідженні торговельних марок, погляди учених відрізняються. Унікаючи детального огляду відповідних погляді, зупинимось на тих із них, які обґрунтовуються в профільних НДР з питань інтелектуальної власності. Так, у «Методиці судово-експертного дослідження знаків для товарів і послуг (торговельних марок)» (Київ, 2009 р.) зазначено наступне:

«Загальну систему методів судової експертизи можна представити в наступному вигляді:

I. Загальні методи пізнання (аналіз; синтез; абстрагування; узагальнення; індукція; дедукція; аналогія; класифікація).

II. Загальні (загальнонаукові) методи (нагляд; вимірювання; опис; експеримент; моделювання і ін.).

III. Окремі (зокрема інструментальні) методи.

IV. Спеціальні (об'єктні) методи.

Безумовно, в судовій експертизі об'єктів інтелектуальної власності можливе і необхідне вживання методів перших двох категорій» [6, с. 77].

В цілому погоджуємось із наведеним вище твердженням і вбачаємо, що основу методології дослідження торговельних марок, як об'єктів права інтелектуальної власності, складає система світоглядних методологічних цінностей і принципів та методів, які безпосередньо використовуються при проведенні експертних досліджень торговельних марок у межах спеціальності 13.6 «Дослідження, пов'язані з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями».

Очевидно, що цінності та принципи методології експертних досліджень торговельних марок узгоджуються з принципами «законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження», визначеними у ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» [60], а також із світоглядними методологічними принципами сучасної науки, яка ґрунтується на принципах свободи (плюралізму) наукових досліджень, об'єктивності, академічної добросовісності, валідності результатів дослідження та ін.

Безпосередніми методами експертного дослідження торговельних марок є, у першу чергу, логічні або формально-догматичні методи, а саме: огляд і опис; аналіз і синтез; індукція та дедукція; співставлення та порівняння та ін.

Огляд – первинний і універсальний метод дослідження торговельних марок, який дозволяє оглянути об'єкт і сформулювати первинну інформацію про його основні характеристики і особливості.

Опис – метод, який передбачає упорядковане та детальне викладення результатів попереднього огляду торговельних

марок, як об'єктів експертного дослідження. Може здійснюватися як в формі тексту, так і в табличному вигляді, або комбіновано, в залежності від завдань і стадії проведення дослідження.

Аналіз – універсальний метод наукового дослідження, який дозволяє виокремити і охарактеризувати основні складові елементи торговельної марки, як об'єкту експертного дослідження, кожен з яких у подальшому досліджується самостійно як частина цілого. Цей метод має важливе значення для проведення роздільного аналітичного дослідження торговельних марок.

Синтез – бінарний до аналізу метод, який дозволяє експертові синтезувати, зводити в єдине ціле результати попередньо проведених експертних досліджень в єдиний висновок.

Індукція – метод, який дозволяє проводити експертне дослідження торговельних марок за принципом «від пізнання якості складових елементів – до усвідомлення властивостей цілого».

Дедукція – бінарний до індуктивного метод експертного дослідження торговельних марок, який дозволяє перейти від співставлення та порівняння їх властивостей в цілому – до аналізу відмінних/подібних складових елементів торговельної марки

Співставлення – метод, який передуює порівнянню та дозволяє співставити досліджувані торговельні марки в цілому та в частині їх складових елементів (словесні позначення, зображувальні позначення, семантика, фонетика та ін.).

Порівняння – метод, зміст якого полягає в одночасному співвідносному дослідженні й оцінюванні двох і більше ознак торговельних марок, які є об'єктом експертного дослідження, та обґрунтуванні (синтезі) висновку щодо їх відмінності/подібності (схожості).

Наведені логічні (формально-догматичні) методи дослідження торговельних марок є основними, але не вичерпними. Їх система може бути продовжена іншими, відомими в сучасному наукознавстві формально-логічними методами – *конкретизація та абстрогування, формалізація, аналогія, абдукція, інтерпретація etc.*

Окрім того, при проведенні експертного дослідження торговельних марок (знаків для товарів і послуг) можуть застосовуватися й інші методи, які довели свою ефективність у юридичних, економічних і інших галузях знань, що дотичні до дослідження нашого об'єкту права інтелектуальної власності. Це насамперед *герменевтичний метод* (при дослідженні семантики назви торговельної марки), *статистичний метод* (при узагальненні результатів порівняльних досліджень, встановлення розпізнавальної здатності торговельної марки до часу її реєстрації тощо) та ін.

Відзначимо, що в судових засіданнях, при наданні судовим експертом роз'яснень по суті висновку експертизи, об'єктом якої є торговельні марки, сторонами спору нерідко ставляться питання про те, чи ознайомлений експерт із результатами соціологічних опитувань щодо доброї відомості споживачеві досліджуваної ним торговельної марки. На перший погляд, це дозволяє залучити до арсеналу методології соціологічний метод.

Утім, це питання зберігає свою дискусійність у судовій експертизі з питань інтелектуальної власності. *По-перше*, судовий експерт не може самостійно застосовувати цей метод під час проведення експертного дослідження торговельних марок, оскільки, згідно з п. 2.3 Інструкції, йому заборонено «самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно» [8]. *По-друге*, проведення соціологічних

досліджень в Україні передбачає розроблення та затвердження уповноваженим суб'єктом спеціальних методик, які встановлюють вимоги до формули питання, що виноситься на опитування, валідність і репрезентативність результатів таких опитувань тощо. До 25.05.2021 питання про відомість знака в певному колі споживачів, яка могло підтверджуватися результатами опитування з питання доброї відомості знака в Україні, проведеного дослідницькою організацією, яка спеціалізується в галузі проведення соціологічних або маркетингових досліджень, встановлюється Порядком визначення знака добре відомим в Україні Апеляційною палатою Держдепартаменту інтелектуальної власності [9].

Нині воно втратило чинність.

Очевидно, що згадані методологічні принципи і безпосередні методи, об'єднані в методологію експертних досліджень торговельних марок, будуть ефективними за умови їх цілеспрямованого і системного застосування. Тобто, методологія виявляє свої динамічні властивості тоді, коли вона реалізується в методиці (процедурі) її застосування дослідником. На поч. ХХ ст. український учений Л. Кругліков-Гречаний писав, що термін «методика» означає *«шлях, який обирається для дослідження якогось темного чи незрозумілого предмета»* [10, с. 22]. Тобто, йдеться про визначений алгоритм цілеспрямованого та послідовного дослідження відповідного об'єкту.

Погоджуємось із авторами методичних рекомендацій «Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні)» (2021), які визначили наступні основні універсальні стадії методики дослідження, актуальні для всіх видів судової експертизи: а) підготовча (попереднє дослідження); б) роздільне (аналітичне) дослідження; в) експертний експеримент; г) порівняльне дослідження; г) оцінювання результатів (синтезування); д) оформлювання ходу та результатів

дослідження висновком [65, с. 62-63]¹.

Водночас, окремі з названих стадій є факультативними для конкретних видів судової експертизи. Так, для експертних досліджень торговельних марок (знаків для товарів і послуг) стадія проведення «експертного експерименту» не є обов'язковою. Тому, складенню висновку передують усталені в судовій експертизі етапи методики дослідження, які використовуються для індивідуалізації товарів, послуг та учасників цивільного обороту, включаючи торговельні марки. Відповідне дослідження має проводитися за наступними стадіями:

- підготовча (попереднє дослідження);
- роздільне (аналітичне) дослідження;
- порівняльне дослідження;
- оцінювання результатів (синтезування) і оформлення ходу та результатів дослідження висновком.

Сутність і зміст наведених стадій експертного дослідження торговельних марок (знаків для товарів і послуг) на сьогодні визначено і охарактеризовано у Звіті НДР з підготовки однойменної методики, розробленій НДЦСЕ з питань інтелектуальної власності в 2020-2021 роках [12, с. 64-65].

Список використаних джерел:

1. Харари Ю.Н. *Sapiens*. Краткая история человечества; пер. с англ. Л. Сумм. Москва: Синдбад, 2016. 520 с.; ил.

¹ Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні): Метод. рекомендації / О.Г. Рувін (гол. ред.), А.О. Полтавський (заст. гол. ред. кол.), Т.В. Будко, Т.Д. Голікова, О.І. Жеребко, А.М. Камінський і ін.; за заг. ред. О.Г. Рувіна, С.Г. Кримчука, А.В. Свінцицького, 2-е вид., перероб. та допов. Київ: КНДЦСЕ, 2021. С. 62-63. (102 с.).

2. Кистяковский Б.А. Социальные науки и право. Очерки по методологии социальных наук и общей теории права. Москва: Изд-е М. и С. Собашниковых, 1916. IV, 704 с.

3. Циппеліус Р. Юридична методологія. Переклад, адаптація, прикл. з права України і список терм. Р. Корнута. Київ: Вид-во «Реферат», 2004. 176 с.

4. Данильян О.Г., Дзьобан О.П. Організація та методологія наукових досліджень: навч. посіб. Харків: Право, 2017. 448 с.

5. Шляхов А.Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. Москва: Юрид. лит., 1979. 168 с.

6. Методика судово-експертного дослідження знаків для товарів і послуг (торговельних марок): звіт НДР (заключ.) / Мін'юст, КНДІСЕ; кер. Г.В. Прохоров-Лукін; викон.: Ковальова Н.М., І.В.Стародубов, О.Ф. Дорошенко та ін., КНДІСЕ; НДЦСЕ з питань інтелектуальної власності; НДПВ АПрНУ. № 0108U005823. Київ: КНДІСЕ, 2009. 421 с.

7. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

8. Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. Ст. 1715.

9. Про затвердження Порядку визнання знака добре відомим в Україні Апеляційною палатою Державного департаменту інтелектуальної власності. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.04.2005 № 228. *Офіційний вісник України*. 2005. № 19. Ст. 1007 (*втрапив чинність*).

10. Кругликов-Гречаный Л.П. Методика истории. Изд. третье, исправл. и дополн. Киев: Изд. автора, 1913. IV, 150 с.

11. Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в

Україні): Метод. рекоменд. / О.Г. Рувін (гол. ред.), А.О. Полтавський (заст. гол. ред. кол.), Т.В. Будко, Т.Д. Голікова, О.І. Жеребко, А.М. Камінський і ін.; за заг. ред. О.Г. Рувіна, С.Г. Кримчука, А.В. Свінцицького, 2-е вид., перероб. та допов. Київ: КНДІСЕ, 2021. 102 с.

12. Методика дослідження торговельних марок (знаків для товарів і послуг): Науковий звіт (заключний) (№ держреєстрації 1020U102507) / НДЦСЕ з питань інтелектуальної власності; В.Л. Федоренко (кер.), Н.М. Ковальова, В.В. Коваленко Т.М. Чабанець і ін. Київ, 2021. 180 с.

Гончарук Н.Т.
доктор наук з державного управління,
професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
*Навчально-науковий інститут
державного управління
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, Україна*

Чередниченко А.А.
аспірантка,
*Національний технічний університет «Дніпровська
політехніка»
м. Дніпро, Україна*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасні суспільні процеси, які відбуваються в Україні, перебувають в постійній трансформації. А будь-яке суспільство в процесі трансформації підлягає впливу двох синхронних тенденцій: по-перше, зміни у системі цінностей детермінуються соціально-економічними показниками розвитку суспільства, по-друге, норми та цінності є регуляторами соціально-економічних процесів у державі [3].

Спектр цінностей українського суспільства, відповідно до результатів наукового проекту «Світового дослідження цінностей», започаткованого в 1981 році, та до якого долучилася Україна в 1999 році, в 2017-2020 роках, відображає, що Україна поступово приймає секулярно-раціональні цінності, відходить від усталених традицій і цінностей виживання та переходить до

цінностей самовираження. Обравши європейський вектор розвитку, на сьогодні в культурному сенсі Україна також тяжіє до країн Європейського Союзу.

Воєнний конфлікт на території України, який продовжується майже 8 років, значно актуалізував питання цінностей свободи, державності, самоідентифікації себе, як нації. Але слід зазначити, що через нестабільну політичну та економічну ситуацію в країні в останні роки, позитивна тенденція громадської активності, яка була досить активна на початку воєнних дій, змінила вектор руху від самовираження до виживання.

Упродовж 2013-2020 років ВВП на душу населення України зріс у два з половиною рази, з 36 тис. грн у 2014 році до 95,7 тис. грн у 2020 році. Але якщо розглядати ці показники в доларовому еквіваленті, то вони знизилися з 30 % до 7,61% [1].

Як зазначають економісти, ВВП України через відсутність інвестицій та зовнішньоторговельного дефіциту має надто споживчий характер, що в подальшому може призвести до безробіття та бідності. Спостерігаються доволі високі показники зменшення частки задіяних в економічних процесах громадян через зменшення економічно активного населення в сільській місцевості в ході трудової міграції.

На початку 2019 року, за результатами дослідження Міністерства соціальної політики України, держава демонструвала впевнений вихід із економічної кризи і мала реальні шанси досягти за рівнем бідності значення 2007 та 2008 років, тобто до фінансово-економічної кризи [2].

Вже починаючи з 2016 року в Україні почала зростати реальна заробітна плата (109 відсотків до значення 2015 року), поступово стали покращувалися показники добробуту, однак із 2017 року почалося зниження рівня бідності (насамперед за витратами, нижчими від фактичного прожиткового мінімуму, – з 58,6 відсотка у 2016 році до 47,3 відсотка у 2017 році). Впродовж

2018 року закріпилася тенденція до зменшення масштабу бідності в державі та загального підвищення показників рівня життя. Позитивна динаміка всіх показників рівня життя та бідності зберігалася і впродовж 2019 року, зокрема спостерігалася зростання реальних доходів населення в усіх майнових групах і посилення спрямованості системи соціального захисту на цільові групи [4].

Але в 2020 році, через всесвітню пандемію COVID-19, реалізацію спрямованих на її запобігання карантинних заходів, в Україні різко зріс рівень бідності. За дослідженнями міжнародних організацій, рівень бідності складає вже 50%, тобто за межею бідності залишилося майже 19 млн. українців.

Також слід зазначити, що в 2021 році очікувалося звуження групи населення із середніми доходами: якщо у 2019 році ця група, об'єднана із групою населення з найвищими доходами, становила 18 відсотків, то у 2021 році вона, за попередніми підрахунками, мала зменшитися до 15 відсотків. Група населення з найвищими доходами також зменшується з 5 до 4 відсотків [4].

Сьогодні українське суспільство, на жаль, тяжіє до суспільства виживання із взаємодією за принципом нульової суми: частіше сприймає інших за потенційну загрозу, аніж за потенційних партнерів.

В розрізі ціннісних орієнтирів українське суспільство балансує на межі самовираження та виживання, що характерне для слабких країн з перехідною ринковою економікою.

Таким чином, можна зробити висновок, що ціннісно-культурна орієнтація українського суспільства напряму залежить від стану соціального та економічного розвитку держави. Повільний відхід від пострадянської орієнтації у сферах розбудови політичного устрою, економіки, суспільного розвитку компенсується тяжінням українського суспільства до

провідних європейських країн в питаннях толерантності, фінансової безпеки.

Список використаних джерел:

1. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. Ukraine. GDP per capita URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2019&locations=UA&start=1991&view=chart>

2. Підстав очікувати суттєвого підвищення рівня бідності у 2020 році немає. Міністерство соціальної політики України. 20.05.2020. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18675.html?fbclid=IwAR0kdYzCcOLKhD1-Wi8Z7ennN2AJhZYhuePH0VqkUgMM5WXnnsmd1eEhMI8>

3. Семенченко Ф.Г. «Цінність» як предмет соціально-гуманітарної науки: теоретико-концептуальний підхід аналізу проблеми цінностей. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=7&c=386>

4. Стратегія людського розвитку: затверджена Указом Президента України від 2 червня 2021 року №225/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2252021-39073>

Григор'єва Л.М.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»,
*Херсонський національний технічний університет,
м. Херсон, Україна*

КОНКУРС УПРАВЛІНСЬКИХ НОВАЦІЙ «КРАЩІ ПРАКТИКИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»: ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКА ІНІЦІАТИВА В УКРАЇНІ

Загальноєвропейська ініціатива конкурсу управлінських новацій – «Кращі практики місцевого самоврядування», як відомо, народилася в Центрі експертизи належного врядування Ради Європи. Сутність цієї корисної ініціативи проста: учасники та учасниці конкурсу реалізують конкретну справу, що приносить практичні результати, переконуються в її ефективності самі, потім переконують у цьому конкурсну комісію. У разі високої оцінки комісії, така практика стає надбанням якнайширшого загалу.

Починаючи з 2012 року, коли до названої ініціативи долучилася й Україна як член Ради Європи (з 1995 року), національна скарбниця найдосконаліших управлінських інновацій у царині місцевого розвитку вже нагромадила майже 300 таких взірцевих прикладів, кожен із яких – готова модель для застосування на практиці.

Упродовж 2012-2013 року конкурс «Кращі практики місцевого самоврядування» впроваджувався Центром експертизи реформ місцевого самоврядування Ради Європи, а з 2014 року організатором цього конкурсу постає Міністерство розвитку громад і територій (Мінрегіон).

Завданнями Конкурсу є:

- сприяння органам місцевого самоврядування у здобутті нових знань та обміні досвідом;
- публічне визнання досягнень органів місцевого самоврядування як інструменту заохочення до діяльності в напрямку підвищення стандартів якості життя громади;
- поширення кращих практик та корисних ініціатив органів місцевого самоврядування, спрямованих на розвиток територіальних громад [2].

Цей Конкурс дозволяє не лише віднаходити кращі рішення, що згенерували команди громад, а й поширювати провідні ідеї на всю країну. Це допомагає втілювати головні завдання децентралізації – створювати додаткові робочі місця, розвивати інфраструктуру, підвищувати якість послуг, створювати умови для комфортного проживання людей.

Відповідно до Положення про конкурс «Кращі практики місцевого самоврядування», затвердженого наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (нині – Мінрегіон) від 28 березня 2014 року № 96, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 14 квітня 2014 року за № 419/25196, у нашій державі щороку проходить цей важливий для органів місцевого самоврядування захід [2].

Згідно з Наказом Міністерства розвитку громад та територій України (Мінрегіону) від 19 травня 2021 р. № 118 «Про проведення конкурсу «Кращі практики місцевого самоврядування» у 2021 році» такий Конкурс традиційно пройшов і 2021 року [2] спільно з Програмою Ради Європи «Децентралізація і реформа публічної адміністрації в Україні» у партнерстві з Українською асоціацією районних та обласних рад, Асоціацією міст України, Асоціацією об'єднаних територіальних громад, Всеукраїнською асоціацією громад.

Особливість конкурсу 2021 року полягала в тому, що він

відбувався в умовах, коли вже всі громади в Україні після завершення 2020 року адміністративно-територіальної реформи на рівні громад і районів стали рівними за статусом, за набором податкової бази, за відповідальністю перед законом і виборцями. Поширювати успішні практики відтепер ще більш актуально, оскільки потенційно скористатися ними може більшість громад.

Темами конкурсу цього року були:

1. Згуртованість громади.
2. Організація системи надання медичних послуг на місцевому рівні в контексті реформи системи охорони здоров'я.
3. Реалізація проєктів стратегічного розвитку.

Цьогорічний конкурс «Кращі практики місцевого самоврядування», на думку провідних експертів, також не розчарував: українське місцеве самоврядування, нового поштовху якому суттєво додала децентралізація, вкотре продемонструвало здоровий новаторський дух, винахідливість та наполегливість в досягненні поставленої мети, стратегічний курс на розвиток та економічну сталість [4].

2021 року Конкурсна комісія отримала 112 заявок з усіх регіонів країни, окрім окупованих територій Автономної Республіки Крим та зон бойових дій на непідконтрольній території частини Донецької та Луганської областей. Зазначимо, серед лідерів за кількістю заявок – громади Дніпропетровської (19 заявок), Донецької (16), Харківської (14) та Одеської (10) областей. За тематикою «Згуртованість громади» надійшло 48 заявок, «Реалізація проєктів стратегічного розвитку» – 39, «Організація системи надання медичних послуг на місцевому рівні в контексті реформи системи охорони здоров'я» – 25 [1].

28 нових практик було визнано найкращими, а їх авторів відзначено Дипломами та Спеціальними відзнаками конкурсу.

Це гідний результат ювілейного, 10-го, всеукраїнського конкурсу «Кращі практики місцевого самоврядування» Список переможців Конкурсу див. за покликанням [3].

Серед переможців Конкурсу – Дунаєвецька громада, що вкотре підтвердила свій авторитет визнаного новатора місцевого розвитку на Хмельниччині. Тут «зазіхнули» на загальнодержавну проблему, від якої уже впродовж кількох десятиліть потерпає більшість територій країни, – відтік працездатного населення на закордонні заробітки.

Практика «Ягідний рай» – успішний приклад кооперації як драйвера розвитку самозайнятості та згуртованості сільського населення», відзначена найвищим дипломом I ступеня за темою «Згуртованість громади», якраз надає ефективний управлінський рецепт протидії «вимиванню кадрів» з України.

2019-го тутешні жителі і жительки (загалом 43 особи) створили кооператив з промовистою назвою «Ягідний рай». Незайве сказати, що благодатний клімат подільського Придністров'я, м'які зими і наявність водних ресурсів завжди сприяли садівництву та ягідництву в цьому краї. Тож кооператив розпочав вирощувати малину, ожину та полуницю за сучасним технологіями.

Рада громади надала ініціативному населенню в оренду дев'ять гектарів комунальної землі на 15 років за найменшою восьмивідсотковою ставкою. На банківський кредит, що виплачують з коштів від продажу врожаю, придбали ґрядоутворювач, автомобіль. Партнери з місцевого фермерського господарства надали саджанці, добрива, плівку та агроволокно. І справа пішла. Розпочинали з тритонного врожаю, а цього року вродило щедро: 10 тонн відбірних ягід [1].

Сталість проєкту очевидна. Жодна людина з кооперативу не виїхала з рідних місць, є й такі, які ще бажають долучитися до цієї цікавої і прибуткової роботи. Є плани вирощувати ще й

калину та обліпіху, придбати холодильне обладнання, звести станцію для заморожування і дальшої переробки.

І вже зовсім фантастично: посольство Королівства Нідерландів спільно з Асоціацією ягідництва України має на меті допомогти ініціативному населенню з розробкою мобільного застосунку, котрий відслідковуватиме тутешні метеоумови, щоб завчасно інформувати про календарний графік робіт: якого дня і що саме слід робити в ягіднику.

Отже, як видно з результатів Конкурсу, реформа децентралізації вже принесла в нашій державі суттєві позитивні результати – фінансові, адміністративні, соціальні. Водночас час ставить нові завдання, серед яких – секторальна децентралізація. Люди чекають на якісну освіту, медицину, облаштування інфраструктури за європейськими стандартами, планування територій, формування органів місцевого самоврядування регіонального і субрегіонального рівнів, зміну адміністративно-територіального устрою.

Настав час, коли громади мають рухатись у напрямку розумного зростання, переходу від вирішення поточних завдань до комплексних, відповідно до пріоритетів, закладених в стратегіях розвитку, та орієнтованих на залучення інвесторів, створення підприємств, індустріальних парків, оскільки це нові робочі місця, гідна заробітна плата, надходження до місцевих бюджетів.

Саме тому реформу місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні не зупинити, бо вона – європейська за цінностями і впроваджується за принципами прозорості та максимального залучення до неї громадян. Органи ж місцевого самоврядування – провідники прогресивних змін у державі, оскільки їх рішення та дії є найближчими до людей.

Відповідальність перед громадою, прозорість діяльності влади на місцях та бажання самих мешканців громад жити і

працювати в Україні по-європейськи – головні аксіоми реформи децентралізації.

Список використаних джерел:

1. На конкурс «Кращі практики місцевого самоврядування–2021» надійшло понад сто заявок. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/na-konkurs-krashchi-praktiki-miscevogo-samovryaduvannya-2021-nadijshlo-ponad-sto-zayavok>

2. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/konkurs/>

3. Офіційний сайт Програми Ради Європи «Децентралізація і реформа публічної адміністрації в Україні». URL: <http://www.slg-coe.org.ua/best-practices-contest-2021/>

4. Плюс 28: інновації ювілейного конкурсу кращих практик. Сайт «децентралізація дає можливості». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/tag/krashchi-praktyky>

Дегтяр А.О.

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління
та підприємництва,
*Національний аерокосмічний університет
ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»
м. Харків, Україна*

Тесаловський О.Б.

аспірант кафедри публічного управління
та підприємництва,
*Національний аерокосмічний університет
ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»
м. Харків, Україна*

СУБ'ЄКТНО-ОБ'ЄКТНІ ПРОЯВИ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Останніми роками в Україні спостерігається тенденція, яка спільними зусиллями громадськості та урядовців стає незворотною: тенденція до налагодження діалогу, суб'єкт-суб'єктних відносин між інституціями та владою, між владою та громадянським суспільством. Важливу роль у цьому процесі відіграли служби зв'язків з громадськістю органів місцевого самоврядування України. Процес демократизації українського суспільства зумовив появу служб зв'язків з громадськістю на всіх рівнях місцевого самоврядування та перетворив їх на ефективні інструменти діалогу суспільства та органів влади. У той же час формування та функціонування цих інституцій не можна охарактеризувати як вільні від ускладнень та контртенденцій.

Звернення до філософії зв'язків з громадськістю

менеджерів місцевого самоврядування з одного боку, і громадськості – з іншого, можливо, обумовлено наступними важливими обставинами.

По-перше, усвідомлюваною як представниками органів соціально-політичного управління, так і громадянським суспільством необхідністю інтеграції суспільних інтересів і консолідації на цій основі зусиль суспільства і представників керуючих структур для ефективної діяльності в ім'я процвітання нації.

Назва служб зв'язків з громадськістю відображає їх значення у вирішенні суспільно-політичних проблем такого масштабу. Громадськість – це сукупне поняття, суть якого розкривається: об'єднання різних соціальних груп та груп інтересів, які необхідно враховувати при прийнятті управлінських рішень.

Служба зв'язків з громадськістю органів місцевого самоврядування є основним інструментом моніторингу інтересів суспільства, на основі якого приймаються виважені та ефективні управлінські рішення, без яких немислимими є соціальна інтеграція та баланс інтересів.

По-друге, багатоаспектним і складно організованим характером діяльності служб зі зв'язків з громадськістю.

Діяльність зі зв'язків з громадськістю – це насамперед управління масовими політичними комунікаціями, інформаційними процесами та інформаційними потоками. Політика і управління немислимі без професійної і конструктивної інформаційної взаємодії з політичною аудиторією, об'єктом управління, а також без ефективного управління такою взаємодією. Однак взаємодія з населенням - це не тільки і не стільки одностороннє інформування, скільки двосторонній зв'язок. Вона повинна будуватися на основі суб'єкт-суб'єктних взаємин і являти собою діалогову комунікацію.

По-третє, необхідністю розробки стратегії протидії громадянського суспільства маніпулятивному впливу на нього з боку представників та органів місцевого самоврядування.

У складних і неоднорідних умовах соціальних трансформацій, що відбуваються в нашій державі, інститути управління суспільством і їх представники часто діють неподібно з цінностями, що формуються і підтримуються на рівні громадянського суспільства. В таких умовах завдання легітимації політичної влади іноді вирішується не за допомогою діалогу з суспільством, а за допомогою маніпуляції громадською думкою. Інструментом такого роду маніпулювання часом стають саме служби зі зв'язків з громадськістю. Ці негативні процеси роблять актуальним і нагально необхідним теоретичний пошук нових конструктивних методів і технологій підтримки повноцінного функціонування інститутів взаємодії громадянського суспільства і правової держави, якими є служби зі зв'язків з громадськістю органів місцевого самоврядування в Україні. Найважливішою стороною реалізації цього завдання є виключення маніпулятивної складової з діяльності самих служб зі зв'язків з громадськістю. Теоретичним обґрунтуванням цього процесу має стати розробка реальних і дієвих заходів правового та іншого характеру, спрямованих на реалізацію цього завдання.

По-четверте, об'єктивно існуючої, що сформувалася в ході суспільних трансформацій і стала виключно актуальною в останні десятиліття необхідністю розробки і впровадження якісно нової стратегії соціального управління.

Наприкінці ХХ ст. не лише Україна, а й усе людство вступило у якісно новий – глобалізаційний – етап свого розвитку. Сучасне суспільство стоїть перед нагальною необхідністю освоєння нової реальності у всіх її суперечливих проявах. Тому найважливішою тенденцією ХХІ ст., доктринальною вимогою є, з одного боку, зростання ролі політичної влади в регулюванні суспільних справ, з іншого – докорінна зміна змісту цього регулювання. Рішення цього завдання для влади безпосередньо пов'язане з необхідністю

вибудовування цільового управління, що є повною протилежністю адміністративно-командному управлінню. Воно повинно ґрунтуватися на налагодженні соціальних зв'язків і взаємодій, соціальному діалозі. Тому в усьому світі і в Україні найважливішим фактором подолання кризових явищ, пов'язаних з вибудовуванням стратегії цільового управління, стала підтримка цілісності суспільства. Одним з інструментів підтримки цієї цілісності повинні стати служби зі зв'язків з громадськістю органів влади та управління різних рівнів. В рамках політичних та інших суспільних наук необхідна розробка теоретичної концепції цільового управління з урахуванням ролі в її реалізації та практичної діяльності служб зі зв'язків з громадськістю.

По-п'яте, існуванням у сучасному суспільстві якісно нового, інформаційно-комунікативного простору взаємодії суспільства та органів місцевого самоврядування. Єдиний інформаційний простір всього світу формувався протягом декількох останніх десятиліть: з кожним новим технічним винаходом швидкість передачі соціально значущої інформації зростала. Локальні соціальні процеси втратили свою автономність, і знаходяться на віддаленій відстані люди сьогодні мають можливість бути учасниками єдиних глобальних процесів.

Таким чином при реалізації будь-якої концепції розвитку місцевого самоврядування діяльність місцевої влади буде тільки тоді ефективна, коли головним принципом її повсякденної взаємодії з громадськістю стане дієва співучасть як надійний фундамент відкритості і гласності в діяльності органів місцевого самоврядування для всього місцевого співтовариства. Без цього працювати органам місцевого самоврядування в умовах перманентної економічної кризи та інтенсивної політизації суспільства практично неможливо.

Список використаних джерел:

1. Ворона П.В., Гошовська В.А., Лопушинський І.П. Місцева влада в країнах пострадянського простору : монографія / За заг. ред. д. держ. упр. П.В. Ворони. Полтава: ПП Шевченко. 2016. 528 с.
2. Інформаційно-комунікативна діяльність органів публічної влади: монографія / В.С. Куйбіда та ін.; за заг. ред. В.С. Куйбіди, О.В. Карпенка; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ: Компринт, 2018. 363 с.
3. Місьцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні : колективна монографія / Кол. авт.; за заг. ред. Р.М. Плюща. Київ : РІДНА МОВА. 2016. 744 с.
4. Серант А.Й. Зв'язки з громадськістю у системі місцевих органів влади: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2008. 198 с.
5. Шаульська Г.М. Механізми взаємодії громадськості з органами публічної влади в Україні: монографія / за заг. ред. Т.В. Мотренка. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2018. 200 с.

Кононенко В.В.
завідувач кафедри публічного управління
та адміністрування,
*Вінницький державний педагогічний університет імені
М.Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ ЗА ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО ТА ДИРЕКТОРІЇ (1918 – 1920 РР.)

Більше 100 р. тому, у добу існування в Україні гетьманату П. Скоропадського, вперше було запроваджено інститут державної служби. Початком формування державної політики у цій сфері варто вважати прийняття 30 квітня 1918 р. Постанови Ради Міністрів Української Держави «Про урочисту обітницю урядовників і суддів та присягу на вірність Українській Державі». Постановою було запроваджено обов'язкову присягу для службовців, які були на державній службі або вступали на службу [1]. Саме цю дату вважають початком історії державної служби України. На період П. Скоропадського припав активний етап створення ефективного апарату управління та започаткування державного регулювання у різних сферах суспільного життя, у тому числі у сфері регулювання державної служби. Упродовж п'яти місяців було ухвалено близько трьохсот законів. В. Малиновський вважає, що як доповнення до Закону «Про тимчасовий державний устрій» (29 квітня 1918 р.) було прийнято цілу низку системних законів, «що вперше в історії України на законодавчому рівні запровадили інститут державної служби як фундаментальну засаду національної державності» [2, с. 76]. За короткий період було прийнято ряд нормативно-правових актів, які були спрямовані на державне регулювання проходження державної служби. Як згадує

сам П. Скоропадський, «становище у прямому сенсі було *tabula rasa*. Прийшлося все створювати і, головне ніякого матеріалу» [3, с. 185].

Так, 14 червня 1918 р. Радою Міністрів було ухвалено «Статут Державної канцелярії Української Держави». Статут визначав структуру Державної канцелярії (Державний Секретар з Товаришами; Юридична Рада; Департамент Законодавчих Справ з Термінологічною Комісією, Архівом та Бібліотекою; Окремий відділ Кодифікації Законів; Департамент Загальних Справ; Секретаріат Ради Міністрів і Державна Друкарня) та встановлював повноваження кожного із них [4]. Одночасно гетьманом було затверджено «Штатний розпис окладів утримання службовців центральних урядових установ Української Держави», яким встановлювалися розмір посадового окладу у міністерствах Української Держави. Цим актом у міністерствах Української Держави були передбачені такі посади: міністр, товариш міністра, член ради міністра, директор департаменту, віце-директор, керуючий відділом, старший діловод, діловод, помічник діловода, урядовці I – III рядів, головний бухгалтер, практикант [5, с. 78].

26 червня 1918 р. було прийнято «Закон Української Держави про нормальний розпис утримання службовців у центральних урядових установах цивільного відомства», яким запроваджувалася система класів посад, визначалися розміри річних окладів, умови пенсійного забезпечення та відряджень [5, с. 84-87]. Варто зауважити, що у цьому нормативному акті було зазначено, що на посади VII класу та вище могли претендувати переважно особи з вищою освітою. Це означало, що без вищої освіти кандидати не могли претендувати на керівні посади, а виконували функції звичайних службовців [5, с. 84-87].

Водночас 9 липня 1918 р. листом товариша Державного секретаря Української Держави М. Могілянського до всіх міністерств було вказано на необхідність використання української мови як державної [5, с. 88].

24 липня 1918 р. було введено в дію «Закон про порядок призначення на урядову службу». Закон був додатком до статті 3 Закону «Про тимчасовий державний устрій» та визначав процедури призначення на посади, відповідно до класів. Кандидатури на вищі посади державних службовців, які призначалися гетьманом (заступники міністрів, директори департаментів) попередньо узгоджувалися з Радою Міністрів [5, с. 90].

Окремими нормативно-правовими актами також були врегульовані питання щодо звільнення від відрахувань в пенсійний та інвалідний фонди та права на пенсію окремих категорій службовців державних установ (17 серпня 1918 р.); порядку призначення на урядову службу по Державній канцелярії (17 вересня 1918 р.); грошової допомоги державним службовцям (4 жовтня 1918 р.) тощо.

Директорія, яка перебрала владу наприкінці 1918 р. опинилася у складних внутрішніх та зовнішніх умовах. Війна з більшовицькою Росією, побудова країни з елементами соціалізму за радянським зразком та елементами західної демократії країн Антанти, пошук шляхів розвитку, постійна зміна урядів, позначились і на загальній системі управління державою. Скасувавши систему державного управління збудовану за часів П. Скоропадського, Директорія, так і не змогла запропонувати ні дієвого державного апарату, ні ефективної державної служби.

Серед основних нормативно-правових актів направлених на регулювання державної служби стають закони «Про службу в державних установах урядовців чужоземних підданців» (1 січня 1919 р.) та «Закон про урочисту обітницю Директорії, міністрів, урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Народній Республіці» (13 жовтня 1919 р.). Перший нормативний акт визнавав підданих інших держав як тих, хто служить за наймом та пропонував залишити лише корисних для служби в державних установах [5, с. 109], інший затвердив присягу Директорії УНР зі словами, що вона буде вірно «служити

Народові України і утвореній ним Українській Народній Республіці; волю синів її, національну, релігійну та горожанську, невпинно боронитимем; всі свої сили обіцяємо покласти, аби закріпити народньо-республіканський устрій України основним законом» [6]. На жаль, так і залишився проектом «Закон про матеріальне забезпечення службовців ліквідованих та реорганізованих установ Української Держави» (грудень 1918 р.). Окрім того, Рада Народних Міністрів, як уряд УНР, фактично відмовилася чи не від основного критерію державної служби – професіоналізму, надавши міністрам прав на звільнення «нездатних до служби урядовців всіх класів, призначених на посади до 15 грудня 1918 р.», тобто усіх, хто був призначений за часів першої УНР та Української держави [5, с. 111]. Загалом, як стверджує П. Гай-Нижник «Вища влада УНР поступово, проте неухильно деградувала. Утім, стан державного апарату і усіх гілок влади УНР перебував у цілковитому занепаді. Серед державних службовців були звичним явищем корупція, зловживання службовим становищем, правопорушення, відсутність виконавської дисципліни, фінансові махінації тощо» [6].

Отже, у добу існування Української держави та Директорії УНР були закладені основи правового регулювання державної служби в Україні. Кожен з цих етапів мав свої характерні риси у процесі формування інституту державної служби. Проте, беззаперечним є факт, що саме у часи Національно-визвольної революції 1917 – 1918 рр. було закладено основу державної служби в Україні та вироблені перші акти правового регулювання її функціонування.

Список використаних джерел:

1. Постанова Ради Міністрів Української Держави «Про урочисту обітницю урядовників і суддів та присягу на вірність Українській Державі» від 30 квітня 1918 р. *Державна архівна*

- служба України. URL: [https:// archives.gov.ua/?uniq=1&s=&f=&a=2&r=2](https://archives.gov.ua/?uniq=1&s=&f=&a=2&r=2).
2. Малиновський В. Я. 100-річчя сучасної державної служби в Україні. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша: зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Факультет історії, політології та національної безпеки, Кафедра політології та державного управління*. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. Випуск 7. С. 75-80.
3. Скоропадский П. П. Воспоминания. Конец 1917 г. – декабрь 1918 г. / Павел Скоропадский; художн.-оформитель Е. А. Гуталова-Мешкова. Харьков: Фолио, 2020. 506 с.
4. Статут Державної канцелярії Української Держави від 14 червня 1918 р. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). URL: https://tsdavo.gov.ua/gmedia/34-69zv_1-jpg/.
5. Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій. Київ: Ніка-Центр, 2009. Т. 5: Документи і матеріали. Книга 1. 1914-1991 / упоряд. Г. В. Боряк. 824 с.
6. Гай-Нижник П. П. Налагодження державної служби в добу Української революції. *Павло Гай-Нижник. Особистий сайт*. URL: <http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/184doc.php>.

Ломакіна О.В.

аспірантка кафедри державного управління
і місцевого самоврядування,
*Херсонський національний технічний університет
м. Херсон, Україна*

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ПРОЯВІВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У СВІТІ

Сьогодні проблема домашнього насильства гостро постає не лише в Україні, але і в світі. У розвинених країнах від насильства потерпають сотні тисяч людей. І одним із головних факторів цього асоціального явища є замовчування самого факту скоєння насильства. Тому сьогодні дуже важливою є робота правоохоронних органів, органів державної влади та громадськості у напрямку протидії та подолання негативних проявів домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

За статистикою, яку оприлюднили під час голосування за Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1], понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками, а майже 70% жінок піддаються різним формам знущань і принижень. Щороку близько 1500 жінок, і ця тенденція збільшується за останні три роки, помирають від рук власних чоловіків. Діти скривджених матерів у 6 разів схильніші до суїциду, а 50% – до зловживань наркотиками. Майже 100% матерів, які зазнали насильства, народили хворих дітей – переважно з неврозами, заїканням, енурезами, церебральним паралічем, порушенням психіки. Домашнє насильство в Україні – причина 100 тисяч днів госпіталізації, 30 тисяч звернень до відділів травматології, 40 тисяч викликів лікарів. Водночас, лише 10% постраждалих звертаються за допомогою, оскільки

донині багато хто вважає такі стосунки «нормальними» [2].

Опитування, проведені протягом останніх 10 років серед жертв насильства, свідчать про набагато більший масштаб і складність цієї проблеми. Згідно з докладом ООН від 25 листопада 2019 року, насильство щодо жінок, особливо з боку інтимного партнера, і сексуальне насильство над жінками є серйозною проблемою громадської охорони здоров'я і порушенням прав людини. За оцінками, більше третини жінок (35 %) в усьому світу хоч раз в житті зазнавали, насильства, зокрема і сексуального. У деяких країнах показники насильства з боку чоловіка або партнера досягають 70 %, а вбивства жінок, скоєні близькими людьми, становлять 58 % із загальної кількості [3].

Європейська комісія ООН оприлюднила дані, зібрані шляхом опитування за спеціально розробленою методикою. Результати висвітлюють наступне. В цілому вбивства жінок в країнах регіону тримаються на досить низькому рівні, але є і виключення. Наприклад, в Азербайджані в 2017 році число убитих жінок склало 6,8 на 100 000 – кільком менше, ніж у 2012 році (7,3). Найнижчий рівень загибелі жінок – в Швеції, Греції Італії, Ірландії і Таджикистані: менше 1 на 100 000. У Білорусі цей показник – 2,9 Грузії – 2,8, в Молдові і в Україні – 2. Результати опитувань підтвердили те, що більшість вбивств скоюється чоловіками і партнерами - справжніми або колишніми - або родичами. Найвищий результат – в Албанії. Там 70 відсотків убитих жінок стали жертвами членів сім'ї. Ці цифри трохи менше в Хорватії, Італії та Словенії, але у всіх чотирьох країнах цей показник зростає – так само, як в Білорусі (з 30 відсотків у 2012 році до 44 в 2017), в Молдові (з 39 до 50), в Таджикистані (з 44 до 53) і в Грузії (з 15 до 23) [3].

Крім того, епідеміологічна ситуація у світі негативно впливає на проблему насильства в сім'ї. Режим самоізоляції,

введений у багатьох країнах світу у попередні роки для стримування поширення COVID-19, загострив проблему домашнього насильства. Так, Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) у 2020 році повідомив про зростання випадків насильства на 20%, що спостерігалось у всьому світі у період карантину. Ізоляція та перебої у роботі відповідних служб та організацій унеможливив своєчасне надання допомоги постраждалим від насильства.

Сьогодні багато країн світу з метою запобігання та протидії домашньому насильству приймають закони, розробляють державні програми, створюють заклади підтримки постраждалих від насильства, проводять публічні акції. Серед загальносвітових акцій в цьому напрямку є систематичне проведення Всесвітньої акції «16 днів проти насильства», яка розпочинається 25 листопада, у Міжнародний день боротьби з насильством щодо жінок, і завершується 10 грудня, у Міжнародний день прав людини. У ці дні, в понад 100 країнах світу, проходять заходи спрямовані привернути увагу громадськості, засобів масової інформації та державних органів до проблеми насильства стосовно жінок, дівчат та дітей.

Існування домашнього насильства та методи його подолання є наразі однією із надзвичайно актуальних проблем, що постають перед суспільством, тож кожна демократична країна, що стикається з його проявами, прагне виробити найефективніші методи протидії такому насильству. Найбільш ефективним є система притулків та кризових центрів, що функціонують на різних рівнях, оскільки це те місце, до якого жертва насильства може звернутися негайно та отримати необхідну для неї допомогу.

Крім того, для подолання проблеми домашнього насильства важливими є саме профілактичні заходи запобігання негативним проявам у суспільстві. Такі як, публічні заходи,

круглі столи, тренінги для жінок і молоді, презентації роботи відповідних органів державної влади та громадських організацій в зазначеній сфері.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
2. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: Лист МОН від 18 травня 2018 року №1/11-5480. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS30017>.
3. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / Перцева Т.О., Огоренко В.В., Кожина Г.М., Зеленська К.О., Носов С.Г., Терьошина І.Ф., Гненна О.М., Мамчур О.Й., Тимофеев Р.М.,Шорніков А.В.; за заг. ред. проф. Т.О.Перцевої та проф. В.В. Огоренко. Дніпро, 2021. – 188 с.

Половіна А.О.

асистент кафедри управління охороною здоров'я та
публічного адміністрування,
*Національний університет охорони здоров'я України
імені П. Л. Шупика
м. Київ, Україна*

ПОНЯТТЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

На сьогоднішній день під час світової пандемії однією із найактуальніших проблем у сфері захисту прав громадян є захист прав медичних працівників, які першими стоять на варті надання невідкладної допомоги при чому перші підпадають під значні ризики для життя та свого здоров'я і членів своєї родини.

Безпосередньо, лікарі, медичні сестри та брати, працівники бригад швидкої допомоги, фельдшери та санітари – це професії, без яких неможливе уявити нормальне життя [1, с.36; 2, с.71; 3, с.96]. Адже саме від їх роботи залежить здоров'я та життя решти населення. З появою загрози коронавірусу медичні працівники стали для нас справжніми героями[4]. Разом з тим, захист їхніх прав є одним із найболочіших питань нашого суспільства у якому щоденно порушуються права медичних працівників, яких досить важко захистити.

Нажаль яка би на була вагомою професія медичних працівників, все ж таки все частіше в Україні трапляється немало випадків порушення прав медичних працівників, до яких відносяться такі як трудові та соціальні, відсутність гарантій фізичної безпеки, захист ділової репутації, честі та гідності медичних працівників в засобах масової інформації тощо. Проте, на жаль, про те, які права мають медики та як діяти у разі їх порушення знають не всі. Але окрім природних прав медичні

працівники мають спеціальні права і пільги, передбачені Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [5]. Серед них:

- право на заняття медичною діяльністю відповідно до спеціальності та кваліфікації;
- право на належні умови професійної діяльності;
- право на обов'язкове страхування за рахунок власника закладу охорони здоров'я у разі заподіяння шкоди життю і здоров'ю медичного працівника у зв'язку з виконанням ним своїх професійних обов'язків у передбачених законодавством випадках;
- право на вільний вибір апробованих форм, методів і засобів діяльності та ін.[6].

Також, медичні працівники мають право на: заняття медичною діяльністю відповідно до спеціальності та кваліфікації; належні умови професійної діяльності; підвищення кваліфікації, перепідготовку не рідше одного разу на п'ять років у відповідних закладах та установах; вільний вибір апробованих форм, методів і засобів діяльності, впровадження у встановленому порядку сучасних досягнень медичної та фармацевтичної науки і практики; безплатне користування соціальною, екологічною та спеціальною медичною інформацією, необхідною для виконання професійних обов'язків; обов'язкове страхування за рахунок власника закладу охорони здоров'я у разі заподіяння шкоди їх життю і здоров'ю у зв'язку з виконанням професійних обов'язків у випадках, передбачених законодавством; соціальну допомогу з боку держави у разі захворювання, каліцтва або в інших випадках втрати працездатності, що настала у зв'язку з виконанням професійних обов'язків; встановлення у державних закладах охорони здоров'я посадових окладів (тарифних ставок) на основі Єдиної тарифної сітки у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів

України [7, 4].

Слід звернути особливу увагу на ще одне право, передбачене ст. 78 Основ законодавства про охорону здоров'я, – право на судовий захист професійної честі та гідності медика [5].

Хоча й захист прав медичних працівників є різновидом загальних прав людини та громадянина, але все ж таки він має свою специфіку, особливо коли йдеться про захист прав у справах, пов'язаних із наданням медичної допомоги пацієнту. Потрібно звернути увагу на те яким чином захистити права медичних працівників, коли вони, як ніхто, ризикують своїм здоров'ям і життям під час спілкування з неадекватними пацієнтами. І попри це ніхто не відстоює їхні права як спеціалістів, так і просто людей.

Висновок. Однак, безвихідних ситуацій не буває, навіть попри за такої безнадійної ситуації, потрібно постійно захищати загальні права та права медичних працівників, так як це є більше, ніж професія, це фактично особисте покликання та місія, благородство і значення яких важко переоцінити. Цей факт вимагає найвищого професіоналізму, глибоких знань, мужності та повної самовіддачі.

Список використаних джерел:

1. Стрельченко О. Г. Процесуальне забезпечення стимулювання працівників як основний регулятор прав людини Права людини та механізм їх забезпечення в Україні (в рамках Загальноукраїнського тижня права в Україні): Міжнар. наук.-практ. конф. присвячена Міжнародному дню прав людини, 4 грудня 2009 р., Київ, 2009. С. 35-37.

2. Стрельченко О. Г. Природа прав медичних працівників. Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні: Матеріали III Всеукраїнської науково-теоретичної конференції

захисту прав людини в Україні (29 листопада 2012 року, м. Київ)
К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 71-72.

3. Стрельченко О. Г. Сутність прав Центру екстреної медичної допомоги
Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні: Матеріали IV Всеукраїнської науково-теоретичної конференції захисту прав людини в Україні (м. Київ, 5 грудня 2013 року), К.: Нац. акад. внутр. справ, 2013. Ч.1. С. 95-96.

4. Права, обов'язки та гарантії для медичних працівників.
URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/prava-obov-yazkuta-garantiyi-dlya-medychnyh-pratsivnykiv/>

5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року. № 2801-XII (зі змінами внесеними законом України від 16 грудня 2021 № 1967-IX) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

6. Про порушення прав медичних працівників. URL: <https://baltapmsd.botg.gov.ua/pro-porushennya-prav-medychnyh-pratsivnykiv/>

7. Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери: Постанова Кабінет Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298. URL: <http://parusconsultant.com/?doc=06QGW85BCC>

Федоренко М.В.

аспірант,

Гуманітарний інститут

Таврійського національного Університету

імені В.І. Вернадського

м. Київ, Україна;

студент магістратури,

Економічно-гуманістична академія

м. Варшава, Польща

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА РІВНИЙ ДОСТУП ДО ДЕРЖАВНОЇ (ЦИВІЛЬНОЇ) СЛУЖБИ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19

У XX ст. право на працю отримало своє втілення не лише в національних конституціях, а і в міжнародних актах, що посилили гарантії прав людини. Зокрема, ст. 23 Загальної декларації прав людини в 1948 році визначила: *«Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття»* [1].

XXI-е ст. сприяло подальшій трансформації державної служби і механізмів управління нею в усьому світі. Зокрема, концептуально трансформувалось розуміння сутності державної служби і тенденцій її розвитку.

По-перше, починаючи з повалення абсолютизму та утвердження перших конституцій в кін. XVIII ст., державна служба перестала бути привілеєм, що дарує чи продає монарх, і трансформувалась в конституційне право громадян на управління державними справами, що забезпечується через право рівного доступу до державної служби. Це право закріпилось спочатку в національних конституціях, а після

Другої світової війни у Загальній декларації прав людини і інших міжнародних договорах і документах.

По-друге, якщо раніше йшлося про реалізацію завдань і функцій держави у формі виконання обов'язків на посадах державної (публічної) служби будь-якого рівня (кар'єрна служба), то в XXI ст. пріоритетом публічної, у першу чергу державної (цивільної) служби є забезпечення ефективного виконання функцій і повноважень державних (публічних) службовців у межах їх компетенції (концепт «сервісної служби»). Поглиблюється професіоналізація державної служби і її зближення з приватним сектором. Звичним стає алгоритм зміни професії з державної служби на приватний сектор і навпаки упродовж працездатного віку людей.

Відповідні тенденції вплинули в XXI ст. на розвиток і модернізацію систем управління державною (публічною) службою в Україні, Польщі та інших демократичних державах світу. Модерні системи управління державною (цивільною) службою в Україні та Польщі поступово трансформуються із жорстко централізованих адміністративних моделей у гнучкі HR-структури по підборі кадрів у державний сектор, але зі збереженням єдиного центру формування державної кадрової політики у цьому сегменті державного управління.

По-третє, попередня тенденція зумовила наступну: переосмислення сутності та змісту принципу патріотизму на державній службі. У більшості держав-членів ЄС (Бельгія, Німеччина, Франція і ін.) законодавства про публічну службу, особливо про службу в місцевому самоврядуванні, допускає залучення до цього виду праці не лише громадян, а й іноземців. Як правило, це громадяни інших держав-учасниць ЄС, які стало перебувають у державі, або громадяни, які мають множинне громадянство.

Тому, принцип патріотизму на державній (цивільній) службі на сьогодні зазнає відомої трансформації, хоча і не

втрачає свого значення. Відданість та вірне служіння народові та державі не в усіх випадках передбачає наявність громадянства, як формалізованого правового зв'язку особи і держави. Очевидно, що служіння державі може виражатись і в менш оціночних категоріях, ніж «вірність». А саме: у неухильному дотриманні конституції та законів, інших нормативно-правових актів, вимог етики публічної служби під час перебування на державній службі; у нульовій толерантності до будь-яких виявів корупції; у повазі до символів держави, на службі якої перебуває особа тощо.

Разом із тим, проблема перебування на державній службі осіб, які мають множинне громадянство, не в усіх випадках є простою для вирішення. Так, з одного боку, для України негативною стала практика, коли вищі посадовці держави, які обіймали політичні посади (народні депутати України, міністри) та посади державної служби в 2012-2014 рр. мали, одночасно з українським громадянством, також громадянство Російської Федерації, та сприяли анексії Криму й військовій агресії на Сході України. З іншого боку, в 2014-2022 рр. іноземці – громадяни США, держав-учасниць ЄС і ін., обіймали і продовжують обіймати посади міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади, членів наглядових рад стратегічних державних підприємств тощо, й нерідко сумлінно виконували свої обов'язки. Тому, проблема залучення на державну службу в Україні іноземців залишається актуальним, але дискусійним.

По-четверте, стрімкий розвиток у XXI ст. ІТ-технологій, запровадження систем електронного документообігу не лише в приватному, а й у державному секторі, сприяли оптимізації управлінських процесів, спрощенню здійснення державними службовцями своїх владних повноважень і надання ними публічних послуг населенню. Відповідні тенденції отримали

свій законодавчий розвиток і закріплення і в Україні.

Зокрема, після активного впровадження в Україні застосунку для надання публічних послуг «Дія», 15 липня 2021 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про особливості надання електронних публічних послуг», яким передбачено «визначення правових засад реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання електронних публічних послуг, а також особливостей їх надання» [2]. Новий Закон також унормовує такі категорії, як «електронна публічна послуга», «автоматичний режим надання електронної публічної послуги», «комплексна електронна публічна послуга», «система електронної взаємодії електронних ресурсів», «публічна послуга», інші терміни, пов'язані з наданням (отриманням) електронних публічних послуг.

Відповідна тенденція, на наш погляд, легітимізує державну політику, спрямовану на діджиталізацію публічного управління та публічної служби і дозволяє оптимізувати надання населенню публічних послуг - за часовим, вартісним, ресурсним, кадровим і іншими критеріями.

По-н'яте, пандемії коронавірусу COVID-19 в 2019-2022 рр. докорінно змінила весь світ і внесла суттєві корективи у більшість звичних для людини процедур. Відповідних змін зазнала і державна (цивільну) служба та система управління цією сферою суспільних відносин: жорсткі процедури, графіки і режими державної служби змінилися гнучкими графіками роботи, дистанційними і надомними форми роботи. Процедури формування та зміни корпусу державної (цивільної) служби під час т.з. «лок-даунів» зазнали трансформації.

Так, в 2020-2021 рр. Верховна Рада України внесла зміни і доповнення, яким призупинила дію окремих положень законів України «Про державну службу», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про Державний бюджет України на 2020

рік» та інших у частині проведення конкурсів на зайняття вакантних посад державної служби (окрім новостворених протягом дії карантину органах державної влади) із їх наступним відновленням після послаблення карантину. При цьому, суб'єкт призначення на вакантні посади державної служби міг призначати на посади державної служби особу шляхом укладення з нею контракту на період дії карантину та до дня визначення суб'єктом призначення переможця (переможців) конкурсу [3].

Уже 23 лютого 2021 р. парламент у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення проведення конкурсів на зайняття посад державної служби та інших питань державної служби» поновив із 06 березня 2021 року дію положень про конкурсний відбір на вакантні посади державної служби [4]. На сьогодні в Україні поновлено механізми забезпечення реалізації права на рівний доступ до державної служби на конкурсних засадах.

Водночас, нова хвиля коронавірусу COVID-19 модифікації «Омікрон» знову ставить під загрозу реалізацію права громадян на рівний доступ до державної служби в Україні, Польщі та інших державах світу, а також звичний режим функціонування корпусу державної служби. Це зумовлює перед системою управління публічною службою в усій Європі принаймні три серйозних виклики і завдання:

по-перше, організація ефективних карантинних заходів щодо протидії пандемії коронавірусу COVID-2019, із задіянням управлінського потенціалу корпусу публічних службовців;

по-друге, забезпечення державами безпеки корпусу публічних службовців під час пандемії коронавірусу COVID-2019. Зокрема, забезпечення державами подальшої масової вакцинації публічних службовців, у першу чергу, тих, які безпосередньо організовують протидію пандемії, а також тих, які безпосередньо надають публічні

послуги громадянам;

по-третє, запровадження нових стратегій, методів і форм роботи на публічній службі в умовах карантину: а) унормування дистанційної та надомної роботи, впровадження гнучких графіків роботи на час карантину; б) розширення видів робіт на публічній службі, які можуть забезпечуватися за строковими контрактами і на умовах цивільно-правових договорів; в) повсюдне впровадження надання електронних публічних послуг.

Очевидно, що вирішення цих проблем сприятиме не лише подоланню пандемії коронавірусу *COVID-2019*, а й новим революційним трансформаціям в сфері забезпечення реалізації права на працю, в тому числі й права на рівний доступ до публічної служби, зокрема державної служби в Україні та цивільної служби у Польщі.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята та проголошена Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. № 217 А (III) // *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
2. Проект Закону про особливості надання електронних публічних послуг (реєстр. № 5495 від 14.05.2021) / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71906
3. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік»: Закон України від 13 квітня 2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 19. Ст. 126.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення проведення конкурсів на зайняття посад державної служби та інших питань державної служби: Закон України від 23 лютого 2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 21. Ст. 191.

СЕКЦІЯ 2.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

Лисенко А.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аудиту, обліку та оподаткування,
*Центральноукраїнський національний
технічний університет
м. Кропивницький, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Головним спрямуванням сучасного вектору розвитку вищої освіти в Україні є розширення можливостей щодо її входження у світовий інтелектуальний простір, що передбачає подальшу гармонізацію національних та міжнародних стандартів вищої освіти з урахуванням як переваг, так і проблем, які виникають у процесі практичного впровадження положень Болонської декларації та співпраці з зарубіжною науково-освітньою спільнотою. У цьому контексті підвищилися вимоги до науково-педагогічних працівників вітчизняних закладів освіти, а одним з першочергових завдань стало впровадження інноваційних методів навчання та викладання.

В Україні значною популярністю користується вища економічна освіта, а однією з базових економічних дисциплін, яка розвиває у здобувачів освіти економічне мислення та удосконалює процес розуміння причинно-наслідкових взаємозв'язків економічних процесів та явищ на рівні окремих суб'єктів господарювання та на макроекономічному рівні, є

економічний аналіз. За визначенням О.В. Єгорової, Л.О. Дорогань-Писаренко та Ю.М. Тютюнника, «економічний аналіз – це система спеціальних знань, пов'язана з дослідженням економічних явищ і процесів, виявленням їх сутності, тенденцій розвитку та причинно-наслідкових зв'язків, пошуком резервів підвищення ефективності господарської діяльності» [1, С. 8].

Не зважаючи на те, що економічний аналіз як наука сформувався ще в 30-х роках ХХ століття, а його сучасний стан та перспективи розвитку в теоретичній та практичній площині досліджені у праці [2], в Україні, як зазначено у праці [3], існує значна кількість невирішених проблем стосовно адаптації організації та методики економічного аналізу до сучасних умов господарювання. Наявність невирішених проблем свідчить про актуальність введення навчальної дисципліни «економічний аналіз» в освітні програми закладів вищої освіти та необхідність подальшої розробки напрямів удосконалення його організаційно-методичного інструментарію й процесу викладання із застосуванням інноваційних технологій навчання.

Як зазначив Т.В. Батюта у праці [4], навчання з використанням інноваційних технологій інтегрує сукупність процесів, які у межах класичної освіти не можна якісно поєднати. До таких процесів науковець відносить навчання, планування кар'єри, працевлаштування та безперервну освіту.

У порівнянні з класичними підходами, інноваційні технології сприяють кращому засвоєнню здобувачами вищої освіти програмного матеріалу, розвитку у них творчого мислення, аналітичних здібностей та комунікабельності, вміння систематизувати інформацію та робити висновки, орієнтуватися на постійне самовдосконалення із застосуванням сучасних технологій навчання. При цьому застосовуються колективні, групові та індивідуальні форми організації процесу навчання, формується демократичний стиль взаємодії між викладачем та

здобувачами освіти. В контексті таких відносин активується особистісна позиція здобувача та його інтерес до навчання.

Особливістю економічного аналізу є доцільність акцентування уваги здобувачів на практичних ситуаціях та розрахунках, проте для розуміння практичних аспектів необхідно спочатку ретельно вивчити теоретико-методологічні основи: види аналізу, прийоми та способи аналітичних досліджень, особливості побудови детермінованих та стохастичних факторних моделей, важливі економічні показники та методики проведення аналізу різних аспектів господарської діяльності тощо. При цьому слід застосовувати такі види інноваційних технологій, як особистісно-орієнтоване навчання, диференційований підхід, інформаційно-комп'ютерні технології, метод залучення до проєктів, метод вирішення проблем, а також нетрадиційні форми та методи навчання.

Особистісно-орієнтоване навчання спрямоване на забезпечення розуміння здобувачами соціально-економічних процесів на мікро- та макроекономічному рівнях, а також причинно-наслідкових взаємозв'язків між економічними явищами та процесами, характеру та особливостей їх прояву в умовах ринкових відносин. При цьому розвиваються індивідуальні пізнавальні здібності, які дозволяють здобувачам самовизначитися та реалізувати у подальшому власні знання та навички.

Диференційований підхід застосовується при формуванні груп здобувачів з урахуванням їх здібностей та базового рівня підготовки. При цьому для кожної групи здійснюється підбір відповідних форм та методів навчання. Основними формами диференціації навчального процесу є зовнішньо-групова індивідуалізація (з урахуванням більш прискореного або ж більш сповільненого способу подачі матеріалу) та внутрішньо-групова індивідуалізація (індивідуальна робота з кожним здобувачем з

урахуванням його відмінностей, або з підгрупами здобувачів, сформованими з урахуванням індивідуальних особливостей конкретних здобувачів).

Диференційований підхід до здобувачів з різним рівнем підготовки дозволяють реалізувати й інформаційно-комп'ютерні технології. При цьому викладач застосовує мультимедійні засоби навчання та активно залучає інтернет-ресурси. Комп'ютеризація ж самого економічного аналізу залежить, передусім, від обсягу аналітичних робіт. Так, при побудові графіків та діаграм, роботі з таблицями застосовують базові програми Microsoft Word або Microsoft Excel, а при обробці масивів інформації – спеціалізовані програмні продукти.

Метод проектів передбачає залучення здобувачів до процесу розробки та реалізації конкретних проектів. Приймаючи участь у проектах, здобувачі мають змогу збирати інформацію та аналізувати її, генерувати та пропонувати власні ідеї, планувати певні процеси та приймати рішення, вчитися налагоджувати взаємовідносини у команді, здійснювати науково-дослідницьку діяльність.

Метод вирішення проблем передбачає розробку викладачем конкретизованих завдань з використанням цифрової інформації та необхідністю її аналітичної обробки із застосуванням логіки, а також прийомів та способів економічного аналізу з метою виявлення й конкретизації проблемних ситуацій та розробки шляхів усунення виявлених проблем. У такий спосіб здобувачі закріплюють набуті знання, висувають гіпотези, розвивають логічне мислення, активізують розумову діяльність.

У процесі вивчення економічного аналізу також можуть застосовуватися нетрадиційні форми та методи навчання: мозковий штурм, ділові ігри, складання та розв'язування кросвордів з дисципліни, проведення конференцій тощо.

Використання інноваційних технологій навчання у процесі викладання економічного аналізу сприяє підвищенню якості

підготовки майбутніх фахівців шляхом засвоєння ними нових знань у поєднанні з навичками до систематизації інформації, її логічного осмислення, конкретизації проблем, розробки варіантів вирішення проблемних ситуацій, вміння злагоджено працювати у команді. Набуті навички слугують основою для подальшого розширення знань та компетенцій здобувачів у відповідності до завдань підготовки професіоналів нового часу.

Список використаних джерел:

1. Єгорова О.В., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник Ю.М. Економічний аналіз: навч. посіб. Полтава: РВВД ПДАА, 2018. 290 с.
2. Лисенко А.М. Сучасні проблеми та перспективи розвитку економічного аналізу в Україні. *Облік і контроль в управлінні підприємницькою діяльністю*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кіровоград, 26-27 верес. 2013 р. Кіровоград: КНТУ, 2013. С. 82-85.
3. Лисенко А.М. Проблеми адаптації організації та методики економічного аналізу до сучасних умов господарювання. *Соціально-економічний розвиток України і регіонів*: тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції / За ред. В.М. Огаренка, А.О. Монаєнка та ін., м. Запоріжжя, 20-21 жовт. 2011 р. Запоріжжя: КПУ, 2011. С. 152-154.
4. Батюта Т.В. Інноваційні освітні технології в контексті євроінтеграції. *Сучасні тенденції викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі*: матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 29 квіт. 2015 р. Київ: НТУ «КПІ», 2015. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/fr/node/1213> (дата звернення : 22.01.2022).

СЕКЦІЯ 3.

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Harkushenko O.

Ph.D., Senior Scientist

Institute of Industrial Economics,

National Academy of Science of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

LEGAL ASPECTS OF VAT IMPROVEMENT IN DIGITAL AGE

VAT is one of the most important taxes for budget revenues' formation in major part of world countries. But in the age of globalization and rapid digital development this tax is susceptible to tax frauds, evasions and avoidance. National VAT revenues are also under the threat due to the lack of cooperation between countries.

To solve these problems OECD proposed International VAT/GST guidelines [1, 2] and Base erosion and profit shifting (BEPS) project, final BEPS package [3].

These documents stipulate that VAT should be a neutral tax, regardless of the form of commerce (e-commerce or traditional), type of goods (tangible or intangible) and the buyer (business or end consumer).

To support the principle of VAT neutrality and compliance with COD principle, countries are encouraged to introduce mandatory registration of sellers in jurisdictions of goods' sale with the simultaneous possibility of verifying VAT registration through national electronic databases. It is also advisable to execute international cooperation in respect of VAT [4, p. 21-22, 5, p. 102-104].

Each country applies these recommendations based on its own considerations, economic, technical and technological capabilities.

For example, Japan, Singapore, South Korea have introduced mandatory registration for VAT / GST purposes of businesses wishing to conduct e-commerce within these countries [6, p. 2, 7, p. 36].

In Ukraine in 2021, the so-called bill on the tax on Google was adopted, which amends Section V (Value Added Tax) of the Tax Code of Ukraine [8, 9].

This document stipulates that digital corporations (Google, YouTube, Netflix, Amazon, Facebook, etc.) that provide their services to individuals in Ukraine will be required to charge and pay VAT to the Ukrainian budget at a rate of 20%. It also establishes the place of supply of e-services, which is the location of the recipient of such services. For non-residents, who provide electronic services to individuals, the procedure for registration as a VAT payer in Ukraine is provided. Registration of a non-resident as a VAT payer is mandatory if the total amount of transactions for the supply of e-services to individuals in Ukraine for the previous calendar year exceeds UAH 1,000,000. Voluntary VAT registration is also provided and is carried out through a special electronic portal.

These developments are broadly in line with the OECD recommendations and the BEPS. But it is not yet known whether Ukrainian tax authorities have sufficient capacity and competencies to force non-residents to register as VAT payers. This issue is especially relevant for transnational giant companies with significant legal support and financial resources for lengthy litigation and other legal proceedings.

As it is known, large-scale application of VAT began in European countries [10], where this tax is still one of the most important. EU make constant and quite successful efforts to improve it and overcome the existing shortcomings.

By the beginning of 2018, the EU had generally settled the

issue of VAT on import transactions of B2B tangible and intangible goods, as well as the purchase of goods from outside the EU in tangible form [11].

But imposing VAT on B2C-intangible transactions, within and from outside the EU, was virtually unregulated. As a result, such transactions were not subject to this tax at all. There were also difficulties in applying VAT to B2C-tangible transactions within the EU. At first this tax was paid in the country of origin of goods, which have led to disputes between member states over the fairness of receiving VAT revenues. But VAT rates in different countries differ and there was no clearing organization for the redistribution of VAT revenues to the budget of the country where the buyer is located. So, compliance with the COD principle under these conditions was an extremely difficult problem.

In order to improve the VAT system and overcome the shortcomings and difficulties associated with the charging and collection of this tax EU is implementing a set of measures aimed at simplifying the VAT system [6, p. 2, 12].

To that end, all sellers are encouraged to register as a VAT payer *in any EU member state* and join simultaneously the Mini-One Stop Shop (MOSS) to redistribute VAT revenues to the budget of the EU country where the buyer of the goods is located.

MOSS is in the middle of a clearing house and a special scheme of interaction between the tax authorities of the EU member states on VAT, which transfers the amounts of VAT revenues due to each EU member state. MOSS is in every EU member state, its activities are regulated by both the legislation of member states and the EU one. Each member state, within its competence, ensures that VAT payers registered in its jurisdiction fulfil their obligations to charge, pay VAT and keep records of this tax, organize cooperation with the tax authorities of other countries (within operations, occurring through MOSS), defines what amounts of tax liabilities to

the budget of which EU member state to transfer, organizes procedures for refunding overpaid VAT, etc [13].

Joining MOSS is voluntary. But if a company is registered in MOSS, all its transactions with customers from all EU member states must be conducted exclusively through MOSS. In case of refusal to register in MOSS, companies must register in each EU member state where they have customers, and independently charge VAT in each EU country where they conduct operations, at the rates of such country and pay the appropriate amount of VAT to the budget of these countries.

When concluding a deal, all its participants can check the VAT registration numbers in a special database in order to avoid problems with the tax authorities [14].

Violators of EU and member states' VAT legislation will be subject to rather strict measures: the fine for violation can be up to 200% of VAT liabilities [4].

New measures are aimed at maximizing customer coverage, automating the process of VAT accrual and redistribution of VAT revenues between EU member states in compliance with the COD principle and preventing tax competition between countries.

The improvement of VAT in the EU is not yet complete. There are still no reliable and effective instruments there to force companies located outside the Union to register as VAT payers, charge this tax on their customers and pay it into the budgets of member states, as well as reliable instruments and international powers to fully track e-commerce transactions between economic agents located inside and outside the EU [11]. In addition, even with the live mode of MOSS B2C transactions not exceeding a certain amount (different in various EU Member States) are subject to VAT under the COO principle. Therefore, MOSS cannot completely solve all the problems with the VAT charging.

To correct MOSS's shortcomings, it was expanded to One-stop-shop (OSS) from 1 July 2021. OSS will cover a wider range of supplies and is aimed at further simplifications of VAT

administration, first of all – in respect of VAT returns. These new rules are part of the EU's new e-commerce package and must also cover B2C sales [15]. But for now, it is early to discuss OSS efficiency on these matters.

Existing problems with VAT can be solved by changing the national legislation of the member states so that all trade transactions (regardless of their amount) are subject to VAT under the same rules. But, in this case there is a threat of a sharp rise in administrative costs, which will undermine the principle of economy of this tax. Therefore, there remain problems, associated with VAT application, even in the EU.

Overcoming above mentioned VAT faults requires cooperation and coordination on a global scale. But, as noted in [16] “some of the newest factors of the global turbulence and instability cause rather negative than positive changes in national tax systems, disrupting the current level of international tax cooperation”.

In summary, despite efforts of international organizations and governments around the world, there are still problems that require further improvement of the VAT legal framework in conditions of the worldwide digitalization.

References:

1. OECD. International VAT/GST guidelines. *OECD*; 2015, November: 81 p. Available at: <http://www.oecd.org/ctp/consumption/international-vat-gst-guidelines.pdf>
2. OECD. Programme of Work to Develop a Consensus Solution to the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy, OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS. *OECD*; 2019. Available at: <https://www.oecd.org/tax/beps/programme-of-work-to-develop-a-consensus-solution-to-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy.pdf>
3. OECD. OECD delivers international standard for collection of VAT on cross-border sales. *OECD*; 2015, November. Available at

<http://www.oecd.org/ctp/consumption/oecd-delivers-international-standard-for-collection-of-vat-on-cross-border-sales.htm>

4. *VAT/GST in A Global Digital Economy: Eurotax Series on European Taxation* (Book 43). Lang M., Legeune I. (Eds.). Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Walters Kluwer Law & Business, 2015, 19 August. 256 p.

5. OECD. *Tax Challenges Arising from Digitalisation – Interim Report 2018: Inclusive Framework on BEPS. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project*. Paris: OECD Publishing. 2018. 215 p. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264293083-en>

6. The Asia Internet Coalition. *Indirect Taxation Challenges in the Digital Economy. AIC Tax Policy Paper*; 2017, June. 4 P.

7. Li Jinyan. *Protecting the Tax Base in the Digital Economy. UN Papers on Selected Topics in Protecting the Tax Base of Developing Countries*. Paper No. 9. 2014, June. 49 p.

8. Verkhovna Rada of Ukraine. Law of Ukraine (project) from 03 June 2021 no 1525-IX “On Amendments to the Tax Code of Ukraine on Abolition of Taxation of Income Received by Nonresidents in the Form of Payment for Production and / or Distribution of Advertising, and Improvement of the Procedure for Value Added Taxation of Transactions on Supply of Electronic Services to Individuals by Nonresidents”. *Uriadovyi kurier*. 2021. 27 July. 143. (in Ukr.).

9. Verkhovna Rada of Ukraine. Tax Code of Ukraine from 02 December 2010 no2755-VI. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*; 2011, 13-14, 15-16, 17, art.112 (in Ukr.).

10. Charlet A, Owens J. An international perspective on VAT. *Tax note international*; 2010, 20 Sept., 12 (59):943-954.

11. McLure Jr. C. The value-added tax on electronic Commerce in the European Union. *International tax and Public Finance*; 2003, 10: 753-762. DOI: 10.1023/A:1026394207651

12. Hodzic S., Celebi H. Value-added tax and its efficiency: EU-28 and Turkey. *UTMS Journal of Economics*; 2017. 8 (2): 79-90.

13. European Commission. *The Mini One Stop Shop. European Commission*. 2018. Available at: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/vat/telecommunications-broadcasting-electronic-services/content/mini-one-stop-shop_en

14. European Commission. VIES VAT number validation. *European Commission*. 2021. Available at: https://ec.europa.eu/taxation_customs/vies/
15. European Commission. Guide to the VAT One Stop Shop (applicable from 1 July 2021). March, 2021. *European Commission*. Available at: https://vat-one-stop-shop.ec.europa.eu/system/files/2021-07/OSS_guidelines_en.pdf
16. Pogorletskiy A. I. tax policy in the contemporary world: peculiarities and prospects, implementation in Russia. *Journal of tax reform*; 2017, 3(1): 29-42. DOI: 10.15826/jtr.2017.3.1.029

СЕКЦІЯ 4

КІБЕРБЕЗПЕКА, КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

Макурін А.А.

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри міжнародних відносин і аудиту
*Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, Україна*

Макуріна О.А.

асистент,
асистент кафедри програмного забезпечення
комп'ютерних систем,
*Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, Україна*

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТ

Наша держава знаходиться у певній неоднозначності, оскільки з одного боку є необхідні умови для розвитку цифрових технологій. Багато талановитих ІТ – фахівців, комунікаційна інфраструктура, відомі на весь світ стартап – проект. А з іншого боку існує відсутність зваженого державного підходу та одного вектору розвитку цифрової економіки, що створює певні штучні обмеження. Дуже застаріла нормативно – правова база, відсутність повного пакета законів стосовно регулювання електронної комунікації, хмарних технологій,

кіберзахист та регулювання криптовалютного ринку [1]. Весь цей перелік проблем створює прірву між Україною та розвитком криптоіндустрії.

Сумарний обсяг криптовалютного ринку сягає приблизно 156 млрд доларів. Біткоїн займає 45 відсотків від загальної вартості ринку. Найпоширеніші криптовалюти в Україні та світі є біткоїн (BTC), біткоїн кеш (BCC), ефір, ріпл та багато інших. За останні роки фізичні особи декларують у своїх деклараціях певні суми криптовалюти, народні депутати не є виключенням. Обмін на гривню пропонують такі біржі як Exmo, Kuna, BTC TRADE UA [2]. Але останні дві біржі проводять операції з криптовалютами тільки за гривню, в той час, як Exmo також пропонує транзакції в доларах США, євро, російських рублях і польських злотих. Не зважаючи на функціонування ринку криптовалюти в Україні слід зазначити певні проблеми:

- 1) Неконтрольовані та майже не прогнозовані правові наслідки діяльності з криптовалютою;
- 2) Невизначеність питань з обліку та оподаткування операцій з криптовалютою;
- 3) Невизначеність з ліцензування діяльності з майнингу;
- 4) Неможливість укладати смартконтракти;
- 5) Невизначеність необхідності ліцензування послуг з розробки криптовалют;
- 6) Невизначений правовий статус віртуальних активів;
- 7) Захист прав споживачів;

До однієї вагомої складності регулювання ринку криптовалюти варто віднести ідентифікацію користувачів, які є учасниками певного договору стосовно обміну цифрових активів на певні товари, роботи, послуги, головним є місце проведення певних операцій та встановлення відповідних юрисдикцій. Регулювання криптовалют і технології розподіленого реєстру належить одночасно до валютного ринку,

фінансового законодавства та ринку цінних паперів [3]. Досить важко реалізувати процес законодавчого регулювання криптовалюти на практиці. В Україні й у світі не має єдиного підходу до визначення таких активів, не зважаючи на регулювання та захист прав споживачів віртуальних валют.

Будь-який законопроект, який буде прийнято в Україні з метою легалізації та регулювання криптовалюти буде мати вплив на показники бюджету (може призвести до збільшення доходів державного і місцевих бюджетів від податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств, військового збору залежно від нормативно-правового врегулювання ринку віртуальних активів в Україні та практики застосування даної законодавчої ініціативи). У разі прийняття відповідного закону він може набирати чинності згідно із законодавством [4].

Поняття криптосистеми визначено у Положенні про порядок здійснення криптографічного захисту інформації в Україні» (надалі Положення про криптозахист):

- «криптографічна система (криптосистема) – сукупність засобів

Криптографічного захисту інформації необхідної ключової нормативної, а також іншої документації (у криптозахисту), а також такої використання якої забезпечує належний рівень захищеності інформації, що обробляється, зберігається та передається.

- «криптографічний захист» - вид захисту, що реалізується за допомогою перетворень інформації з використанням спеціальних даних з метою приховування змісту інформації, підтвердження її справжності, цілісності, авторства;

- до засобів захисту інформації віднесено «програмний, апаратно-програмний, апаратний або інший засіб, призначений для криптографічного захисту інформації».

Основні загрози які існують в мережі інтернет та впливають на інформацію про користувачів криптовалютою наведено нижче:

• Ботнет – комп’ютерна мережа що складається з великої кількості хостів і запущеними ботами, які працюють автономно. Найчастіше вони прикріплені до звичайного програмного продукту та як тільки користувач встановлює його на свій пристрій, бот автоматично встановлюється. Такий комп’ютер вже є інфікований. Хакер зможе викрасти інформацію про користувача, здійснити розсилку від його імені, перебрати паролі від гаманців та отримати доступ до кредитних карток [5].

• Наприклад, використання мережі WiFi в готелі не є безпечним, оскільки на пристрої може з’явитись прохання оновити програмне забезпечення чи ще якийсь його компонент, що автоматично дає можливість встановити Backdoor, який виступає віддаленим керуванням гаджету. Вся інформація з пристрою доступна не тільки його власнику.

• Фішинг – вид шахрайства, метою якого є отримання прибутку чи конфіденційної інформації. Приклад фішингу – SMS повідомлення та дзвінки від незнайомих осіб, а також відправлення листів електронною поштою від імені певних користувачів яким довіряє особа.

• Малвертайзинг – поширення небажаного програмного забезпечення через онлайн ресурси, закриття реклами на певній сторінці активує код і вся інформація з пристрою передається хакеру.

• Кардинг – рід шахрайства який здійснюється через використання платіжних карток та їх реквізитів, що не ініційовано власником такої картки. Реквізити платіжних карток, як правило, беруть зі зламаних серверів інтернет-магазинів, платіжних і розрахункових систем, а також з персональних комп’ютерів.

• Окремим випадком кардингу є скімінг, при якому використовується скімер — інструмент зловмисник для зчитування, наприклад, магнітної доріжки платіжної картки. Так

і пристрої зазвичай встановлюють на банкомати, тому важливо оглядати їх перед початком користування.

Крім цього, особливу загрозу державній безпеці несе використання користувачами темних та анонімних мереж, такі як Darknets та Tor. Найбільш відомою і розвинутою серед анонімних мереж є мережа The Onion Router (TOR). Tor — це система, створена для забезпечення анонімності в мереж і Інтернет. Клієнтське програмне забезпечення Tor маршрутизація Інтернет-трафік через всесвітніх мереж у добровільно встановлених серверів з метою приховування розташування користувача.

Dark Wallet сервіс анонімної мережі, Bitcoin Laundry («міксер») – призначений для приховування ланцюгів операцій з криптовалютою. Приховування відбувається шляхом прив'язування блоків інформації по різних операцій до одного і того ж блоку з посиланням на один і той же адрес криптовалюти. У традиційних фінансових системах це еквівалентно передачі коштів в через ряд банківських рахунків.

Список використаних джерел:

1. Макурін А.А. Легалізація криптовалюти та відображення в обліку цифрових активів. Інфраструктура ринку. 2020. № 49. URL: <http://www/market-info.od.ua/49-2020>

2. Паламаренко Я. В. Перспективи розвитку й особливості використання криптовалюти в Україні та світі //Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути: тези доп. І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 1-2 серп. 2019 р.-Дніпро, 2019.-С. 537-543.

3. Тульчинська С. О., Корзун Л. С. Цифровізація як засіб трансформації економіки України //Сучасні проблеми економіки і підприємництво. – 2020. – №. 25. – С. 52-59.

4. Макурін А.А. Развитие бухгалтерского обліку в умовах впровадження сучасних інформаційних технологій / А.А. Макурін // Журнал облік і фінанси № 1 (87) – 2020 год. С 52 - 58.

5. Карапетян О., Білинський В. Злочинні технології збагачення з використанням криптовалют та особливості їх розслідування //Актуальні проблеми правознавства. – 2018. – №. 2. – С. 115-120.

Михелєв І.Л.

завідувач кафедри інформаційних управляючих систем та
технологій,
*Національний університет кораблебудування
м. Миколаїв, Україна*

Тарасов І.В.

доцент кафедри соціальних та загальнотехнічних
дисциплін,
*Національний університет кораблебудування
м. Миколаїв, Україна*

Філіпішина Л.М.

професор кафедри економіки, обліку та підприємництва
*Національний університет кораблебудування
м. Миколаїв, Україна*

СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ З ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН

Розвиток інформаційних систем створює умови для розробки і впровадження сучасних інформаційних засобів, що дозволяють автоматизувати і більш ефективно реалізовувати процеси управління.

Одним з таких процесів, які необхідно автоматизувати, є проведення таємного голосування, наприклад, на раді акціонерів будь-якої великої компанії, в будь-якій організації, де періодично проводяться голосування, в тому числі в навчальних закладах при проведенні поточних виборів професорсько-викладацького складу. Крім того, великий інтерес являє собою можливість автоматизувати державні вибори різних рівнів.

Перевагами проведення виборів через мережу загального користування є: можливість дистанційної участі у виборах,

конфіденційність волевиявлення, можливість перегляду підрахунку голосів, економія часу виборця, відповідність до рекомендацій кодексу корпоративного управління, здійснення підрахунку голосів в більш короткі час, простота використання сервісу.

Системи електронного голосування (СЕГ) можна поділити на два типи: ті, які потребують безпосередньої наявності виборця на виборчій дільниці та ті, які дозволяють проголосувати дистанційно.

В системах з обов'язковою наявністю виборця останній повинен був набрати на клавіатурі «електронної урни» певний код, що відповідає тому чи іншому кандидату. Результати записувались на магнітні картки.

До другого типу СЕГ належать системи, що дозволяють голосувати віддалено, навіть не з'являтися на виборчі місця, через мережу Інтернет. Ці системи можуть виявитись особливо актуальними на тлі сучасної пандемії COVID-19, отже це у майбутньому допоможе запобігти купченню великої кількості людей під час виборчого процесу.

Вперше цей тип СЕГ застосувала Естонія у 2005 році [1]. Відтоді місцеві та парламентські вибори проходять в цій країні з використанням ID-карток.

Сучасна СЕГ має відповідати наступним вимогам: авторизованість, унікальність голосу, точність, верифікованість, таємність, непримусовість.

На сьогоднішній день можна виділити три основних **види протоколів електронного голосування**.

Перший вид – це *прості протоколи голосування*, що зазвичай використовують одне агентство ЦВК у якості виборчої комісії. Простий алгоритм електронного голосування по суті являє собою листування з електронними підписами між виборчим комітетом і безліччю виборців..

Другий вид – це *протокол сліпого підпису*, для якого застосовується анонімний канал комутації для шифрування

бюлетеня. Перевагами даного протоколу є забезпечення повної анонімності [2]. До недоліків належить те, що неможливо дізнатися, хто голосував, а хто ні. Виборець не має можливості перевірити наявність свого голосу та не гарантується анонімність.

Третій вид – це *технологія blockchain* [3]. Блокчейн – журнал записів, які є зв'язані один з одним та розміщені у хронологічному порядку, що зберігаються в розподіленій базі даних. Кожен охочий може мати копію записів на своєму пристрої. Кожен запис у цьому журналі є блоком транзакцій, що містить у собі заголовок блоку, в якому зберігається хеш попереднього блоку, дата і час створення блоку та деяка системна інформація, та список транзакцій. Перший блок розглядається як окремий випадок, так як немає попереднього блоку.

Для того, щоб додати новий блок у блокчейн необхідно вирішити складну математичну задачу – алгоритми консенсусу (Proof of Work, Proof of Stake). Задачею цих алгоритмів є усунення можливості подвійної трати, DoS-атак та спаму. Принципом Proof of Work є вирішити задачу з підрахунком хеша заданої складності. Процес вирішення даної задачі називається майнінгом.

Для реалізації системи електронного голосування на основі технології блокчейн необхідно використати централізовану базу даних на сервері виборчої комісії, що буде зберігати виборців, а також розподілену базу даних для голосування, що буде зберігатися на пристроях виборців. Під час голосування авторизованому користувачу – виборцю надається одноразовий токен для голосування. Для того, щоб проголосувати, виборцю необхідно «замайнити» блок транзакцій, в якому знаходиться його токен з адресою гаманця обраного кандидата. Після цього блок додається до розподіленої бази. Кожна транзакція має підпис приватним ключем виборця. Якщо зловмисник змінить яку-небудь інформацію в блоці, йому буде необхідно

перерахувати усі наступні блоки в блокчейні, тобто перерахувати усі хеші з заданою складністю, а це неможливо. Таким чином, кожен може відстежити свій голос та перевірити блокчейн на правильність даних.

Запропоновано інший підхід електронного голосування з застосуванням технології блокчейн. У розробленій системі використовуються дві бази даних: одна централізована для збереження інформації про голосування, кандидатів та користувачів системи та одна розподілена, в якій зберігаються голоси виборців.

Для взаємодії системи необхідно виконати наступні етапи.

1. Адміністратор системи або виборча комісія: створює голосування, що проводиться в заданому проміжку часу; мають доступ до перегляду результатів голосування у реальному часі; перевіряють голосування на правильність та цілісність даних – кожен член комісії має доступ до актуального блокчейн;

2. Виборці: авторизуються у системі голосування; виборець генерує приватний ключ, а потім – публічний ключ, що слугує електронним гаманцем для відправки транзакцій у голосуванні. Далі виборець створює транзакцію з адресом свого електронного гаманця та підпис даної транзакції з використанням приватного ключа; майниться новий блок, в якому буде зберігатися створена транзакція; блок розсилається усім користувачам системи;

Для реалізації був обраний алгоритм консенсусу Proof-of-Work. Ключова особливість цієї математичної задачі – асиметрія: вона повинна бути помірно складною для майнера, але досить простою для мережі в цілому. Це досягається за допомогою криптографії.

У запропонованій схемі електронного голосування реалізовано принцип анонімності та таємного голосування

завдяки тому, що адреса електронного гаманця виборця не реєструється у базі даних ЦВК. Ця адреса є публічним ключем, генерується у момент голосування та відсилається у блоці у якості адреси відправника. Тільки він може знайти та перевірити, що це саме його голос, а будь-хто може перевірити блок та його транзакцію на цілісність даних. Реалізована перевірка, що кожен виборець має право проголосувати лише один раз. Обрана трирівнева клієнт-серверна архітектура: клієнт, сервер додатка, сервер баз даних.

Клієнт (шар клієнта) – це інтерфейсний компонент комплексу, що надається кінцевому користувачу. На цей рівень виноситься найпростіша бізнес-логіка: інтерфейс авторизації, алгоритми шифрування, перевірка значень на допустимість і відповідність формату, нескладні операції з даними.

Сервер додатків (середній шар, сполучний шар) розташовується на другому рівні, на ньому зосереджена бізнес-логіка. Поза ним залишаються тільки фрагменти, що експортуються на клієнта, а також об'єкти БД.

Сервер баз даних (шар даних) забезпечує зберігання даних і виноситься на окремий рівень, реалізується засобами систем управління базами даних, підключення до цього компоненту забезпечується тільки з рівня сервера додатків.

Також створюється розподілена однорангова мережа (P2P), що узгоджується з рівнем реалізації блокчейн технології.

Інтерфейс клієнтської частини реалізований мовою програмування JavaScript з використанням фреймворка Vue.js. Серверна частина реалізована мовою програмування JavaScript з використанням фреймворку Express та платформи Node.js. Програма взаємодіє з БД, де зберігається уся інформація. Для цього використовується NoSQL документоорієнтована база даних MongoDB.

Розроблено систему електронного голосування з використанням технології блокчейн, яка надає виборцям можливість проголосувати анонімно з їх особистих пристроїв, зберігаючи таємність голосування та гарантовано лише один раз. Кожен виборець з легкістю може перевірити цілісність, верифікованість даних. Найсучасніші методи та алгоритми криптографічного захисту забезпечують високий рівень стійкості та головні принципи протоколу електронного голосування. За допомогою стійкого алгоритму хешування SHA256, що швидко обчислюється, здійснюється майнинг блока. Для якісного захисту інформації використано алгоритм електронного підпису на основі еліптичних кривих ECDSA.

Створена система складається з веб-додатку, це є універсальним способом доступу до нього з пристроїв (мобільного телефону, планшета, персонального комп'ютера з виходом в Інтернет), що робить її працездатною на будь-який апаратно-програмній платформі і надає мобільність її користувачам.

Список використаних джерел:

1. Електронне голосування в Естонії. [Електронний ресурс] – https://ega.ee/wp-content/uploads/2016/08/eDem_infomaterjal_i-h22letamine_rus.pdf
2. Яркова, О. Н. Захищена система електронного голосування на основі криптографічних алгоритмів [Електронний ресурс] / О. Н. Яркова, А. А. Осіпова // Вісник УРФО. Безпека в інформаційній сфері, 2014. Вип. № 2 (12). – С. 9-15.
3. Blockchain [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://habr.com/ru/post/335994/>.

Стефанова Г. Г.
здобувач ступеня вищої освіти магістр
за спеціальністю «Право»,
«Публічне управління та адміністрування»,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Охріменко І.М.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри юридичної психології,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ПІДЛІТКІВ В КІБЕРСЕРЕДОВИЩІ

Розвиток інформаційного суспільства призводить до створення нових інформаційних технологій та систем. Ключову роль у розвитку сучасної інформаційної сфери соціуму відіграють різноманітні комп'ютерні технології, завдяки яким виникають широкі можливості для інформаційної діяльності особистості. Одночасно, з об'єктивним фізичним світом та суб'єктивними уявленнями про нього, виникає нова реальність, що отримала назву віртуальної. Навчання, спілкування, дозвілля, надання соціальних послуг населенню та бізнес переходять у кіберпростір. Найбільше це стало помітним під час пандемії на COVID-19, коли фактично все життя людей планети опинилося у небезпеці.

Із кожним роком усе більше дорослих та дітей користуються Інтернетом у повсякденному житті. Цьому сприяє можливість підключитися до мережі не тільки через персональний комп'ютер, а й за допомогою власних мобільних

телефонів. А підлітки не уявляють без нього свого існування, Інтернет стає для них частиною життя, формуючи при цьому певну модель адиктивної поведінки.

За даними міжнародного дослідницького проекту ESPAD, у 2019 році лише 6,7% опитаних підлітків в Україні не користувались соціальними мережам. Майже 45% підлітків проводять у соціальних мережах до 3 годин на день, а ще приблизно 50% – 4 та більше годин [1, с. 60]. Вони знайомляться з новими людьми і проводять чимало часу в он-лайн, шукають необхідну інформацію, яка відповідає їхнім інтересам.

Варто також зазначити, що діти часто використовують Інтернет для шкільного та позашкільного навчання. За правильного використання мережа привчає до самостійного розв'язання задач, структурування великих потоків інформації, дотримуючись основних правил безпеки. Завдяки більш високому рівню грамотності це відкриває багато можливостей використання Інтернету.

Отже, Інтернет надає дітям та молоді неймовірні можливості для навчання, спілкування й творчості. Проте поряд із перевагами існують недоліки та небезпеки: поява кіберзлочинності, кібербулінгу, сексуального насилля в Інтернеті (у формах секстингу, кібергрумінгу та сексторшену), велика кількість непотрібної та загрозової інформації для вразливої психіки дитини. За даними ЮНІСЕФ в Україні, майже 50% підлітків були жертвами кібербулінгу. Кожна третя дитина прогулювала школу через кібербулінг. 75% підлітків у анонімному опитуванні підтвердили те, що Instagram, TikTok і Snapchat є основними соціальними платформами для цькування [2, с. 43].

Крім цього, використовуючи Інтернет підлітки (добровільно чи неупереджено) дізнаються про секс і сексуальність шляхом доступу до порнографічних матеріалів. Також мають місце непоодинокі випадки потрапляння в

сексуальне рабство через спілкування з особами, які пропонують знайомства, просять надіслати фотокартки, а потім використовуючи монтаж, розміщують їх на порно-сайтах.

Доцільно також зауважити, що неповнолітні та підлітки доволі часто стають об'єктами схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів шляхом використання соціальних мереж (Інтернет), адже є найбільш вразливою категорією громадян [3, с. 313]. Схиляння до вживання психоактивних засобів виступає результатом відповідної деформації особистості, найчастіше на тлі сформованої адикції. Трансформація захоплення Інтернет-ресурсами у пошукову полінаркоманію обумовлена не лише цікавістю, але й наявності принципової схожості замкнених субкультур uzалежнених осіб, які об'єднуються на основі наступних чинників: спільні інтереси, захоплення; спільні проблеми (самотність, непотрібність, незайнятість); почуття гордості в результаті приналежності до певної групи, що є досить важливим показником у віці неповноліття; почуття вседозволеності та віртуального лідерства в ході комп'ютерних ігор; можливість завоювати авторитет серед однодумців; можливість «безпечно» залучати інших до вживання психоактивних речовин з метою здобуття коштів для задоволення власної адикції тощо.

Сучасні підлітки живуть в інформаційному суспільстві, де будь-який медійний продукт – це, в певному сенсі, реклама способу життя та певних цінностей, які впливають на результати їх вибору [4; 5, с. 365]. Підліткова психіка нерідко виявляється невідготовленою до інформаційного вибуху і без адекватного захисту постає достатньо вразливою. Звідси, гостро постає питання щодо інформаційної безпеки підлітків. Уміння добирати, аналізувати, оцінювати й використовувати інформацію є сьогодні актуальним для підлітків. Адже їм бракує життєвого досвіду, моральної позиції та принциповості.

Період неповноліття характеризується важливими змінами в усіх проявах й у всіх сферах життя. Особливо яскраво це спостерігається у поведінкових реакціях. У період неповноліття, статевого дозрівання, поведінка в значній мірі визначається характерними для цього періоду життя реакціями емансипації, групування з ровесниками, захоплення (хобі), імітації, а також формуванням сексуального потягу. Такі особи схильні до некритичного наслідування, ототожнюють себе із побаченим, копіюють дії своїх кумирів. Саме тому, в сучасних умовах потрібні механізми фільтрації, а також інструменти захисту від небажаних інформаційних потоків. Отже, слід формувати у них компетентності та навички роботи з інформацією в соціальних месенджерах та глобальній мережі, зокрема.

Однією з основних проблем для батьків адиктивних підлітків є неконтрольованість їх активності в Інтернеті як інформаційному джерелі, насиченому системою відомостей і даних. Глобальна комп'ютерна мережа містить багато матеріалів, які можуть завдати шкоду їх психічному, моральному чи фізичному здоров'ю. Саме тому для того, щоб захистити підлітків від різних форм насильства в кіберсередовищі, а також протидіяти загрозам і викликам, які несе сьогодні інформаційний простір, необхідна взаємодія сім'ї та загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема щодо питання формування у підлітків компетенцій та навичок безпечної роботи з інформацією. Звідси варто зазначити, що суттєву роль у забезпеченні інформаційної безпеки неповнолітніх має відігравати насамперед система освіти. Вона зобов'язана забезпечувати умови безпечної соціалізації особистості у комп'ютерно-орієнтованому навчальному середовищі та формувати культуру й компетентність в галузі інформаційної безпеки.

Одним зі шляхів забезпечення інформаційної безпеки підлітків є організація безпечного особистісного інформаційного простору як у школі, так й у сім'ї. Організувати безпечний

інформаційний простір можливо шляхом реалізації засобів та заходів щодо інформаційної безпеки підлітків, серед яких: правові, технічні та програмні, виховні й організаційні, моральні й етичні [6, с. 75]. Основним завданням спільної взаємодії батьків і вчителів в процесі навчання й виховання підлітків з питань інформаційної безпеки повинно бути формування у них інформаційно-комунікаційних компетентностей щодо користування Інтернетом. Зокрема, серед таких компетентностей слід виділити такі: грамотний і успішний пошук інформації (знання про існування багатьох інформаційних джерел; пошук, вибір і оцінка інформаційного джерела; зберігання інформації); критична оцінка інформації (розуміння змісту інформаційного повідомлення; вибір і оцінювання інформації); безпека і приватність (знання про загрози, пов'язані з перебуванням в Інтернеті; здійснення контролю над інформацією, яка передається іншим) тощо.

Таким чином, інформаційна безпека безпосередньо залежить від рівня і якості освіченості молодого покоління, ступеня зрілості особистості й готовності її до самореалізації в суспільстві. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність у професійному навчанні підлітків інформаційної безпеки, зокрема правилам безпечного поведіння у світовій мережі. Разом із тим, актуальності набуває проведення комплексних заходів, спрямованих на формування у підлітків інформаційно-комунікаційних компетентностей щодо користування Інтернетом.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук В. Н. Проблеми інформаційної безпеки дітей різних вікових категорій. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2010. № 8. С. 58–62.

2. Суденко Ю. Превенція булінгу в освітньому середовищі. *Юридична психологія*. 2020. № 2(27). С. 41–47. <https://doi.org/10.33270/03202702.41>

3. *Виявлення, документування та розслідування злочинів, передбачених ст. 315 КК України, вчинених з використанням мережі Інтернет*: навч.-практ. посіб. / В. М. Комарницький, В. О. Криволапчук, Б. І. Бараненко та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. Справ ім. Е. О. Дідоренка. Сєверодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2017. 505 с.

4. Куницький В. В. Захист неповнолітніх в інформаційному просторі як об'єкт гуманітарної експертизи: український та зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. *Державне управління: теорія та практика*. 2011. Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/_txts/ Kunitskiy.pdf

5. Варивода К. С. Інформаційна безпека підлітків в Інтернет мережі. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 365–368.

6. Підгорна Т., Берест І. Деякі аспекти організації інформаційної безпеки учнів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 6. С. 70–78.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

СЕКЦІЯ 5.

Міщенко М.О.

аспірантка,

*Київський Національний Університет театру,
кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого
м. Київ, Україна*

ВИВЧЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОГО АРТИСТА УРСР МАРИНИЧА ГРИГОРІЯ ВАСИЛЬОВИЧА ЯК ОДНОГО ІЗ ОСНОВОПОЛОЖНИКІВ ПЕРШОГО ДЕРЖАВНОГО УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ

Сьогодні освячено багато імен видатних українських акторів та режисерів, які пов'язані із заснуванням і діяльністю Першого державного українського театру (нині Дніпропетровського театру ім. Т. Шевченка). Однак маловідомо, що одним із перших фундаторів та основоположників був також й Маринич Григорій Васильович, який почав працювати як актор та помічник режисера майже з самого початку функціонування театру.

Григорій Васильович ще з юнацьких років почав приймати участь у творчій самодіяльності, і наразі було віднайдено першу згадку про його творчу діяльність [2; Сп. 2; Арк. 1-2], яка пов'язана з його причетністю до аматорських драматичних гуртків у м. Полтаві (у 1897 р.). Однак пізніше – і це, надалі на наступні на п'ять, шість років він був змушений відійти від творчої праці, бо був залучений до військової служби. Тому наступним важливим роком стає у долі митця 1906 р., коли його було зараховано до когорти талановитих митців – до трупи П. Саксаганського

та І. Карпенка-Карого. Тоді маючи 30-річний вік чоловік під творчим наглядом і настановою досвідченого режисерського впливу П. Саксаганського пропрацював у цій трупі 4 роки.

Особливого різнобарв'я у своїй акторській професії зазнав Григорій Васильович й із іншої сторони, бо вчився акторському ремеслу і у самого Миколи Садовського. Актором у Київському українському театрі М. Садовського почав працювати з 1911 року та й до весни 1914 року, а далі знов військова служба, що затягнулась на 4 роки. Опісля якої Григорій Васильович повертається до Києва й починає поглиблюватись до існуючого соціального устрою та приєднується у 1918 р. у Києві до Національного Українського театру [2; Сп. 2-4]. Однак як відомо далі актор у найкоротший термін переходить до новозаснованого у Києві Першого Державного українського театру, що як історично відомо із 1927 року базується у сучасному місті Дніпрі, театр на той час був перейменований та за нагальним місцем розташування отримав назву – Дніпропетровський театр імені Т. Шевченка.

У сьогоднішньому дні необхідно наголосити, що своєю постаттю актор Г. В. Маринич привніс на протязі багатьох років роботи у театрі особливе світовідчуття, і у відтворенні загальної сценічної дії, і у відображенні правдивості та достовірності життя. Його акторська здібність у цьому сенсі стає дуже доречним критерієм існування театру, бо у театрі крок за кроком у ті роки розпочинається принципово етапна та довготривала парадигма відтворення та відображення реалізму зі сцени. Також відомо, що Г. В. Маринич вів листування з відомим українським театрознавцем П. П. Перепилицею, де С. Дубовик у статті «Український професійний театр кінця XIX – початку XX століть (за документами особового фонду українського театрознавця П. П. Перепелиці)» [1, 58] виокремив цих постатей поряд із наданням цікавих згадок, що пов'язані насамперед й із спогадами у їх листуванні про геніальну актрису української сцени Марію Заньковецьку.

Близько 500 найрізноманітніших ролей на протязі своєї 50-річної діяльності виконав Григорій Васильович. Дехто, звісно, може заперечити із досвідчених театрознавців й сказати, що серед більшості ролей актора не було складних багатоетапних ролей, і він майже не грав ролі акторів-головних героїв, бо його ролі були періодичними та характерними, а інколи й епізодичними, але ніщо не заперечить – це були великі характерні ролі у особі майстра сцени Григорія Васильовича.

У театрознавчій літературі ми можемо побачити вкрай мало знахідок про яскраві роки життя та творчий шлях актора Григорія Васильовича. Нажаль, навіть у особистому фонді актора, що зберігається сьогодні у Державному архіві Дніпропетровської області налічується вкрай мало знахідок і пам'яток про майстра сцени – 14 архівних справ, які повноцінно не дозволяють надати характеристику справжньої творчої харизми Г. В. Маринича.

Ім'я актора Григорія Васильовича Маринича закарбувалось на сьогодні відголоском у тому, що він був учнем корифеїв української сцени, і актором хоч й характерним, але таким, який навіть у епізодичних ролях проявляв себе таким чином, що завжди запам'ятовувався великій кількості глядачів. Також рецензенти приписували акторові надзвичайну роль у побудові мізансцен у виставах. Більшість років свого життя Григорій Васильович присвятив відданому служінню сцені Дніпропетровського театру імені Т. Шевченка.

Список використаних джерел:

1. Дубовик С. О. Український професійний театр кінця XIX – початку XX століть (за документами особового фонду українського театрознавця П. П. Перепелиці). Огляди джерел та документальні нариси. Науково-практичний журнал «Архіви України». № 2-3 (313-314). Київ. 2018. С. 52-61.

2. Державний архів Дніпропетровської області. Маринич Григорій Васильович – Народний артист УРСР, актор Дніпропетровського державного українського музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка (особовий фонд). Р-4366. Справа 2-4.

Пархоменко І.І.

кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри івент-менеджменту та
індустрії дозвілля,
*Київський національний університет
культури і мистецтв
м. Київ, Україна*

ДО ПИТАННЯ ТВОРЕННЯ ЦІННОСТІ СУЧАСНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОДУКТУ

Сфера культури та креативних індустрій в Україні нині функціонує в умовах кризи, зумовленої пандемією. Проте, законодавча і виконавча гілки влади продовжують створювати підґрунтя для функціонування цієї сфери як галузі економіки. Крім того, з появою Українського культурного фонду відбулася трансформація підходу до фінансування проектів в сфері культури. Як наслідок, культурне життя в Україні поживалося, з огляду на те, що велика кількість підприємств, організацій та закладів культури отримали можливість на конкурсних умовах отримати кошти на фінансування культурних проектів. Це також вплинуло і на якість цих проектів, адже означені процеси стимулювали конкуренцію між виробниками культурного продукту.

Останні зміни до законодавства про культуру в Україні свідчать про впровадження терміну «культурних послуг», які надає базова мережа закладів культури. Ці культурні послуги стосуються права доступу громадянина до культури: «...читання та інформації, музейних предметів, кінофільмів, можливостей для творчого самовираження, мистецької освіти» [6]. Культурні послуги спрямовані на задоволення культурних, духовних, інтелектуальних потреб громадян. Надають такі послуги

виробники – заклади культури, підприємства, організації різних форм власності, що створюють культурний продукт. Цінність, яку містить цей продукт виробництва, спрямована, передусім, на задоволення вищезначених потреб відповідно до законодавства про культуру в Україні. Але, в той же час, такий культурний продукт може бути комерціалізований. Тобто, реалізуватися з метою отримання доходу виробниками.

Отже, культурний продукт містить деяку цінність, завдяки якій той здатен задовольняти потреби громадян на доступ до культури, інтелектуальний розвиток та творче самовираження. Наукові дослідження щодо творення механізму культурної цінності потребують застосування міждисциплінарного підходу. Філософсько-культурологічні пошуки розуміння культурної цінності ґрунтуються на розумінні культури в контексті її колективного начала, як сукупності цінностей, вірувань і традицій, які притаманні для тієї чи іншої спільноти людей. Тому, про культурну цінність слід міркувати в контексті її загального визнання спільнотою людей (Г.Ріккерт) [7]. Крім цього, визнання цінності відбувається в умовній комунікації суб'єкта і об'єкта (явища), який таку цінність може містити (М.С.Каган) [4]. Тобто, цінність сама по собі не є об'єктом, а тільки властивістю об'єкта. Інституалізація знань і їх акумуляція в суспільстві детермінують визнання такого об'єкта «цінним» культурним надбанням [5]. Філософи також піднімають питання популярності творів мистецтва, тим самим міркуючи про їх цінність щодо розуміння більшістю смислів, які така цінність здатна транслювати в суспільство (П.Бурдье) [1].

Сучасні дослідники в сфері економіки культури актуалізують питання культурної цінності, досліджуючи процес її творення. Зокрема, культурну цінність розглядають як сукупність цінностей (Д.Тросбі) [8]; визначають, що культурна цінність детермінує економічну вартість продукту в сфері

культури і не тільки (Б.Фрей, М.Хаттер) [9]. Адже сучасні індустрії можуть використовувати культурні ресурси для виробництва товарів і послуг, що матимуть суто утилітарну цінність. Наприклад, діяльність в фешн-індустрії або в сфері дизайну. Науковці в галузі соціології культури С.Леш та Д.Уррі. в своїй праці «Економіки знаків і простору» зазначають, що сучасна економіка ґрунтується на виробництві знаків, що містять пізнавальну цінність та естетичну [10]. Мова не йде про означення культурної цінності, однак вчені говорять, що така цінність створює додану вартість в продуктах різних сфер виробництва. В сучасних дослідженнях мова йде про створення і функціонування брендів.

Правові аспекти у тлумаченні поняття «культурної цінності» містяться як на національному рівні, а саме в ЗУ «Про ввіз та вивіз культурних цінностей» [3] та ЗУ «Про культуру» [2], так і на міжнародному рівні в Конвенції ЮНЕСКО «Про культурне різноманіття» [11], в урядово-інституційних практиках Великобританії та ЄС. Проте, в українському законодавстві культурну цінність ототожнюють з об'єктом. Тоді як, міжнародне правове поле тлумачить таку цінність як властивість об'єкта або явища, що не суперечить філософсько-культурологічній традиції розуміння «цінності».

З'ясування механізму творення цінності культурного продукту, який продукують сучасні заклади культури, підприємства та організації, дозволяє простежити еволюцію виробництва і споживання культурного продукту. При цьому, особливого значення набуває трансформація процесу споживання культурного продукту. Активний процес інституалізації знань та їх накопичення в суспільстві в добу індустріалізації в сфері культури дозволив сформуванню експертний дискурс, що визначав культурну цінність в об'єкті. Проте, в умовах розвитку соціальних мереж і присутності в них виробників культурного продукту визначення цінності в таких

продуктах стало взаємним процесом комунікації між виробником і споживачем, що потребує подальшого вивчення і дослідження.

Список використаних джерел:

1. Бурдые П. Рынок символической продукции. *Вопросы социологии*. 1993. № 1. URL: <http://bourdieu.name/content/burdegunok-simvolicheskoy-produkcii> (дата звернення: 29.01.2022).

2. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (дата звернення: 30.01.2022).

3. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21.09.1999 № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (дата звернення: 30.01.2022).

4. Каган М.С. Философская теория ценности. Санкт-Петербург, 1997. 205 с.

5. Пархоменко І.І. Особливості процесу індустріалізації в сфері культури: від філософської критики до нових горизонтів вивчення. *Гілея: науковий вісник*. 2019. № 140 (2). С. 70-73.

6. Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг : Закон України від 29.04.2021р. № 1432-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1432-20#Text> (дата звернення: 26.01.2022)

7. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре / пер.с нем. А.Ф. Зотова. М.: Республика, 1998. 413 с.

8. Тросби Д. Экономика и культура / пер. с англ. И.Кушнаревој; Нац.исслед.ун-т «Высшая школа экономики». М.: Изд.дом. Высшей школы экономики, 2013. 256 с.

9. Hutter M., Frey S.B. On the Influence of Cultural Value on Economic Value. *Revue d'économie politique*. 2010. № 120 (1). P. 35-46.

10. Lash S., Urry J. Economies of signs and space. London: Sage Publications, 1994. 351 p.

11. UNESCO universal declaration on cultural diversity. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127162e.pdf> (дата звернення: 30.01.2022).

СЕКЦІЯ 6.

МАРКЕТИНГ

Питуляк Н.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу і логістики,
Національний університет “Львівська політехніка”
м. Львів, Україна

ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ОФІСНОЇ НЕРУХОМОСТІ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ: МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ

Запровадження карантинних заходів внаслідок коронавірусної хвороби COVID-19, яка триває уже понад два роки, може призвести до переформатування функціонування ринку нерухомості, особливо в сегменті офісних площ. Більшість підприємств змушені були організувати свою роботу віддалено. Це зумовило виникнення проблем для усіх учасників ринку офісної нерухомості, для вирішення яких необхідно розробити гнучкі підходи щодо функціонування об'єктів офісної нерухомості в умовах карантинних обмежень на основі маркетингу.

Дослідження проблем теоретичних та прикладних аспектів ринку нерухомості займає важливе місце серед інших проблем вітчизняної економіки. Українські науковці переважно аналізують теоретико-методологічні основи ринку житлової нерухомості. Аспекти ринку комерційної нерухомості досліджені не достатньо, але варто виокремити вагомі напрацювання. Гриценко О.А. розробив концепцію ринку нерухомості як самостійної економічної підсистеми [2]. Тафій Н.Г. уточнює категорійне поняття “регіональний ринок нерухомості” та розкриває його основні функції [4]. Дослідження попиту,

пропозиції ринку нерухомості як загалом, так і в контексті регіонів та сегментів, а також ґрунтовний аналіз тенденцій ринку нерухомості із застосуванням економіко-математичного і статистичного моделювання здійснені Вороніним В.О. [1]. Марковець В. М., Соколова А. Ф. обґрунтовують фактори ціноутворення на нерухомість в умовах кризи [3]. Шпик Н. здійснено аналіз інвестиційної привабливості ринку нерухомості, виокремлено проблеми становлення й розвитку ринку нерухомості в Україні [5].

Незважаючи на велику кількість наукових праць, в яких досліджуються проблеми ринку нерухомості, в умовах карантинних обмежень виникає необхідність розробки нових підходів щодо функціонування професійних об'єктів офісної нерухомості, які мають базуватися на гнучких маркетингових інструментах. Це зумовлює важливість та підкреслює актуальність подальших досліджень даної проблематики.

Ринок професійних офісних центрів України є інвестиційно привабливим, особливо в останні роки. Політична нестабільність та недосконалість законодавства зумовлюють високі ризики, пов'язані з інвестиціями в об'єкти комерційної нерухомості, але, незважаючи на це, потенціал росту ринку є досить великим. Серед країн центральної та східної Європи у 2021 році Україна посіла третє місце за кількістю введених в експлуатацію професійних офісних центрів і є на шостому місці за загальним фондом професійних офісних площ [6]. Окрім того, Україна визнана одним з найбільш популярних напрямків ІТ-аутсорсингу. За оцінками експертів, сьогодні орієнтовно 190 000 співробітників працюють в компаніях ІТ-сфери, офіси яких розташовані в бізнес-центрах, а до 2025 їхня кількість зросте на 27 % і становитиме 240 000, що у свою чергу буде впливати на розвиток ринку офісних центрів. Згідно з показниками, що наведені в [6], у 2022-2023 році в Україні планується введення в експлуатацію ще близько 300 тис. кв.м професійних офісних

площ. Динаміка приросту професійних офісних площ в Україні за один рік становить до 10 %, що є досить високим показником.

Результати досліджень перспектив розвитку окремих галузей економіки України показують, що основними споживачами якісних офісних площ у найближчі три роки будуть ІТ-фірми, підприємства промисловості, енергетики, телекомунікацій, торговельні підприємства в тому числі компанії з іноземними інвестиціями (техніка, продукти харчування). На основі проведених маркетингових досліджень нами виявлено основні тенденції ринку купівлі-продажу та оренди офісної нерухомості України у 2021 році. Результати основних показників подано у табл. 1.

Таблиця 1

Тенденції ринку офісної нерухомості у 2021 році

Показник та отримане значення		
Цінові тенденції в порівнянні з попереднім роком		
Ціни підвищуються	Ціни стабільні	Ціни спадають
–	+	–
Баланс попиту пропозиції		
Попит перевищує пропозицію	Пропозиція дорівнює попиту	Перевищення пропозиції над попитом
–	–	+
Середній термін реалізації нерухомості		
До 3 місяців (високоліквідна)	3-6 місяців (середньоліквідна)	Понад 6 місяців (слабколіквідна)
–	+	–

Як видно з поданої інформації у табл. 1, основною ціновою тенденцією, у порівнянні з попереднім аналізованим періодом (2020 рік), є стабільність цінових пропозицій. Пропозиція перевищує попит. Це відбувалося за рахунок пропозицій офісних приміщень в радянському стані та введення в експлуатацію великої кількості новозбудованих офісних центрів. Але, не зважаючи на перевищення пропозиції над попитом, середній термін експозиції офісної

нерухомості становить від 3 до 6 місяців, що є характерним для середньоліквідної нерухомості. Варто зазначити, що деякі бізнес-центри, у зв'язку з карантинними заходами, пропонують знижений розмір орендної плати на певний пільговий період терміном 3-6 місяців, і можуть збільшити розмір орендної плати одразу після закінчення пільгового періоду.

Очевидним є те, що у після карантинний період український ринок офісної нерухомості може стати зовсім іншим. Значні офісні площі можуть бути не затребувані, що, у свою чергу може призвести до кризи на ринку офісів, зниження розміру орендної плати та переформатування ринку загалом. Такі тенденції вимагають запровадження нових підходів в управлінні об'єктами офісної нерухомості. Водночас, незважаючи на усі передумови зниження цін на оренду і продаж офісних приміщень, цього може не відбутися, оскільки протягом 2021 року спостерігається збільшення вартості основних матеріалів будівництва, робочої сили, операційних витрат, пов'язаних з обслуговування офісних центрів, а також прихованих (корупційних) платежів та бюрократії, які існують на кожному етапі будівництва бізнес центрів: починаючи від початку проектування і закінчуючи введенням в експлуатацію готового об'єкта нерухомості та отриманням усіх необхідних дозволів і технічних умов для підведення інженерних комунікацій.

Список використаних джерел:

1. Воронін В. О. Аналітика ринку нерухомості: методологія та принципи сучасної оцінки : монографія / В. О. Воронін, Е. В. Лянце, М. М. Мамчин. – Львів : Магнолія 2006, 2014. – 304 с.
2. Гриценко О.А. Ринок нерухомості: закономірності становлення та функціонування: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.01.01. НАН України. Ін-т екон. прогнозування. К., 2003. – 32 с.

3. Марковець В.М., Соколова А.Ф. Моделювання ціноутворення на ринку нерухомості в період кризи. Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки. 2020. Випуск 57. – С. 83-93.

4. Тафій Н. Г. Особливості регіонального ринку нерухомості та трансформація його функцій. Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки. 2019. Випуск 54. – С. 102-110.

5. Шпик Н. Аналіз ринку нерухомості в Україні та Європі/ Н. Шпик // Вісник Львівського національного аграрного університету. Архітектура і сільськогосподарське будівництво. – 2018. – № 19. – С. 204-207. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vldau_2018_19_44

6. ExCEEDing Borders. Office Markets & The Business Services Sector in CEE-15 / September 2021. URL: <https://www.colliers.com/uk-ua/research/exceeding-borders-office-markets-and-the-business-services-sector-2021>

Пойта І.О.

кандидат економічних наук, доцент,
*Житомирський державний університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

Калініченко О.О.

кандидат економічних наук, доцент,
*Житомирський державний університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

ВІДМІННІСТЬ ТОВАРІВ ПРОМИСЛОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ВІД ТОВАРІВ СПОЖИВЧОГО ВИКОРСТАННЯ: МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД

Щоб завойовувати нових споживачів, утримувати лідируючі позиції та отримувати максимальний прибуток підприємствам доводиться розв'язувати велику кількість складних проблем. Доскональне знання потреб споживачів, виробництво таких товарів, що їх задовольняють, – єдина можливість досягти цілей, які пов'язані з прибутком, проникненням на нові ринки, збільшенням обсягу продаж та інші. Тому сучасний маркетинг перетворюється на єдиний комплекс організації виробництва і збуту товару, спрямований на виявлення та задоволення потреб конкретної групи споживачів з метою одержання прибутку. Успішна діяльність кожного підприємства в конкурентному середовищі позитивно впливає на загальний добробут соціуму, що значною мірою залежить від результативного маркетингового управління у відповідних об'єктах. Проте, залежно від виду продукції, ринку

реалізації будуть різнитися як заходи щодо створення, просування та реалізації.

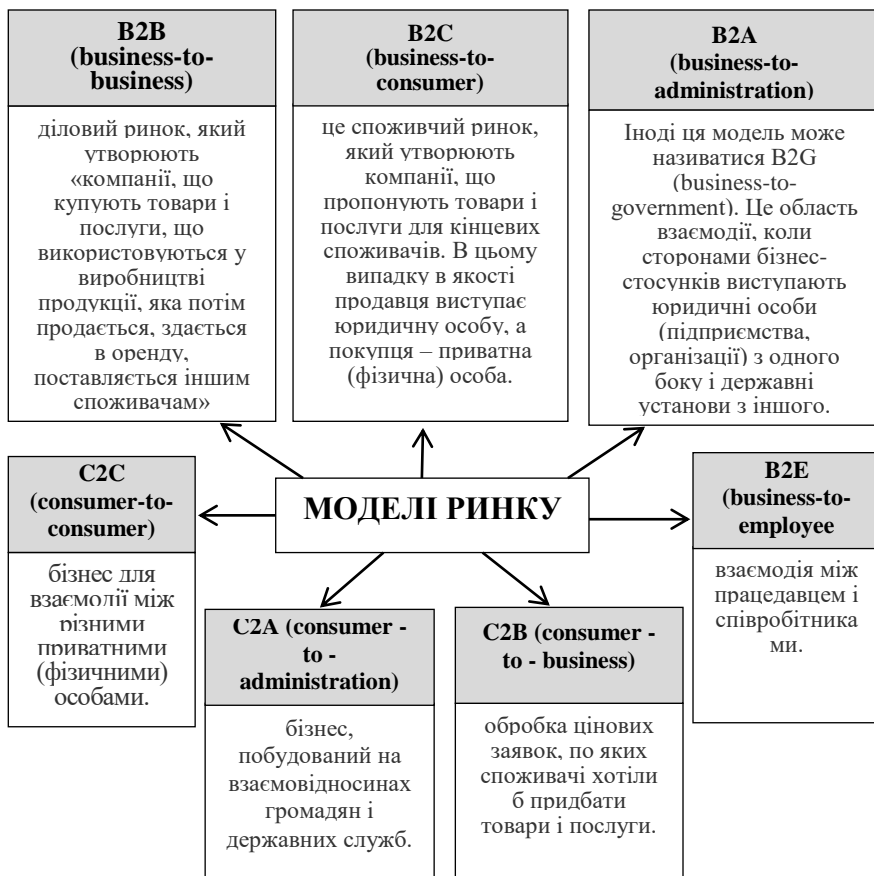
Після відокремлення маркетингу як окремого напрямку економічної науки, досить довго переметом дослідження був споживчий маркетинг, який застосовувався до всіх видів товарів. Проте урізноманітнення маркетингових технологій показало, що між маркетингом товарів споживчого і маркетингом товарів промислового призначення існує значна відмінність через ряд специфічних особливостей.

Вперше узагальнив та сформулював теоретичну сутність промислового маркетингу Стів Мінетт [1]. На основі детального аналізу основ промислового маркетингу виявив фундаментальні відмінності між промисловими і споживчими товарами. Погляди вченого було покладено в основу класифікації маркетингу на споживчий (B2C) і промисловий (B2B). Сучасна маркетингова наука вивчає такі моделі ринку (рис. 1).

Однак, основними моделями прийнято вважати B2B і B2C. Усі інші моделі є похідними від основних моделей. Іноді зустрічаються змішані моделі, коли компанії прагнуть використати декілька бізнес-моделей одночасно для диверсифікації діяльності і підвищення стійкості до коливань ринку [2].

Принципово промисловий маркетинг та маркетинг товарів споживчого ринку відрізняються тим, що перший має на меті просування продукції виробничого призначення (виробництво товарів, надання послуг та виконання робіт) для проміжного використання, а другий – споживчої продукції для кінцевого споживання.

Рис. 1. Моделі сучасного маркетингового ринку [3]

Відтак існує суттєва відмінність між споживчими товарами і промисловими товарами. Промислові товари (ТВП) – це матеріали, які використовуються у виробництві інших товарів, тоді як споживчі товари (ТКС) – це готова продукція, яка продається споживачам, які їх самостійно використовують. Узагальнивши відмінності в цих товарах можна представити в таблиці 1

Таблиця 1

**Основні відмінності споживчих товарів і товарів
промислового призначення**

№	Споживчі товари (ТКС)	Товари виробничого призначення (ТВП)
1	2	3
1	Готові до споживання та задоволення людських потреб (одяг, їжа, техніка).	Купуються і використовуються для промислового та ділового використання (машини виробничих підприємств, сировина та будь-який інший товар чи компонента, що використовується промисловістю чи фірмами).
2	Базуються на попиті споживачів	Базуються на попиті на споживчі товари, які вони допомагають виробляти
3	Поділяються на товари повсякденного попиту, товари попереднього вибору, товари особливого попиту, товари пасивного попиту.	Класифікуються як виробничі товари або допоміжні товари. Виробничі товари використовуються для виробництва кінцевого споживчого товару; допоміжні товари допомагають у процесі виробництва споживчих товарів.
4	Мають велику кількість покупців	Покупці обмежені, оскільки споживачів цієї продукції менше.
5	Інтерес споживача до придбання товару зумовлює потреба одержання індивідом певних життєвих благ, що характеризує його біологічну і соціальну сутність	Інтерес пов'язаний з виробничою необхідністю закупівель; більші обсяги закупівель; високий професійний рівень покупців; складніший процес прийняття рішення щодо здійснення покупки, триваліший час її здійснення; значно вищий ризик покупця; тісні ділові стосунків між покупцем і продавцем; похідний попит; взаємовплив

Отже, в сучасних умовах ринкового господарювання важливим елементом при побудові маркетингової стратегії є виокремлення товару, споживача, ринку та формування вірного впливу на них. Якщо на промислових ринках пропозиція має тенденцію до концентрації, тобто скорочення альтернатив постачань, то на споживчих ринках яскраво виражена

фрагментація [4]. Це спонукає споживачів шукати індивідуальні рішення для задоволення потреб.

При купівлі товарів споживчого використання і промислового призначення є великі та значні відмінності:

- перші отримуються без консультації з іншими людьми (можливо в колі сім'ї), а другі – завжди в результаті тривалого колективного обговорення (часто на різних рівнях управління);

- при купівлі товарів споживчого використання вирішальну роль відіграє емоційна складова дія покупця на підставі не стільки логіки, скільки враження, а товари виробничо-технічного призначення, навпаки, отримуються при мінімальній дії емоцій на рішення про закупівлю.

Список використаних джерел:

1. Котлер Ф. Основы маркетинга: кратк. курс / Филипп Котлер. — [новое изд.]. — М.: Вильямс, 2002. — 643 с
2. Башинська І.О. Відмінності промислового ринку від споживчого з точки зору маркетингових комунікацій [Електронний ресурс], 2021. Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1574>
3. Россоха В.В. Промисловий і споживчий маркетинг: особливості та інструменти [Електронний ресурс], 2012. Режим доступу до ресурсу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2289/Rossokha_Promyslovyi%20i%20spozhyvchyi%20marketynh.pdf;jsessionid=ECF5366EC3B50E5AE27EBC6B5352BE9F?sequence=1
4. Маркетинговые принципы управления предприятием [Электронный ресурс] // Е. А. Кругова. — Режим доступа: <http://www.nbene.narod.ru/market/fmarket8.htm>.

СЕКЦІЯ 7.

МЕНЕДЖМЕНТ

Kharin S.A.

Professor of the Department of Management
Dnipro University of Technology
Dnipro, Ukraine,

Korovina O.V.

Associate professor of the Department
Tourism and Economics
Kryvyi Rih State Pedagogical University
Dnipro, Ukraine,

Papizh Y.S.

Associate professor of the Department of Management
Dnipro University of Technology
Dnipro, Ukraine,

Yudenko V.V.

Senior lecturer of the Department of Management
Dnipro University of Technology
Dnipro, Ukraine,

TOURISM MANAGEMENT: FEATURES DURING COVID-19

The economic activities of people, especially in the past few decades, have led to significant negative changes in the planet's climate: an increase in the number of hurricane winds, extensive floods, droughts, deforestation, the spread of deserts, and world-

widely noticeable increase in temperature, which is associated with a rapid increase in the content of carbon dioxide in the atmosphere. Such negative phenomena lead to a drastic effect not only on the global economy, but also on the quality of life, public health, recreation, and also affecting the tourism sector.

The extremely unexpected and acute reality of the last two years, which showed the destructive side the global nature of the modern world, was the emergence and unprecedentedly rapid spread of COVID-19. Its appearance has already led to a rapid drop in the world production, transport, and a reduction in the service sector, the most important part of which is tourism business. In this regard, studies related to the analysis of the possibility of functioning of various modes of transport used in tourist travel for short and long distances in the context of decarbonization, reduction of harmful emissions into the planet's atmosphere, as well as the potential vulnerability of travel from COVID-19 are relevant.

The development of the tourism business is today one of the most important areas of the sphere of non-material production and services, which in the post-industrial era firmly occupies a dominant position in the economies of developed countries. Modern civilization has recently faced many complex challenges, including the process of global climate change and COVID-19, which suddenly appeared and covered all regions of the planet. In this regard, studies related to the complex impact of such negative manifestations on world tourism, primarily on the most important and widespread types of transport used in it, seem to be quite relevant.

The most important in the tourism sector is the type of transport used to travel. The relevance of research in this direction in recent years has increased significantly due to the large-scale spread throughout the planet of such an acute and harmful factor as COVID-19, which affected all spheres of life and showed the global nature of world processes, the interconnectedness of all countries and continents.

Sea and river transport occupies a very important place both in the transportation of passengers and in the tourism business. Popular are, for example, tourist routes associated with transoceanic travel, calling on numerous islands in the warm regions of the Atlantic, Pacific, and especially the Indian Ocean.

River travel in Europe is spread along many rivers, for example, along the Danube, with cities such as Regensburg, Passau, Linz, Vienna, the most important world center of culture and tourism, Vukovar, Bratislava, Budapest, Belgrade, Galati and a number of others, which have a significant amount tourist attractions, both natural, associated with picturesque landscapes, rich and varied wildlife, and architectural and historical monuments.

Very important in terms of tourism is the route from the Baltic Sea to the North, then to the Atlantic Ocean, the Mediterranean Sea, with a call to a large number of port and located not far from the coast of the historically most important cities of Europe, Africa and Asia, which are the embodiment of the development of world civilization. Here are, in particular, such important tourist cities as, for example, Helsinki, Stockholm, Tallinn, Riga, Rostock, Lubeck, Kiel, Hamburg, Bremen, Copenhagen, Gothenburg, Amsterdam, The Hague, Rotterdam, Le Havre, Calais, Caen, London and Great Britain in general, port cities and resorts in Spain and Portugal.

The cities and resorts of the south of France, Marseille, are of worldwide importance. Cannes, Nice. The tourist significance of Italy, whose uniqueness is in the large size of the coast, makes this country unique for sea travel. Greece, Turkey, Croatia, Egypt and other Mediterranean countries are very interesting for tourism.

An analysis of the use of sea and river passenger transport for tourism purposes showed the following: when people are crowded on tourist ships, there is a danger of COVID-19 infection, which requires appropriate sanitary safety measures.

The tourist potential of rail transport is also significant. It is known that there are even special tourist trains, such as the Glacier Express in Switzerland, which is very popular. Transport is vulnerable to COVID-19, which requires special precautions.

Air transport plays an extremely important role in tourist transportation, which is able to quickly deliver people to remote regions of the planet. This is the most important transport for transoceanic transport, a mass mode of transport. Air transport is vulnerable to COVID-19, which requires special precautions.

Bus transport is also very convenient for use in the tourism business, it is a mass mode of transport. All over the world, especially in Europe, there are many tourist bus routes. Buses are usually used for not too long routes; they are not very suitable for traveling in the mountains, for example, in the Alps, where other modes of transport are preferred. Tourists' stay in confined spaces makes them vulnerable to COVID-19, highlighting the need for preventive measures.

Automobile transport is very versatile, convenient for travel, especially for individual, family tourism. It is convenient to choose routes, distances, especially on good roads in Europe, USA, Canada, Australia. Transport is virtually invulnerable to COVID-19.

The very important and promising types of tourism that are safe for the environment and safe during the COVID-19 period also include the following:

- electromobile tourism;
- cycling tourism;
- hiking.

All over the world there are many special tourist routes for the above types of tourism, these types of tourism are becoming more and more popular.

Thus, as a result of the analysis of the possibility of the functioning of various modes of transport used in tourist travel in the

context of decarbonization, reduction of harmful emissions into the planet's atmosphere, as well as the potential vulnerability of travel from COVID-19, it was found that among other modes of transport, the criterion of environmental friendliness and safety is met by electromobility and cycling tourism.

Голованова Г.Є.

кандидат економічних наук, доцент, старший
викладач кафедри менеджменту,
бізнесу і адміністрування,
*Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна*

Татарнікова П.О.

здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти
факультету менеджменту, адміністрування і права
*Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна*

ІНВЕСТИВАННЯ ПЕРЕРОБНИХ ГАЛУЗЕЙ В УКРАЇНІ

Сучасний стан переробних галузей України, які переживають позитивні зміни, покращується кожного дня, проводяться реформи, щоб зробити країну більш привабливою для ведення бізнесу. Можливості для зростання української економіки залишаються позитивними з огляду на збільшення обсягу прямих інвестицій та експорту, а також удосконалення бізнес-клімату.

Інвестування у розрізі видів економічної діяльності може здійснюватися за такими напрямками [1]:

- 1) агропромисловий комплекс, видобуток сировини;
- 2) виробництво та будівництво;
- 3) сфера послуг.

В забезпеченні оперативного економічного розвитку рішучу роль відіграє промисловість. У світі немає жодної великої держави, яка б досягла соціальних і економічних успіхів без її спрямованого розвитку.

Переробну галузь можна позиціонувати як один із важливих національних пріоритетів країни. Враховуючи

величезний вплив промисловості на вирішення соціально-економічних проблем, держава має цілеспрямовано сприяти її розвитку та розбудові, на ринкових принципах і забезпечувати стратегічне планування та пряму підтримку інвестиційної діяльності.

Для забезпечення прискорення впровадження інвестиційної діяльності пропонується вводити інноваційні проекти і реалізовувати їх на достатньому рівні, в таких основних напрямках як [2]:

- забезпечення переробної галузі країни конкурентоздатною вітчизняною продукцією, виходячи з потреб замовників і можливостей підприємств;

- переробка вітчизняної сировини в кінцеву продукцію з більш високою доданою вартістю;

- перебудова та технічне переобладнання, підвищення технологічного рівня виробництва підприємств у переробній галузі для досягнення сьогочасного світового рівня;

- удосконалення діючого і створення сучасного високотехнологічного виробництва;

- розвиток та підвищення рівня всіх промисловостей, які мають безпосередній вплив на переробну галузь;

- розповсюдження малого та середнього бізнесу, який має пряме відношення до промислового виробництва.

Також, потрібно законодавчо збільшити відповідальність Національного банку у забезпеченні економічного розвитку України. Досягти цього можна лише при постійній системній взаємодії Кабінету Міністрів і Національного банку щодо вироблення рішень як по валютному курсу, антиінфляційних заходах, так і по фінансуванню програм і проектів удосконалення країни.

Для збільшення інвестиційної привабливості країни необхідно на законодавчому рівні створити сприятливі умови

щодо мінімізації затрат інвесторів як при будівництві промислових об'єктів, так і при реалізації продукції, забезпечити стабільність і незмінність законодавчих і інших регуляторних актів щодо діючих інвестиційних угод [3].

Сучасна система бізнесу та інвестиційної діяльності повинна відповідати умовам вищої продуктивності і якості. Необхідно створити: систему вільних економічних мереж під нові інноваційні виробництва, міжнародно визнану систему сертифікації продукції та послуг, ринкову інноваційну інфраструктуру, систему роботи з інтелектуальною власністю та формування нової технічної політики.

Список використаних джерел:

1. Бирка М.І. Маркетингове забезпечення процесу залучення прямих іноземних інвестицій на підприємства / О.Кузьмін, М.Бирка // Економіст. - 2012. - №3. - С. 15-19.
2. Калетнік Г.М., Гонтарук Я.В. Диференціація розвитку галузей переробної промисловості аграрного сектору Вінницької області. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2020. № 3. С. 7-23.
3. Аналіз розвитку харчової промисловості України. Семененко О.Г. /О.Г. Семененко //Економічний вісник університету. – Вип. 33(1). - С. 168-182. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2017_33%281%29_23
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Колодяжна І.В.

доцент кафедри інноватики та управління,
*Приазовський державний технічний університет
м. Маріуполь, Україна*

ВПРОВАДЖЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ІННОВАЦІЙ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Інноваційно активними у національній економіці залишається дуже невелика кількість підприємств, не зважаючи на позитивну динаміку в окремі роки. Так, за досліджуваний період частка інноваційно активних підприємств складала в середньому 13%. Для порівняння у США, Японії, Німеччині й Франції частка інноваційних підприємств становить 70—80% від їх загальної кількості. Низький рівень поточної інноваційної активності підприємств визначає низьку конкурентоспроможність в найближчу перспективу. Змістовні характеристики інноваційної діяльності не відповідають потребам сучасного етапу розвитку підприємства. Українські підприємства потребують активного впровадження нових технологій, особливо матеріалів та енергозберігаючих.

Результативність інноваційної діяльності залишається низькою. Основним результатом інноваційної діяльності можна розглядати обсяг інноваційної продукції, яка реалізується підприємством. Зважаючи на представлені показники можна наголосити на погіршенні ситуації. Так, частка реалізованої інноваційної продукції за досліджуваний період була дуже низького рівня (3,4 - 3,8%), однак знизилась ще більше до рівня 1,4%. Все це свідчить про необхідність чіткої ідентифікації причин такого стану речей та визначення необхідних заходів, які дозволять змінити негативні тенденції у розвитку інноваційної

діяльності українських підприємств. У контексті представлених показників необхідним є таке співвідношення: активізація процесів впровадження сучасних технологічних процесів, особливо, ресурсозберігаючих технологій, повинна стати основою нарощування обсягу випуску інноваційної продукції, а зростання доходів від її реалізації складе фінансову основу для активізації інноваційної діяльності у всіх формах та видах. Важливість інноваційної діяльності не потребує аргументації, однак її низька активність свідчить про наявність суттєвих перешкод, які можна вважати загальними для переважної більшості управлінських підприємств [1].

Впровадження організаційно-управлінських інновацій у господарську та інноваційну діяльність промислових підприємств зумовлює, з одного боку, підвищення ефективності інноваційної діяльності, з другого – поліпшення результатів функціонування підприємств, що свідчить про особливу роль цих інновацій підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств.

Розглянемо систему управління організаційно-управлінськими інноваціями через структурні та функціональні характеристики. Структурними характеристиками є:

- керуюча система, яка включає команду менеджерів, що здійснюють управлінський вплив, культуру управління, а також принципи, методи та інструменти, які використовуються для формування цього впливу;

- керована система, що включає персонал, та організацію роботи у всіх функціональних підрозділах; оргструктура, що є каркасом системи керування (рис. 1).

Функціональною характеристикою є бізнес-процес здійснення організаційно-управлінських інновацій.

Рис. 1. Система управління організаційно-управлінськими інноваціями

Для вивчення структурних характеристик системи управління організаційно-управлінськими інноваціями необхідно використати інноваційний потенціал підприємства, який є важливою характеристикою підприємства, що здійснює інноваційну діяльність [2].

Підхід до структури інноваційного потенціалу включає: виробничо - технічну, науково-технологічну, фінансово-економічну, кадрову та маркетингову складові та управлінське ядро. При здійсненні різного виду інновацій використовується не весь інноваційний потенціал, а лише його певна частина,

тобто основні зміни при здійсненні організаційно-управлінських інновацій відбуваються в інноваційному кадровому потенціалі та інноваційному потенціалі управління, а отже, необхідно концентруватися на їх дослідженні.

Повна реалізація організаційно-управлінських інновацій передбачає проведення необхідних змін в організаційній структурі, професійно-кваліфікаційному складі, посадових інструкціях, у технічних і технологічних особливостях трудової діяльності, впровадження адаптованої до змін системи мотивації та стимулювання праці, а також інших аспектів інновації [3].

Повна реалізація починається з підготовки всього персоналу, залученого до реалізації обраної організаційно-управлінської інновації, або ж працівників, трудова діяльність яких зміниться за результатами її впровадження. Проводиться інструктаж працівників, навчання як без відриву від виробництва, так і у спеціалізованих навчальних закладах. Після цього здійснюється реалізація організаційно-управлінської інновації на всьому підприємстві з відповідними змінами у профільних напрямках. Слід проводити інформування працівників про результати застосування і незалежно від характеру результатів об'єктивно висвітлювати те, що відбувається. Всі інші варіанти інформаційного висвітлення призведуть до втрати лояльності працівників, зниження набраних темпів та втрати досягнутої ефективності реалізації процесу.

Наступний етап - це розробка рекомендацій щодо підтримки отриманих результатів, тобто закріплення інноваційних досягнень, фіксації в інструкціях, методичних вказівок.

Завершальним етапом є бізнес-функція контролю та аналізу, що включає підбиття підсумків реалізації інновації, контроль та здійснення зворотного зв'язку з керівним складом, який прийняв рішення про її реалізацію. Визначається результативність запровадження інновації: економічна, соціальна та управлінська ефективність. Ця бізнес-функція

включає оцінку результатів ефективності застосування, тобто оцінку управління реалізацією організаційно-управлінської інновації. Далі проводиться оцінка результатів самої інновації та визначається наскільки її впровадження на підприємстві є виправданим.

Список використаних джерел:

1. Касич А.О. Інноваційна активність підприємств України: динаміка, проблеми та шляхи вирішення. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 22. С. 22-24
2. Вакалюк В.А. Інноваційний потенціал сучасного підприємства: структура та оцінка. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Випуск 4(15). С.74-78
3. Ольвінська Ю.О. Сучасний стан та тенденції розвитку інноваційної діяльності в Україні. *Економічна наука. Економіка та держава* 2021. № 4. С. 22-24

Скороходов В.А.

доцент кафедри електроенергетичних систем,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна

СУЧАСНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Основним завданням сучасного закладу вищої освіти є підготовка високопрофесійної, конкурентоспроможної, творчої особистості, формування у випускників необхідних професійних компетенцій, знань, умінь і навичок.

Освітній менеджмент розглядає увесь освітній процес у закладі вищої освіти як реалізація процесу надання освітніх послуг. Споживач послуг (здобувач освіти) *об'єкт управління* [1, С.39] є головною дійовою особою в навчальному процесі сучасного університету. Для задоволення його потреб і створюються заклади вищої освіти, які розглядаються як соціально-економічна системи [2, С.271]. Освітній процес являє собою специфічний соціально-психологічний процес, пов'язаний з необхідністю засвоєння величезного обсягу інформації в обмежений часовий період, в нових для студента академічних формах навчання, за відсутності звичного щоденного шкільного контролю

Суб'єктом управління, якій безпосередньо задовольняє потреби студентів в знаннях, уміннях, навичках, є колектив науково-педагогічних працівників. Основне призначення такого колективу - забезпечувати високий науковий і методичний рівень викладання комплексу наукових дисциплін, проводити індивідуальну та групову навчально-дослідну роботу, підвищувати свою кваліфікацію, організовувати наукову, морально-патріотичну і професійну підготовку викладачів.

Основною структурною ланкою сучасного університету є *кафедра*, саме тут виконуються основні види освітньої діяльності: навчальна, методична, наукова, міжнародна, організаційна та виховна. Характерним для колективу кафедри є його повне самоврядування. Колектив кафедри характеризується особливою морально-психологічною атмосферою, яка представляє собою домінуючі в колективі міжособистісні відносини, думки, почуття, настрої, інтереси і стилі поведінки викладачів. Психологічна атмосфера впливає на ефективність діяльності кафедри, на рівень згуртованості і дисципліни, працездатності і формування особистості кожного науково-педагогічного працівника. До числа конкретних соціально-психологічних явищ, що виникають і присутні в колективі кафедри, можна віднести: міжособистісні взаємини (ділові та особистісні), громадська думка, настрої, психологічне відображення, наслідування, ідентифікацію, самоствердження.

Функціонально-завершеним елементом сучасного університету є *навчально-науковий інститут (факультет)*, який безпосередньо здійснює підготовку студентів, аспірантів і докторантів за спорідненими спеціальностями і об'єднує відповідні кафедри, лабораторії. Саме на рівні інституту (факультету) здійснюється процес підготовки сучасної високопрофесійної особистості, конкурентоспроможної в сучасному світі. Цей процес - замкнутий самодостатній цикл від набору абітурієнтів до випуску бакалаврів і магістрів. Саме тому інституту (факультету) разом із завданнями необхідно делегувати від ректорату більшу частину управлінських повноважень

Керівники університету (ректора і проректора) виконують такі функції менеджменту, як аналіз, постановка завдань (планування), організація, координація (регулювання), мотивація і контроль за процесом підготовки сучасного фахівця. Найважливіша

роль ректора полягає в організації професійної морально-культурного середовища як комплексу професійних, моральних, психологічних, правових цінностей, які визначають морально-психологічну атмосферу в колективі університету. Це визначається системою норм і загальних (правових, етичних) і спеціальних (закони, нормативні документи, інструкції, стандарти і т.п.) правил, а також кваліфікацією і діловими якостями науково-педагогічних працівників і співробітників. Значну роль в культурі і етиці поведінки ректора грають його особистісно-психологічні якості: відповідальність, акуратність, уважність сумлінність, тактовність, ввічливість і комунікабельність. Під їх впливом формуються неформальні норми і правила, що характеризують сформовані в організації традиції, які, в свою чергу, обумовлюють морально-психологічний клімат колективу. Ці фактори описуються сучасними методами менеджменту, представляючи університет як соціально-педагогічну структуру з певним сформованим морально-психологічним мікрокліматом.

Сучасний ректор - менеджер освіти - яскрава, неординарна особистість. Він самодостатній, самостійний, не задовольняється досягнутим станом речей в рішенні професійно-виробничих, навчально-виховних завдань. Він залишає за собою вирішення тих питань, які відповідають рівню його кваліфікації, досвіду, авторитету, не боїться делегування повноважень. Одне з головних напрямків його управлінської діяльності - активне і послідовне впровадження прогресивних нововведень, інноваційних технологій в освітній процес.

Роль ректора, як менеджера вищого рівня, полягає в управлінні ресурсами через відповідні служби: відділ кадрів - людські ресурси; бухгалтерію - фінансові; адміністративно-господарську частину - матеріальні; навчальний відділ, «АСУ університет» - інформаційні ресурси.

У сучасних умовах істотно змінюється роль і завдання проректорів. З «начальників і командирів» над директорами

інститутів (деканами факультетів), завідувачами кафедр, проректори стають організаторами і координаторами за напрямами діяльності: навчальної, наукової, міжнародної, інноваційної, організаційної, позааудиторної (організаційно-виховної) тощо. Основні їх функції це постановка завдань, організація їх виконання обробка інформації, аналіз, координація та контроль. Саме вони забезпечують виконання показників (коефіцієнтів) рейтингової оцінки роботи університету. На цьому завданні вони і повинні зосередити свою роботу.

Список використаних джерел:

1. Skorokhodov V.A. Modern innovative structure and collective management of the higher education institutions (scientific monograph section)/ Skorokhodov V., Pyatakov E., Sokol I.- Modern aspects of management. Part 2. Scientific Monograph. - Kyiv – Warsaw, Publishing House of the Warsaw Management School Graduate and Postgraduate School, 2019. - p. 39-44.
2. Скороходов В.А., Сухомлин Л.Е. Управління вищим навчальним закладом як соціально-економічною системою. - Менеджмент розвитку соціально-економічних систем у новій економіці: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 19 жовтня 2017 року) – Полтава: ПУЕТ. 2017. - с. 271- 273.

СЕКЦІЯ 8.

ПРАВО

Колеснікова М.В.

доцент кафедри адміністративного,
господарського права
та фінансово-економічної безпеки,
Сумський державний університет
м. Суми, Україна

ДОБРОВІЛЬНЕ ТА ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В СПРАВАХ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Порядок виконання судових рішень в адміністративних справах визначений у Кодексі адміністративного судочинства України та Законі України «Про виконавче провадження». У разі необхідності спосіб, строки і порядок виконання можуть бути визначені у самому судовому рішенні. Так само на відповідних суб'єктів владних повноважень можуть бути покладені обов'язки щодо забезпечення виконання рішення. Судове рішення, яке набрало законної сили або яке належить виконати негайно, є підставою для його виконання. Виконання судового рішення може бути зупинене у випадках, визначених КАС України, Примусове виконання судових рішень в адміністративних справах здійснюється в порядку, встановленому законом. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах, вирішує суддя адміністративного суду одноособово, якщо інше не встановлено Кодексом адміністративного судочинства України. [1]

Виконання судових рішень – важливий етап, без якого сам факт прийняття рішення втрачає сенс, тому залишення питання без

вирішення ставить під загрозу мету здійснення судочинства. Обов'язковість виконання судових рішень, як одне з основних завдань судочинства, закріплено в статті 129 Конституції України [2]. У статті 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» визначено, що судові рішення, які набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. [3]

Завершальною стадією судового провадження є стадія виконавчого провадження та, як результат, - виконання судового рішення. На практиці відомі лише дві форми реалізації його виконання: добровільна та примусова. У всіх випадках виконання судових рішень державний виконавець зобов'язаний пересвідчитись на якій стадії перебуває виконання рішення.

Окремі проблемні позиції добровільного виконання судових рішень у різних судових процесах знайшли своє відображення у працях В.С. Борейка, Ю. Притики, І.В. Шруба. [1]

Рішення суду може виконуватись у добровільному або примусовому порядку. Особа може виконати рішення суду добровільно: з моменту набрання рішенням суду законної сили; до моменту надходження виконавчого листа до державного або приватного виконавця та відкриття виконавчого провадження.

У разі, якщо боржник добровільно почав виконувати судові рішення, звернення до суду із заявою про розстрочення виконання судового рішення та його задоволення можливе як за відсутності виконавчого провадження, так і під час такого провадження (Постанова КАС ВС від 30.01.2020 № 819/150/17). [4]

Добровільне виконання судового рішення в адміністративній справі здійснюється відповідачем у справі (суб'єктом владних повноважень, приватною особою – фізичною та юридичною), а також іншими особами, яких в науковій літературі називають «виконавцями за законом». [5]

Добровільне виконання рішення суду суб'єктом владних повноважень - це його законодавчо встановлений обов'язок. У свою чергу, суб'єктів, які за законами України несуть відповідальність за виконання судового рішення у добровільному порядку, можна поділити на дві групи:

- 1) суб'єкти владних повноважень – відповідачі в адміністративній справі
- 2) суб'єкти владних повноважень, на яких обов'язок із виконання певних видів судових рішень покладено безпосередньо законом чи іншим нормативно-правовим актом (виконавці за законом). [6]

Говорячи про примусове виконання судового рішення, варто вказати, що ця процедура характеризується певними ознаками:

- 1) виникає у зв'язку з необхідністю примусового виконання судового рішення, від добровільної реалізації положень якого відмовляється особа, зобов'язана виконувати це рішення;
- 2) мета цієї процедури двояка: це, по-перше, забезпечення дотримання чи виконання приписів, закріплених судовим рішенням, по-друге, забезпечення захисту, поновлення чи визнання законних прав, свобод, інтересів фізичних та юридичних осіб, які виступають учасниками правового спору;
- 3) урегульована матеріальними та процесуальними нормами права;
- 4) становить заключну стадію судового процесу. [6]

Список використаних джерел:

1. Коніжай Р. О. До питань добровільно виконання судових рішень / Р. О. Коніжай. // Юридичний вісник 2 (19). – 2011. – С. 94–96.

2. Конституція України [Електронний ресурс] // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про судоустрій і статус суддів [Електронний ресурс] // (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545) – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

4. Денисова Д. Виконання судових рішень адміністративного суду та відповідальність за їх невиконання [Електронний ресурс] / Діана Денисова // Офіційний веб-сайт Вінницький окружний адміністративний суд. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://www.voas.gov.ua/news/podiy/vikonannya_sudovikh_r_shen_adm_n_strativnogo_sudu_ta_v_dpov_daln_st_za_kh_n_evikonannya/

5. Зеленов А. С. Виконання судових рішень в адміністративних справах: дис. канд. юр. наук : 12.00.07 «Адмін/ Зеленов А. С. – Харків, 2018. – 217 с.

6. Шатрава С. О. Адміністративні процедури виконання судового рішення в адміністративному судочинстві: питання сьогодення / С. О. Шатрава. // . Право і безпека. 2014. № 2 (53). – 2014. – С. 75–79.

Мельник Д.С.

кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник,
*Національна академія СБУ,
м. Київ, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку кримінології в Україні залишається вкрай актуальними проблеми формування правильної методології та забезпечення її належного взаємозв'язку з практикою діяльності державних органів у сфері дослідження злочинності та негативних протиправних явищ, що її формують (корупція, нелегальна міграція, тероризм тощо), для ефективної протидії їм.

На ефективність вирішення цих проблем чинять вплив наступні фактори: описовий характер кримінологічних досліджень, які не розкривають реальних причин і умов явищ, механізмів дії соціальних закономірностей, а тому не виправдовують витрат на їх проведення; розбіжність положень теорії й практики; відсутність системи упровадження наукових розробок у практику тощо.

Так, зокрема, більшість наукових досліджень проблематики протидії організованій злочинності носять описовий характер, не містять критичного аналізу чинного законодавства та існуючої правоохоронної практики. Також у таких дослідженнях відсутнє творче розроблення нових підходів через визначення змістовних ознак цього виду злочинності [1, с. 115 – 116].

Окрім того, вчені констатують, що теоретичні підходи кримінологічної науки щодо проблем особистості злочинця, детермінації та механізму злочинних проявів наразі не

узгоджуються з сучасною логікою правоохоронної діяльності [1, с. 118] та практикою їх встановлення і здійснення правового впливу.

Водночас може мати місце ситуація, коли обмеженість чи недосконалість кримінологічних знань у співробітників державних органів викликає застосування неадекватних підходів у практиці протидії злочинності, які призводять до дисфункцій у цій сфері, до деформацій у соціальних і правових системах [2, с. 99].

З іншого боку, зосередження науковців на обслугованні потреб розвитку науки призводить до відсутності взаєморозуміння між теоретиками й практиками, внаслідок чого провідні ідеї кримінології розглядаються останніми як непотрібне теоретизування [3, с. 22]. Відповідно, наукові розробки не упроваджуються належним чином у практичну діяльність державних органів.

Таким чином, відсутність методологічної культури кримінологічних досліджень, недооцінка вченими і практиками наукової методології може завдати шкоди результатам досліджень, знизити їхню теоретичну і прикладну цінність.

Усуненню зазначених негативних моментів може сприяти формування правильної методології – сукупності наукових методів, яка стане теоретичним підґрунтям для дослідження злочинності, її соціальних взаємозв'язків, психології злочинної поведінки, організаційних питань протидії злочинності.

Проведення сучасних кримінологічних досліджень потребує застосування сукупності загальнонаукових та спеціальних методів досліджень у рамках методик, сформованих для досягнення конкретних теоретичних і прикладних результатів. Застосування цих методів забезпечує отримання якісної, повної, достовірної і надійної інформації про злочинність та її прояви, що відповідно визначає успішність кримінологічного дослідження.

Так, зокрема, у кримінологічних дослідженнях можуть

застосовуватися загальнонаукові методи: спостереження, порівняння, експеримент, аналізу й синтезу, історичний, логічний, термінологічний, системний тощо.

Особливого значення, зважаючи на спільність загальних методів для всіх наукових досліджень та специфіку кримінологічних досліджень, набуває застосування спеціальних методів наукового дослідження - порівняльно-правового методу, статистичних, соціологічних та психологічних методів.

Наприклад, порівняльно-правовий метод дозволяє зіставляти різні елементи соціальної, правової та інших систем різних країн з метою встановлення спільних та відмінних ознак між ними.

Надзвичайно важливим є застосування у кримінологічних дослідженнях статистичних та соціологічних методів, які виступають основними методами для збирання, систематизації й обробки емпіричної бази, необхідної та достатньої для отримання результатів відповідно до мети і завдань кожного дослідження.

До таких статистичних методів вчені-кримінологи відносять наступні: групування й аналізу; статистичного спостереження, табличний; графічний; відносних і середніх величин; індексний; кореляційний тощо.

Що стосується соціологічних методів, то в кримінологічних дослідженнях можуть бути застосовані: опитування; спостереження; вивчення документів; експертних оцінок; соціальний експеримент тощо.

З числа психологічних методів найбільш поширеними у кримінологічних дослідженнях є наступні: самоспостереження, тестування, психологічні опитування, вивчення документів, соціометрія.

Таким чином, застосування вивіреної сукупності загальних і спеціальних наукових методів в рамках сформованої методики

кримінологічного дослідження надасть можливість оптимізувати дослідження та отримати необхідні й достатні дані про той чи інший вид злочинності, а також надати йому об'єктивну кримінологічну характеристику, провести оцінку стану і ефективності протидії.

Разом з тим, на сьогодні загальним методологічним завданням є подолання відставання кримінології у розробці теоретичних проблем від сучасних потреб науки і практики, приведення кримінологічних досліджень у відповідність до стандартів ЄС та приписів законодавства, удосконалення методологічних засад шляхом вираженого упровадження й застосування методів інших наук.

Потребує уточнення і переосмислення низка методологічних положень у зв'язку з необхідністю більш глибокого розроблення на сучасному рівні проблем особи злочинця, детермінації та механізму злочинних проявів [1, с. 118].

Також відповідне місце у розробці концептуальних положень кримінології має займати практика правозастосування, що завдяки розробкам вчених і наданню владою необхідної уваги кримінологічним проблемам сьогодні набуває розвитку.

Список використаних джерел:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінологи, теорія і практика: у 3 кн. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – Київ: «Ін Юре», 2007. – 424 с.
2. Джужа О., Кирилюк А. Сучасний погляд на розвиток кримінології. *Право України*. 2003, № 2. – С. 97-101.
3. Баграев С.П. Научные основы методологии криминологического исследования налоговой преступности. *Российский следователь*. 2004, № 12. – С. 21-24.

Микитюк С.О.

доцент кафедри суспільно-правових дисциплін
і менеджменту освіти,
*ХНПУ імені Г.С.Сковороди,
м. Харків, Україна*

Микитюк В.О.

доцент,
*ХНПУ імені Г.С.Сковороди,
м. Харків, Україна*

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПРИСЯЖНИХ ПОВІРЕНИХ ЗА «СУДОВИМИ СТАТУТАМИ» 1864 Р.

У ході проведення судової реформи другої половини XIX ст. був створений інститут адвокатури, особливості діяльності якого закріплювалися «Судовими статутами» 1864 р. і передбачали створення корпорації професійних юристів для захисту прав і свобод людини і представлення їх інтересів у суді. Досвід створення інституту присяжних повірених досліджуваного періоду і закріплення їх прав і обов'язків дозволяє актуалізувати і визначити вплив минулого на сучасні особливості адвокатської діяльності.

Так, права та обов'язки присяжних повірених (адвокатів) детально регламентувалися «Судовими статутами», а право на отримання звання присяжного повіреного мали особи, які відповідали встановленим законом вимогам. Права присяжних повірених залежали від категорії справи до якої вони залучалися (кримінальної або цивільної) і передбачали виконання обов'язку – дотримуватися закону і вчиняти необхідні дії у справі [1, с. 21].

Важливим аспектом діяльності присяжного повіреного була можливість вести цивільні справи у всіх судових установах без отримання свідоцтва на право «клопотання за чужими

справами». Крім того, адвокат мав право вибору і відмови від цивільних справ, якщо вони не відповідали його переконанням. Харківська рада присяжних повірених зазначала: «Прийняття захистом інтересів клієнта, навіть у тому випадку, якщо право викликає сумніви і небагато шансів на виграш справи, не може бути поставлене у вину повіреному.... При обранні справ і при визначенні його правоти повірений повинен керуватися власними переконаннями» [2, с. 46].

Важливим правом, яке приваблювало багатьох до професії адвоката, було право на отримання винагороди. Винагорода присяжного повіреного встановлювалася у письмовій угоді з довірителем або клієнтом. За відсутністю такої угоди винагорода призначалася за спеціальною таксою (лише за цивільними справами), встановленою міністром юстиції. Основним, що впливало на визначення розміру гонорару у цивільних справах була ціна позову, при цьому, якщо вона зростала процент гонорару зменшувався. У випадку програшу справи розмір гонорару зменшувався: повірений позивача отримував четверту, а повірений відповідача – третю частину від попередньо визначеного гонорару.

Наступним було право представляти інтереси особи на підставі довіреності, яка могла посвідчуватися у загальному порядку, поліцією або нотаріусом. Крім того, про надання такого права можна було оголосити у суді і після занесення інформації до судового журналу мировий суддя продовжував розгляд справи із зазначеним повіреним. Укладаючи з довірителем або клієнтом угоду про ведення справи, присяжний повірений повинен був заздалегідь оговорити порядок захисту – в одній судовій інстанції, чи за потребою, і в інших. Присяжний повірений, який уклав угоду зобов'язувався виконати всі необхідні дії за цивільною справою: скласти позовні вимоги, прийти на засідання суду, щоб справа не була припинена за

відсутністю позивача. Присяжний повірений у своїх діях не повинен був виходити за межі довіреності [2, с. 54].

Основним в адвокатській діяльності можна вважати право бути захисником осіб обвинувачених у державних злочинах і захищати їх інтереси у Верховному кримінальному суді. Захист підсудних у кримінальному процесі міг відбутися за обранням або за призначенням головою загального судового міста. Захисник за призначенням не мав права визнавати підсудного винуватим, якщо він не зізнався у вчиненому злочині. Але це не означало, що захисник мав підтримувати будь-яку заяву підсудного. Завдання захисника, призначеного судом, полягали у тому, щоб згрупувати і надати всі обставини, які свідчили на користь підсудного, тобто спростовували обвинувачення або послабити його силу.

На відміну від прав, обов'язки адвокатів, окрім Статуту, містилися у присязі, яку він складав і передбачали необхідність дотримуватися закону, при цьому контроль здійснювався радами присяжних повірених, їх контролюючим і управлінським органом. Так, діяльність присяжних повірених відбувалася у чітко визначеному окрузі, тому відповідно до положень Статуту, вони були зобов'язані обирати місце проживання в одному з міст округу тієї судової палати, до якої були приписані. Але закон допускав і виключення з цього правила, якщо справа була розпочата в одному окрузі, переносилась до іншого, унаслідок касаційного рішення, то адвокат переходив у підпорядкування до тієї ради, де відбувалося слухання справи. Для цього він передавав справи іншим повіреним з дозволу довірителя на час його відсутності. Присяжний повірений у заяві про прийняття до адвокатури повинен був вказувати обране ним місто [3, с.12].

Присяжний повірений, призначений захисником підсудного повинен був поговорити з ним наодинці, ознайомитися зі слідчим провадженням у справі і, у разі

необхідності, просити суд про виклик нових свідків або експертів. Відвідування адвокатом підсудного було визнано його обов'язком.

До обов'язків адвоката входило ведення списку справ, які йому доручалися і представлення його до ради за вимогою.

Встановленими обмеженнями для адвокатської діяльності були проходження державної служби, посада члена земської управи, нотаріуса. Посередництво у торгівельних угодах і комісіонерство (гуртові та роздрібні посередники, які проводять операції від свого імені та за рахунок виробника) було заборонено з 1873 р.

Отже, важливою обставиною запровадження інституту захисту стало закріплення прав і обов'язків присяжних повірених, які встановили правові рамки їхньої діяльності і передбачали право на ведення цивільних справ у всіх судових інстанціях, право представляти інтереси на підставі довіреності, право бути захисником у кримінальних справах. Крім того, права регламентували особливості участі у цивільних справах – можливість вибору і відмови від справи за власним переконанням; у кримінальних справах – спілкування з підсудним наодинці, ознайомлення з матеріалами слідчого провадження, клопотання про виклик свідків або експертів. Закріплення обов'язків мало більш загальний характер і передбачало необхідність дотримуватися закону, діяльність у визначеному окрузі, ведення списків справ, неможливість здійснювати інші види діяльності. Уміла організація адвокатської справи, одним із положень якої було закріплення прав і обов'язків присяжних повірених, сприяла кращому захисту прав і свобод людини, підвищенню рівня підготовленості і обізнаності присяжних повірених, збільшенню рівня довіри суспільства до адвокатської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Меланчук А.В. Адвокатура в Російській імперії за судовою реформою 1864 року та в сучасній Україні: порівняльний аналіз: монографія / А.В. Меланчук – Хмельницький університет управління та права, 2015. 180 с.
2. Черкасова Н.В. Формирование и развитие адвокатуры в России, 60-80 гг. XIX ст. / Отв. ред. Е.А.Скрипилев, АН СССР, Ин-т гос-ва и права. М: Наука, 1987 г. 142 с.
3. История русской адвокатуры. М., изд. Советов присяжных поверенных, 1916. Т.2 под ред. М.Н.Гернет. Сословная организация адвокатуры, 1864-1914. 409 с.

Наконечна А.М.

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри теорії та філософії права,
*Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ПРАВА ЛЮДИНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОТРЕБОВОГО ПІДХОДУ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Дія права, в чому б вона не виражалась, містить у собі слід його сутності та зумовлюється єдиними закономірностями його походження. Адже «право, де і коли б воно не формувалось, зумовлене однаковими за природою соціальними потребами». Ці потреби, виступаючи причинами виникнення права, формують його сутнісну основу [1, с.73], закріплюючись у юридичних нормах

Як відомо, в юридичній науці у процесі формування (утворення, виникнення) позитивного права як окрему складову вирізняють власне правотворчість. У цьому процесі роль людських потреб та інтересів є вельми ваговою, оскільки будь-яке позитивне право покликане, так чи інакше, бути дієвим інструментом задоволення таких потреб та інтересів або, щонайменше, ефективно цьому сприяти.

За потребової інтерпретації процес правоутворення охоплює дію рушійних сил, з-поміж яких ключовими є саме людські потреби й інтереси, тоді як правотворчість є різновидом власне юридичної діяльності, під час якої означені рушійні сили отримують нормативну форму. Тобто людські потреби й інтереси виступають основним імпульсом до створення норм позитивного права та правового регулювання загалом. А тому поняття правотворчості можна визначити так: *це*

інтелектуально-вольова діяльність компетентних державних органів, народу, територіальних громад, фундаментом якої є людські потреби й інтереси та яка здійснюється шляхом встановлення, зміни чи скасування юридичних норм.

В Україні, як і будь-якій іншій сучасній державі, фундаментом позитивної правотворчості є законотворча діяльність. Тому видається важливим встановити, чи використовує законодавець у його актах і наскільки часто посилання на ті людські потреби й інтереси, для задоволення яких він ці акти ухвалює. Бо відповідь на ці питання може проілюструвати – причому на емпірико-юридичному матеріалі, – якою мірою законодавець усвідомлює та прямо демонструє залежність змісту законодавства від різноманітних людських потреб й інтересів та, так би мовити, потребуваність цього законодавства.

Для цього дослідження за основу, окрім Основного Закону [16], ми взяли такі нормативні акти: ГК [2], ГПК [3], ЗК [4], КАС [5], КЗпП [6], КпАП [7, 8], КК [9], КПК [10], ПК [11], СК [12], ЦК [13], ЦПК [14]. Спершу встановили загальну кількість вживання терміно-понять «потреба» та «інтерес» у кожному вказаному акті. Опісля показники вживання цих терміно-понять з певною умовністю розподілили за різновидами за такими двома критеріями як: 1) сфера життєдіяльності суб'єктів (особистісні, економічні, політичні, у сфері соціального захисту, культурно-духовні потреби й інтереси), 2) суб'єкт-носії потреб та інтересів (індивідуальні, колективні, індивідуально-колективні).

Результати дослідження дають підстави зробити такі висновки:

1. Терміно-поняття «потреба» й «інтерес» та спільнокореневі («потребувати», «заінтересований», «заінтересованість») у досліджених актах законодавства

вживаються достатньо часто. Так, у Конституції України – сумарно 24 згадки, у ЦК – 201, у СК – 103, у ГК – 156, у ЗК – 99, у ПК – 113, у КЗпП – 36, у КК – 105, у КпАП (розділи I-II) – 33. Тоді як у так званих процесуальних кодексах ситуація дещо інша: у ЦПК – сумарно 174 згадки, у ГПК – 121, у КАС – 153, у КПК – 139, у КпАП (розділи III – V) – 7.

4. Найбільшу увагу у досліджених актах законодавець приділяє згадкам про потреби (інтереси) особистісні, економічні та політичні. І це цілком зрозуміло, адже саме на задоволення особистісних і економічних потреб (інтересів) насамперед спрямовується правове регулювання. А висока питома вага політичних потреб (інтересів) є наслідком, зокрема, того, що суб'єктам необхідно звертатися саме до держави, її органів влади задля встановлення механізму задоволення певної потреби (інтересу) та для захисту від допущених правопорушень.

5. У досліджених нормативних актах сумарно найчастіше згадуються потреби (інтереси) колективні та індивідуально-колективні. Це зумовлено, зокрема, тим, що, з одного боку, люди мають подібні потреби (інтереси), у задоволенні яких вони зацікавлені; а з іншого боку, людина як істота соціальна не може існувати цілком незалежно від суспільства, оскільки більшість її дій, які власне забезпечують людське існування, є залежними від діяльності невизначеної кількості осіб.

Список використаних джерел:

1. Петров А. В. О методологических подходах к определению категории сущности права. *Вестник Нижегородского ун-та им. Н. И. Лобачевского. Серия Право*. 2003. Вып. 1 (6). С. 69-84. URL: [http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/99990195_West_pravo_2003_1\(6\)/B_1-9.pdf](http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/99990195_West_pravo_2003_1(6)/B_1-9.pdf).

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
6. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (статті 1-212²⁴ з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (статті 213-330 з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>.
9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
11. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
12. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV
(з подальшими змінами). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

14. Цивільний процесуальний кодекс України від
18.03.2004 р. № 1618-IV (з подальшими змінами). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Оніщенко Н.М.

докторка юридичних наук, професорка,
заслужений юрист України,
академік НАПрН України,
завідувачка відділу теорії держави і права,
*Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,*
м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЯК ЧИННИКИ СУЧАСНИХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗМІН

В сучасному науковому обігу досить часто зустрічаються терміно-поняття, уживані в окремих напрямках наукових знань. В такому разі, наприклад, в правовому контексті застосовується категорія «тлумачення» з усіма необхідними супровідними способами та термінами задля усвідомлення значення терміну, який тлумачився.

Водночас, інколи терміни поширюються на багато споріднених і навіть неспоріднених наукових напрацювань та напрямів, що продукує необхідність загального визначення таких термінів, які вживаються різними сферами наукових знань.

На нашу думку, одними з таких категорій саме виступають «детермінація» та «детермінанта».

Детермінація як явище соціальної дійсності зустрічається (досліджується) в багатьох спрямуваннях (напрямах) наукового пізнання. Цей термін вживаний у гуманітарних науках (філологічні, історичні); у природничих (біологія, екологія, геофізична геологія); вживається у математиці та інформатиці тощо.

Втім, найбільш деталізоване вивчення ця категорія здобуває у філософських дослідженнях: а) причини – наслідки

(тобто детермінація явища), б) детермінація – як загальний зв'язок явищ між собою, в) можливість – дійсність, взаємодія та взаємозв'язок тощо. З урахуванням вищезазначеного може скластися уявлення «добротної» дослідницької бази щодо явища детермінації – як самостійної наукової категорії, що здобула свого більшого або меншого вивчення в просторово-темпоральних реаліях розвитку наукового знання. Втім, на жаль, це не відповідає дійсності. Особливо, коли мова йде про правову сферу, правову реальність, правову дійсність. Хоча вивчення детермінант дії права, безумовно, надало б можливість «векторального» опрацювання правових приписів, тобто відповідного аналізу, прогностики «на перспективу» щодо розуміння дієвості або, навпаки, зниження «індексу ефективності» тієї чи іншої норми під впливом факторів, які не приймалися до уваги під час їх прийняття. Тобто врахування ритмічної дії або «аритмії» певних детермінант надасть можливість «програмного розроблення», а отже, врахування тих ризиків, що можуть послаблювати або взагалі нівелювати дію необхідної для суспільства правової норми.

З нашого огляду є необхідність акцентування дослідження категорії «правова детермінанта»; визначення її дефініції в контексті співвідношення з категорією «детермінація». Окремим вектором наукового пошуку запропоновано вивчення впливу правових детермінант на правовий розвиток.

Серед проблемних питань, пов'язаних з детермінацією правових приписів, їх дії в сучасному правовому обігу можна зустріти дослідження, пов'язані з детермінацією злочинності і детермінацією правомірної поведінки¹, детермінацією багатьох явищ, що охоплюються криміналістичними дослідженнями, детермінацією окремих соціальних і криміногенних чинників, детермінацією норм в цивільному праві тощо.

Серед тих, хто досліджував цю проблематику більш

деталізовано слід виокремити О. Бандурку, Є. Демидову, О. Костенко. Н. Кузнєцову, Б. Малишева, О. Петришина, В. Тильчика та ін.

Таким чином, можна констатувати, що галузеві наукові спрямування опановують (хоч і поступово) цю категорію. Щодо теоретичного контексту, то, на наш погляд, є всі підстави для певних роздумів та узагальнень, які не отримали ще свого завершеного формату.

Почнемо як завжди із словниково-довідкових узагальнень. Так, у філософських довідниках 1) детермінація (від лат. «determinat» – обмежувати) – визначення, визначеність²; 2) детермінація – встановлення причин виникнення чого-небудь³; 3) детермінант/детермінанта – причина, що визначає виникнення явища⁴; 4) детермінанта – причина, що є визначальною для виникнення явища⁵; 5) детермінанта – причина, що визначає виникнення явища; визначальна ознака якогось об'єкта³.

Навіть цей невеликий огляд з одного боку дає нам підстави для деяких узагальнень, зокрема, про деяку невизначеність категорії «детермінанта» у співвідношення з категорією «детермінація». Так, в деяких дослідженнях «детермінація» та «детермінанта» ототожнюються, в інших їх розрізняють, проте в таких дослідженнях наведена дефініція «детермінації», але відсутнє визначення «детермінанта». В такий спосіб ще раз зробимо висновок, що детермінацію можна розуміти як «певну межу, визначення», здебільшого як визначення перспективи. Детермінанта ж, на наш погляд, визначається як «обумовлена історичними реаліями, в конкретних темпорально-просторових координатах умова (фактор) впливу на правовий розвиток».

Слід зазначити, що в наукових дослідженнях потрібно розрізняти детермінанти загальні та детермінанти певної «фокусації» або певної пріоритетності.

До перших, з нашого огляду, належить, наприклад, правова система; до других – правова детермінанта – «достатній

життєвий рівень», або «рівність» в усіх аспектах життєдіяльності людини.

Список використаних джерел:

1. Правова поведінка. *Загальна теорія права. Нормативний курс: підручник для студентів – юристів / кол. авторів: за ред. С.В. Бобровник.* Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 466-484.
2. *Философский энциклопедический словарь.* Москва: ИНФРА–М, 1997. С. 131.
3. *Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.* Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 289.
4. Загнітко А.П., Щукіна І.А. *Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я.* Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. С. 122.
5. Куньч З.І. *Універсальний словник української мови.* Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. С. 212.

СЕКЦІЯ 9.

ПСИХОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

Dr. Nagy Natália
*az Ungvári Nemzeti Egyetem
Magyar Filológiai Tanszékének docense
Ukrajna, Ungvár*

AZ UNGVÁRI DIÁKOK INTERNETES NYELVHASZNÁLATÁRÓL

Kutatásom eredményeinek segítségével képet kapunk az Ungvári Nemzeti Egyetem diákjainak online nyelvhasználatáról, és azokról a gondolatokról, melyek ezzel kapcsolatban felmerültek bennük. Módunk volt rávilágítani arra a tényre, hogy felgyorsult világunkban mennyire elterjedt a rövidítések használata, s nem csupán írott formában, de szóbeli közlés alkalmával is. Napjaink fiataljai életében, mindennapjában, ső szinte minden pillanatában ott vannak a közösségi oldalak, ha nem megoszt valamit, akkor másról szóló információkkal ismerkednek. Némelyikük csupán e fórumon olvas, kommunikál írásban. Ez természetesen meghatározza, befolyásolja nyelvhasználatát. Az olvasott szavak folyamatosan bekerülnek szókincsébe, annak aktív részévé válnak.

A témával több nyelvész is foglalkozott behatóan: Balázs Géza [2], Bódi Zoltán[3], Kruzslíc Tamás[7], Veszelszki Ágnes[10], Kiss Ádám[5], Trugdill Peter[9], Kövecses Zoltán[6], Chesterton Gilbert[4].

Az empirikus kérdőíves kutatás során a kapott válaszokat statisztikai és lexikai szempontból vizsgáltam.

A kapott eredményekből elmondható, hogy:

- Az adatközlők válaszaik alapján, a legnépszerűbb üzenetküldő platformok a közösségi oldalak (facebook, twitter) míg a legkevesebbet használt az SMS.

- A többségük óránként megnézi, hogy kapott-e valamilyen új üzenetet, továbbá 29%-a óránként ellenőrzi készülékén, hogy kapott-e üzenetet.

- A legtöbb érzelmeket emotikonokkal és rövidítések használatával fejezik ki. A legismertebb rövidítés az angol eredetű LOL (Laugh Out Loud) melynek jelentése 'hangosan nevetni.'

- A válaszadók csak néha helyettesítik a szavakat emotikonokkal vagy rövidítésekkel és csak abban az esetben, ha indokolt és szükséges.

- Az internetes szleng szavak elterjedtek a diákok körében, viszont nem minden esetben használják őket. A szavaknál fordított a helyzet, míg a rövidítéseknél az angol eredetűeket ismerték jobban a szavaknál már a magyar eredetű internetes szleng szavakat. Azok az angol eredetű szavak is, amiket a válaszadók beküldtek, nem az angol helyesírás szabályai szerint voltak leírva, hanem fonetikusán magyarul.

- A diákok a gyorsabb kommunikáció és gépelés miatt használja az internet szlenget. A szövegalkotó egyetlen érdeke az, hogy könnyen érthető, egyértelmű formájú, jelentésű szöveget alkosson. Gondolatait minél tömörebben és rövidebben próbálja közvetíteni annak érdekében, hogy az adatbevitel folyamatosságát és gyorsaságát ne akadályozza.

- Az internet szleng képes arra, hogy az üzenetküldéseket színesebbé tegye azáltal, hogy képes olyan érzéseket közvetíteni rövidítések, szavak és emotikonok által, amire másként nem lenne lehetőség. Ilyen érzelmek lehetnek: indulatosság, elégedetlenség, boldogság és vidámság, türelmetlenség, gúny. Ugyanakkor az alkotóelemek variálására, halmozására korlátlan egyéni lehetőség nyílik, amivel élnek is az internetet használók.

• A diákok nem használnak internet szlenget az egyetemen és a hivatalokban, viszont elképzelhetőnek tartják, hogy a jövőben, az iskolában az internet szleng mindennapos lesz.

• A kapott adatok alapján, az internet szleng kártékony hatással lehet a diákok helyesírására, mivel a többség érezte már úgy, hogy romlott a helyesírása a szleng használata miatt.

• A szövegeket az azonnaliság igényével, gyorsan, minél hatékonyabban, így aztán a hagyományos írásbeli törvényszerűségek kreatív kezelésével alkotják.

Annak ellenére, hogy napjainkban még nem minden diák használja az internet szlenget, elmondható az, hogy mindenki passzív szókincsében jelen vannak ezek a szavak és rövidítések, továbbá ha találkoznak velük, tudják értelmezni és akár használni is.

A diáknyelv szavai különböző szempontok szerint csoportokba tömörülnek. A témakörök szerinti csoportosításnál Bachát László [1], Nagy Natália [8] munkáit vettem alapul. A megvizsgált 89 szó közül a legtöbb szó a tetszés – nem tetszés – közömbösség kifejezésére használt csoportba került (*állat, baró, dögös, égő, édi, fényez, gáz, király, kircsi, menci, nyomi, szar, uncsi*). A második legtöbb szót tartalmazó csoport a társas érintkezésre vonatkozó szavak, ami a 23%-a az összegyűjtött szavaknak (*bagaretta, bástyá, kamuzik, nyalizik, pattog, smárol, fű, gyúr, span, joint, csicska*). A mindennapi élet fogalmaihoz kapcsolódó szavak 19%-ot alkotnak (*csajszi, barinő, csirke, della, hapsi, suska, bro, fater, princessa, máni, zsaru, zsernyák, kaja*). Az emberrel és tulajdonságaival kapcsolatos szavak 12%-ot (*bunkó, hangember, nyálgép, szófosó, zabagép, gyökér, bemajrészik*). 1-2 szó került a közlekedés szavai (*bringa, verda*), az eufemizáló szavak (*csuka*), az emberi test részei (*búra*) kategóriákba.

Fontosnak tartottam, hogy az összegyűjtött rövidítéseket is elemezzem morfológiai szempontok alapján. A rövidítéseket Veszelszki Ágnes *Az infokommunikációs technológia hatása a nyelvre* [10] című munkájában található meghatározások alapján

csoporthoz tartozik. Az összesítésekből kapott adatok alapján kirajzolódik, hogy melyek azok a rövidítések, amik leginkább jellemzik az Ungvári Nemzeti Egyetem diákjainak nyelvhasználatát. A legtöbb rövidítés a kezdőbetűvel **rövidítés** csoportban található. 8 rövidítés tartozik ebbe a csoportba, ez a 21%-a az összegyűjtött rövidítéseknek (*nm, omg, wtf*). Szóösszerántás: 5 rövidítés tartozik ebbe a csoportba, ez a 13%-a az összegyűjtött rövidítéseknek (*tkp, tnap, vlni*). Netspecifikus akronímia: 5 rövidítés tartozik ebbe a csoportba, ez a 13%-a az összegyűjtött rövidítéseknek (*LOL, XD, fyi*). Betűhelyettesítés szimbólummal: 4 rövidítés tartozik ebbe a csoportba, ez a 11%-a az összegyűjtött rövidítéseknek (*+dum, +van, +6ó*). Magánhangzók elhagyása: 4 rövidítés tartozik ebbe a csoportba, ez a 11%-a az összegyűjtött rövidítéseknek (*nm, thx, pls/plz*). Szócsonkítás: 3 rövidítés tartozik ebbe a csoportba, ez a 8%-a az összegyűjtött rövidítéseknek (*+dum, +van, akk*). Káromkodás eufemizáló rövidítések: 2 rövidítés tartozik ebbe a csoportba, ez az 5%-a az összegyűjtött rövidítéseknek (*k.jó, b+*). Fonetikus írás: 2 rövidítés tartozik ebbe a csoportba, ez az 5%-a az összegyűjtött rövidítéseknek (*asszem, lécci*). Betűhelyettesítés más betűvel: 2 rövidítés tartozik ebbe a csoportba, ez az 5%-a az összegyűjtött rövidítéseknek (*pls/plz*). Egyéb: ez az 5%-a az összegyűjtött rövidítéseknek (*XD, xoxo*). Betűhelyettesítés számmal (*+6ó*).

Ahogy azt a példák alapján láthatjuk, mind a szavak és rövidítések igen sokszínűek, ami a hallgatók kreativitását jelzi. Az elemzések során talákoztam olyan kifejezésekkel, melyek már régóta jelen vannak, sőt szerves részét képezik a nyelvnek. Ilyen a *LOL* netspecifikus akroníma (hangosan nevetni) melyet már az Oxfordi szótárban is elfogadtak és használnak. Továbbá olyan szavakkal is talákoztam, melyek csak nemrég épültek be az internetezők nyelvhasználatába, mint például a „*cringe*” szó (Szemléllője lenni egy kellemetlen szituációnak, mely miatt a szemléllő is kellemetlenül érzi magát)

Az internet egyre nagyobb hatást gyakorol az internetezők

nyelvhasználatára, mely tartalmaz pozitív és negatív jellemvonásokat egyaránt. Mivel az internet már minden ember életében jelen van, ezért annak nyelvhasználata nem elítélendő, hanem inkább a megértésére és elfogadására kell törekednünk.

Felhasznált szakirodalom:

1. Bachát László. Az ifjúsági és diáknyelv kérdései.//Anyanyelv, közélet, művelődés. Szerkesztette: Sebestyén Árpád. – Budapest: A tudományos ismeretterjesztő társulat magyar nyelvi választmányának kiadványai, 1976. – 111–115. o.
2. Balázs Géza. Az internetkorszak kommunikációja. – Budapest: Gondolat Kiadó, 2005. – 136–145.o.
3. Bódi Zoltán. A világháló nyelve: Internetezőők és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban. – Budapest: Gondolat Kiadó, 2004. – 258 o.
4. Chesterton, Gilbert K. A Defense of Slang. New York: Freeport Kiadó, 1972.
5. Kis Ádám. A számítógép metakommunikációja. www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/nyelvtud/szmtgps.hu
6. Kövecses Zoltán. Magyar szleng szótár. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 2002.
7. Kruzslicz Tamás. A digitális kommunikáció hatása a középiskolások nyelvhasználatára. //Irodalomismeret 16 (2): 197–211. o.
8. Nagy Natália. A többnyelvű környezet hatása a magyar filológus diákok nyelvhasználatára. //A 18. Pszicholingvisztikai Nemzetközi Konferencia tanulmánykötete. – Balatonalmádi, 2016. – 23–29. o.
9. Trudgil Peter. Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába. – Szeged: JGYTF Kiadó, 1997.
10. Veszelszki Ágnes. Az infokommunikációs technológia hatása a nyelvre. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 2011

Dobrovolska R.

Doctor of Philosophy, Assistant of the Department of Art
Disciplines of Preschool and Primary Education named after
Valentina Voloshyna
*Vinnysia Mykhailo Kotsyubynsky
State Pedagogical University,
Vinnitsa, Ukraine*

THE CURRENT STATE OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR INTEGRATED TEACHING OF ART CYCLE SUBJECTS

Integrated learning in primary education is carried out taking into account the implementation of the ideas of thematic and activity approaches. The implementation of the thematic approach is done by creating integrated courses - subjects that integrate knowledge of several sciences or arts around one topic (natural - "Science", social - "I explore the world", biological - "Fundamentals of Health", music and fine arts - "Art", etc.), implementation of educational projects, organization of thematic days and weeks, conducting integrated and binary lessons, lessons with interdisciplinary links in accordance with the following stages (from simple to complex) [1]:

- introduction of interdisciplinary links in lessons of related disciplines on the basis of reproductive activity and elements of problems;
- formulation of interdisciplinary educational problems and independent search for ways to solve them in individual lessons;
- systematic problem-based learning based on complex interdisciplinary problems within the integrated course;
- the use of bilateral and multilateral links between different subjects based on the coordination of teacher activities;

- development of a broad system of interdisciplinary links both in content and methods, and in the forms of organization of education, covering extracurricular activities and expanding the boundaries of the program. The organization of integrated teaching of art disciplines of junior schoolchildren within the activity approach is taking into account the didactic principle of activity, which involves not passive assimilation of ready knowledge and general cultural values by students, but their awareness during independent search in research activities. which occur in real life situations, the solution of which allows to form not only a new scientific worldview, but also readiness to apply it in practice [2].

Thus, a retrospective analysis of the development of integration processes in art education shows integrative trends in world and domestic pedagogy, the concept of which was observed in the works of ancient Greek philosophers and educators of the Renaissance, who considered integration in education as a necessary didactic tool to create a holistic world. making connections between subjects for a comprehensive study of concepts and phenomena. Research proves the need to take into account the historical experience of using progressive ideas of integration in modern conditions at the interdisciplinary, intradisciplinary, interpersonal and intrapersonal levels. Based on the analysis, integration is determined, which in the concept of integration approach is considered as appropriate ordering and unification of previously disparate parts based on the establishment of interdisciplinary links between them, the dominant design of integrated learning of primary school students. process in primary school, aimed at ensuring active activity in the holistic knowledge of the world by each child on the basis of combining educational material from different educational fields [2].

The formation of integrated art education in primary education is inextricably linked with the development of integration processes during its reform, reflects the attitude of society to the relevance of its implementation in primary school and the positive prospects for the formation of key competencies and cross-cutting skills. primary

school ways to implement integrated art education and proper self-readiness for such activities [3].

Based on the analysis of curricula of normative disciplines, their scientific and methodological support, it is proved that, despite the detailed consideration of integrated learning in general aspects, the problem of forming future teachers of integrated primary school skills in integrated arts disciplines is not given due attention. In addition, there is a lack of scientific literature on the description and diagnosis of psychophysiological characteristics of students, the perception and consideration of what is defined in professional communication in art lessons, lack of quality textbooks and manuals, scientifically sound guidelines and lesson plans [3].

The main difficulties in the organization of professional communication in art lessons are identified and generalized, namely: lack of systematization in theoretical ideas about the psychological development of the child; features of musical perception, psychophysiological features, methods of their diagnosis; low level of development of skills and abilities of professional communication; insufficient motivation and reflection on integrated learning; inadequate self-esteem and empathy). This situation is caused by the low level of scientific and methodological support and practical orientation of professional training. The identified situation does not meet social demands and modern requirements for education in Ukraine [3].

Based on the above, it was concluded that the effectiveness of the formation of skills of integrated teaching of art disciplines of the future primary school teacher provides the contextual content of education with active forms and methods of its implementation. In particular, socio-psychological training, which combines learning and play activities, provides specialists with a wide range of skills, abilities and personal qualities. We consider it important to use pedagogical technology that would guarantee the effectiveness of the formation of skills of integrated teaching of art disciplines. We found the essence of the technological approach to the formation of skills of

integrated learning (preliminary design of the educational process with the possibility of further reproducing this project in pedagogical practice; taking into account the active influence of future primary school teachers on the organization of learning at all stages; optimal forms, methods and means of integrated learning; availability of operational feedback). Defining the main features and requirements for pedagogical technology, essence and leading stages provided theoretical prerequisites for the design of pedagogical learning technology in line with the research topic.

Designing the above for art lessons in primary school, we have identified a number of stages of diagnosis: motivational (motivation), interpretive (preparation for the perception of works of art from the standpoint of "hear", "see", "feel"; providing students with tasks that take into account psychophysiological features; polysensory communication of educational material) and activity (diagnosing the effectiveness of tasks based on a conscious attitude to results, level of creative activity, the degree of creative self-realization and projecting for the future to avoid mistakes and improve artistic and pedagogical process).

Reference:

1. Bibik N. M. (2017). New Ukrainian School: teacher's guide. Kyiv: Pleiades Publishing House LL
2. Murashchenko O.V. (2021) Preparation of primary school teachers in the system of postgraduate education for integrated education of junior students. Doctorate thesis. Zaporozhye, 329 p.
3. Kucherak I.V. (2011). Formation of future teachers' skills of professional communication with younger students in music lessons. Doctorate thesis. Ternopil. nat. ped. Univ. V. Hnatyuk. Ternopil, 320 p.

Kaminska S. V.

PhD student of the Department of Theory
and History of Pedagogy,
Borys Hrinchenko Kyiv University,
senior lecturer of the Department of Language Disciplines,
State University of Infrastructure and Technology,
Kyiv, Ukraine

EXTRACURRICULAR ACTIVITY IN THE RECEPTIONS OF UKRAINIAN SCIENTISTS

Under the conditions of Ukraine's integration into the European educational sphere at the present stage of science development and under the conditions of technical progress, the content of education is rapidly updated. European integration direction of Ukraine in the field of education and science is reflected in the reforms of the Ministry of Education and Science of Ukraine. The aim of the reforms is to establish the highest standards of European educational and scientific tradition in Ukrainian society. This is the matter of the constant renewal and orientation of curricula and programs directed on the formation of students' readiness for professional foreign language communication and the introduction of higher education standards that will improve the quality of training in foreign language communication.

Encouraging and stimulation of students to various types of extracurricular activities has a positive effect on the development of interest and attention to their future profession, rationalization of unsupervised work and self-improvement, strengthening their own requirements for creative search, estimating their own activities in the professional sphere.

Dictionary of professional pedagogics (edited by AV Semenova) defines extracurricular activities as a set of educational influences that ensure purposiveness, systematic viewpoint, and consistency,

combination of pedagogical leadership with the initiative and independent activity of students [1].

The Pedagogical Dictionary (edited by MD Yarmachenko) gives its interpretation of extracurricular activity as a specially organized and purposeful extracurricular work and a system of cognitive and educational activities aimed at deepening and expanding knowledge learnt during the educational process, the formation of creative abilities, scientific interests, various skills and various abilities [2].

Kondrashova L. believes that extracurricular activity puts the student in the conditions close to independent unsupervised professional activity. Extracurricular activity stimulates the formation of the future specialist, under the conditions of professionalization of all educational influences on students, and provides justification and implementation of aims, content, functions, methods and organizational and pedagogical forms of extracurricular activities of students focus on the development of their activity, initiative and self-government [3].

Smalko O. expresses the vision of extracurricular activity in the article "Extracurricular educational work as a factor in professional and personal development of future professionals". Extracurricular activity is a logical continuation of classroom classes and takes place in parallel with them, helps students learn successfully, promotes mental, physical, aesthetic education, satisfies their cultural needs and directs their activity to creative and useful work [4].

Koval V. wrote about the understanding of extracurricular activity "System of extracurricular activities of students of higher educational institutions". Extracurricular activity provides an opportunity to use it to cultivate the culture of interpersonal relationships of students. First of all, we need to understand that extracurricular activity in the higher educational institutions "is not built for students, but with students taking into account their interests and capabilities" [5]. This work is carried out in the form of different

activities in the group, at the faculty, in higher educational institutions; stimulates the formation of the personality of the future specialist.

The concept of "extracurricular activity" includes the correction and control of individual learning of each separate student during various types of work. These types are:

- individual forms: essays, reports, consultations;
- group forms: debates, classes in clubs, work in clubs;
- mass forms: quizzes, Olympiads, conferences, seminars,

tournaments.

"Extracurricular activity in higher educational institutions gives an opportunity to involve a significant number of participants, and nowadays also with the use of computer networks and smart messengers, which allows fully and widely solve the problem of professional training" [6].

Melnyk M. in the study speaks that the effective means of promoting creative self-realization of students is a system of group, individual and mass educational activities, which involves the maximum number of students. That again proves the appropriateness of conducting various forms of extracurricular activities to improve professional skills [7].

In our opinion, extracurricular activity prepares for the modern requirements of the labor market. The basic aim is to fulfill general and practical tasks related to the future profession of the student. This work is regulated by the requirements towards the educational process during classroom classes. This work should be directed to the student's research activities and inspire creative performance of various professional tasks, thus it should provide an opportunity for the improvement of the personality with a high level of cultural development.

The principle of partnership between student and teacher contributes to a more depth learning process, which is possible through

extracurricular activity, in particular, encourages students to cognitive activity, which leads to self-improvement.

It is determined that extracurricular activity gives the student the opportunity to choose the field of study which he/she is most interested in, so that studying takes place without compulsion, which leads to self-education of the student.

References:

1. Semenova A. Dictionary of professional pedagogy. Odessa: Palmyra. 2006. – 221c.
2. Yarmachenko M. Pedagogical dictionary. Kyiv: Ped. Dumka. 2001 – 561c.
3. Kondrashova L. V. Extracurricular work on pedagogy at the Pedagogical Institute. Odesa: Vyshcha shkola. 1988 – 160c.
4. Smalko O. Extracurricular educational work as a factor in the professional and personal development of future professionals. Scientific Bulletin of the Eastern European National University named after L. Ukrainka – Naukovij visnik Shidnoevropeiskoho natsionalnogo universitetu imeni L. Ukrainky. 2014. – № 8. – с.77-81.
5. Koval V. The system of extracurricular activities of students of higher educational institutions: [Scientific works of Donetsk National Technical University]. Seriya: Pedahohika, psykhohohiya, sotsiolohiya – Series: Pedagogy, Psychology, Sociology, 2009.– № 6 с. 19-23.
6. Kucheryava O. Forms and types of extracurricular work in mathematics at the Pedagogical University. Dydaktyka matematyky: Problemy ta doslidzhennya – Didactics of Mathematics: Problems and Research, 2009. – № 31 с. 79-83.
7. Melnyk M. Formation of professional knowledge of students of vocational schools in the process of extracurricular work in natural sciences and mathematics. Candidate`s thesis. Vinnytsya. 2005 – 185c.

Malyk S.L.

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the
Department of Nervous Diseases
*Vinnytsia National Medical University
named after MI Pirogov
Vinnytsia, Ukraine*

Zheliba L.M.

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the
Department of Nervous Diseases
*Vinnytsia National Medical University
named after MI Pirogov
Vinnytsia, Ukraine*

Olkhova I.V.

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the
Department of Nervous Diseases
*Vinnytsia National Medical University
named after MI Pirogov
Vinnytsia, Ukraine*

Medrazhevskya Ya.A.

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the
Department of Propaedeutics of Children's Diseases with Care for
Sick Children
*Vinnytsia National Medical University
named after MI Pirogov
Vinnytsia, Ukraine*

Khrebtii G.I.

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of Internal
Medicine
physical rehabilitation and sports medicine
*Higher State Educational Institution of Ukraine "Bukovynian
State Medical University"
Chernivtsi, Ukraine*

CLINICAL THINKING FORMATION of STUDENTS of MEDICAL UNIVERSITY WITH MODERN ASPECTS of INNOVATIVE METHODS

Clinical thinking formation is an element of the concrete professional thinking. Clinical thinking (CT) of the physician is a professional-systematic thinking, which provides realizing mental activity, for instance, analysis, comparison, synthesis and generalization, therapeutic and technology creative forecasting. By means of CT the decisions are being made, the control and process evaluation of the treatment procedure is being accomplished, the psycho-pedagogical collaboration between the physician and the patient. According to the specifics of medical practice, previously described mental operations receive professional-peculiar expression, such as theoretical- and practical-clinical comparison, conditioned with practical generalization – reflexive-evaluative control, adjudging.

Usage of methods of studying in healthcare higher education institutions provides memorization of 80% of spoken by students data and 90% of done by themselves activities [1].

The underlying aim in all educational programs in medicine is the competence formation of the future physician. The general-objective regularity is the employment of innovative methods for the development of professional, intellectual and behavioral skills [2; 3].

To form the CT among the students of Neurological Disorders Faculty the educational process consists of using bases of the professional intelligence, studying out case-reports, forming skills for neurological researches and diagnosing most common diseases the nervous system or cases of emergencies, explaining diagnoses and exploring innovative educational technologies.

The genesis of CT among the students of the Neurological Disorders Faculty is a system of conventional pedagogical and individual goals, providing the educational process on the researchable level,

stimulating the analytical self-organization of students for their professional activity, ensuring the phased development of CT among scholars, connecting established, unconventional and educational-experimental methods. Mentioned earlier components create a representation of the CT configuration.

The efficiency of education among the specialists depends on the right chosen material and the usage of the most correct study methods [4]. In the Neurological Disorders Faculty such innovative technologies as the situation analysis method (situational exercises and issues), the examination of case-reports and role-playing method.

The last practice is employed for learning from past mistakes without any harm to the patient, promoting the high-level data acquisition (more than 90%). Contemporary aspects of groundbreaking technologies are the key of successful development of the professional competence and CT, stimulation and activation of the cognitive skills of the scholars.

References:

1. Амиров А. Ф. Система профессиональной социализации студентов в высшей школе. *Педагогика*. 2014. №7. С. 44-48.
2. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні. Наказ МОН України від 29.07.2005р. № 454.
3. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в 2005-2006 н.р. у всіх вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації. Наказ МОН України від 30.12.2005 р. № 774.
4. Марушкевич А. А. Педагогіка вищої школи. Теорія виховання (Цикл лекцій): *Навч. посібник*. Київ: ВВП "Компас". 2005. 107 с.

Matviienko L.H.

Senior lecturer of the Department of
Humanities and Social Sciences,
*Poltava State Agrarian University,
Poltava, Ukraine*

INTEGRATION OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES INTO THE SYSTEM OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

The XXI century is the era of information society, the main feature of which is the development of multimedia technologies. There is a formation of a single information space that provides access to global information resources, meeting the needs of new information products. Modern virtual reality, which is created with the help of rapidly evolving multimedia technologies, is becoming an effective means of intercultural communication [1]. One of the important competencies that are formed in higher education during the study of a foreign language is the ability to effectively use ICT and multimedia capabilities, the ability to position themselves in the digital information space.

The modern scientific community emphasizes that in the new conditions of information society development, multimedia technologies are a powerful means of socializing students while learning a foreign language in higher education. The process of mastering the values of culture, the most productive in the dialogue of native and foreign cultures becomes much more effective in its organization in the digital foreign language space.

The work of many researchers (A. Bogomolov, E. Polat, P. Sysoev, J. Anis, G. Brown, N. Marty, V. Skinner) is devoted to the problem of effective use of multimedia technologies to enhance the personal potential of students in the process of learning foreign

languages. These experts have accumulated extensive theoretical and empirical material that reveals the feasibility and necessity of using multimedia technologies in the process of learning foreign languages [2].

Multimedia is a special type of computer technology that combines traditional static visual information (text, graphics), and dynamic - language, music, video, animation and more.

Dynamic multimedia, in contrast to common verbal methods of presenting information, allow the teacher to simultaneously influence several senses (sight, hearing, touch), and as a result provides a strong assimilation of new knowledge.

Visualization of information with the use of multimedia tools in foreign language teaching in higher education can:

- 1) serve as a support for understanding the language structure;
- 2) be a link between the semantic and sound side of the word and thus facilitate memorization;
- 3) project on the screen various situations for learning to speak.

The versatility of multimedia technologies is that they can be used at any stage of work with foreign language material:

- 1) teaching new material (visualization of knowledge);
- 2) consolidation (a kind of training);
- 3) control and self-control (testing with assessment) under the guidance of the teacher and during independent work.

An important component of quality foreign language teaching with the use of multimedia tools is their ability to optimize control and self-control of learning material, which greatly facilitates the work of the teacher and develops student independence.

In the modern information space, there are several ways to use multimedia technologies in teaching foreign languages in higher education:

- use of software products created directly by teachers or teachers together with students;

- use of ready-made software products for learning a foreign language;
- use of Internet resources.

Among the main types of multimedia technologies used in foreign language classes, the most common are multimedia presentations and electronic textbooks.

Computer presentations provide an opportunity to focus students' attention on important points of the presented information and to form visual and effective examples in the form of illustrations. Having such a quality as interactivity, multimedia presentations make it possible to effectively adapt educational material to the individual characteristics of each student. Enhanced interactivity leads to more intensive student participation in the learning process. This helps to increase the effectiveness of perception and memorization of educational material.

Another didactic learning tool with multimedia elements is an electronic textbook. It is usually saturated with a variety of electronic technologies: animation, multilevel and multivariate tasks, video and audio clips, hypertext links, etc., which significantly increases students' interest in the process of learning foreign languages.

Multimedia technologies in foreign language classes in higher education have a positive effect on the development of creativity in students, stimulate their curiosity, form interest in research, increase interest in foreign languages.

Among the main advantages of the use of multimedia technologies in foreign language teaching in the modern educational space of higher education can be identified [3]:

- multi-channel transmission of information allows the use of multiple information environments (text, sound, moving or static image) to develop skills of cyber-acting, cyber-speaking, cyber-reading and cyber-writing;
- multimedia tools provide access to a large number of sources of reliable information available to students;

- multimedia allow to form skills of social foreign language interaction with partners, communication with native speakers in conditions in which the foreign language will be used later;

- interactive virtual learning environment allows students to set adequate communicative tasks in the implementation of joint with native speakers online learning projects, which contributes to the formation of cognitive abilities.

Multimedia technology is an effective way to improve the learning process. They enrich the learning process, as they have significant linguistic and didactic potential.

Multimedia best meets the structure and requirements of the educational process, bringing the process of learning foreign languages to real conditions.

The integration of multimedia technologies into the system of training students of higher education institution allows to raise the educational process to a higher level, makes the process of learning foreign languages more flexible for students, their individual pace and style and interests.

References:

1. Кашук С. М. Технологічні інновації та інноваційні педагогічні технології у навчанні іноземних мов. *Викладач XXI століття*. 2014. №1. С. 28-33.

2. педагогічних програмних засобів в навчальний процес [Електронний ресурс] /

3. В. П. Вембер // Інформаційні технології і засоби навчання. – Вип. 3 (4). – 2007. Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em3/emg.html>.

4. педагогічних програмних засобів в навчальний процес [Електронний ресурс] /

5. В. П. Вембер // Інформаційні технології і засоби навчання. – Вип. 3 (4). –

6. 2007. Режим доступу: <http://www.ime.edu.ua.net/em3/emg.html>.

2. Войтко С.А. Про використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках англійської мови. *Інтернет-журнал Фестиваль педагогічних ідей «Відкритий урок»*, 2004 2005.

3. Хлизова Н. Ю. Мультимедіа та їх можливості в організації процесу навчання студентів англійської мови. *Педагогічна теорія, експеримент*. 2008. С. 275-286.

Mykolaichuk A.I.

Associate Professor of the Foreign Languages Department,
*National Transport University
Kyiv, Ukraine*

Kuzmych S.I.

Senior Lecturer of the Department of Philology and Translation,
*Kyiv National University of Technology and Design
Kyiv, Ukraine*

Makhovych I.A.

Senior Lecturer of the Department of Philology and Translation,
*Kyiv National University of Technology and Design
Kyiv, Ukraine*

Mykolaichuk V.R.

Senior Lecturer of the Software Engineering
for Automated Systems Department,
*State University of Telecommunications
Kyiv, Ukraine*

INCLUSIVE TEACHING CHALLENGES IN ADAPTING THE ESP AND STEM LEARNING MATERIALS

In the post-soviet Ukraine the problem of the inclusive education has had a long way to being ‘seriously’ discussed and, which is more important, implemented into the educational environment following the positive practices worldwide [1, 2, 3]. While inclusion approach in higher education has moved beyond education into employment [4], the Covid-19 pandemic has reflected the challenges Ukrainian university teachers face while teaching the growing amount of students not only of different home language

background but also the students with special educational needs including those having visual impairment, dyslexia etc. Under the Laws of Ukraine “On Education”, “On Higher Education”, “The Procedure for organizing inclusive education in higher education institutions” the educational institution should ensure all equal opportunities for such students in order to realize the right of students with special educational needs to receive quality higher education, taking into account the needs and capabilities of such students.

In this paper we discuss the university teacher’s strategies to bring into practice such an inclusion based on the experience of teaching STEM (science, technology, engineering, and mathematics) and ESP (English for specific purposes) university courses in the inclusive groups where a student or two students with special educational needs study, namely in our case students with visual impairment and dyslexia. The three universities (National Transport University, Kyiv National University of Technology and Design, and State University of Telecommunications), the authors work in, have the people with special educational needs among their students. Taking into consideration the importance of the inclusive facilities environment here, like a wheelchair ramp or the tables on the class doors written in braille, we mainly focus on adapting learning materials for such students aiming at providing a quality education for all the students, though our struggles were not always successfully embedded into the educational environment f2f and then online while teaching remotely in case of the pandemic restrictions.

While analyzing the practical approaches to such adaptation one should acknowledge that IT English mainly devoted to the terminology and functioning of the language in both dialogue and monologue speech include the development of four types of speech activities: reading, writing, speaking, and listening; and fostering the three aspects of language: grammar, vocabulary, phonetics. In order to build strong communicative skills based on the above, the visuals, like pictures or photos, should be widely used [5]. The same

problems arise with the STEM subjects, especially when there is a case of the students with visual impairment [6], where there are tables, graphs, equations, schemes etc. Thus, the visuals used during lectures and practical lessons must be adapted to the needs of the students with visual impairment in case of such a kind of inclusive group of students being involved.

The problem becomes more crucial while we experience the pandemic influence on rapid change from class to distance forms of study. And this demands extra efforts from the teacher to adapt the learning materials to the inclusive group with the students who have special educational needs in order to teach distantly. There have already been a discussion among scholars on the issue leading to the practical tips of dealing with the visuals [7] For instance, Dr. McGinty from Indiana University by emphasizing that “inclusion matters across all aspects of teaching and training, and accessibility is essential to our diverse adult education practices”, suggests creating documents with specially preset styles, using color contrast for visual materials, selecting accessible fonts, adding alternative text to describe images, and providing closed captions for videos [7]. In our practice, such adaptation began in September 2019 when the author¹ came into the class to meet a new group of students and saw a boy in black glasses with his mother staying in the corner. And the first natural step in this journey was the dialogue between the teacher and the student, through which the teacher learnt more from the student, namely about the Braille language and special software apps TalkBack and CoolReader, which help the students with visual disabilities ‘read’ the textual information and transform it to the voice format playing about 400 words a minute unlike schools where they used to study by using specially adapted books written in braille. The second experience was with the MA student with dyslexia. Then the pair activity on making a dialogue and a team discussion did not work as they should in the inclusive group.

Though the reflections on the wide variety of situations teachers face are the promising instruments for maintaining a quality educational environment we should also think of the ‘regular’ students in the inclusive groups. And here comes a question of their role in improving the situation with the learning materials, especially while dealing with the students of IT sphere. The reflective teaching approaches [8, 9] seem to be one the most helpful for developing the teaching strategies as we can share and adopt successful practices hence efficiently remove any barriers for students with special education needs.

In our practice we as the teachers of ESP and STEM joined our efforts with the students from inclusive groups in early 2020 that resulted in some students’ research [10] on the one hand and practical steps on improving the ways of adapting the learning materials for the inclusive groups on the other. As the worldwide practice shows [11] the project on adapting the learning materials is both rewarding for the teacher and the students. Such practices result in the substantial amount of developed by the teacher-students e-materials for learning the subjects by identifying some online adaptations for the students with disabilities, better interactions within the group, the detailed awareness of the students of their learning needs and the learning goals they are aiming at, and higher academic scores for the whole inclusive group. Thus, the adaptation of the learning materials involves the fellow teachers for reviewing lesson plans and developing applicable ideas as well as the students from the inclusive groups, and not only, who can, after making their research, find the technical solutions to implementation of the advanced changes of the learning materials for the in situ and online educational environment and then better careers in future.

References:

1. Bohan, C. H. (2019) ‘Toward Inclusive Curriculum and Teaching’, *Curriculum & Teaching Dialogue*, 21(1/2), pp. 3–6. Available

at: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=138405265&site=ehost-live> (Accessed: 15 January 2022).

2. Iturbe-LaGrave, V. et al. (2021) 'The Pedagogical Imperative of Changing the Culture of Teaching', *Journal of the Professoriate*, 12(1), pp. 150–180. Available at: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=150268239&site=ehost-live> (Accessed: 15 January 2022).

3. Murdoch, D. et al. (2020) 'Feeling Heard: Inclusive Education, Transformative Learning, and Productive Struggle', *Educational Theory*, 70(5), pp. 653–679. doi: 10.1111/edth.12449.

4. Collins, A., Azmat, F. and Rentschler, R. (2019) "Bringing everyone on the same journey": revisiting inclusion in higher education', *Studies in Higher Education*, 44(8), pp. 1475–1487. doi: 10.1080/03075079.2018.1450852.

5. Rhodes, C. M. (2019) 'A Practical Guide to Queering the Adult English Language Classroom', *Adult Learning*, 30(4), pp. 160–166. doi: 10.1177/1045159519840334.

6. Morrison, C. et al. (2020) 'Torino: A Tangible Programming Language Inclusive of Children with Visual Disabilities', *Human-Computer Interaction*, 35(3), pp. 191–239. doi: 10.1080/07370024.2018.1512413.

7. McGinty, J. M. (2021) 'Accessible Digital Learning Materials for Inclusive Adult Education', *Adult Learning*, 32(2), pp. 96–98. doi: 10.1177/1045159520961470.

8. Barbeta, P. M. and Morales, M. (2021) 'Three Low-Tech Active Student Responding Strategies for Inclusive Online Teaching', *Teaching Exceptional Children*, p. 1. doi: 10.1177/00400599211025553.

9. Minott, M. (2019) 'Reflective teaching, inclusive teaching and the teacher's tasks in the inclusive classroom: a literary investigation', *British Journal of Special Education*, 46(2), pp. 226–238. doi: 10.1111/1467-8578.12260.

10. Bilodid, D. et al (2020) 'IT English through the Lens of Inclusive Learning for the Students with Visual Impairment', Integration of New Knowledge, Research and Innovation Across Europe.– Київ: ДУТ, 2020. – с. 213-215. Available at: http://www.dut.edu.ua/uploads/1_2027_64606816.pdf (Accessed: 15 January 2022).

11. Bovill, C. (2020) 'Co-creation in learning and teaching: the case for a whole-class approach in higher education', Higher Education (00181560), 79(6), pp. 1023–1037. doi: 10.1007/s10734-019-00453-w.

Prokofieva M.O.

Dozentin des Lehrstuhls für Fremdsprachenphilologie,
Nationale Luftfahrtuniversität
Kyiv, Ukraine

Sabitova A.P.

Dozentin des Lehrstuhls für Fremdsprachenphilologie,
Nationale Luftfahrtuniversität
Kyiv, Ukraine

WITZE IN DER UND ÜBER DIE PANDEMIE

Die Frage, ob die Witze in der Pandemie überhaupt möglich und korrekt sind, ist heutzutage besonders aktuell. Ende März bat das Bundesministerium für Gesundheit darum, keine Aprilscherze über das Coronavirus zu machen, denn erfundene Geschichten und Aprilscherze zu Corona könnten zu Verunsicherung beitragen und genutzt werden, um Falschmeldungen zu verbreiten. Das Coronavirus sei laut dem Bundesgesundheitsministerium für Scherze nicht geeignet.

Psychologen, Angst-, Medien- und Hirnforscher beantworten dagegen diese Frage eindeutig mit “ja”. Dabei sind sie darin einig, dass Witze bestimmte Grenzen haben, die nicht zu überschreiten sind. Hinter diesen Grenzen sind sie nicht mehr lustig oder korrekt, sondern können im Gegenteil aggressiv, verletzend und beleidigend wirken.

Der soziale Effekt der Corona-Witze spiegelt sich im Gemeinschaftsgefühl wider, dessen Basis solche Art von Witzen bildet. Das heißt, alle sind in dieser Situation einig. Es ist das sogenannte gemeinsame Lachen, die uns stärker machen könnte bzw. müsste.

Zwei Fragen, die wir in diesem Artikel zu beantworten versuchen, wären:

1. Darf man über das Coronavirus Witze machen?

2. Wo liegen die Grenzen, die solche Witze moralisch unakzeptabel machen?

Um die erste Frage zu erläutern, greifen wir zu den aktuellen Forschungen.

Der Psychologe Sebastian Bartoschek behauptet, dass die blöden Corona-Witze die Situation erträglich machen. Medienwissenschaftler Prof. Dr. Lars Koch von der TU Dresden sagt, Witze über Corona seien natürlich und völlig unproblematisch [1]. Es sei eine universelle Konstante, dass Humor uns helfen kann, Krisen besser zu meistern, so Koch. Moritz Hürtgen, Chefredakteur des Satiremagazins "Titanic" vertritt auch die Meinung, dass Witze therapeutisch wirken können. Robert Sedlaczek, der Autor zahlreicher Bücher über die Sprache: "Witze können dazu beitragen, Krisen zu bewältigen. Das gemeinsame Lachen macht uns stärker, gibt uns ein Gefühl der Sicherheit in einer Zeit mit erheblichem Kontrollverlust." [2]

„Wir brauchen den Humor besonders dann, wenn wir nicht in der Lage sind, Dinge zu ändern“, sagt der Berliner Psychotherapeut Wolfgang Krüger [3]. Das Lachen über die Pandemie ist [...] eine Art Bewältigungsstrategie, da man die Absurdität der Situation ohne Humor oft gar nicht aushalten kann, so Ingrid Brodnig [4]. Der Inhalt der zahlreichen Artikel und Witze über das Coronavirus ändert sich laut Forscher während der Lockdowns. Folglich kann man Witze nach verschiedenen Merkmalen klassifizieren. Zu Grunde einer der Klassifikationen liegt das Thema (der Inhalt) der Witze.

Die Themen des Witzelns sind: Politik, Digitalunterricht, Homeoffice, Werbung und Konsumgesellschaft, Inkompetenz (alle sind zu den Medizinexperten geworden), Impfungen und Impfmymen, Hamsterkäufe, Homeschooling (Schule auf dem Sofa). Hier sind einige Beispiele:

✓ Das Corona-Virus bedroht die Welt! Doch keine Angst: Deutschland rettet uns alle mit der neuen Corona-Steuer!

✓ Keine Bundesliga, Kneipe zu und die Kinder sind den ganzen Tag zu Hause. Diese Corona-Krise richtet sich ganz klar gegen uns Männer.

✓ Drei Freunde unterhalten sich. Der eine fragt: – Na, was habt ihr so während der Krise gemacht? Antwortet der zweite: – Ich hatte fünf Wochen schulfrei und habe mich zu Hause isoliert. Der dritte sagt: – Alter, wir haben doch die ganze Zeit gezoxt. Das nennst du isoliert?

✓ In Deutschland sind Nudeln und Klopapier ausverkauft. In Amerika Medikamente und Waffen. In Italien Grappa und Zigaretten. In Holland Käse und Joints. Andere Länder – andere Sitten.

✓ Das Corona-Virus hat an der Gesellschaft nichts geändert: Die Intelligenten sind immer noch intelligent und die Dummen sind immer noch dumm. Man sieht nur beides deutlicher...

✓ Warum gibt es im Wald kein Corona? Weil alle Bäume Zwei-ge haben (2G-Regeln: geimpft oder genesen).

✓ Impfzentrum der Stadt Kassel: Zutritt nur für Geimpfte.
Zusammenfassung:

Die Witze in der und über die Pandemie sollen den Hauptprinzipien des gesunden Humors folgen. Ein guter Witz, egal um welches Thema es geht:

- ✓ wirkt motivierend,
- ✓ ermöglicht die Deeskalation von Konflikten,
- ✓ führt zur psychischen und emotionalen Entspannung,
- ✓ schafft Nähe zwischen Menschen,
- ✓ lässt sich von der Situation distanzieren.

Literaturverzeichnis:

1. Dürfen wir über Corona Witze machen? URL:
<https://www.mdr.de/wissen/witze-ueber-corona-lachen-gegen-die-krise-100.html>

2. Sedlaczek, Robert. Corona-Witze im vierten Lockdown. URL: <https://www.wienerzeitung.at/meinung/glossen/2128661-Corona-Witze-im-vierten-Lockdown.html>
3. Humor als Schütze in der Krise. URL: <https://www.wiwo.de/erfolg/beruf/corona-witze-und-lachkurse-humor-als-stuetze-in-der-krise/27131154.html>
4. Brodnig, Ingrid. Tut mir leid, aber einige Corona-Witze sind schon allzu abgedroschen. URL: <https://www.profil.at/gesellschaft/brodnig-tut-mir-leid-aber-einige-corona-witze-sind-schon-allzu-abgedroschen/401461006>

Абільтарова Е.Н.

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант,
*Інститут професійно-технічної освіти
НАПН України
м. Київ, Україна*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У зв'язку із сформованими в освітній сфері обставинами, пов'язаними з карантинними заходами, під час реалізації педагогічної системи формування культури безпеки професійної діяльності (КБПД) у майбутніх інженерів з охорони праці доцільно використовувати різні види зв'язку Інтернет для здійснення дистанційного навчання. На сьогоднішній день широкої популярності набула система дистанційного навчання (СДО) Moodle, що являє собою інструментальне середовище для розробки як окремих онлайн-курсів, так і для освітніх веб-сайтів, дає можливість створення власних дистанційних курсів, що включають в себе різні види інтерактивних завдань, наприклад, форуми, чати, опитування, тести, посилання на веб-сторінки та мультимедійні матеріали, вкладення у вигляді прикріплених файлів.

Аналіз наукових публікацій [1, 2, 3, 4] демонструє, що до переваг системи Moodle відносять: розширену функціональність (викладка матеріалів, перевірка знань, аналіз активності студентів, простота оновлення контенту; можливість створення копій, висока стійкість); низьку вартість впровадження і витрат на впровадження системи, розробку курсів і супровід – мінімальні; наявність вбудованих засобів розробки й редагування навчального контенту, інтеграції будь-який освітніх

матеріалів різного призначення і підтримка міжнародного стандарту SCORM; модульність – наявність в навчальних курсах набору блоків матеріалу, які можуть бути використані на інших курсах; доступний інтерфейс і технологія навчання (можливість легко знайти меню допомоги, простота переходу від одного розділу до іншого, можливість підказок інструктора).

З огляду на вимоги до проведення лекційних і практичних занять, нами в системі дистанційного навчання Moodle був розроблений комплекс навчально-методичного та дидактичного забезпечення з дисциплін, що забезпечують формування КБПД у майбутніх інженерів з охорони праці. Структуру дистанційних курсів доцільно вибудовувати відповідно до робочої програми дисципліни. Кожна лекція забезпечувалася основною інформацією у вигляді плану лекції, опорних конспектів, презентацій, переліком питань і тестових завдань, переліком основної та додаткової літератури, планами лабораторних та практичних занять, інструкціями з виконання конкретного завдання або методичними рекомендаціями щодо його виконання, завданнями для самостійної реферативної роботи та підготовки доповідей, переліком питань для підготовки до екзамену або заліку. Окрім того, у якості дидактичного забезпечення дисциплін в системі Moodle до кожної практичної або лабораторної роботи розміщувалися законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці, статистичні дані, інструкції щодо використання приладів для вимірювання факторів виробничого середовища, табличні дані з нормування різних факторів виробничого середовища, схеми, пам'ятки та алгоритми дій. За допомогою елементів і ресурсів «База даних», «Вікі», «Словник», «Лекція», «Файл», «Книга», «Гіперпосилання» забезпечувалося інформаційне наповнення дисциплін, а ресурси «Анкета», «Завдання», «Семінар», «Тест» дають змогу спроектувати самостійну діяльність студентів,

спрямовану на закріплення знань і формування практичних умінь, а також здійснити оцінку навчальних досягнень студентів. Для здійснення оцінно-рефлексивного етапу педагогічної системи нами застосовувалися функції «Звіт» та «Оцінка», де можна було проаналізувати, оцінити виконані роботи студентів та організувати зворотний зв'язок. Під час проведення лекційного заняття у вигляді відеоконференції у системі Moodle нами постійно підтримувалися увага студентів за рахунок інтерактивності. Так, у процесі лекції нами до аудиторії ставилися питання, на які студенти мали можливість відповісти в чаті сесії, або мали обрати правильну відповідь за допомогою опції «Почати голосування», яка наочно демонструвала результати відповідей студентів на екрані. Використовуючи інструменти (текст, лінія, трикутник, коло, чотирикутник) та багатокористувацький режим студенти мали можливість в онлайн-режимі самостійно розробити схему, вирішити завдання у вигляді заповнення таблиці, кросворду, виповнити тест на встановлення відповідних зв'язків, послідовності.

Як приклад використання Moodle та інших інформаційних систем можна привести створений курс «Навчальна практика», який повністю проходив у дистанційному форматі. Структуру розробленого дистанційного курсу доцільно представити в наступному вигляді: програма практики, наказ про розподіл студентів на практику, щоденник практики, відеоконференції настановчої, поточної та підсумкової конференцій, методичні матеріали для підготовки звіту практики. Обов'язковим елементом курсу є завдання, створене за допомогою функції «Додати елемент або ресурс», за допомогою якого студенти мають можливість завантажити готовий звіт з практики. Інформаційне забезпечення курсу реалізується за рахунок системи гіперпосилань на сайті досліджуваних об'єктів, а також на відео, яке розкриває технологічний процес виробництва. Перш за все, студентам на основі використання Інтернет-

ресурсів пропонувалося вивчити організаційну структуру підприємства, види діяльності та види продукції, перелік локальних нормативних актів з охорони праці провідних підприємств.

Крім того, за допомогою відеоконференції, створеної в системі Moodle, і відеохостингу «YouTube» був організований спільний перегляд відео, що розкриває поетапний технологічний процес виготовлення хлібобулочних виробів, макаронної та пивобезалкогольної продукції. Метод відеодемонстрації дав можливість студентам ознайомитися з експлуатованим устаткуванням, механізмами і машинами, організацією робочого місця, гігієнічними нормами при здійсненні виробничого процесу. Важливим етапом під час організації навчального процесу було вивчення нормативних документів, санітарних правил і норм за допомогою інформаційно-пошукової системи «Законодавство України», яка забезпечує відкритий доступ до інформаційних джерел. Крім того, в якості індивідуального завдання студентам було запропоновано скласти структуру правової системи в Україні, системи управління промисловою безпекою, системи управління охороною праці, екологічною безпекою; вивчити вимоги безпеки при виконанні робіт підвищеної небезпеки, при експлуатації обладнання, механізмів, машин; проаналізувати міжнародні стандарти в галузі менеджменту якості; розробити модель безпеки робочого місця при виконанні різних виробничих робіт. Оціночний етап практики здійснювався у два етапи з використанням дистанційного режиму роботи. На першому етапі студентам пропонувалося пройти тестовий контроль в системі Moodle для встановлення рівня сформованості теоретичних знань в галузі охорони праці. Другий етап навчальної практики проходив у вигляді відеоконференції, на якій студенти повинні були представити доповідь з аналізом власних спостережень під час

практики з описом виявлених порушень в організації охорони праці на підприємстві.

Таким чином, застосування засобів дистанційного навчання розширяє дидактичні можливості викладачів закладів вищої освіти, спрямовую навчальну діяльність студентів на шлях самоосвіти, та підвищує їх інтерес до навчання

Список використаних джерел:

1. Анисимов, А. М. (2009). *Работа в системе дистанционного обучения Moodle: учебное пособие*. Харьков: ХНАГХ.

2. Биков, В. Ю. (2010). Сучасні завдання інформатизації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 1 (15). Взято з <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/1162>.

3. Вишнівський, В. В., Гніденко, М. П., Гайдур, Г. І., & Ільїн, О. О. (2014). *Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів: навчальний посібник*. Київ: ДУТ.

4. Дишко, О. Л., Зубехіна, Т. В., & Павлишина, Н. Б. (2017). Інформаційно-комунікаційні технології в організації електронного навчання бакалаврів (на прикладі спеціальностей «Туризм» та «Соціальна робота»). *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т. 59, 3, 76–86.

Алексеева С.В.

головний науковий співробітник відділу дидактики,
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНИЙ ВЕКТОР ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В ПРОФІЛЬНІЙ СТАРШІЙ ШКОЛІ

Профільна середня освіта є третім рівнем освіти, що відповідає Національній рамці кваліфікації. Відповідно до Закону «Про освіту» (2017), цей рівень триває три роки, і його можуть здобувати в окремих закладах освіти або в структурних підрозділах одного закладу освіти [1]. У пункті 7 ст. 12 цього Закону визначено, що заклади освіти можуть мати освітні програми профільної середньої освіти за академічним та/або професійним спрямуванням. Зокрема, академічне спрямування – це профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, і поглибленого вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти. Під професійним спрямуванням визначають профільне навчання, що орієнтоване на ринок праці і ґрунтується на поєднанні змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів. Загалом, поняття профільного навчання пов'язано з диференційованим навчанням здобувачів старшої школи, яке орієнтоване на майбутній професійний вибір. Учень зможе обирати профіль навчання. Наприклад, це може бути гуманітарний, математичний, мистецький, спортивний напрям. Такий підхід підвищує зацікавленість та мотивацію до навчання.

Профільне навчання має регіональний характер, а організацію якісного профільного навчання слід розглядати як невід'ємну частину Стратегії розвитку освіти громади. Відповідно до соціокультурної та виробничої інфраструктури регіону, у закладі освіти, за наявними кадровими, матеріально-технічними, інформаційними ресурсами, відкриваються профіль навчання (організація диференційованого навчання, яка передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів).

Освітній процес в профільній школі вимагає інтеграції загальноосвітньої (навчання за Державним стандартом) та профільної підготовки учнів (реалізує навчання за конкретним профілем, яке забезпечує прикладне спрямування інтеграції знань, методів пізнання та їх застосування), а також професійну орієнтацію (логічно узгоджену програму, орієнтовану на успішне професійне самовизначення старшокласників) та впровадження варіативного курсу з професійної кар'єри (орієнтованого на формування загальних та спеціальних практичних умінь і навичок необхідних для побудови професійної кар'єри, розширення світогляду, ціннісного ставлення до майбутньої професійної реалізації) [2].

Забезпечення умов якісної освіти старшокласників визначається належним науково-методичним супроводом, створенням нового покоління навчальних планів, програм, підручників і посібників, що орієнтовані на сучасних «цифрових» учнів, з абсолютно новим типом мислення, мультизадачністю, короткою концентрацією уваги, які сприймають інформацію з обов'язковою візуалізацією і адаптовані до інформаційного простору, інтерактивного середовища, віртуальної реальності [3].

Ефективність профільного навчання забезпечується якісною допрофільною підготовкою в базовій школі. Проблема в тому, що після закінчення неефективної базової школи учні

потрапляють у конкурентне середовище своїх однокласників з інших закладів освіти. Вони змушені докладати значно більше зусиль, щоби не виділятися в показниках успішності від учнів, які здобули якіснішу базову освіту, мали ефективно організовану систему допрофільної освіти та свідомо обрали певний профіль навчання. Дослідження PISA показують, що українські учні відстають у знаннях від однолітків з інших країн Європи. Нова українська школа приділяє увагу розвитку кожної окремої особистості. Якщо дитина схильна до мистецтва, нехай займається ним, хоче бути економістом – для неї створені всі умови [4]. Також доцільно організовувати курси за вибором, які готують учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи, проводити профорієнтаційні заходи, інформувати старшокласників про розвиток ринку праці [5].

Профільна школа дасть змогу ще під час здобуття середньої освіти отримувати знання та компетенції для майбутнього працевлаштування. Учні не потрібно буде вивчати 17-20 предметів, як це є зараз, а лише близько 12. Учень зможе обирати частину предметів, які є цікавими конкретно йому. У ліцеї професійного спрямування учень зможе отримати певну кваліфікацію. В академічному – підготуватися до вступу у заклад вищої освіти. Ця модель буде дозволяти зменшити прірву між закладами середньої та вищої освіти.

Завдання закладу освіти полягають у забезпеченні організаційно-педагогічних умов та педагогічного супроводу для побудови індивідуального освітнього маршруту старшокласників. Слід акцентувати увагу на тому, що індивідуалізації навчання в профільній школі реалізує індивідуальну освітню траєкторію старшокласників, яка спрямована на створення умов для розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи, а також активній професійній орієнтації, проведенню профінформаційних заходів, впровадженню новітніх форм профінформаційної роботи з

учнівською молоддю, що сприятимуть формуванню активної профорієнтаційної позиції, усвідомленим кар'єрним орієнтаціям, які відповідають суб'єктивним і об'єктивним умовам вільного та свідомого професійного самовизначення особистості [6].

Отже, професійний вектор індивідуалізації навчання у профільній старшій школі – це створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті, структурі та організації освітнього процесу. Профільне навчання може здійснюватися за індивідуальними навчальними планами і програмами з метою задоволення індивідуальних запитів учнів. Такий підхід спрямовано на формування ключових компетентностей старшокласників, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти.

Список використаних джерел:

1. Закону України «Про освіту» від 05.06.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Алексеева, С.В. (2013) *Формування готовності учнівської молоді до вибору і реалізації професійної кар'єри: від теорії до практики. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка* (5). С. 80-85. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/11303>
3. Алексеева, С.В. (2016) *Форми та методи он-лайн консультування майбутніх фахівців з розвитку професійної кар'єри. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр.* (44). Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер». С. 194-198. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/166116>

4. Топузов, О.М. (2015) Забезпечення якості загальної середньої освіти на шляху до європейських стандартів. *Український педагогічний журнал* (1). С. 16–27.

5. Алексеева, С.В. (2017) *Динаміка готовності майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка* (13). С. 59-65.
URL:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707326>

6. Алексеева С. Індивідуалізація навчання у закладах загальної освіти як педагогічна проблема. *Scientific Collection «InterConf», (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Science: Key Aspects»* (February 19-20, 2021). Rome, Italy: Dana, 2021. Pp. 290-296.
<https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.02.2021.026> URL:
<http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724261>

Безрук К.О.
науковий співробітник лабораторії
фізичного розвитку та здорового
способу життя,
*Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

УЧНІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА

Одним із важливих показників прогресу людства є рівень гуманізації суспільства. Система освіти у цьому зв'язку є показником міри його досконалості. Відтак, перед сучасною освітою стоїть кардинальне завдання розвитку особистості старшокласника, здатного до самореалізації в шкільному соціумі, місцевій громаді, готового стати цінним ресурсом громадської дії.

Це посилює інтерес до педагогічних досліджень з питань впливу учнівського самоврядування на розвиток особистості старшокласника, а його характер і ефективність, стає фактором успішного особистісного розвитку впродовж життя. Учніське самоврядування містить-потужний виховний потенціал. Воно сприяє створенню умов і можливостей для самореалізації молоді, виховання соціально активної особистості, залученню її до різноманітних сфер соціальних відносин, соціальної практики [3].

Учніське самоврядування постає середовищем, яке надає можливість старшокласникам отримати навички соціальної успішності, оволодіти ключовими життєвими компетенціями, виробити життєстійкість, життєздатність, навчитись повноцінно жити й активно діяти за нових соціально-економічних умов, адекватно реагувати на зміни, постійно самовдосконалюватись,

досягати успіху [3].

Учніське самоврядування є для старшокласників широким полем діяльності. Саме в діяльності органів учнівського самоврядування вони отримують свій перший і найважливіший досвід прийняття рішень щодо важливих питань життєдіяльності закладу освіти. Досвід, отриманий в учнівському самоврядуванні, допомагає старшокласникам стати активними членами спільноти, цінним ресурсом громадянської дії, чий енергія, ідеї, воля і прагнення набирають позитивної спрямованості та успішно використовуються під час вирішення важливих проблем навчального закладу, громади, суспільства [1, с. 19].

Участь в учнівському самоврядуванні сприяє формуванню навичок активного громадянина демократичного суспільства.

Цікавим в цьому контексті є дослідження «Участь в учнівському самоврядуванні: що це дає», проведене в молодіжній асоціації «Нова Генерація Лідерів» [2]:

- *старшокласникам*: нові знайомства, друзі; розвиток і самореалізація; нові знання; розвиток уявлення про себе як носія певних соціальних ролей; розвиток готовності до виконання різних соціальних ролей; розвиток життєвих навичок, пов'язаних з спілкуванням; розвиток навичок самоменеджменту; розвиток навичок, пов'язаних з вмінням взаємодіяти в команді; розвиток мотивації до активної участі у громадському житті закладу освіти; набуття досвіду розроблення та практичного втілення власних соціальних проєктів, проведення благодійних акцій; набуття досвіду взаємодії з власними структурами та неурядовими організаціями при вирішенні соціально важливих проблем місцевої громади; розвиток мотивації до активної та безкорисливої громадянської дії, потреби допомагати іншим; можливість реалізувати власні права.

- *батькам*: можливість для дітей активно та цікаво проводити вільний час; залучення до творчої діяльності;

розвиток здібностей і нахилів; розширення кругозору; можливість проявити свої знання та вміння; розвиток життєвих навичок, необхідних для подальшої життєдіяльності дитини; стимул для подальшого самовдосконалення, прагнення до життєвого успіху.

- *закладу освіти*: фаховий ріст педагогічних працівників; нові форми роботи з учнями; підняття престижу закладу освіти.

- *громаді*: вирішення місцевих проблем шляхом участі дітей у соціальних проєктах; формування активних членів громади.

- *країні*: ініціативних та активних громадян, котрі вміють компетентно вирішувати різноманітні проблеми та відповідально будувати своє майбутнє.

Найголовніше, що участь в учнівському самоврядуванні стверджує у старшокласників відчуття власної причетності до розвитку суспільства, держави; власної соціальної значущості та корисності. Для української демократії молодь, яка проходить школу життя в органах учнівського самоврядування, є людським ресурсом стратегічної значущості. Вони організовані, знають що таке самоврядність і справжнє лідерство. Вони готові брати на себе відповідальність, мотивовані до соціального служіння.

Список використаних джерел:

1. Безрук К. Формування соціальної успішності підлітків у системі учнівського самоврядування: понятійне поле. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* [Електронний ресурс]. 2020 №1, 17-39. Режим доступу: <https://zbirnyk.ipv.org.ua/ua/arkhiv-vipuskiv/book-1-2020-24-ua>

2. Вдалиий старт – надійний політ – успішна кар’єра [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cprs.kiev.ua/projects/good-start/>

3. Єрмаков І. Г., Кириченко В. І., Ковганич Г. Г., Спіжева Д. В. Учнівське самоврядування; структура, зміст і концепція розвитку, проектна діяльність, досвідорганізації [Електронний ресурс]. Х.: Вид. група «Основа», 2008. 112 с. Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/423835.pdf

Білоус А.А.

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філології і перекладу
Інститут права та сучасних технологій
Київський університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Виховна мета навчання іноземної мови в початковій і старшій школі полягає в забезпеченні засобами цього предмета емоційного благополуччя дитини в період її інтенсивного психічного і фізичного розвитку. Вона реалізується залученням школярів до загальнолюдських цінностей через систему особистого ставлення до нової культури в процесі залучення до неї.

Формуванню світоглядної позиції дитини засобами іноземної мови, що вивчається, вирішенню завдань її морального, культурно-естетичного, фізичного та трудового виховання мають сприяти: зміст навчального матеріалу, характер методів, прийомів і форм роботи з ним, а також урахування особливостей конкретного учнівського колективу. Іншими словами, для реалізації виховного потенціалу предмету іноземна мова вирішальними є методичний і психолого-педагогічний фактори [1].

Процес виховання є складним та багатоаспектним. Надзвичайний вплив відеоматеріалів на формування громадської думки пояснюється комплексом виражальних засобів, що їх використовуює телемовлення. А саме:

1. Зображення: кадр, план, ракурс, монтаж.
2. Звук, що має такі виражальні засоби: людське мовлення, звуко-шумова картина подій і явищ, музика як самостійний вид мовлення і як додаток до шумів і зображення в інформаційних повідомленнях, звукова композиція.

3. Синтетичні виражальні засоби, прикладом яких є різноманітні поєднання зображення, мовлення, шуму, тексту та музики, зокрема мізансцена – конфлікт, виражений через єдність звуку і зображення в цілому.

Таким чином, за допомогою названих виражальних засобів відеофільм є надзвичайно впливовим. Сила цього впливу пояснюється також найкращими умовами сприйняття, до яких входить максимальна оперативність, об'єктивність та комфортність сприйняття.

Серед усіх інших способів відображення життя саме відео найбільше нагадує реальне життя, бо світ через призму екрану сприймається у кольорі, об'ємі, русі, гармонії з емоційними орієнтирами людини, що зумовлено ефектом співпереживання.

При підготовці до уроку з використанням відеоматеріалів необхідно бути дуже уважним і добирати якісно нові передачі і фільми, які б допомогли знайти своє місце у суспільстві, стати повноцінною особистістю. Досягти такої мети можна, сповідуючи певні принципи, використовуючи спеціальні методи виховання.

Першим з них є пряме навчання цінностей, яке передбачає застосування декількох послідовних прийомів: засвоєння інформації через пояснення, розповіді, лекції на моральні теми, запам'ятовування, відтворення. Стосовно відеоматеріалів цей прийом доречно використовувати у публіцистичних передачах, нарисах. Героями таких журналістських творів повинні бути люди, які вже знайшли своє місце в житті і вважають себе щасливими.

Продуктивним прийомом є пояснення і керована дискусія, які проєктують моральні принципи на реальне життя. Як варіант – ток-шоу, під час якого молода аудиторія самостійно шукає відповіді на життєво важливі питання, а гості студії, спираючись на власний досвід, лише допомагають їм.

Цікавою і корисною є рольова гра, під час якої учень уявляє себе в певній соціальній ролі після перегляду відеофрагмента. Його завдання – розв'язати конкретну моральну проблему.

Не менш ефективним методом виховання є опосередковане навчання повноцінного сприйняття цінностей. Це художні та мультиплікаційні фільми, відеокліпи і навіть рекламні ролики. Саме вони формують у молоді стереотипи поведінки, зразки краси, престижу. Важливо, щоб ці телевізійні продукти не спотворювали уявлення про моральні цінності.

Виховання прикладом – дуже поширений сучасний метод. Увага до людей, які часто є зразком поведінки, лежить в основі ток-шоу, які розкривають життя відомих особистостей, причетних до світу шоу-бізнесу, політики тощо.

Цілком придатними для телебачення є такі виховні методи, як навіювання, навчання, переконування, схвалення та осудження. Часто ці методи взаємодіють, переходячи один в інший.

За допомогою методу навіювання можна викликати в глядача будь-яке відчуття, збудити його уяву, переконати у чомусь, тому дуже часто його використовують у рекламних роликах. Молоді люди постійно отримують з екрану готову модель успіху, причому для цього достатньо купити шампунь, жувальну гумку чи зубну пасту. Такий спрощений шлях, на думку фахівців, руйнує реальне світосприйняття людини. Цей спосіб буде найефективнішим, якщо молоді навіюватимуться позитивні якості та спосіб життя, прищеплюватимуться справжні моральні цінності. Тому добираючи рекламні ролики з автентичним мовленням для уроку іноземної мови, перевагу слід надавати соціальній рекламі, яка спрямована на формування певних моральних якостей і переконань.

Метод навчання має спільні риси з навіюванням. При його застосуванні глядачеві пропонується пережити в процесі

діяльності певний елемент поведінки. Тому відеоматеріали, які застосовуються на уроках іноземної мови повинні ґрунтуватися на позитивно забарвлених фактах реального життя. Навіть говорячи про негативні події, вчитель повинен наповнювати матеріал оптимістичним настроєм, відчуттям того що погане мине, і все прийде до ладу.

Щодо методу переконання, з його допомогою глядачеві передаються морально-етичні ідеї та правила, переконання в їх вірності. Але цей метод повинен використовуватися тонко, ненав'язливо, не постулюючи штампи, усім відомі істини.

Метод схвалення й осудження теж слід використовувати дуже обережно, не нав'язуючи молодій людині певних думок, а лише підводити її до міркувань, дозволяючи зробити власні висновки після перегляду відеоматеріалу.

Але, незважаючи на всі переваги, медійні засоби також становлять загрозу для процесу соціалізації дітей і молоді в сім'ї та суспільстві. Загрози виникають у результаті нерационального використання медійних засобів у сім'ї та стосуються як дитини, її розвитку і освіти, так і всієї сім'ї. Телебачення особливо впливає на порушення пізнавальної сфери, емоцій та бачення сучасного світу. Воно має негативний вплив на формування самооцінки, оцінки інших людей, культурної самобутності й на здоров'я дитини. Багато дослідників звертають увагу на обмеження контактів між ровесниками, зменшення фізичної активності, невиконання своїх обов'язків в школі та вдома дітьми та молоддю, які надмірно та неправильно користуються ЗМІ. Дезорганізації також зазнає сфера сімейного життя, коли медійні засоби у процесі виховання та опіки над дітьми «виручають» занадто зайнятих батьків.

Часто образ світу, який відображають медійні засоби є спотвореним та надто яскравим. У медійних засобах дитина бачить реальність сповнену брутального насильства, патології, порнографії. Вони формують споживацький стиль життя, в

якому важливі тільки матеріальні цінності, а також егоцентричну життєву позицію, спрямовану на отримання задоволення. Молоді глядачі не вміють відрізнити вимисел телебачення чи кіно від реального світу. Зважаючи на це, жорстокі фільми впливають на зростання агресії, культу сили і насильства як способу вижити. Тому вчитель в процесі організації як класної, так і позакласної роботи повинен спрямовувати увагу школярів на ті програми та фільми, які б збагачували їх знання та духовний світ.

Психічною пасткою для молодих споживачів медійних засобів стають також різноманітні програми на зразок «реаліті-шоу». Це своєрідне підглядання становить для молодих людей взірць поведінки, яку схвалюють ровесники. Такі програми демонструють, що задля грошей та популярності можна відмовитися від права людини на особисте життя. Вони засвідчують, що дозволяється стежити за іншими людьми. Наслідування дітьми та молоддю стилю життя і життєвої позиції, яка полягає в розвагах, приємності, задоволенні потягів є загрозою для сучасного суспільства.

У передачах медійних засобів багато негативних поглядів формує реклама. Вона викликає надмірні емоції, сприяє ненаситності, агресії та еротичним фантазіям. Дослідники визначають чотири напрями змін особистості під впливом медійних засобів:

- втрата попередніх позицій та поглядів;
- формування нових позицій та поглядів;
- зміцнення наявних позицій та поглядів;
- послаблення попередніх позицій та поглядів [2].

Враховуючи вищезазначені напрями впливу медіа ресурсів на особистість, за умови грамотного і доцільного підходу до організації уроку з використанням відеоматеріалу, можна досягти неабияких позитивних результатів, але треба бути дуже

уважним при доборі відео фрагментів, аби не нашкодити.

Список використаних джерел:

1. Роман С. В. Методика навчання англійської мови у початковій школі : Навчальний посібник. Київ : Ленвіт, 2005. 208 с.
2. Цудак С. Використання медійних засобів у неперервній освіті. *Вісник Львів. Серія педагогічна*. 2007. № 22. С. 255–261.

Варгата О.В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки,
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

Комар Т.В.

доктор психологічних наук,
професор кафедри психології та педагогіки,
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

СУЧАСНІ ОСВІТНІ МОДЕЛІ ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ « SOFT SKILLS»: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

Постановка проблеми. У сучасних освітніх моделях «soft skills» є ключовими компетенціями та важливими орієнтирами щодо готовності магістрів-психологів до ефективної професійної діяльності. Новітні тенденції сучасної освіти пропонують розробку таких завдань, які б відповідали адекватним реаліям сучасної системи освіти та сприяли розвитку соціально-психологічних компетенцій у магістрів-психологів. Забезпечити реалізацію цих завдань можливо за умови вивчення сучасних інноваційних моделей та розкриття сутності поняття «soft skills».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичний аналіз сучасних досліджень означеної проблематики, свідчить про важливість інтересу різних галузей науки до соціально-психологічного феномену «soft skills», зокрема у працях: Є. Гайдученко, В. Давидової, Г. Івоніної, Ю. Портланд, О. Сосницької, Д. Татаурцікової, О. Чуланової та В. Шипілова.

Мета статті – розкрити концептуальні підходи до освітніх моделей «soft skills».

Виклад основного матеріалу. Концептуальні підходи до освітніх моделей «soft skills» стали важливою та невід’ємною складовою сучасного освітнього ринку та ринку праці в цілому. На сьогодні існують численні наукові підходи до осмислення та класифікації поняття «soft skills». У подальших дослідженнях «soft skills» розглядатиметься нами, як комплексне поняття.

Зокрема, можна зустріти таке визначення «soft skills», як «пластичні навички», «м’які навички», «мобільні навички», «універсальні навички», сформованість яких сприятиме успішній комунікативній діяльності магістрів-психологів та досягання їх професійного успіху на кар’єрному шляху.

Важливо зазначити, що єдиного наукового підходу до класифікації «soft skills», нами не знайдено, натомість, існує така їх інтерпретація, до якої відносять:

- розвинені лідерські якості;
- розвинені навички командної роботи;
- вміння самостійно навчатись;
- вміння проводити ділові переговори;
- володіти прийомами розв’язання конфліктів;
- вміння планувати та реалізовувати поставлені цілі;
- вміння керувати особистим часом та часом колег;
- виявляти цілеспрямованість у виконанні професійних завдань;
- володіти презентаційними навичками;
- володіти ораторським мистецтвом;
- володіти навичками ефективної комунікації;
- володіти здатністю до стресостійкості;
- володіти креативними вміннями вирішення завдань.

У нашому дослідженні можемо відзначити, що вищеперераховані навички та компетентності формують «соціальну компетентність» магістрів-психологів.

У розглянутих дослідженнях, на жаль, немає загальноствореного переліку «soft skills». Так деякі автори припускають, що «soft skills» являють собою фундаментальні соціально-психологічні навички такі, як:

- адаптивність та мобільність;
- соціальна обізнаність та толерантність;
- етичність та чесність;
- цілеспрямованість та відповідальність;
- оптимізм та позитивна установка;
- гармонійний взаємозв'язок зовнішнього образу із

внутрішнім світом.

Запропоновані соціально-психологічні характеристики є комплексом соціально-психологічної компетентності магістрів-психологів.

Інші дослідники ширше розглядають поняття «soft skills», зокрема включають в нього такі спеціальні професійні компетентності, як: креативна компетентність; психологічна компетентність; комунікативна компетентність; управлінська компетентність.

Дослідники розкривають сутність поняття «soft skills» через свідоме сприйняття, яке відповідає їхній професійній сфері. Як свідчить практика, майже всі визначення «soft skills» взаємопов'язані між собою та щільно переплітаються один з одним.

Науковець, В. Шипілов, визначає «soft skills» з позиції соціально-психологічних навичок, до яких відносить: комунікативні навички; лідерські навички; командні навички; публічні навички. Потреба в проаналізованих соціально-психологічних навичках, може виникнути в багатьох життєвих ситуаціях, побудованих на взаємодії один з одним [2].

Дослідниця В. Давидова пропонує розглянути «soft skills» як навички, отримані людиною із власного професійного досвіду,

що забезпечуються додатковою спеціалізацією і використовується в подальшому для професійного розвитку. В подальшому дані навички враховуються потенційними стейкхолдерами при підборі кандидатів на відповідну посаду [1]

Висновки. Таким чином, здійснивши теоретичне вивчення сутності поняття «soft skills» у сучасних освітніх моделях, ми можемо зазначити, що це комплексно-структурований термін, який характеризується поліваріантністю поведінки, що реалізується у командній роботі, а отже забезпечує успішну самореалізацію у професійній діяльності. Ключовий момент, на який ми звернули увагу, здійснюючи комплексний аналіз поняття «soft skills» – це в першу чергу, розвинені комунікативні навички.

Список використаних джерел:

1. Давидова В. Слушать, говорить и договариваться: что такое soft skills и как их развивать. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://theoryandpractice.ni/posts/11719-soft-skills>
2. Шипилов В. Перечень навыков soft-skills и способы их развития. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.cfin.ra/management/people/dev_val/softskills.shtml.

Водолазська О.О.

доцент кафедри загальної та диференціальної психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЛОКУСУ КОНТРОЛЮ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СУВЕРЕННОСТІ

Розмаїття уявлень про зміст, природу і функцію особистісної суверенності підкреслює особливий пласт реальності, який вказує на «людину, що формується як особистість» [2], здатну здійснити «акт виходу за свої межі» [4], що і позначалося спочатку у психології поняттями «автентичність», «автономність», а згодом поняттям «суверенність». Різносторонні аспекти досліджень поклали початок інтенсивності вивчення феномену психологічної суверенності як здібності людини контролювати, захищати і розвивати свій психологічний простір, в основі якого лежить узагальнений досвід успішної автономної поведінки [5]. У психологічних дослідженнях С.К.Нартової-Бочавер суверенність визначається як особистісна характеристика глибокого пізнання дійсності і освоєння соціального середовища. Передумовою усвідомлення особистістю своєї суверенності є кристалізація «Я», зрілість емоційно-психологічного ставлення до світу, розвиток самосвідомості. Тобто, психологічна (особистісна) суверенність – це здатність людини контролювати, захищати і розвивати свій психологічний простір, що зумовлено узагальненням досвіду успішної автономної поведінки [5]. Психологічна суверенність є формою суб'єктності людини і дозволяє їй в різних формах

спонтанної активності реалізувати потреби. За даними науковців (С.Д.Максименко, Л.В.Сохань, О.Я.Чебикін тощо), психологічна суверенність передбачає не зіставлення вчинку із заданими ззовні нормами та зразками поведінки, а внутрішню емоційну згоду з обставинами життя людини. На противагу дослідженням у межах психосинтезу, гуманістичної і екзистенціальної психології особистості, суверенність є не просто ознакою гармонії особистості з собою, а й її ставлення до життєвих ситуацій. Тому суверенність може вивчатися, з точки зору К.О.Абульханової-Славської, виключно через відношення до різних вимірів психологічного простору, що є свідченням перетину поняття «суверенність» з категорією «суб'єктність» [1]. Психологічний простір особистості – суб'єктивно значуща складова буття, яка визначає стратегію життя людини і включає комплекс фізичних, соціальних і психологічних явищ, з якими людина себе ототожнює (територія, особисті предмети, соціальні прихильності, установки). Суб'єктивно психологічний простір особистості спирається на сукупність фізичних і психологічних маркерів, які відділяють психологічний простір однієї людини від психологічного простору іншої людини [5]. За визначенням дослідників, суверенні особистості незалежні у своїх вчинках, з високим рівнем суб'єктності, орієнтовані на сьогодення і здатні спрямовувати своє життя. Певною мірою це пов'язано з суб'єктивними характеристиками, які і визначають автономність життєвого шляху кожної особистості.

Поняття суверенності передбачає визначення особистості як складної, відкритої системи. Вона самостійно змінюється у напрямку безперервного розвитку та спирається на локалізацію контролю, який забезпечує особистісну можливість ефективного оперування психологічними ресурсами. Звісно, інтернальність - екстернальність не може

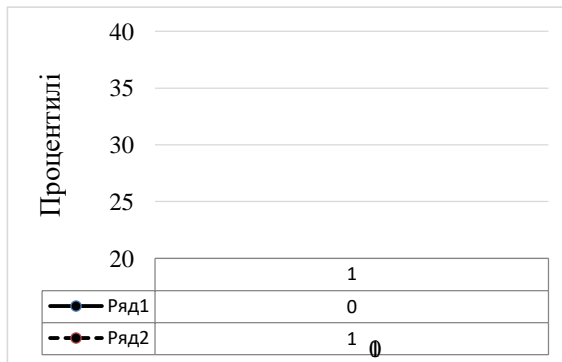
бути тим чинником, який визначає розвиток особистості у цілому, але є певною узагальненою психологічною характеристикою сукупності одиничних її властивостей.

Уявлення про локалізацію суб'єктивного контролю розвинене дослідниками в концепцію локусу каузальності, який визначено авторами як когнітивний конструкт само детермінації, планування і здійснення будь-якої поведінки. Локус каузальності може бути як інтернальним, так і екстернальним. Їх відмінності полягають в особливостях сприймання людиною подій як інформаційних або контролюючих. Інформаційна подія актуалізує потребу в автономії і породжує внутрішню суб'єктну активність з формування інтернальної смислової причини подальшої поведінки особистості, здійснення її інтернального вибору. Сприйняття події як контролюючої засновано на потребі в контролі і саме будучи в якості смислової причини визначає спрямованість вибору [3].

Мета нашого дослідження полягала у вивченні особливостей локалізації контролю осіб з різним рівнем психологічної суверенності. Психодіагностичний комплекс склали: «Тест – опитувальник суверенності психологічного простору» С.К.Нартової-Бочавер [5] та «Опитувальник рівня суб'єктивного контролю» Дж.Роттера, адаптований Є.Ф.Бажиним, Є.О.Голинкіною та О.М.Еткіндом [6]. Статистичний аналіз емпіричних даних проведено за допомогою програми SPSS for Windows 17.0. У дослідженні прийняли участь 78 осіб, студентів 3-го і 4-го курсів філологічного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського». Проведений кореляційний аналіз між показниками суверенності та показниками локусу контролю засвідчив той факт, що загалом, усі показники локусу контролю виявили значущі,

переважно від'ємні, кореляційні зв'язки на рівні $p < 0,01$ та $p < 0,05$ з показниками суверенності. Наголосимо, що подібні зв'язки були отримані у дослідженнях С.К.Нартової- Бочавер на різних вибірках [5, с.250-251]. Для того, щоб розглянути більш детально особливості локусу контролю суверенних та несуверенних осіб, нами застосовувався відомий у психології метод «асів» та метод «профілів» [7]. На рис.1 наведено профілі локусу контролю осіб з різним рівнем суверенності. Як видно з рисунка, представники групи з високим рівнем суверенності характеризуються екстернальним локусом контролю. Дані особи схильні приписувати відповідальність за негаразди у своєму житті іншим людям, обставинам, а досягнення сприймати як везіння. Вони ніяк не відчують власний контроль над власним здоров'ям, так само, як і над виробничими стосунками.Тобто, згідно отриманим даним, суверенні особи схильні розподіляти відповідальність за різні сфери власного життя з іншими людьми, навіть готові до повної відмови від внутрішнього контролю.

Рис.1. Профілі локусу контролю в групах з різним рівнем суверенності

Представники групи з низькою суверенністю (депривовані особи) характеризуються високим рівнем суб'єктивного контролю над будь-якими значущими ситуаціями (інтернальністю), схильністю брати все на себе, недооцінювати існування чужої волі, бажання і, взагалі, – зовнішнього світу. Свої досягнення вони розглядають як зароблений результат, у невдачах також звинувачують самих себе. Отже, отримані дані узгоджуються з тим, що суверенність підтримується екстернальною безпечністю, а інтернальність визначається як один із предикторів нейротизму, з її близькістю до полюсу депривованості [5]. Нами доведено, що особам з різними рівнями суверенності властиві певні особливості локалізації суб'єктивного контролю.

Список використаних джерел:

1. Абульханова - Славская К. А. Мировоззренческий смысл и научное значение категории субъекта. *Российский менталитет: вопросы психологической теории и практики*. Москва: Наука, 1997. С. 56–74.

2. Зинченко В.П. Психология на качелях между душой и телом. *Гуманитарные науки: теория и методология*. 2005. №3. С.151-169.

3. Карась Д.В. Теоретико-методологические подходы к пониманию интернальности как психологического феномена. *Сибирский психологический журнал*. Томск: ТГУ, 2017. №64. С.24-48

4. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. Москва: Наука, 1990. С.478-479.

5. Нартова-Бочавер С.К. Человек суверенный: психологическое исследование субъекта в его бытии. Санкт-Петербург.: Питер, 2008. 400 с.

6. Реан А.А. Психология и психодиагностика личности. Теория, методы исследования, практикум. Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. 416 с.

7. Санникова О.П. Эмоциональность в структуре личности. Одесса: Хорс. 1995. 264 с.

Гаврило О.І.

доцент кафедри дошкільної і початкової освіти,
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка
м. Суми, Україна

АКТИВІЗАЦІЯ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У працях Л. Мацко можемо знайти думку, що розум людини – функція мозку, яка полягає у точному та адекватному відображенні закономірностей явищ навколишнього життя, а також у відповідній регуляції діяльності людини щодо освоєння дійсності та власного вдосконалення [1]. Дошкільне дитинство – дуже відповідальний період у психічному розвитку, коли формуються і вдосконалюються різноманітні психічні процеси, включно з активізацією розумової діяльності. Вона відіграє істотну роль в пізнанні дитиною навколишнього світу. Активізація розумової діяльності – організований педагогічний процес, спрямований на формування у дітей дошкільного віку системи елементарних знань та умінь, а також способів розумової діяльності. Активізація відбувається у повсякденному житті, в ігровій діяльності, в спілкуванні з іншими дітьми та з дорослими. Сучасна педагогічна наука вважає, що основними показниками розумового розвитку є засвоєння системи знань, їх накопичення, розвиток творчого мислення та оволодіння способами пізнавальної діяльності, необхідними для набуття нових знань [2].

Т. Піроженко вважає, що розумове виховання – це перш за все розвиток активної розумової діяльності дошкільників. Повноцінне розумове виховання може здійснюватися тільки в педагогічно правильно організованій діяльності. Воно включає: повідомлення доступних знань про навколишній світ, їх

систематизацію, формування пізнавальних інтересів, інтелектуальних навичок та вмінь, розвиток пізнавальних здібностей [3].

Вивченням розумової сфери дітей дошкільного віку загалом та її активізації зокрема займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених: А. Венгер, А. Запорожець, П. Гальперін, А. Валлон, Дж. Брунер та ін. Вітчизняні психологи зазначали, що активізація розумової діяльності відбувається під впливом навчання та виховання (Л. Виготський, А. Запорожець, Д. Ельконін та ін.). Повноцінний розумовий розвиток дошкільника – найважливіший показник його підготовки до шкільного навчання, тому проблема активізації розумової діяльності дітей дошкільного віку є дуже важливою.

В. Сухомлинський під розумовим вихованням розумів придбання знань та формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних та творчих здібностей, вироблення культури розумової праці, виховання інтересу й потреби в розумовій діяльності, у постійному збагаченні науковими знаннями, в застосуванні їх на практиці [4].

Дійсно, щоб підготувати дитину до самостійного життя необхідно з ранніх років виховувати в неї допитливість, стійкість, розширювати кругозір, розвивати творчий потенціал. Говорячи про активізацію розумової діяльності вчені наголошують про зв'язок всіх видів виховання – морального, трудового, фізичного, емоційно-естетичного сприйняття світу, розвиток почуття обов'язку та співчуття, вироблення характеру, вважає М. Фіцула [5].

Як зазначає Л. Мацко, розумове виховання дитини не можна розглядати у відриві від її психічного розвитку в цілому, від багатства інтересів дитини, її почуттів і всіх інших рис, що утворюють її духовне обличчя. Але помітити нове в предметах та явищах і знайти способи вирішення нових завдань можна тільки при умінні дитини самостійно використовувати та перетворювати засвоєні знання, вміння і навички при зустрічі з новими об'єктами та

завданнями. Ці операції тісно пов'язані і з перенесенням засвоєних методів пізнання на нові об'єкти. Характеристика мислення дітей дошкільного віку як наочно-дійового та наочно-образного дає можливість також формувати теоретичне мислення через активне чуттєве пізнання. У них можна сформувані такі форми пізнання, які забезпечують відображення різних предметів і явищ в їх істотних зв'язках і відносинах. Вже в старшому дошкільному віці дитина може опанувати основами мислення теоретичного типу, засвоїти деякі наукові знання.

Гра є найефективнішим методом активізації розумової діяльності дошкільників. Знання, отримані в ЗДО і вдома, знаходять у грі відображення та розвиток. В іграх часто виникають завдання, для вирішення яких діти повинні проявити певні розумові зусилля, а також обстежити предмети і простір, порівняти, зробити необхідні висновки, зазначає Н. Гавриш. Також Т. Поніманська вважає, що ігрова діяльність дошкільника має найважливішу відмінну рису, що виділяє її серед інших видів діяльності. В процесі гри дитина опановує механізмами заміщення, що є «сисловою стороною її поведінки» [6]. У процесі ігрової діяльності у свідомості дитини відбувається відрив від уявлень, що характеризують реальну дійсність, до образів ірраціонального плану, що породжується їх фантазією. Даний процес надзвичайно важливий для активізації розумової діяльності, оскільки дошкільник оперує з ідеальним образом предмета, «тримаючи в умі» його якості й використовуючи приписані предмету властивості. Ж. Піаже розглядав гру в рамках розробленої ним концепції когнітивного розвитку як природну дитячу активність, яка відбувається спонтанно, але відповідно до інтелектуального дозрівання, в процесі якого зміст ігрової діяльності все більше від чисто суб'єктивних (ілюзорних) побудов наближається до адекватного відображення реальності. Причому переважаючим типом гри в дошкільному дитинстві Ж. Піаже називалася «символічна гра,

приспосована до внутрішніх розумових схем реальності за допомогою індивідуальних знаків-символів» [7].

Систематична робота з дітьми з активізації розумової діяльності дозволяє досягти бажаних результатів в оволодінні дошкільниками здатністю аналізувати, синтезувати, комбінувати, планувати, класифікувати, міркувати, робити висновки, оцінювати та рефлексувати. Програма розвитку дітей дошкільного віку «Дитина» [8] передбачає різнобічний розвиток дітей з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей та характерних для дошкільного періоду видів діяльності, а також на досягнення такого рівня розвитку дитини, який буде достатнім для успішного освоєння дітьми початкової шкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. Мацко Л. А., Прищак М. Д., Годлевська В. Ю. Основи психології та педагогіки : навч. посібн. Вінниця : ВНТУ, 2009. 163 с.
2. Виноградова Н. А. Дошкільна педагогіка : учебн.-метод. пособие для подг. студ. к госуд. аттестации. М. : МГПИ, 2013. 170 с.
3. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 136 с.
4. Розумне виховання сучасних дошкільнят : метод. посібн. / Н. В. Гавриш та ін.; за заг. ред. О. Брежневої. Київ : Слово, 2015. 176 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посібн. 3-тє вид. Київ : Академвидав, 2009. 560 с.
6. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2013. 462 с.
7. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ред.-сост. В. Н. Садовский и Э. Г. Юдин. М. : Просвещение, 1969. 659 с.
8. Дитина : Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. проекту: В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко та ін. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.

Гончар О.А.

здобувач кафедри освіти дорослих,
*Національний педагогічний університет імені
М.П.Драгоманова
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Трансформація освітнього простору в Україні перебуває в активній фазі формування сучасної методології змісту освіти, інноваційних технологій навчання, архітектонічних конструктив, методичних засобів, форм організації освітнього процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, але стратегічного значення набуває створення безпечного освітнього простору на суспільному, регіональному, локальному та індивідуальному рівнях з чітко визначеними компонентами та категоріями. Постає нагальна потреба у диверсифікації професійної підготовки фахівців з відповідальністю за рівень безпеки в освітньому просторі закладів освіти.

Мета публікації полягає в обґрунтуванні особливостей формування безпечного освітнього простору в закладах освіти України. Здійснено контент-аналіз позитивних зарубіжних практик щодо забезпечення безпечного освітнього простору в закладах освіти; використано методи аналізу, синтезу, порівняння та систематизації даних для виокремлення компонентів та критеріїв безпечного освітнього простору у покроковій алгоритмізації.

Реформи української середньої освіти [1] є поступом на шляху до імплементації вітчизняної системи освіти, науки й інноватики до Європейського освітнього простору, тож формування освітнього простору в закладах освіти України як

педагогічної реальності, передбачає «взаємодію, осмислення і пізнання особистістю (подія) оточуючих її елементів-носіїв культури (освітнього середовища), що забезпечує суб'єктивізацію і прогресивний розвиток об'єктів (фігурантів і предметів)» [2, с.45]. Згідно Закону України «Про повну загальну середню освіту» [3] у ст.1 п.1 визначено дефініцію «безпечне освітнє середовище», яке передбачає сукупність умов, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та моральної шкоди, разом з тим терміни «освітнє середовище» й «освітній простір» є еквівалентними, тож ми використовуємо їх у тотожній асоціації. Глобалізаційні та інтеграційні процеси у світовій практиці спонукають до переосмислення пріоритетів формування освітнього простору в закладах освіти, спираючись на позитивні здобутки, які впроваджено Міжнародною асоціацією попередження злочинності засобами проектування навколишнього середовища (з англ. – The International Crime Prevention Through Environmental Design, CPTED) [4] в Сполучених Штатах Америки на засадах міждисциплінарного підходу, нами виокремлено компоненти формування безпечного освітнього простору у закладах освіти, які при умові покрокової алгоритмізації стратегічно сприятимуть – зниженню віктимізації населення, профілактиці шкодочинних дій, формуванню згуртованості та почуття спільноти, громади, колективу серед учасників освітнього процесу, протидії булінгу та зниженню рівня тривожності як здобувачів освіти, їх батьків, так і вчителів. Основоположними документами для нашого дослідження є Національний стандарт ДСТУ ISO 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT) «Системи управління якістю. Вимоги» [5], ДСТУ ISO 18091:2020 «Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001:2000 у суб'єктах місцевого самоврядування (ISO 18091:2019, IDT)» та міжнародні стандарти («Менеджмент охорони праці» OHSAS 18001,

«Менеджмент безпеки харчової продукції» ISO 22000, HACCP, FSSC, «Менеджмент енергоефективності» ISO 50001, «Менеджмент інформаційної безпеки» ISO 27000, «Соціальна відповідальність» ISO 26000, SA 8000, «Вимоги до випробувальних лабораторій» ISO 17025, «Менеджмент якості» ISO 9001) [6, 7]. У ході контент-аналізу виокремлено первинні компоненти безпечного освітнього простору у закладах освіти України, а саме : політика і процедури (технічне регулювання безпеки), людський фактор (професійна підготовка фахівців з відповідальністю за рівень безпеки в освітньому просторі закладів освіти), архітектурний компонент (відповідність нормам і стандартам), комунікація (система локального оповіщення, інтеркомні системи двостороннього зв'язку, екстренне оповіщення, зокрема «кнопка тривоги», вбудова системи аварійного зв'язку, розподілена антенна система бездротового зв'язку, система оповіщення на рівні населеного пункту, індивідуальне оповіщення засобами мобільних додатків та соціальних мереж), контроль доступу (адміністративне регулювання), відеоспостереження (ІР-камери, сучасне програмне забезпечення системи охоронної сигналізації), тривожна сигналізація (виявлення надзвичайних ситуацій). Професійна підготовка фахівців з відповідальністю за рівень безпеки в освітньому просторі закладів освіти передбачає градацію у командному складі: керівник безпечного освітнього простору, представник шкільної адміністрації, системний інтегратор і/або консультант з системи безпеки, ІТ-адміністратор, представники місцевого відділу поліції, пожежники, медичний працівник закладу загальної середньої освіти. Спектр залучених осіб можна розширювати згідно з Класифікатором професій ДК 003:2010 [8], в межах якого ми пропонуємо позицію «Вихователь безпеки», у обов'язки якого входить формування безпечного освітнього середовища для

учасників освітнього процесу, удосконалення партнерства та комунікації представників поліції, рятувальників, адміністрації закладів освіти, громади, батьківського та учнівського самоврядування.

Отже, встановлено, що особливості формування безпечного освітнього простору в закладах освіти в Україні включають алгоритмізацію етапів уникнення небезпек – профілактика, мінімізація ризиків та наслідків небезпек, готовність та здатність реагувати на різночинні ризики та виклики, спроможність вести відновлювальні роботи тощо. Визначено, що в межах освітньої політики та забезпечення процедур дотримання безпеки освітнього простору важливо враховувати аспекти : відповідність безпечного освітнього простору в закладах освіти вимогам Національної системи управління інцидентам [9]; дотримання процедур захисту освітнього простору; організація професійної підготовки фахівців з відповідальністю за рівень безпеки в освітньому просторі закладів освіти; діагностика та профілактика загроз і викликів (зокрема дотримання відповідних процедур під час пандемії, воєнної ескалації, природніх катаклізмів тощо); корпоративна дисципліна; впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; дотримання безпеки харчування; унеможливлення харасменту, булінгу, сегрегації, насильства, самогубства серед учасників освітнього процесу; запобігання вживання заборонених речовин та профілактика здорового фізичного та психічного стану усіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Наказ МОН від 23.03.2018 № 283 «Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи» [Електронний ресурс]. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih->

рекoмeндaцiй-shodo-organizaцiйи-osvitnogo-prostoru-novoyi-ukrayinskoйi-shkoli (дата звернення 02.01.2022).

2. Цимбалару А. Д. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 1. С.41-50.

3. Закон України «Про повну загальну середню освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226. [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>. (дата звернення 02.01.2022).

4. Promoting CPTED Globally & Locally. The *International Crime Prevention Through Environmental Design*. [Електронний ресурс]. URL : <https://www.cpted.net/> (дата звернення 02.01.2022).

5. Національний стандарт ДСТУ ISO 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT) «Системи управління якістю. Вимоги». Наказ від 31.12.2015 № 221 «Про внесення змін до наказу № 203 від 21.12.2015». [Електронний ресурс]. URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf>. (дата звернення 02.01.2022).

6. Рідей Н. М., Шофолов Д. Л., Ільчик А. С. Міжнародні стандарти та настанови із забезпечення й управління якістю освіти. *Освіта і управління*. 2012. Т. 15, № 1. С. 23-32.

7. Ridei N., Pavlenko D., Plakhotnik O., Gorokhova T., Popova A. Concept of forming the company innovation strategy. *Academy of Strategic Management Journal*, 2019, 18 (Special Issue 1), pp. 1-6.

8. Наказ Держспоживстандарту України 28.07.2010 № 327 Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010. [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>. (дата звернення 02.01.2022).

9. Указ Президента України №447/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» [Електронний ресурс]. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013> (дата звернення 02.01.2022).

Григоренко В.Л.
доцент кафедри теорії, технологій і
методик дошкільної освіти,
*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С.Сковороди
м. Харків, Україна*

СТВОРЕННЯ ТОЛЕРАНТНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У зв'язку з глобалізацією сучасного світу відбулося збагачення традиційного населення України людьми інших національностей, культур, вірувань. Крім того, гуманізація суспільної свідомості зумовила помітність у різних соціальних сферах, зокрема у сфері освіти, тих категорій населення, які традиційно маргіналізувалися суспільством – незможних людей, осіб з інвалідністю, людей з іншою політичною думкою, з іншим світоглядом, способом життя. Відповідно, створення у сіспільстві, а, насамперед, у системі освіти, в якій отримують досвід взаємодії з суспільством діти, сприятливого середовища, комфортних умов для різних категорій осіб і соціальних груп, стає сьогодні надзвичайно важливим.

Сьогодні однією з важливих ознак освітнього середовища стає толерантність, відкритість та прихильність до усіх категорій осіб, що є не лише етичною вимогою до соціальної поведінки учасників і учасниць освітніх відносин, а й загальною правовою нормою побудови відносин у суспільстві. Заборона дискримінації щодо окремих категорій осіб закарбована у Конституції України (ст. 24), Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», а також законодавчих актах системи освіти, насамперед Законі «Про

освіту» (ст. 1, п.п.12; ст. 6; ст. 20, п.п. 1; ст. 25, п.п. 2; ст. 53, п.п. 1; ст. 54, п.п. 1, 2).

У Національній стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, затвердженій Указом Президента України у 2020 році, наголошується, що діти, як і надавачі освітніх послуг, потребують такого стану освітнього середовища, в якому вони відчуватимуть фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну безпеку, комфорт і благополуччя. Невід'ємними ознаками толерантного освітнього середовища визначені безпечність, доступність та інклюзивність, а серед найважливіших завдань реалізації стратегічних цілей розвитку освіти в Україні проголошено створення сучасного, розвивального, безпечного, комфортного та інклюзивного освітнього середовища, яке сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, захисту від небезпек, підвищенню рухової активності дітей; упровадження принципу недискримінації, в тому числі конфіденційності щодо наявності будь-яких дискримінуючих ознак.

Українська вчена Н. Скрипник наголошує, що сьогодні система освіти потребує помітної гуманізації та демократизації взаєностосунків, де центром уваги стає дитина як найвища соціальна цінність, якій в освітньому середовищі має гарантуватися повне розкриття її можливостей і здібностей. Дослідниця зазначає, що втілення в життя гуманістичних ідей нерозривно пов'язано із розвитком та вихованням толерантної особистості [1, с. 4]. Важливо відзначити, що процес формування і розвитку толерантності починається з раннього віку дитини, лише тоді з часом ідеї рівності і взаєморозуміння стають твердими переконаннями через засвоєння тієї реальності, яку дитина бачить навколо себе. Толерантність формується через особистий життєвий досвід дитини у недискримінаційному освітньому середовищі [2, с. 46].

Сьогодні у системі освіти створюються і реалізуються різні практики щодо покращення середовища, орієнтування його на різноманітні потреби дітей та їхніх родин. Вони стосуються як взаємин між учасниками освітнього процесу, педагогічної комунікації, так і безпосередньо фізичного простору закладів освіти, що також має змінитися. Відзначимо, що недискримінаційною вважається організація внутрішнього та зовнішнього простору, коли він є зручним, доступним і в ньому враховані потреби різних категорій осіб із захищеними ознаками. У такому просторі наявні пандуси, ліфти, сповивальні столики (для батьків, які ще мають немовлят), місця для паркування дитячих візочків, велосипедів; достатня кількість зручних для усіх категорій гігієнічних кімнат тощо. Крім того, важливо, що б в настінному просторі закладу освіти були представлені позитивні образи різних людей із захищеними ознаками.

Варто підкреслити також, що окрім приписаного простору, що задається дорослими й визначається концепцією, ідеологією, внутрішнім розпорядком закладу, є й безпосередньо створюваний простір – змінений дітьми для себе через встановлення над ним неформального контролю. Саме тут можуть виникати зони, недоступні для певних категорій дітей, наприклад символічно закріплені «чоловічі» та «жіночі» території у закладі освіти або на прилеглій території тощо.

Отже, завдання сучасних вихователів полягає в тому, щоб передати дітям цінності толерантного освітнього середовища, надаючи приклад чутливої освітньої діяльності. Для цього освітянам необхідно відмовитися від застарілих стереотипів, що заважають бути неупередженими, навчитися відчувати, розрізняти, визнавати існуючі відмінності дітей за різними ознаками, наявність у суспільстві дискримінації, проявів

нерівності щодо них та враховувати ці аспекти у педагогічних діях та стратегіях.

Важливою складовою формування толерантного ставлення фахівців до різних категорій осіб у суспільстві є глибоке розуміння ними суті самої категорії «толерантність», що використовується для позначення широкого кола терпимого ставлення до способу життя та існування людей чи соціальних груп із різними захищеними ознаками (раса, колір шкіри, політичні переконання, релігійні та інші переконання, стать, вік, інвалідність, етнічне походження, соціальне походження, громадянство, сімейний і майновий стан, місце проживання, мова, інші ознаки). Толерантність необхідна вихователю / вчителю для гармонійного сприйняття та розуміння різноманіття культур оточуючого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Толерантність допомагає посісти активну позицію щодо визнання універсальних прав та основних свобод людини у суспільстві, зокрема дитини в освітньому процесі.

Чутливість педагога пов'язана з визнанням того факту, що освітнє середовище сьогодні не позбавлене дискримінації і стереотипного, нетолерантного ставлення до окремих категорій дітей із захищеними ознаками. Так, часто відверто ворожим є ставлення у системі освіти до осіб ромської національності, дітей з очевидними ознаками інвалідності, осіб з ментальними порушеннями тощо. Подібне негативне відношення транслюється дітям у системі освіти приховано, паралельно з офіційною програмою.

Вихователям слід розуміти, що для того, щоб запобігти поширенню дискримінаційних практик в системі освіти необхідно практично засвоїти критерії дискримінації в освітньому контенті. Оцінюючи малюнки та тексти для поширення серед дітей, вихователь має вміти виявити і вилучити контент, який містить приховану дискримінацію і нетолерантне ставлення до окремих категорій дітей за допомогою таких критеріїв, як: непомітність або навпаки –

зайвий фокус уваги на відмінностях; сегрегація і поляризація (досвід різних категорій осіб подається як два різних полюси людського існування); поширення стереотипів щодо осіб із захищеними ознаками. Спираючись на ці критерії, вихователям важливо вміти вірно обирати освітній контент для роботи з дітьми, що демонструє толерантне ставлення до осіб із захищеними ознаками. Варто застосувати для демонстрації дітям приклади та ілюстрації, що максимально репрезентують людське розмаїття (темношкірі і світлошкірі люди, люди різної статури та різні на зріст, з різною зачіскою, різного віку, особи з інвалідністю, люди у нетипових професійних ролях чи за нетиповими побутовими справами тощо).

У цілому, очевидно, що сьогодні Україна постає перед завданням розбудови, за прикладом європейських країн, суспільства сталого розвитку, толерантного, правового, зручного і безпечного для усіх. Зазначена тенденція торкається насамперед системи освіти, де актуалізується потреба у створенні відкритого й недискримінаційного середовища, дружнього до усіх категорій дітей, що зумовлює необхідність зміни освітнього простору, педагогічних стосунків та комунікації на засадах недискримінаційного підходу в освіті.

Список використаних джерел:

1. Скрипник Н.І. Виховання толерантних взаємостосунків дітей старшого дошкільного віку : навчально-методичний посібник. Умань : ПП Жовтий, 2011. 99 с.

2. Рассказова О.І. Формування толерантності серед здобувачів освіти як умова створення недискримінаційного освітнього середовища. *Навчання і виховання в інклюзивному освітньому просторі: теорія та практика* : тези доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції (26 листопада 2020 року). Хмельницький : Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна», 2020. 45-49 с.

Гришук Ю.В.
ад'юнкт,
*Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
м. Київ, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ДІАГНОСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ШКОЛИ

Освітні тенденції щодо реалізації концепції безперервного навчання, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовлюють необхідність технологізації освітнього процесу у вищій школі. У своїх наукових розвідках В.Ю. Биков, О.М. Спірін, М.П. Шишкіна, Т.А. Вакалюк, С.Г. Литвинова, А.М. Стрюк стверджують, що саме впровадження цифрових технологій в освітній простір відкривають нові можливості для освіти впродовж життя, а також сприяють активізації навчальної діяльності слухачів. З огляду на тенденції до інтерактивності та наочності в освітньому середовищі, українські вчені переконані, що використання цифрових технологій позитивно впливає на досягнення навчально-виховної мети [4; 5]. У своїх наукових дослідженнях В.І. Осьодло, В.О. Рахманов, В.Д. Крикун, Н.М. Тарасенко, М.С. Арістархова наголошують на ефективності застосування технології змішаного навчання у процесі розвитку іншомовної комунікативної компетентності слухачів, що передбачає використання кейс-технологій, технологій проектного навчання та можливостей цифрових інструментів у віртуальних онлайн класах освітньо-інформаційного середовища [6]. Окрім того, суттєвими перевагами цифрових технологій є те, що вони дозволяють слухачам самостійно опановувати навчальний матеріал, проєктувати свої індивідуальні траєкторії навчання. З огляду на це,

доцільним є постійний перегляд та оновлення методів, засобів, технологій навчання у системі післядипломної підготовки фахівців вищої військової школи.

У своїх наукових розвідках іноземні вчені під час дослідження впливу цифровізації на вищу освіту виокремлюють низку переваг навчання в режимі онлайн, як-от: гнучкість навчальних програм; швидкий доступ до ресурсів навчання, тестування й медіа-ресурсів; заощадження фінансових витрат. Водночас зазначають наявність певних недоліків, як: збільшення часу для вивчення навчального матеріалу із використанням електронних ресурсів; витрата викладачем більшої кількості часу на підготовку до занять у режимі онлайн, ніж до аудиторних занять; технічні перешкоди комунікації між слухачами і викладачем; залежність від потужності сигналу Інтернет-мережі, безперебійності у роботі електро-мережі, кількості комп'ютерів, що під'єднані до Інтернет-мережі [7].

Відповідно до “Основних засад мовної підготовки особового складу в системі Міністерстві оборони України” викладачі іноземних мов вищої військової школи є ключовими суб'єктами у процесі підвищення якості іншомовної підготовки військовослужбовців [3]. Оскільки від рівня розвиненості іншомовної комунікативної компетентності військовослужбовців залежить якість розв'язання їхніх посадових (функціональних) обов'язків, які передбачають використання іноземних мов, для викладачів іноземних мов вищої військової школи вкрай необхідно постійно самовдосконалюватися, поглиблювати та осучаснювати свої знання, розвивати всі складові своєї професійної компетентності, зокрема діагностичної.

З метою розвитку діагностичної компетентності викладачів іноземних мов вищої військової школи ефективним є застосування такого цифрового сервісу, як BigBlueButton, який інтегрується у платформу дистанційного навчання Moodle. BigBlueButton – це один з найбільш адаптованих цифрових

сервісів для потреб навчального процесу. Він передбачає використання необхідного набору цифрових інструментів, які забезпечують максимально наближені умови для проведення традиційних аудиторних занять [1]. Серед найбільш розповсюджених цифрових інструментів даного сервісу можна виокремити такі, як-от: аудіо та відео зв'язок, демонстрація презентації, робочого столу комп'ютера, дошка з набором інструментів для індивідуальної та колективної роботи, приватний та загальний чат та інші. Окрім функцій зазначених вище, завдяки опціям сервісу BigBlueButton є можливість демонструвати екран, завантажені аудіо- та відео-файли, PDF та Word документи як викладачами так і слухачами. Це сприяє забезпеченню організації постійної взаємодії всіх суб'єктів навчання, тобто дотримується принцип інтерактивності навчання. Доцільно зазначити, що BigBlueButton дозволяє реалізувати принципи відкритості, доступності, безперервності у процесі підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов у дистанційній та змішаній формі.

Ефективним онлайн-сервісом створення дизайну й інфографіки для презентації, навчальних матеріалів, завдання є Canva. За допомогою сервісу Canva можна створювати робочі аркуші різноманітного дизайну, інструменти для роботи з інформацією, оформивши їх на власний розсуд: діаграму Венна, рамку для SWOT аналізу, кластери, списки, розклади, постери, стендові доповіді, афіші, реклами, фотографії, готові геометричні об'єкти, стікери, графіки, списки, тексти.

Цифровізація освітнього процесу у вищій військовій школі дозволяє інсталиювати у віртуальному навчальному середовищі Moodle цифровий інструмент H5P, який призначений для створення, поширення і використання мультимедійного інтерактивного контенту. Найрозповсюдженішим типом контенту H5P є: *Interactive Book* (інтерактивний електронний

посібник). Цифрові можливості зазначеного типу контенту дозволяють систематизовано розмістити навчальний курс підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов вищої військової школи або його окрему частину (наприклад попередню теоретичну підготовку) перед початком практичної частини підготовки; *Course Presentation* (презентація курсу) забезпечує інтерактивну подачу інформації на слайдах з можливим додаванням гіпер-посилань; Використання типу контенту *Interactive video* (інтерактивне відео) сприяє реалізації мікронавчання (*micro-learning approach*) – інноваційного підходу в організації навчальної діяльності, що передбачає за мінімум часу вивчення невеликої частини навчального матеріалу, який розділений на невеликі порції [2]; *Accordion* (акордеон), *Dialog cards* (картки-діалог), *Flashcards* (флеш-картки), *Drag the Words* (перетягування слів), *Fill in the blanks* (заповнення пропусків), *Branching Scenario* (розгалужений сценарій) та інші типи контенту є ефективним доповненням, що урізноманітнює навчання та робить його інтерактивним.

Отже, впровадження в освітній простір цифрових інструментів для створення інтерактивного контенту у процесі підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов вищої військової школи дозволяє створювати відкрите освітнє середовище, яке сприяє ефективному професійному зростанню суб'єктів навчання. Також, цифровізація освітнього процесу забезпечує реалізацію принципу інтерактивності, який є визначальним в освіті дорослих, адже сприяє активній взаємодії суб'єктів навчання з метою досягнення бажаних результатів.

Список використаних джерел:

1. Буяк Б., Терещук Г., Габрусев В. Засоби сервісу BigBlueButton для проведення онлайн навчання. *Сучасні*

інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи. 2020. № 5. С. 40–44.

2. Величко В. О., Г. Федоренко. Організація навчальної діяльності за технологією мікронавчання під час пандемії Covid-19. *Технології електронного навчання*. 2020 № 4., ISSN 2709-8400. С. 67-75.

3. Про основні засади мовної підготовки особового складу у системі Міністерства оборони України : наказ Міністерства оборони України від 08.08.2019. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf> (дата звернення: 23.01.2022).

4. Технологія змішаного навчання в системі відкритої післядипломної освіти: підручник /за заг. ред. В. В. Олійника, ред. кол.: С. П. Касьян, Л. Л. Ляхоцька, Л. В. Бондаренко; ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». – Київ, 2019 – 196 с.

5. Швавич Г. Г., Толстой В. В., Петречук Л. М, Іващенко Ю. С., Гуляєва О. А., Соболенко О. В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : навч. посіб. Дніпро, 2017. – 230 с.

6. Osodlo, V.; Rakhmanov, V.; Krykun, V.; Tarasenko, N.; Aristarkhova, M. Officers' foreign language training in educational and information environment of the Higher Military Educational Institution – Review of Education. 2022. Volume 10, Issue 1, e3317. <https://doi.org/10.1002/rev3.3317> (дата звернення: 27.01.2022).

7. Toader, T.; Safta, M.; Titiris, C.; Firtescu, B. Effects of Digitalisation on Higher Education in a Sustainable Development Framework – Online Learning Challenges during the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*. 2021. № 13, 6444. <https://doi.org/10.3390/su1311644> (дата звернення: 25.01.2022).

Заболоцька С.І.
доцент кафедри психології,
*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна*

ПРОГРАМА ТА МЕТОДИ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ ПСИХОЛОГІЯ

Сьогодні зростає запит на висококваліфікованих фахівців, предметом професійної діяльності яких є робота безпосередньо з особистістю іншої людини. Відтак, важливим завданням освіти виступає створення оптимальних умов щодо формування у майбутніх педагогів готовності до усвідомленого та обґрунтованого вибору професії, що є підґрунтям для особистісного становлення майбутнього фахівця.

Згідно з дослідженням Е.Ф.Зєєра психологічний супровід повинен ґрунтуватися на принципах: урахування потреб особистості у самоорганізації, самовизначенні і саморозвитку; признання пріоритету індивідуальності та самоцінності студента, який з самого початку навчання і є суб'єктом психологічного супроводу [3, С. 269].

Мета дослідження - виокремити, обґрунтувати й експериментально перевірити програму та методи психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога при вивченні курсу психологія, формувати мотивацію до вивчення даної дисципліни. Можна сформулювати такі **завдання**:

1) здійснити аналіз теоретико-методологічних засад вивчення проблеми

психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога при вивченні курсу психологія, визначити її зміст та загальну структуру;

2) розробити та теоретично обґрунтувати структурно-динамічну модель психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога в контексті процесу їх первинної професіоналізації;

Об'єкт дослідження – психолого-педагогічний супровід особистісного розвитку майбутнього педагога при вивченні курсу психологія.

Предмет дослідження – програма та методи. методи психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога при вивченні курсу психологія.

Структура психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога при вивченні курсу психологія включає:

1) когнітивний компонент – уявлення про професію, знання про вимоги професії до особистості. Особистість як соціальний, психологічний, моральний та духовний феномен. Переживання особистістю свого буття (екзистенційні переживання): сенс життя, свобода та відповідальність. Властивості особистості: цілісність, гармонійність, індивідуальність, рівень розвитку. Головні здатності особистості: здатність до ідентифікації (виникнення Я; психологічна, соціальна, моральна та духовна ідентифікація); здатність вірити, любити, творити добро, свободу та відповідальність, рефлексувати, творити. Атрибутивні прояви особистості: цілісність, гармонія, життєздатність та індивідуальність особистості. формування Я – концепції, Я-педагог, Я –професіонал, Я-концепція суб'єктів та освітній процес. Основні характеристики інтелекту: багатовимірність, нелінійна динаміка, самоорганізація, суб'єктність, залежність від ситуації та оточення, унікальність, одночасна актуалізація різних

складових розумового досвіду, мобільність. Емоційні властивості особистості. Вольові якості особистості та їх формування;

2) мотиваційно-ціннісний компонент включає позитивне ставлення до майбутнього фаху, засвоєння та оволодіння педагогічною діяльністю, мотиви професійного вибору, загальну гуманістичну спрямованість (інтерес до людей), сенсожиттєві орієнтації особистості, рівень і цілісність в професійній діяльності;

3) суб'єктно-особистісний компонент відображає розвиток процесів моральної самосвідомості (самопізнання, самоаналізу, самооцінювання, саморегуляції), рефлексивних здібностей та професійно значущих якостей та здатностей особистості.

Питання особистісного розвитку фахівця-педагога висвітлюються саме з урахуванням його ціннісних орієнтацій (М. Бабій, О. Бондаренко, О. Бондарчук, С. Кульневич, Н. Савелюк, М. Савчин, Н. Пов'якель, В. Рибалка, та ін.) та ціннісно-сислової регуляції життєдіяльності (М. Боднар, О. Галян ін.).

Вагомого значення набуває здатність майбутнього педагога до самопізнання й самовизначення, що має на меті прийняття остаточної відповідальності за власне особистісне та професійне самовдосконалення. Бажаним підсумком психолого-педагогічного супроводу виступає формування соціально-спрямованої та індивідуально збалансованої мотиваційно-ціннісної сфери особистості майбутнього педагога. Адже саме педагог є референтним носієм загальнолюдських цінностей та власних життєвих смислів.

Список використаних джерел:

1. Виховання духовності особистості: навчально-методичний посібник / [М. Й. Боришевський, Л. І. Пилипенко,

О.І. Пенькова та ін.]; за заг. ред. М. Й. Боришевського. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 104 с.

2. Вірна Ж. П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога: монографія / Ж. П. Вірна. – Луцьк: Вежа, 2003. – 220 с.

3. Зеер Э.Ф. Психология профессий. Учебное пособие для студентов вузов. – 2 изд., перераб., доп. – М.: Деловая книга, 2003. – 336 с.

4. Савчин М. Фундаментальні духовні здатності особистості / М. Савчин // Психологічні науки. Випуск 1, том 1. 2014. С. 92 – 98.

Іотковська М.О.
аспірант кафедри педагогіки вищої школи
ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет
м. Слов'янськ, Україна

БРЕНДІНГ, ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ КАФЕДРИ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

На сьогоднішній день первісне значення слова бренд досить видозмінилося. Бренд («брендинг» - «brand building») і методи керування брендом («бренд-менеджмент») стають особливим напрямком у маркетингу. Брендінг – це наука про створення бренду або процес створення бренду. Бренд – відома торгівельна марка. Для того щоб навчальний заклад (або його послуга) став брендом, йому необхідно створити для своїх послуг реальну або символічну відмінність від конкурентів та провести значну рекламну компанію.

Відтак, прикладами брендів в освіті можливо назвати такі заклади: Кембриджський, Гарвардський, Йельський університети та інші, що є першими у різних світових рейтингах навчальних закладів. Вітчизняними освітніми брендами є: Київський національний університет культури, Київський національний університет ім. Т. Шевченко, Національний університет «Київо-Могилянська академія».

Зауважимо, що першим етапом створення бренду є вибір місії навчального закладу та кафедри щодо створення «віри». Місія – головна, загальна ціль організації, яка визначає причину її усунення. «Віра» бренду – це своєрідна історія навколо бренду, реальна чи вигадана. Разом з тим, це може бути історія виникнення навчального закладу чи кафедри та її «віра» у високу цінність дипломів навчального закладу, або у стрімке кар'єрне зростання випускників та аспірантів навчального закладу. На нашу думку, прикладом є створений у 1992 р. навчальний заклад, що сьогодні називається «Київо-Могилянська

академія» який пов'язав свою історію з історією давно звісної Київсько-Могилянської академії. Про існування і суть місії можна легко здогадатися, оцінюючи діяльність закладу. Споживачі будуть зустрічатися з місією багаторазово та в різних формах – на рівні маркетингових комунікацій навчального закладу.

Отже, стрижнями вдалої місії є «віра» та індивідуальність. М. Васильєва та А. Надєїн виокремлюють усього 10 тем для базових місій любого бренду. Ці теми визивають живий відгук суспільства, привертають до себе увагу: здоров'я (наприклад місія ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету» - підготовка висококваліфікованих фахівців в умовах здоров'язбережувального простору; безпека (у тому числі порядок, стабільність); діти; свобода; життєвий простір; самореалізація; радість життя, спілкування; рівність; духовні ідеали та інтереси. Місія бренду – це його опора, вона підказує на що звертати увагу в рекламі, як займатися PR. Місія задає сутність рекламних повідомлень та їхню інтонацію, підсилює корпоративний дух [1].

Наступним шляхом бренду є формування в ньому відмінних рис. Також варто зазначити, що ця задача вирішується завдяки створенню фірмового стилю бренду. Серед елементів фірмового стилю навчального закладу та кафедри використовуються: фірмові кольори (кольори допомагають зробити заклад вищої освіти та кафедру більш привабливим, емоційно впливають на споживачів); значки з назвою закладу чи факультету на одязі персоналу чи студентів, бейджики; форма; використання канцтоварів з надпечаткою назви закладу та кафедри; логотип або герб; фірмовий лозунг (слоган). Розглянемо на прикладі Вищої школи підприємництва ХГАТОП яка в своїй маркетинговій стратегії використовує такий слоган: «Другий вищий диплом – за дев'ять місяців!»; постійний комунікант, тобто обличчя фірми (М.П. Поплавський виступає таким комунікатором для Київського національного університету культури і мистецтв); прапор закладу; гімн; фірмові особливості дизайну; елементи діло виробництва (фірмові бланки). Розробити елементи бренду не просто, але починати треба з імені бренду.

Інколи відомий заклад змінює назву на більш престижну але при цьому отримує ризик втратити існуючий імідж. З метою мінімізувати цей ризик заклад або кафедра залишає у новій назві і стару назву (Національний університет «Харківський політехнічний університет»).

Дослідники брендингу М. Васильєва та А. Надєїн виокремили критерії хорошого ім'я: приваблює увагу і легко запам'ятовується; визиває позитивну емоційну реакцію; не часто зустрічається у звичайній мові; породжує образ (не породжує негативних образів); зручне у використанні (легко і приємно вимовляється; однозначно сприймається як на слух так і на папері; не схоже на імена конкурентів; не протирічить меті); охораноздібне.

Характеризуючи бренд і його основні риси, не можна не згадати про його найважливіший маркетинговий особливості – при життєвий цикл бренда. У традиційній теорії маркетингу поняття «життєвий цикл» ставилося винятково до товару або послуги. У той же час, як показує практика, у розвитку бренда теж можна виділити певні періоди: створення, поява на ринку, розквіт, зрілість, насичення, спад, догляд з ринку.

Таким чином, поняття «життєвого циклу» може бути застосоване й до бренду. У той же час завжди варто враховувати, що бренд – це маркетингове явище, які володіє рядом кардинальних відмінностей від товару або послуги, що накладає свій відбиток на розвиток життєвого циклу бренда.

На відміну від товару або послуги, бренд дає набагато більшу волю в керуванні життєвим циклом. Без обережного, дбайливого керування, бренди чекає та ж доля проходження життєвого циклу, що й продукти: перехід уже відомих стадій у досить швидкому темпі. Добре керовані бренди можуть бути практично безсмертними. Бренд же у свою чергу являє собою символічне вираження іміджу компанії, якій він належить. Оцінивши його, ми можемо зрозуміти: наскільки злагоджено працює вся організація, чи дійсно виконуються ті зобов'язання, що компанія взяла на себе, чи виконала вона свої обіцянки.

Підводячи підсумки погодимося з Ф. Котлером, що при створенні бренду організаціям треба звертати увагу на такі аспекти: організації повинні чітко формувати свої базові цінності і розвивати корпоративні бренди; бренд-менеджери виконують тактичну роботу, у цілому успіх ж торгівельної марки залежить від того, наскільки марочна пропозиція прийнята всіма співробітниками організації; план розвитку торгівельної марки повинен бути всебічним: він повинен охоплювати всі можливі випадки контакту покупця з маркою (події, семінари, новини, телефонні розмови, електронну пошту, особисті зустрічі); організація повинна визначити сутність торгівельної марки, яка повинна бути присутня при кожному акті купівлі-продажу [2]. Визначним фактором стратегії, діяльності, сервісу та розробок організації повинно бути марочна пропозиція цінності. У якості показників треба використовувати не тільки такі критерії, такі як: обізнаність, здібність впізнання, але й інші, у тому числі цінність, яку сприймає покупець, задоволення, рівень лояльності покупця, захист покупця. Кожен бренд є сумою декількох складових і навіть якщо формула продукту не є оригінальною, то позиціонування, спрямованість й «особистість» (персоналія) бренда роблять товари зовсім не схожими один на одного.

В світлі вище викладеного стає ясно, що захоплення «брендами» не просто данина моді. Бренд – частина маркетингової стратегії, обумовлена історичним розвитком взаємин бізнесу і суспільства. Бренд же, у свою чергу (впливаючи вище викладеним визначенням), можна розглядати як деяку систему взаємовпливів соціальних, емоційних, функціональних, економічних факторів.

Список використаних джерел:

1. Коркішко А.В. Аналіз сутності поняття «імідж» як міждисциплінарного феномену. Педагогічні науки: теорія, історія,

інноваційні технології: наук. журнал / голов. ред. А.А.Сбруєва. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. №5(59) С.307-314.

2. Коркішко А.В. Деякі аспекти дослідження професійного іміджу викладача в науково-педагогічній літературі. Наука та освіта в дослідженнях молодих учених [Електронне видання]: матеріали Всеук. наук.-практ. конф. для студентів, аспірантів, докторантів, молод. учених, Харків, 14 трав. 2020 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; [редкол.: Ю.Д. Бойчук (голов. ред.) та ін.].- Харків, 2020. – С. 157-159.

Йопа Т.В.

старший викладач кафедри фізичної
культури та спорту,

*Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія
Кондратюка»*

м. Полтава, Україна

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В сучасних умовах техногенного розвитку суспільства проблема студентськоцентричного навчання є актуальною і доцільною. Студентська молодь завжди була об'єктом особливої уваги. В першу чергу це стосується студентів, які вступили на перший курс. Перший рік навчання студентів в будь-якому закладі вищої освіти по праву вважається найбільш проблематичним, тому що не кожен першокурсник успішно адаптується до студентського життя.

Термін «адаптація» запозичений з латинської мови і означає «приспосовання». Даний термін використовується в різних галузях наукового знання і тому не має однозначного тлумачення. Ми поділяємо точку зору Л. Дмитрук, що адаптація – це процес вироблення певного режиму функціонування особистості, тобто бачення її в конкретних умовах місця і часу в такому стані, коли всі духовні і фізичні сили спрямовані і витрачаються тільки на виконання основних завдань – на навчання і виховання. А адаптація студента у ЗВО – безперервний, внутрішньо обумовлений процес, який характеризується прийняттям чи неприйняттям особистості, що розвивається до зовнішніх і внутрішніх умов здійснення навчальної діяльності у ЗВО, а також активність особистості, пов'язана зі зміною умов у бажаному напрямку.

Вважається, що адаптація проходить протягом всіх років навчання, але найбільш важливим і проблематичним періодом є період навчання на першому курсі. Вступ до ЗВО визначається зміною умов життєдіяльності студентів, призводить до руйнування вироблених раніше звичок, навичок, ціннісних орієнтацій колишніх старшокласників, часткової або повної втрати взаємин з колишніми однокласниками і багато іншого [1].

Виділяють кілька (видів) форм адаптації. Одним з перших учених, хто це зробив, був С. Самігін. Він виділив три форми адаптації студентів-першокурсників до умов ЗВО:

1. Формальна адаптація, стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, до структури вищої школи, до вимог і своїх зобов'язань;
2. Суспільна адаптація – процес внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників і інтеграція цих груп зі студентським оточенням в цілому;
3. Дидактична адаптація, стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі.

Розрізняють і інші види адаптації: соціальну, психологічну, соціально-психологічну, соціально-професійну, соціально-фахову. Вважається, що серед перерахованих видів адаптації соціально-психологічна є найбільш значущою для студентів-першокурсників, тому що від неї залежить ефективність і успішність навчання, розвиток особистості та професійна кар'єра згодом. При цьому відзначається, що всі види адаптації взаємопов'язані.

Аналіз літератури показав, що важливими факторами, які впливають на процес адаптації, його тривалість та ефективність у першокурсників, є: місце їх проживання до навчання, соціальний статус, соціальне оточення, життєвий досвід, вихованість, стан здоров'я, фізична підготовленість та ін. Не менш важливими є вимоги, що пред'являються до першокурсників ЗВО: зміст і характер навчально-виховного процесу, форми і методи навчання,

засвоєння великого обсягу інформації, висока емоційна напруга, чітка регламентація праці і відпочинку, соціально-побутові умови.

Перераховані чинники створюють певні труднощі адаптації першокурсників: неготовність до навчання, заснованого на повній самостійності; невміння організувати свою роботу; відсутність звичного контролю з боку батьків, вчителів; накопичувальна система балів за різні види робіт; необхідність проявляти ініціативу на семінарських і практичних заняттях; спілкування з одногрупниками, педагогами та інші. Першокурсники, які виростили в сільській місцевості, або приїхали з інших міст, стикаються з проблемою великих колективів, умов життя в незнайомому місці, гуртожитку, налагодження взаємин з товаришами по кімнаті, розподіл обов'язків, несприятливі умови підготовки до занять, самообслуговування, харчування [2].

Вступ до ЗВО пов'язаний, в першу чергу, зі змінами в способі життя першокурсників: режимом навчання, відпочинку, харчування, сном, заняттями фізичною культурою і спортом, іншими заняттями. Проте часто через невміння правильно, раціонально скласти режим дня, харчування, недостатніх вмінь і навичок планувати і виконувати самостійні домашні завдання з навчальних предметів, заняття фізичною культурою і спортом, першокурсниками порушуються перераховані вище компоненти.

Одним з важливих компонентів способу життя студентів є заняття фізичною культурою. Враховуючи, що обов'язкові заняття з фізичного виховання, передбачені навчальним планом на тиждень, можуть компенсувати лише 20-25% необхідного добового обсягу рухової активності, цього недостатньо для нормального фізичного розвитку і фізичної підготовленості студентів. Це говорить про необхідність додаткового фізичного навантаження студентів у позанавчальний, вільний час при виконанні самостійних занять різними фізичними вправами.

Самостійні заняття фізичними вправами – це тренувальні заняття, спрямовані на відновлення і зміцнення здоров'я,

збереження або підвищення працездатності, розвиток рухових якостей, удосконалення фізичних здібностей і фізичних якостей. Вони сприяють збільшенню рухової активності студентів, підтриманню тижневого рухового режиму, забезпеченню всебічного розвитку і рухової підготовки.

Аналіз літератури показує, що до основних форм самостійних занять фізичною культурою студентів відносяться: ранкова гігієнічна гімнастика, фізкультурно-оздоровчі заняття в продовж навчального дня, самостійні тренувальні заняття з ходьби, оздоровчого бігу, оздоровчої аеробіки, ритмічної, атлетичної гімнастики, спортивні ігри (футбол, волейбол, настільний теніс та інші види ігор).

При організації та проведенні самостійних занять з фізичної культури у студентів виникають певні труднощі. Аналіз даних труднощів показав основні причини їх виникнення: пасивне або індиферентне ставлення самих студентів до самостійної роботи з фізичного виховання; відсутність, невиразність мотиваційно-ціннісних орієнтацій самостійної роботи і ставлення до фізичної культури в цілому; відсутність необхідних знань, відповідних умінь: вибирати, аналізувати і систематизувати необхідну інформацію, перенести знання у практичну діяльність, планувати і організовувати самостійну роботу; підбирати форми організації занять, оздоровчі системи, технології, засоби, методи самовиховання і фізичного самовдосконалення (розвитку фізичних якостей і формування рухових навичок) [3].

Отже, процес адаптації студентів першого курсу до умов навчання в ЗВО – досить складний процес. При цьому він повинен бути планомірним, добре організованим і керованим. Успішна адаптація першокурсників є запорукою їх подальшого розвитку як людини, так і майбутнього фахівця. На процес адаптації першокурсників впливають різні фактори, серед яких значне місце займають заняття фізичною культурою, регулярні самостійні заняття якими сприяють дотриманню рухового режиму, режиму дня, харчування і є потужним

засобом підвищення працездатності, попередження багатьох захворювань організму студентів.

Список використаних джерел:

1. Кетова Н. В. Актуальні проблеми формування здорового способу життя студентської молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. Вип. 1 (129). С. 41–44.

2. Косовська А. В., Ровний А. С. Формування здорового способу життя студентської молоді засобами фізичного виховання. *Фізична культура, спорт та здоров'я: XVIII Міжнародна науково-практична конференція*. Харків: ХДАФК, 2015. С. 157–159.

3. Козубовська І. В., Шикітка Г. М. До питання про взаємозв'язок адаптації і соціалізації особистості. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів : Матеріали доповідей та повідомлень міжнародної науково-практичної конференції*. Ужгород: Говерла, 2019. С. 40–41.

Калиновський Ю.Ю.

Слухач 122 навчальної групи (д) факультету підготовки
керівних кадрів,
Національна академія Державної
прикордонної служби України
ім. Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ І ПАТРІОТИЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

«Дитина далеко не відразу усвідомлює себе як Я; протягом перших років вона скрізь і навколо називає себе по імені – так як називають її оточуючі люди; вона спочатку існує для самої себе скоріше як об'єкт для інших людей, аніж як самостійний по відношенню до них суб'єкт.»^[1]

Військова людина – це людина держави, яка все своє життя присвятила служінню цій державі, як найвищому пріоритету в своєму житті.

Вступаючи на військову службу, людина повинна чітко усвідомлювати які почуття та переконання покладені в основу її мотивації стосовно цього відповідального і важливого рішення, адже військова служба в контексті своєї мети – захисту кордонів України та українського народу, наражає життя військовослужбовця на небезпеку. В даному випадку ми маємо розглядати це «усвідомлення» не у площині загальної свідомості громадянина – військовослужбовця Державної прикордонної служби України, а в площині його самосвідомості.

Свідомість (від пол. *świadomość*) – здатність людини пізнавати довкілля і саму себе за допомогою мислення та розуму, внаслідок чого формується

інтелект особистості^[2]. Самосвідомість – рефлекторна (відображувана) свідомість, за допомогою якої особа конкретно усвідомлює себе у своїх власних розумових діях і станах; самоусвідомлення. Самосвідомість є усвідомленням особою самої себе на відміну від інших – інших суб'єктів і світу взагалі^[3]. В психології самосвідомість розуміється як психічне явище, усвідомлення людиною себе суб'єктом діяльності, в результаті якої уявлення людини про саму себе складаються в мислений Я. Отже, виходячи з наведених визначень, можна зробити висновок, що вступаючи на військову службу, ще до моменту формування в людині особистісного «Я – військовослужбовець, суб'єкт оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби України» (оскільки це «Я» може бути сформовано лише в процесі цієї діяльності в статусі військовослужбовця) – в самосвідомості цієї людини, українського громадянина, вже має бути сформовано самоусвідомлення, яке надає цій людині відповідь на питання «Чому я хочу вступити на військову службу?».

Так само й відбувається становлення особистості військовослужбовця в Державній прикордонній службі. Спочатку цивільна людина приймає рішення вступити на військову службу, навіть не усвідомлюючи, що її чекає. А чекає її новий світ, нове середовище існування та система цінностей, зі своїми правилами, ієрархічними міжособистісними зв'язками, режимом, обов'язками, привілеями й обмеженнями. Поступово людина набуває навичок у військовій справі, а отже починає усвідомлювати себе саме у якості унікального елемента великої військової структури, де обов'язковими є знання та вміння володіння й використання зброї, носіння військової форми, виконання службового та військового обов'язку, дотримання стандартів однострою, постійне підтримання на належному рівні особистої вогневої, стройової, бойової, професійної підготовки та військової дисципліни. Але усвідомлення себе у якості

військової людини не означає усвідомлення себе саме військовослужбовцем-прикордонником, основне призначення та мета якого – надійна охорона державного кордону і територіальної цілісності України. Це усвідомлення приходить лише у випадку розуміння специфіки діяльності Державної прикордонної служби, любові до своєї справи, виконуваної за посадою, яку займає військовослужбовець, а також сумлінним і наполегливим вивченням теорії прикордонної служби та державного кордону, її ефективному та своєчасному використанні в оперативно-службовій та службово-бойовій діяльності.

Що ж є цією рушійною силою, яка змушує прийняти свідоме рішення вступити на військову службу, з метою захисту Батьківщини та її народу, ціною свого здоров'я й життя? Беззаперечно, мотиви соціального статусу, грошового забезпечення, отримання влади стимулюють і спонукають до цього рішення, але в основі його лежить нематеріальне, високе почуття, наймення якому – любов до України і всього українського, а від так й прагнення до незалежності і свободи. Найбільш повноцінно це почуття розкриває визначення «патріотизм». Патріотизм (грец. patriotes – земляк, співвітчизник) – це любов та відданість своїй батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам, готовність іти на жертви в ім'я інтересів свого народу^[4]. Поруч з цим спекуляції в інформаційному просторі навколо патріотичної тематики, інформаційна війна за історичну справедливість між Україною та РФ призводить до підміни понять, коли навмисно розмиваються чіткі грані у певних термінах, таких, як патріотизм, націоналізм, фашизм, шовінізм, тощо, і шляхом політики нав'язування суспільству, посередництвом ЗМІ та інтернету пропагується думка, що націоналізм – це погано, що це про расову нетерпимість і екстремізм, хоча насправді, націоналізм –

це про незалежність патріотичних переконань. Якщо людина усвідомила себе патріотом, тоді наступним невід'ємним етапом становлення громадянина України є самоусвідомлення себе як національно незалежною особистістю. Націоналізм – це ідеологія і напрямок політики, базовим принципом яких є теза про цінність нації як найвищої форми суспільної єдності та її первинності в державотворчому процесі^[5]. Основою будь якої держави є її народ – носій мови, історії, традицій, культури, інших особливостей, притаманних лише певній нації. Отже, якщо держава буде нехтувати інтересами своєї нації, не буде приділяти достатньої уваги її приросту та збагаченню – така держава приречена на руйнацію й зникнення з геополітичної і географічної світових мап. Поруч з цим, оскільки націоналізм це ідеологія і політичний напрямок, то можна припустити, що націоналізм виступає в ролі своєрідної основи для практичної реалізації і захисту патріотизму, як в юридичній так і у фізичній площинах, оскільки патріотизм стосовно певної конкретної нації вже і є націоналізм.

Враховуючи вищезазначене можна зробити висновок, що націоналізм це наслідок патріотизму, а патріотизм це причина виникнення націоналізму. Для того щоб усвідомити себе громадянином України необхідно визнати й усвідомити свою любов до України й цінність себе як носія генетичного коду незалежної української нації, а отже, необхідними критеріями українського громадянина мають бути патріотична самосвідомість і національна самосвідомість. Тільки за наявності цих критеріїв може виникнути відчуття самопожертви у часи загрози існуванню України та українського народу, і саме такий громадянин України може претендувати і стати у подальшому гідним, високопрофесійним, ефективним і справедливим військовослужбовцем Державної прикордонної служби України. Лише за наявності національної і патріотичної самосвідомості може відбутися самоусвідомлення людиною у формі себе як військовослужбовця.

Список використаних джерел:

1. Рубінштейн С. Л. Основи Загальної Психології. 1946.
2. Етимологічний словник української мови: Наукова думка, 2006.
3. Самосвідомість // Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України : Юрінком Інтер, 2008.
4. Патріотизм // Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014.
5. Націоналізм // Енциклопедія політичної думки / За ред. Девіда Міллера / Пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2000.

Кириченко В.І.

провідний науковий співробітник лабораторії
фізичного розвитку та здорового способу життя,
Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА ЗАСОБАМИ ПОРТФОЛІО

«Формувальне» (англ. – «*formative*») – таке що, на відміну від підсумкового, має на меті переформатування освітнього процесу з урахуванням індивідуальних потреб кожного учня. Це послідовна змістовна взаємодія між старшокласником, учителем і батьками щодо визначення його досягнень на підставі всім зрозумілих цілей і критеріїв, а також внесення змін в освітні програми і добір методів навчання та виховання відповідно до індивідуальної освітньої траєкторії учня.

Сучасним засобом оцінювання, який допомагає аналізувати здібності та інтереси старшокласників у процесі їхнього навчання і розвитку, органічно поєднувати і врахувати результати навчальної, творчої та соціально значущої діяльності, видається портоліо [1].

Його особлива значущість, на думку дослідників Sanchez і Gonzalez, полягає у можливості забезпечувати накопичене формувальне оцінювання, що допомагає виявити обшир досягнень старшокласника в цілому, закріпити й оцінити його готовність застосовувати отримані знання, уміння та навички у практичній життєдіяльності [2].

Таке оцінювання надзвичайно важливе для формування соціально успішної особистості старшокласника, оскільки воно

забезпечує рефлексивне осмислення його освітнього поступу, формування впевненості у собі шляхом наголошення на власних сильних сторонах, а не на помилках, недоробках чи прорахунках, що саме по собі значно прискорює просування старшокласника до успіху в різноманітній діяльності.

Підтримуємо погляди дослідниць Сопочкиної та Мойсеевої щодо важливості привчання учнів «... до системної роботи по оформленню папки особистісного зростання, оскільки вона є матеріалізацією «технології вглядування в себе», яка потрібна людині упродовж усього життя» [3].

Застосування портфоліо для формувального оцінювання позитивної динаміки розвитку соціально успішної особистості на практиці уможливить конструювання багатовимірного портрету старшокласника, збагаченого додатковими відомостями щодо:

- об'єктивно існуючого рівня володіння життєвими компетентностями, можливостей їх удосконалення в освітньому процесі шляхом розбудови і коригування індивідуальної освітньої траєкторії;
- наявності інтересів, пов'язаних із конкретними видами професійної діяльності, цілісного плану життєздійснення;
- участі дитини у роботі творчих об'єднань, спортивних секцій, екскурсіях, акціях, змаганнях;
- характеру і обшину дозвіллевих захоплень (книги, комп'ютер, настільні ігри, рухливі ігри з друзями на свіжому повітрі тощо);
- позитивної динаміки взаємовідносин учасників педагогічної взаємодії;
- готовності дитини представляти себе у найбільш привабливому світлі з точки зору соціальної бажаності, відповідності соціальним установкам;
- залученості до просоціальної діяльності, участі у суспільно значущих програмах і проєктах.

- Водночас портфоліо – це не лише форма оцінювання, а й спосіб мотивації старшокласників, заохочення їхньої активності, самостійності, ретроспективної та проєктивної рефлексії. Це набір матеріалів, що постає своєрідним підсумком діяльності старшокласника упродовж певного часу і спонукає його до роздумів над своїм подальшим розвитком.

Описані аспекти характеризують портфоліо як ефективний засіб здійснення формувального оцінювання розвитку особистості, перспективну форму презентації освітніх досягнень конкретного старшокласника, що якнайкраще відповідає завданням профільного навчання і життєвої успішності загалом.

Список використаних джерел:

1. Лисник Ю.С., Чурикова И.Э. Образовательная технология «портфолио» и возможность ее применения в учебном процессе. *NovaInfo* [Електронний ресурс]. 2015. № 32. Режим доступу: <https://novainfo.ru/article/3367>
2. Sánchez N., González N. Using the Portfolio to develop formative assessment and cooperative learning in Environmental Education. A case study of high school students. *Profesorado, Revista De Currículum Y Formación Del Profesorado* [Електронний ресурс]. 2015. Vol. 19. № 2. С. 389-407. Режим доступу: <https://revistaseug.ugr.es/index.php/profesorado/article/view/18794>
3. Сопочкина О.А. Сущность метода портфолио в современной педагогике. *Педагогический опыт: от теории к практике* : материалы VI Междунар. науч.–практ. конф. (Чебоксары, 6 авг. 2018 г.) Чебоксары : ЦНС «Интерактив плюс», 2018. С. 26-27.

Кітова О.А.

доцент кафедри природничо-математичних
дисциплін та методики їх викладання,
*Донецький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Краматорськ, Україна*

STEM-ОСВІТА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ДОНЕЧЧИНИ

В Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) зазначено, що вона повинна стати одним із пріоритетних напрямів інноваційної діяльності у сфері освіти, що відповідає запитам економіки та потребам суспільства, забезпечуючи конкурентоспроможність національної економіки та розвиток людського капіталу. Одним із завдань освіти визначено розвиток і виховання всебічно розвиненої, освіченої та інноваційної особистості. Це потребує посилення природничонаукового компонента та застосування інноваційних технологій в освітньому процесі.

STEM-освіту визначено як цілісну систему природничої і математичної освітніх галузей, метою якої є розвиток особистості через формування компетентностей, природничо-наукової картини світу, світоглядних позицій і життєвих цінностей з використанням трансдисциплінарного підходу до навчання, що базується на практичному застосуванні наукових, математичних, технічних та інженерних знань для розв'язання практичних проблем для подальшого використання цих знань і вмінь у професійній діяльності [1].

Згідно з педагогічними джерелами акронім STEM вживається для позначення популярного напрямку в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology),

технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics) [2].

Як зазначено в прийнятій концепції, природничо-математична освіта (STEM-освіта) може реалізуватися через всі види освіти, а саме: формальну, неформальну, інформальну (на онлайн-платформах, у STEM-центрах/лабораторях (у тому числі віртуальних), шляхом проведення екскурсій, квестів, турнірів, конкурсів, олімпіад, фестивалів, практикумів, заходів, під час яких спеціалісти в галузі розроблення програмного забезпечення працюють над розв'язанням певної проблеми, створенням нових комп'ютерних програм).

Сьогодні перелік засобів навчання та обладнання, якими мають бути обладнані навчальні кабінети з природничих предметів і STEM-лабораторії державних і комунальних закладів загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти визначено у «Типовому переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій» [3].

Поряд з цим реалізація концепції STEM-освіти передбачає розроблення інтегрованих навчальних програм для всіх типів закладів освіти та викладання спеціальних курсів, факультативів, організації роботи гуртків з робототехніки, інженерії, природничих та аграрних дисциплін, сучасних наукових напрямів, новітніх технологій з урахуванням кращого досвіду. При цьому, невід'ємною складовою природничо-математичної освіти (STEM-освіти) є мережа STEM-центрів/лабораторій (у тому числі віртуальних).

Враховуючи окреслене вище та необхідність узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду з впровадження STEM-освіти на Донеччині відділом інформаційних технологій Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Донецького облППО) 29.04.2021р. було проведено педагогічну Web-студію «Реалізація STEM проєктів у закладах освіти» під час якої учасники розглянули нормативно-правові та

інструктивно-методичні документи щодо впровадження STEM-освіти, smart-проекти переможців обласного конкурсу технічних проєктів «Школа Техно» та доповнили запропонований каталог інтернет-ресурсів із зазначеної тематики [4]. Місцем проведення заходу став віртуальний майданчик на інтерактивній дошці Padlet.

За участі заступника міністра освіти і науки України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації *А. Селецького*, координатора з громадської безпеки та соціальної згуртованості Програми розвитку ООН в Україні *Р. Хащенко* 11.06.2021р. відбулось відкриття регіонального STEM-центру в м. Краматорськ. Цей Центр як структурний підрозділ Донецького облППО функціонує на базі Краматорської загальноосвітньої санаторної школи-інтернат I-II ступенів № 10 Донецької обласної ради з метою науково-орієнтованої освіти молоді, а також створення різномірної системи STEM - освіти в області задля забезпечення потреб у практичному навчанні дітей та педагогів [5].

У межах заходу було презентовано виставку шкільних STEM проєктів, зокрема: - «Портал у минуле» (керівник – Лук'яненко А. М., учитель інформатики ЗОШ № 16, м. Краматорськ);

- «Спірограф», «Лічильник кількості осіб в кімнаті (Covid-19)», «Ардуіно-відро для сміття з автоматичною кришкою», «Вітряні електростанції», «Робот розмальовка пасхальних яєць» (керівник – Кузнецова Г. І., учитель математики та інформатики, Осадча Ю. О., учитель англійської мови НВК (ЗОШ I-III ступенів № 32 – ДНЗ), м. Краматорськ);

- «Автомобіль «Робік» «Легені Мегаполісу» «Автомобіль «SHERIDAN» (керівник – Гончарова М. І., учитель інформатики ЗОШ № 25, м. Краматорськ);

- «Голографічний асистент вчителя» (керівник – Литвин Д. В., Оболоніна К. А., вчителі інформатики ЗОШ № 9, м. Покровськ);

- «Створення станції моніторингу мікроклімату навчальних приміщень» (керівник – Шебаршин В. О., Заборонок О. М., вчителі інформатики НВК № 1, м. Покровськ);
- «Автоматизована система контролю доступу до навчального закладу» (керівник – Зима М. О. Куропятник Н. М., вчителі інформатики Багатопрофільної гімназії, м. Покровськ);
- «Розумна теплиця на автономному живленні» (керівник – Павловський В. М., учитель інформатики Великоновосілківського ЗЗСО I-III ступенів);
- Дидактичний хенд-мейд «Математичний парканчик» (керівник – Сірош Г. І., Погорелова Я. В. вчителі початкових класів ЗЗСО № 5, м. Костянтинівка);
- «Удосконалення збору та підготовка до переробки полімерних відходів» (керівник – Саматова О. В., учитель географії Ліцею № 4 «Успіх» м. Краматорськ);
- «Smart-classroom як приклад впровадження нового освітнього простору в рамках Концепції НУШ» (керівник – Германович Л. В., учитель фізики Селидівської загальноосвітньої гімназії).

Створення та відкриття обласного STEM-центру відбулось у межах проєкту «Розвиток STEM-освіти в Донецькій області», який розроблено за фінансової підтримки Програми ООН із відновлення та розбудови миру [5].

З метою розвитку інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу та поширення кращих практик дистанційного навчання серед освітян області 24.12.2021р. на базі Донецького облППО відбулось відкриття центру цифрової освіти. Роботу центру спрямовано на розробку комплексу заходів щодо скорочення «цифрової нерівності» і створення в області єдиного навчально-інформаційно-комунікаційного середовища (онлайн-платформи з відкритим освітнім контентом). Це сприятиме розробленню онлайн-контента до навчальних програм інтегрованих

міжгалузевих курсів «Робототехніка. 5-6 клас», «STEM. 5-6 клас», «Драматургія і театр. 5-6 клас» та навчальних програмам для базової середньої освіти, у змісті яких реалізуються концептуальні засади нового Державного стандарту базової середньої освіти з подальшим розміщенням на платформі «Відкрита онлайн-школа» [6].

Отже, запровадження STEM-освіти в освітніх закладах Донеччини відбувається за умов реалізації освітніх проєктів, що підтримуються МОН, Донецькою облдержадміністрацією, міжнародними та громадськими організаціями, Донецьким облППО, який забезпечує їх методичний супровід, сприяє підвищенню кваліфікації педагогічних працівників та формуванню інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>
2. STEM – освіта. URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/>
3. Про затвердження типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій, наказ МОН № 574 від 29.04.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-20#Text>.
4. Педагогічна Web-студія «Реалізація STEM-проєктів у закладах освіти». URL: <http://surl.li/bgmky>
5. На Донеччині урочисто відкрито регіональний STEM-центр. URL: <http://surl.li/aehsa>
6. Відкриття Центру цифрової освіти на базі Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. URL: <http://surl.li/bgmli>

Ключкович Т.В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи,
*Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Попадич О.О.

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри
загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи,
*Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Інклюзивна освіта – це освітня технологія, яка передбачає навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами у звичайному закладі освіти, де створені відповідні умови для забезпечення максимальної ефективності навчального процесу [1, с. 123]. Оскільки питання інклюзивної освіти сьогодні є дуже актуальними і майбутні фахівці початкової школи повинні бути готові самостійно розв'язувати складні питання навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, кафедрою загальної педагогіки та педагогіки вищої школи введено в освітню програму спеціальності «Початкова освіта» навчальний курс «Інклюзивна освіта». Освітній і професійний стандарти містять вимоги до вчителя початкової школи, що стосуються необхідності формування у нього компетенцій, що дозволяють реалізувати програми інклюзивного навчання. Основними психолого-педагогічними компетенціями студентів для роботи в умовах

інклюзивної освіти є: моніторингова компетенція (за її допомогою можна відстежувати процес навчання і виховання дітей в умовах інклюзивної освіти та зіставляти реально отримані підсумки з наміченими, допомагати дітям з особливими потребами в навчальній діяльності та поведінці, підтримувати контакт з їх батьками), діагностична компетенція (дозволяє визначити готовність до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, знаходженню взаємодії з батьками), змістовна компетенція (характеризується знанням проблем виховання і навчання, розумінням особливостей змісту інклюзивного навчання, засвоєнням знань і умінь роботи з дітьми з особливими потребами та обмеженими можливостями) [3, с. 47].

Формування перерахованих професійних якостей і ключових компетенцій учителя початкової школи в освітньому процесі в закладі вищої освіти є однією з умов його успішної майбутньої професійної діяльності в інклюзивній освіті.

Питання інклюзивної освіти в Україні вивчали О. Будник, А. Колупаєва, Л. Міщик, Ж. Матюх, Ю. Носенко та інші. Питанням дистанційної освіти присвячені роботи як багатьох зарубіжних науковців (Р. Деллінг, Д.Кіган, М. Мур, А. Кларк, М. Сімонсон, М. Томпсон та ін.), так і вітчизняних (О. Андрєєв, І.Гулівата, Л.Гусак, І. Козубовська, К. Рум'янцева, В.Староста, А. Хуторський та ін.).

За концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірнього, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання [4].

Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи факультету суспільних наук ДВНЗ «УжНУ» з часу оголошення карантину негайно перейшла на дистанційне навчання, використовуючи сайт електронного навчання УжНУ, інші технології он-лайн навчання та інтернет-ресурсів. У процесі дистанційного навчання використовуються дистанційні курси – інформаційні продукти, які є достатніми для навчання за окремими навчальними дисциплінами [2].

Кафедрою загальної педагогіки та педагогіки вищої школи запроваджено курси з інклюзивної освіти (модератор курсів – авторка статті д. пед. наук О. Попадич) (рис. 1).

Рис. 1. Проведення курсів з інклюзивної освіти он-лайн

Слухачами курсів є як сьогоденні здобувачі вищої освіти (бакалаври і магістри дошкільної і початкової освіти), так і випускники кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи минулих років, а також студенти кафедри соціології та соціальної роботи (<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/na-fsn-zanyattya-z-Inklyuzivnoji-osvIti-dlya-maybutnIh-fahIvtsIv.htm>).

Відповідно до програми курсів, заняття проводять викладачі кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи (серед яких авторка статті – к. пед. наук Т. Ключкович), кафедри психології УжНУ, викладачі Мукачівського державного університету, Тернопільського національного педагогічного університету, Закарпатського інституту післядипломної освіти, завідувач закладу дошкільної освіти М.Ковач (м.Ужгород) та лектори, які з власного досвіду знають про проблеми інклюзивного навчання учнів та студентів, оскільки належать до категорії осіб із порушенням зору: Марина Володимирівна Сташина-Неймет, спеціаліст Центру гуманітарно-виховної роботи, профорієнтації та працевлаштування ДВНЗ УжНУ, експертка з питань доступності ГО «Громадський

холдинг «Група впливу» та Олександр Іванович Неймет, член громадської організації товариства сліпих в Закарпатській області, консультант та помічник дітей, які належить до категорії з особливими освітніми потребами і потребують додаткової підтримки під час освітнього процесу в інклюзивному класі Ужгородської гімназії №14.

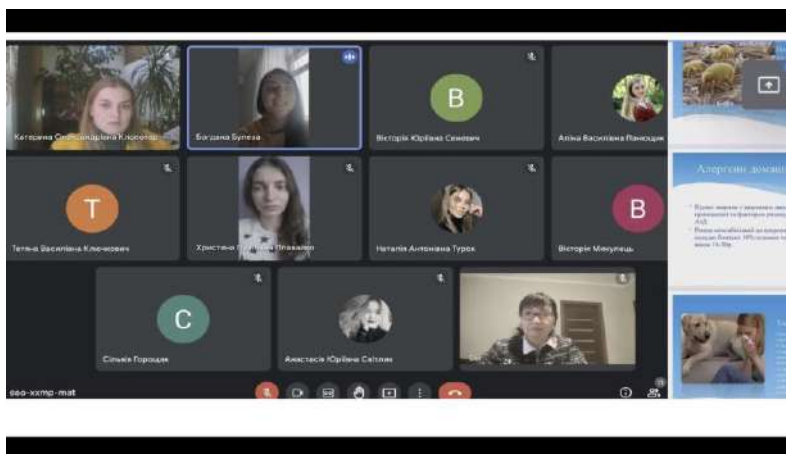

Рис. 2. Курси з інклюзивної освіти з Б. Булезою

Також заняття з курсантами проводила Булеза Богдана Ярославівна – лікар імунолог-алерголог Закарпатської обласної клінічної лікарні (рис. 2). На зустрічі Б. Булеза розповіла про заходи захисту дітей від бактерій та гельмінтів, про профілактику алергії в межах навчальних закладів, про активну співпрацю з батьками з метою пропаганди здорового харчування та про необхідні консультації з лікарями задля максимального обмеження дії алергенів на організм дитини (<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/kafedroyu-pedagogiki-vprovadzhuyutsya-elementi-neformalnoi-osviti.htm>).

Отримані знання, безперечно, будуть корисними для фахівців початкової і дошкільної освіти у їх професійній діяльності.

Можемо підсумувати, що як під час традиційного, так і під час дистанційного навчання у майбутніх учителів початкової школи формуються компетенції, які дозволяють реалізувати програми інклюзивного навчання. Ці компетенції допоможуть майбутньому вчителю взаємодіяти з дітьми та родиною для вирішення проблем інклюзивної освіти.

Список використаних джерел:

1. Бондар В. І. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: посібник для вчителів початкових класів. Київ, 2004. 152 с.
2. Блажко О.О., Костунець Т.А. Сучасні тенденції розвитку дистанційного навчання студентів у ВНЗ. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія [Електронний ресурс] : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л.Б.Ліщинська. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 10.
3. Демченко І. І. Готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти: структура та діагностика. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2014. 160 с.
4. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.).

Кобилянська О.Д.
викладачка історії України,
*Борщівський агротехнічний фаховий коледж
м. Борщів, Україна,*

Шманько О.В.
кандидат історичних наук,
доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи,
*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

ІНСТРУМЕНТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ТРАНЗИТНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ

Сучасне українське суспільство продовжує перебувати в стані ціннісної кризи. Здебільшого це стосується молодого покоління, яке перебуває у стані пошуку нових ціннісних орієнтацій. Старі ціннісні орієнтири поступово відходять у минуле, натомість нові, засновані на безумовному розумінні людиноцентризму як нової парадигми суспільного розвитку, поки що тільки формуються. Прогалина, що з'явилася в такому середовищі, породжує процес ціннісного відчуження, поглибленого у молодого покоління недостатнім рівнем державного формування громадянських цінностей. Власне, держава шляхом видання указів і розпоряджень часто публічно декларує необхідність утвердження громадянських цінностей, проте конкретний механізм такої імплементації мало ефективний та часто незрозумілий самим суб'єктам реалізації такої стратегії – педагогам, працівникам органів державної влади та місцевих адміністрацій, системи позашкільної освіти тощо.

Європейський вибір України, який затверджений у Конституції, зумовлює чіткий вибір орієнтирів та стандартів до суспільного розвитку, яким має іти наша країна. Відповідно, має бути сформована чітка категоріальна складова, яка базується на принципі людиноцентризму та гуманності як ключових ознаках зрілого громадянського суспільства. До основних показників, які є індикаторами у розумінні стану громадянських цінностей, можемо віднести такі: свобода особистості, толерантність і плюралізм у суспільстві, демократична правосвідомість, повага до закону і особистості.

Власне, основоположні принципи цього феномену викладені в Конституції України, де розділ 2 присвячений правам, свободам та обов'язкам людини і громадянина [1]. Тут, зокрема, йдеться про те, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» (Ст.21). Також конституційно підтверджено права людини на життя (Ст.27), на повагу до її гідності (Ст.28), на свободу та особисту недоторканість (Ст.29), на свободу думки і слова (Ст.34), на свободу світогляду та віросповідання (Ст.35), на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів (Ст.36) та ін.

Проте декларування та реальний стан речей – різні речі. Це зумовлює з одного боку, з'ясування реального стану сформованості громадянських цінностей в українському суспільстві, з іншого – пошук та віднайдення механізмів імплементації громадянських цінностей у сучасному кризовому суспільстві.

Досвід становлення громадянського суспільства в Україні та сучасний стан речей дозволяє нам запропонувати дієві механізми запровадження громадянських цінностей як одного з основних індикаторів громадянського зрілого суспільства.

1. Волонтерський рух. Мотивація волонтерів - предмет наукових дискусій і досліджень з моменту суспільної актуалізації цього руху. Практика волонтерської діяльності дозволяє умовно визначити сукупність мотивів, що спонукають людину стати волонтером у вигляді таких основних підгруп.

Як покажуть подані результати авторських досліджень, більшість залучених до волонтерської діяльності керуються альтруїстичними мотивами - безкорисливим бажанням творити добро і діяти у відповідності до загальнолюдських цінностей, небайдужість до інших. Імпульсом до волонтерства у цьому випадку є зустріч з людьми, котрі потребують допомоги. Як і більшість імпульсивних рішень, такі спонукання відносяться до розряду нестійких, особливо на етапі студентського самовизначення.

Більш стійкою основою для волонтерської діяльності виступають соціальні мотиви - бути частиною групи, заслужити схвалення. До їх числа входять і бажання позбутися за допомогою друзів щоденної самотності, і прагнення підтримувати традиції певного кола близьких людей, і бажання зайняти достойне місце у суспільстві.

Виходячи з вище відзначеного, можемо запропонувати шляхи активізації волонтерської діяльності та адаптації її до сучасних реалій в умовах навчання в сучасних ЗВО:

- належна координація з боку керівництва ЗВО. Досвід волонтерської роботи у 2014-2021 рр. (підтримка студентами ініціатив щодо підтримки українського війська) показує, що у випадку активної співпраці органів студентського самоврядування та керівництва ЗВО ефективність діяльності волонтерів буде на дуже високому рівні;

- інформаційне забезпечення. Волонтер має володіти інформацією стосовно специфіки кожної групи населення, з якою він працює;

- належний рівень наставництва. Студенти, які вперше беруть участь у заходах, мають отримати знання і вміння від старших колег, які поділяться власним досвідом;

- зрештою, в кожного волонтера має бути розуміння з боку близьких і рідних, це стане могутнім психологічним стимулятором.

2. Політика цифровізації. Погоджуємося із думкою О.Вишневецького, який стверджує, що ступінь упровадження електронного урядування є показником рівня утвердження громадянських цінностей у суспільстві, адже вони віддзеркалюють і регулюють ставлення людини до людини, а також людини до суспільства і держави таким, яким воно є, без негативного маніпулятивного впливу [2].

Головне завдання тут полягає у висвітленні шляхів і механізмів утвердження громадянських цінностей в процесі запровадження електронного урядування, зокрема, через ініціативу підготовки відповідних фахівців.

Важливо наголосити, що ступінь впровадження електронного урядування на сучасному етапі є показником рівня утвердження громадянських цінностей у суспільстві, бо вони віддзеркалюють і регулюють ставлення людини до людини та людини до суспільства і держави таким, яким воно є, без маніпулятивного впливу [2].

Практика демократичних країн у вихованні громадянських цінностей дає змогу суспільству не тільки існувати, але й змінювати його в інтересах прогресу. Одним із ключових напрямів, який, на нашу думку, є актуальним і відповідає вимогам часу, що стосується інноваційних механізмів реалізації громадянських принципів в сучасному суспільстві у процесі підготовки майбутніх фахівців, є електронне урядування. Аксиомою є те, що імплементація електронного урядування пришвидшить і розвиток електронної демократії. Як слушно зазначають Н.Грицяк та С.Соловійов,

«е-демократія є наслідком розвитку власне демократії як інституту народовладдя. Інакше кажучи, базисом для е-демократії у будь-якому разі має бути демократичний устрій суспільства» [3].

Отже, електронне урядування є особливою формою публічного управління, а також взаємодії держави і суспільства, які сприяють підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів публічної адміністрації (органів державної влади та місцевого самоврядування) в ході надання адміністративних послуг людині, громадянину, суспільству, державі та бізнесу. Сама ідея електронного врядування має сприяти вирішенню основних проблем, характерних для організації комунікації влади і народу: знизити рівень бюрократизації через перехід на електронний документообіг; зробити діяльність органів державного управління та місцевого самоврядування більш прозорими завдяки впровадженню електронної форми спілкування з громадянами, тим самим наблизивши його до потреб і запитів громадян.

3. Створення державою відповідних нормативних умов.

У березні 2012 р. Указом Президента затверджено «Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» [4]. Тут чітко відзначено, що «Стратегія спрямована на утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави, запровадження громадського контролю за діяльністю влади, забезпечення незалежної діяльності інститутів громадянського суспільства, посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень, створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, проведення регулярних консультацій із громадськістю з важливих питань життя суспільства і держави». Відтоді після приходу до влади нових президентів подібна стратегія перезатверджувалася на

законодавчому рівні.

Нещодавно діючим Президентом затверджена нова «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» [5]. Цей документ віддає належне місце таким складовим громадянського суспільства як ефективна робота територіальних громад, вирішення питання про місцеві референдуми, активізація заходів щодо поширення громадянської освіти, налагодження належної співпраці органів державної та місцевої влади з громадськістю, запровадженню обов'язкового залучення організацій громадянського суспільства до оцінки потреб громадян у різних послугах та ін.

Вважаємо, що у випадку належного втілення у життя таких нормативно-правових актів та створення відповідного середовища мета стратегії буде досягнута, а громадянське суспільство стане дієвим механізмом формування в Україні середовища людиноцентризму, належної правосвідомості та толерантності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Із змінами, внесеними Законами України від 8 грудня 2004 року N 2222-IV, від 1 лютого 2011 року N 2952-VI, від 19 вересня 2013 року N 586-VII, від 21 лютого 2014 року N 742-VII, від 2 червня 2016 року N 1401-VIII, від 07 лютого 2019 року, N 2680-VIII. // Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://westudents.com.ua/knigi/356-teoretichn-osnovi-suchasno-ukranskopedagogki-vishnevskiy-o-html>

3. Електронна демократія : навч. посіб. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловійов ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н. В. Грицяк. Київ : НАДУ, 2015. 66 с. С.9.

4. Указ Президента України «Про стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» №212/2012 від 24.03.2012 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212/2012#Text>

5. Указ Президента України «Про національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#n17>

Коваль С.
аспірантка,
Київський національний лінгвістичний університет
м. Київ, Україна

Бігич О.Б.
доктор педагогічних наук,
професор,
Київський національний лінгвістичний університет
м. Київ, Україна

СТРУКТУРА КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Компетентність це здатність майбутнього фахівця набувати знання, формувати навички та вміння. Компетентність в діалогічному мовленні також базується на знаннях, навичках та вміннях, але має, ще одну важливу складову, таку як комунікативна здібність, що визначає рівень залученості суб'єкта в діалог. Вони є чотирьома компонентами компетентності в діалогічному мовленні.

Першим компонентом компетентності в діалогічному мовленні є знання. Як зазначають у своїх працях Черниш В. В. та Ніколаєва С. Ю., знання як форма результатів пізнавальної діяльності можуть бути: декларативні та процедурні. Декларативні знання визначаються як такі, що більш за все наближені до даних та фактів. Вони містять в собі теоретичні уявлення про явище чи об'єкт. До декларативних знань належать:

- Мовні знання (знання граматичних структур, мовленнєві кліше, знання ідіоматичних висловлювань, знання типів і

особливостей простих і складних речень, знання соціолінгвістичних реалій країни вивчуваної мови та інше);

- Мовленнєві знання (знання особливостей іншомовного діалогічного мовлення, знання функціональних типів діалогів, знання різних компенсаторних стратегій та інше);

- Країнознавчі знання (знання елементів культури країни вивчуваної мови, знання паралінгвістичних явищ, знання соціокультурних стереотипів та інше).

Процедурні знання це динамічні знання, що набуті, як шляхи до використання та отримання нових знань. Це означає, що вони містять в собі розуміння умови та стратегії щодо використання або накопичення статично-теоретичних знань. Процедурними знаннями вважають знання мовленнєвої та немовленнєвої поведінки, знання, як планувати діалогічне мовлення та виправляти можливі допущенні непорозуміння під час діалогічного мовлення.

Другим компонентом компетентності в діалогічному мовленні є навички. Вони існують трьох типів: артикуляційні та інтонаційні, граматичні, лексичні. Артикуляційними та інтонаційними навичками володіють мовці, що опанували природній ритм мови, її інтонації та артикуляції. Оволодіння граматичними та лексичними навичками передбачає знання мовленнєвих кліше, ідіоматичних висловлювань та граматичних конструкцій. Ці навички описані в різних наукових працях, але ми вважаємо, що слід виділити четвертий тип навичок діалогічного мовлення - невербально-комунікативні навички.

До невербальних засобів комунікації відносимо набір компонентів немовного характеру, які створюються в результаті фізичної (жестово-рухової та голосової) діяльності мовця під час комунікації. Вони використовуються поряд із вербальними засобами комунікації через набуття ними комунікативно-значущого та функціонально-динамічного характеру в процесі

спілкування (кінесичні комунікативні компоненти (жести, міміка), проксемічні комунікативні компоненти (просторова організація спілкування). Невербальна комунікація доповнює, підсилює зміст мовленнєвого висловлювання, допомагає розкрити інформаційний бік діалогу. Вона виражається в різноманітних знакових системах, які включають у себе не лише моторику різних частин тіла мовця, а й просторово-часові характеристики організації діалогічного мовлення. Ми знаємо, що міміка та жести дуже відрізняють в різних країнах, та є невід'ємною складовою діалогу. Невербальна частка у міжособистісному спілкуванні становить 60% – 80% в залежності від психоемоційного стану людини та її темпераменту.

Третім компонентом компетентності в діалогічному мовленні є уміння. Уміння поділяються на мовленнєві, рефлексивні, навчально-компенсаторні та інтелектуальні. Мовленнєві уміння включають (уміння вести діалог-розпитування; уміння вести діалог-обмін думками; уміння вести діалог-домовленість; уміння вести діалог-обговорення; уміння брати інтерв'ю; уміння брати участь у полілогічному спілкуванні). Цей вид умінь розглядається як уміння використовувати декларативні та процедурні знання, що стосуються діалогічного мовлення згідні із ситуацією. Використання декларативних та процедурних знань повинно здійснюватися у зв'язку з завданнями спілкування та враховуючи соціокультурний та міжкультурний аспект спілкування.

Рефлексивні уміння розглядають, як умінням ретроспективно розглядати свою поведінку, оцінювати власні психологічні особливості, аналізувати свою поведінку та поведінку співрозмовника, відчувати протиріччя, планувати можливі розв'язання проблем. Також до рефлексивних умінь відносять прогресивну рефлексію, що виражається в здатності суб'єкта мовлення прогнозувати майбутній діалог. Аналізуючи свою поведінку та поведінку опонента можна спрогнозувати діалог наперед та уникнути можливих конфліктів або непорозумінь.

Навчальні та компенсаторні уміння відносяться до умінь навчально-стратегічної компетентності, тому вважаємо доцільним об'єднати їх в одну групу – навчально - компенсаторні уміння. Компенсаторні уміння це уміння заповнювати дефіцит своїх знань та навичок в іноземній мові. Важливість цього уміння зумовлена тим, що у процесі навчання майбутні вчителі мало спілкуються безпосередньо з носіями мови, що може спричинити деякі прогалини в знаннях іноземної мови (англійська мова стрімко змінюється, з'являються сленгові слова, скорочення, деякі слова навпаки втрачають свою актуальність). Будь-яке навчання відірване від мовного ореолу навчання іноземної мови, не може гарантувати засвоєння мови на рівні носія. По-друге практично неможливо передбачити перебіг діалогу та поведінку співрозмовників, теми діалогів іноді потребувати певної компетентності, якої може не бути у майбутнього вчителя. До навчальних умінь відноситься опанування певного матеріалу та уміння організувати власний навчальний процес.

Інтелектуальні уміння також дуже важлива група умінь для формування компетентності в діалогічному мовленні. До цієї групи відносять: уміння імовірного прогнозування, уміння класифікувати та систематизувати інформацію, уміння критично мислити, щоб мати об'єктивну оцінку ситуації, а також вміння ефективно використовувати додаткову літературу (підручники, довідники, словники, електронні книжки та мережу Інтернет) [1,2].

Четвертим компонентом компетентності в діалогічному мовленні є комунікативна здібність. Як зазначала, Галаєвська Л. В., комунікативна здібність діалогічного мовлення включає внутрішню мотивацію, тобто бажання взаємодіяти, та організувати діалогічне мовлення у різних ситуація спілкування. Комунікативна здібність це внутрішня здібність мовця до формування стійкого інтересу у сфері діалогічного мовлення та усвідомлення значущості даного виду діяльності.

Низький рівень мотивації для суб'єкта мовлення має значно більший негативний вплив на якість діалогу ніж інші прогалини в компонентах компетентності в діалогічному мовленні. Також до комунікативної здібності відносять досвід суб'єкта мовлення та його аналіз, що в подальшому впливає на якість діалогу та ступінь залученості до діалогу. Слід зазначити, що цей компонент компетентії діалогічного мовлення є неглибоко дослідженим та потребує вивчення.

Список використаних джерел:

1. Черниш, В. В. (2013). *Методика формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англомовної компетенції в говорінні* (монографія), с. 138-158.
2. Николаєва, С. Ю. (2010). *Зміст навчання іноземних мов і культур у середніх навчальних закладах*. Журнал: Іноземні мови, с. 3-10

Корнучич І.В.

бакалавр,

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

м. Івано-Франківськ, Україна

КОМІКС ЯК ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАЦІЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасна школа вимагає сучасного підходу до навчання. Як показує педагогічний досвід, одними з основних відмінностей дітей покоління Z є те, що вони особливо зацікавлені в іграх, активному проведенні часу, знаннях та зовнішніх враженнях, які вони отримують. Молодші школярі мають намір пізнати навколишній світ самостійно, а теперішнє покоління учнів 1-4 класів особливо зацікавлено в інтерактивному навчанні, забезпечення власних ідеалів, активній розумовій, аналітичній діяльності та взаємодії з однокласниками. З метою вдосконалення вирішення цих завдань та інноваційності процесу навчання, освітянам рекомендовано використовувати таку педагогічну інновацію, як комікс.

За «Літературознавчою енциклопедією» (автор укладач Ковалів Ю.) комікс є серією «чорно-білих або кольорових розважальних малюнків, що ілюструє розвиток сюжету, представлений мінімальним, здебільшого діалогічним текстом» [3, с. 508].

Комікс – це не тільки графічний варіант подачі матеріалу, але й дієвий навчальний інструмент для привернення уваги учнів, мотивації до навчання, а також здійснення активної навчальної діяльності та соціальної взаємодії учнів.

Зараз комікси широко популяризуються: їх екранізують, перекладають та створюють нові версії вже відомих раніше історій. Популярними є комікси з фантастичним сюжетом,

про тварин, про рослини, комікси, за основу яких взято літературний сюжет, комікси для наукових пояснень та інші.

Розглянемо основні освітні переваги коміксів:

- Комікси на уроках допомагають зробити навчальний матеріал яскравим, цікавим, доступним.
- Не перевантажують учня, не відволікають і не перенасичують.
- Місткість інформації, динамічність її зображення (фрази розташовані в «мільних бульбашках», «хмарках», «димку»...).
- Сторінка коміксу складається з трьох – шести кадрів (економія психічних зусиль дитини щодо сприйняття інформації).
- Подача інформації покадрово сприяє розвитку причинно-наслідкових зв'язків.
  - Стислість і точність мови.
  - Набувають уміння робити розкадрування подій.
  - Мотивує до читання.
  - Поєднання малюнків та коротких фраз у «хмаринках» допомагає зрозуміти, яким чином складається історія.
  - Є чудовим варіантом для роботи з дітьми з гіперактивністю.
  - Можна активно впроваджувати і під час дистанційного та змішаного навчання.

У коміксах широко використовується лексика на позначення: емоційних вигуків; звуконаслідування; стверджувальних і заперечних слів, що налаштовує дітей на розуміння: емоцій персонажів, власних емоцій, управління взаємовідносинами, здатності розуміти та розпізнавати, що відчувають інші люди, будувати емоційний інтелект.

Кадри коміксу — це логічна суміш різноманітних жанрів образотворчого мистецтва — пейзаж, портрет, натюрморт. Тобто

таким чином, на уроках ми маємо можливість опанувати навчальний матеріал, встановлювати логічні взаємозв'язки та інтегрувати навчальний матеріал.

Під час роботи з коміксами, учень перекидає логічні зв'язки між малюнками приблизно так само, як між сценами в кіно. Дітям створення таких зв'язків вдасться практично без зусиль, на відміну від деяких дорослих.

На уроках в початковій школі ми можемо використовувати:

- невеликі за обсягом комікси-історії (3-5 реплік до теми);
- збірка / збірка коміксів;
- трейд;
- Single комікси, які об'єднані однією темою, вивчаються протягом більшості (на розгляд вчителя) уроків протягом розділу, мають в об'ємі приблизно 20 сторінок і об'єднані у формі журналу [1, с.32-33].

Також варто пам'ятати, що існують різновиди коміксів, такі як:

- роздруковані комікси (у формі сюжетних малюнків);
- відео-комікси (створені у програмах My Storybook, Sparkol);
- онлайн-комікси (з використанням інтерактивних онлайн програм makebeliefs, Write comics);
- інтегровані комікси, створені учнями у програмі Scretch на уроках інформатики;
- комікси, розміщені в журналах для дітей (наприклад, журнал «Джміль»).

Комікси дають можливість пізнавального, творчого, підсумкового, індивідуального, групового, фронтального

використання на уроках, адже їх можна використовувати під час всіх типів уроку і на всіх етапах уроку. Найважливіше – креативний підхід вчителя.

Ми можемо використовувати комікс на етапі входження в тему; для постановки проблемного запитання уроку, для підведення підсумків або рефлексії уроку [2].

На уроках мовно-літературного циклу за допомогою коміксів ми можемо у діалогічній формі вивчати алфавіт, позначення звуків, спробувати відтворити сюжет літературного твору, відтворити емоції або фрази літературних героїв, пояснити правило, розглянути приклади та винятки, працювати над правилами за коміксами.

На уроках математики також для пояснення алгебраїчних законів, як варіант для демонстрування задач з логічним навантаженням, як основа для наочного демонстрування сюжетних задач, для поетапної роботи над задачею.

Цікавою формою роботи на уроках ЯДС буде підведення підсумків експериментального дослідження або його спростування за участю героїв коміксів (наприклад, Супермена); а на уроках мистецького циклу за допомогою коміксів можна будувати діалоги митців, жанрів мистецтва, обговорення актуальності або пояснення проблемного питання до теми уроку.

Отже, комікси – це сучасний та цікавий для молодших читачів спосіб розповіді у малюнках, в якому кожна ілюстрація супроводжується текстовими репліками в межах сюжету. Це сучасний спосіб нестандартно подати навчальний матеріал, пояснити правило, проговорити актуальну ситуацію з виховною метою, побудувати сюжет або план твору, відтворити зміст або дотепно пожартувати.

Список використаних джерел:

1. Белов, Д. Видова і жанрова специфіка коміксу в Україні. Ін: Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних

наук. №5. 2020. С.29-42. (дата звернення 18.03.2021). Доступно:
<https://doi.org/10.31866/2616-7654.5.2020.205728>

2. Лавренова М.В. Навчальні можливості коміксів на уроках літературного читання / М.В.Лавренова, В.В.Лакатош. – Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 25 жовтня 2018 р., Мукачєво / Ред.кол. : В.І.Кобаль (гол.ред.) та ін. – Мукачєво: МДУ, 2018. С.9598.

3. Літературознавча енциклопедія: у 2-х т. / авт.-укладач Ю. І. Ковалів. – Київ: Академія, 2007. Т. 1. 608 с.

Крикун В.Д.

кандидат педагогічних наук,
сарший науковий співробітник
навчально-наукового центру іноземних мов,
*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
м. Київ, Україна*

АДАПТИВНИЙ ПІДХІД В ІНШОМОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Основним напрямом трансформації військової освіти України відповідно до законодавчої та нормативно-правової бази є розвиток Збройних Сил (ЗС) України, що орієнтується на стандарти НАТО для досягнення сумісності зі збройними силами провідних держав світу [1]. Міжнародна співпраця ЗС України з іноземними партнерами передбачає участь офіцерів в заходах міжнародного оборонного співробітництва, міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки [2]. Звідси випливає, що сучасний офіцер повинен постійно розвивати свою іношомовну комунікативну компетентність (ІКК) для успішного функціонування в іношомовному середовищі з метою успішного виконання професійних завдань.

Сьогодні у вищій військовій школі набувають актуальності адаптивні технології навчання, які створюють передумови для впровадження адаптивного підходу до оволодіння компетентностями офіцерами у системі неформальної освіти. Українські дослідники у своїх працях розкрили психолого-педагогічні аспекти адаптивного навчання та його інструменти (О. Ляшенко, Я. Сікора, Н. Морзе, Л. Варченко-Троценко, Т. Терлецька та Е. Смирнова-Трибульська) [3]. Науковці В. Дем'яненко та М. Попель обґрунтували у своїх дослідженнях модель адаптивної навчальної системи навчання, у той час, як

В. Білоус звернув увагу на основні принципи такої системи. Дослідниця О. Єрмоєнко присвятила дисертаційне дослідження теоретичним і методичним засадам адаптивної системи професійної підготовки магістрів з управління навчальним закладом. Іноземні науковці досліджували особливості проєктування інтелектуальних та адаптивних систем навчання (Д. Альгазаві, П. Брусіловський Х. Труонг, К. Вілсон та інші) [5]. Проблеми розвитку професійної компетентності військових фахівців із використанням сучасних цифрових інструментів присвятили наукові дослідження В. Осьодло, В. Рахманов, Н. Тарасенко, М. Арістархова, О. Застело, А. Прокопенко та інші [6].

Теоретичний аналіз з порушеного питання показав, що адаптивні технології є інтерактивними та інноваційними формами, методами, прийомами й засобами, що передбачають персоналізовану адаптивну суб'єкт-суб'єктну взаємодію викладача та суб'єкта навчання в реальному часі, що активізує їхню самостійність через надання можливості вибору та забезпечують гнучке реагування на постійно змінювані вимоги середовища. Адаптивними навчальними інструментами слугують адаптивний контент (адаптація змісту через пропонування різних сценаріїв навчання), адаптивне опитування й оцінювання, адаптивні навчальні сценарії [4; 7]. Адаптивні технології навчання є багатогранним поняттям, що охоплює програмні засоби навчання та інформаційні системи, які мають гнучкий алгоритм та автоматично підлаштовуються під особливості й потреби кожного слухача або групи в цілому. Такі системи стають водночас інтелектуальними, тобто такими, що наділені властивостями штучного інтелекту (ШІ) та адаптивності.

Українські науковці (В. Биков, О. Гагарін, С. Титенко та інші) детально висвітлюють сутність інтелектуальних та

інтелектуальних адаптивних систем навчання і зазначають, що такі системи є комп'ютерними навчальними системами, що містять моделі змісту навчання (база знань, експертні системи чи симуляції), які визначають контент і педагогічні стратегії. Такі системи аналізують успішність засвоєння навчального матеріалу студентами, а також успішність проходження діагностичних тестів, контрольних опитувань з метою гнучкої адаптації контенту та стилю викладання.

Адаптивність в інтелектуальних системах досягається завдяки використанню адаптивних гіпермедіа, які дозволяють визначити індивідуальні особливості слухача в моделі студента і застосовують її для адаптації візуальних аспектів системи до потреб студентів. Отже, інтелектуальна система навчання має бути гіпертекстовою або гіпермедійною, а також повинна містити модель користувача і адаптувати свій гіпермедіапростір завдяки цій моделі [7].

Відмінність адаптивних гіпермедіа-систем від звичайних полягає в наявності моделі суб'єкта навчання, на основі якої будується адаптація. Для проєктування і підтримки цієї моделі адаптивна система збирає дані із різних джерел, що включає опосередковане спостереження за діями користувача і аналіз результатів опитування. На підставі отриманих даних система самостійно формує адаптивні сценарії навчання.

У контексті іншомовної підготовки офіцерів ЗС України адаптивний підхід реалізуються завдяки проєктуванню інтелектуальної адаптивної системи навчання (ІАСН), яка використовує адаптивні технології та технології ШІ для пристосування мультимедійного контенту до індивідуальних особливостей та потреб студентів з метою створення персоналізованого шляху розвитку їхньої ІКК. Архітектура такої ІАСН включає інформаційні системи, що базуються на

реляційних баз даних: *діагностичну модель, модель суб'єкта навчання, модель навчання, модель штучного інтелекту, технологічну модель*, а також інтерфейс, який дозволяє усім компонентам між собою постійно взаємодіяти для досягнення кінцевої мети.

Діагностична модель постійно здійснює діагностику діяльності офіцера-студента, а також моніторинг його успішності та ефективності педагогічної діяльності, тобто запропонованих адаптивних сценаріїв навчання. Отже, цей блок містить необхідний діагностичний інструментарій для представлення діагностичних висновків та рекомендацій впродовж всього процесу навчання. *Модель суб'єкта навчання* є профілем офіцера, що містить інформацію за такими категоріями: 1) особисту інформацію (попередній досвід вивчення іноземної мови; початковий рівень володіння іноземною мовою; когнітивні можливості до опанування іноземною мовою; стиль навчання, інтереси студента, що моделюються завдяки каталогу цілей (мотивація офіцера опанувати іноземну мову (мета, галузь застосування іноземної мови тощо) та вподобання щодо використання цифрових інструментів тощо); 2) інформацію про навчальну траєкторію офіцера та про успішність опанування навчальним матеріалом; 3) результати опитувань, тестувань та зворотного зв'язку, тобто інформація щодо його результатів діагностики та оцінювання.

Модель суб'єкта навчання містить необхідну інформацію для програмного забезпечення, яка слугує інструментом вибору ефективної педагогічної технології та навчального матеріалу для кожного офіцера. Модель суб'єкта навчання поділяється на два види: моделювання на основі знань про студента, що є результатом опитувань та результатів навчання, та моделювання на основі аналізу поведінки студента, що є результатом спостереження за його діяльністю та поведінкою протягом його

навчання. Слід зазначити, що моделювання мотивації слухачів ІАСН є притаманним процесом для Web-систем, адже мотивація та навчальні цілі офіцера-користувача системи набувають великого значення для адаптивних гіпермедіа-систем у зв'язку із збільшенням об'єму інформації.

Модель навчання містить навчальний матеріал (контент) для розвитку ІКК офіцерів ЗС України та методики контролю розвитку зазначеної компетентності. Психолого-педагогічними засобом реалізації моделі навчання є дидактично адаптована система понять предметної галузі у вигляді системи знань. *Модель штучного інтелекту* – експертні системи, бази знань та блок корегування, які мають на меті врахування індивідуальних особливостей офіцерів за допомогою ШІ [8].

Технологічна модель містить інформацію про технології навчання: методи, форми і засоби навчання, які доцільно використовувати відповідно до мети навчання, яка визначається із врахуванням інформації моделі суб'єкта навчання. Ця модель надає зворотний зв'язок щодо його програмних результатів навчання, а також пропонує дидактичний компонент для заповнення прогалін в знаннях завдяки педагогічному агенту, гейміфікації тощо [9]. Таким чином створюється адаптивна гіпермедійна система, яка функціонує як асистент для викладача для створення програми завдяки інтерфейсу. Офіцеру пропонуються інші методи навчання та контент ІАСН, якщо він/вона успішно справляється з попереднім навчальним матеріалом. Звідси випливає, що навчання повинно здійснюватися покроково, ґрунтуючись на сучасному підході “мікронавчання” (microlearning approach) для постійної діагностики слухача з метою корекції його персоніфікованого шляху розвитку ІКК завдяки адаптивному алгоритму навчання, що активно використовує інформацію з моделей ІАСН.

Отже, успішний розвиток ІКК офіцерів ЗС України може бути реалізований на засадах адаптивного підходу в іншомовній підготовці здобувачів освіти, який передбачає побудову

відповідної архітектури ІАСН, яка має містити такі інформаційні моделі (підсистеми) як-от: діагностичну модель, модель суб'єкта навчання, модель навчання, модель штучного інтелекту, технологічну модель. Сучасна ІАСН створить передумови для проектування індивідуальної траєкторії навчання слухачів з урахуванням їхнього професійного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Руснак І., Мірненко В., Кас'яненко М., Оліферук В., Вігер Д. Інноваційна військова освіта: стан та перспективи розвитку. *Військова освіта: зб.наук.пр.* Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. Київ, 2021. №2(44). С. 9-20. DOI: 10.33099/2617-1775/2021-02/09-20

2. Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік” затверджена Указом президента України від 11.05.2021 р. № 189/2021.

3. N. Morze et al. (2021) J. Phys.: Conf. Ser. 1840 012062. doi:10.1088/1742-6596/1840/1/012062.

4. Єрмоєнко, О. А. Теоретичні і методичні засади адаптивної системи професійної підготовки магістрів з управління навчальним закладом [Текст] : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика проф. освіти. МОН України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка ; науковий консультант Г. В. Єльнікова. Суми, 2021. 46 с.

5. Brusilovsky, P. (1999) Adaptive and Intelligent Technologies for Web-based Education. In C. Rollinger and C. Peylo (eds.), Special Issue on Intelligent Systems and Teleteaching, *Künstliche Intelligenz*, 4, 19-25. 23.

6. Osodlo, V., Rakhmanov V., Krykun V., Tarasenko, N., & Aristarkhova, M. (2022). Officers' foreign language training in educational and informational environment of the Higher Military

Educational Institution. *Review of Education*, 10, e3317 DOI:
10.1002/rev3.3317

7. Гагарін О.О., Титенко С.В. Дослідження і аналіз методів та моделей інтелектуальних систем безперервного навчання. *Наукові вісті НТУУ "КПР"*. 2007. № 6(56). С. 37-48.

8. Дем'яненко В. М. Модель адаптивної навчальної системи інформаційного простору відкритої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2020. Том 77. №3. DOI: 10.33407/itlt.v77i3.3603

9. Клочко А. О., Прокопенко А. А. Використання інструментів гейміфікації в освітньому процесі. *Міжнародна науково-практична конференція "Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки"*, 2021. м. Одеса. С.112-113.

Маргинюк Я.В.

аспірантка,
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
Інститут людини
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ, ЯК МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ

За останні роки важливим надбанням є поява великої кількості нових наукових поглядів, теорій, доктрин, концепцій спрямованих на вирішення сучасних проблем суспільства та їх вплив на підвищення якості життя суспільства, їх добробуту, безпеки, підтримки. Соціальна згуртованість заявлена однією з новітніх доктрин активізації громади, яка має позитивний вплив на негативні зміни в суспільстві які відбулися в міській, сільській чи територіальній громадах.

Соціальна згуртованість – це стан, за якого група людей у межах певної території, демонструє здатність до співпраці, що, в свою чергу, створює ініціативу можливості для продуктивних змін.

Соціальна згуртованість – це можливість без втрати індивідуальних відмінностей забезпечити координацію, співпрацю заради реалізації критично важливих цілей суспільства [1, с.17]. Отже, соціальна згуртованість – це об'єднання громадян навколо однієї спільної ідеї, яка спрямована на вирішення соціальних проблем громади, готовність мешканців до спільної дії задля продуктивних змін. Завдяки соціальній згуртованості можна вирішити нагальні, широковідомі проблеми громади, вирішити соціальні проблеми та підвищити якість життя громадян.

Соціальна згуртованість, включеність мешканців, їх зацікавленість і участь членів громади в житті суспільства впливає на соціально-економічну складову, соціально-політичну

складову, культурну, соціальне забезпечення життя територіальної громади та її мешканців. Тож, соціальна згуртованість – це почуття солідарності й належності до суспільства, що заснований на ефективному використанні громадянських прав та інших надбань демократичного суспільства [2, с.11].

Одним із інструментів згуртованості громади є волонтерство, яке на даний час набирає обертів, стає популярним та ефективно себе зарекомендувало. Волонтерство – це благодійність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, просування по службі, заради добробуту й процвітання спільнот і суспільства загалом [3]. Отже, соціальна згуртованість та волонтерство мають спільні риси, це добровільна діяльність, яка здійснюється зацікавленими особами, об'єднаних спільною ідеєю та націлена на вирішення соціальних проблем. Тож, волонтерська діяльність виступає значним інструментом, який згуртовує людей навколо спільної ідеї, вирішення соціальних проблем, що постають перед суспільством останнім часом.

Соціальна згуртованість є багатогранним явищем, яке має певні складові:

- Рівність у можливостях всіх членів громади.
- Солідарність, толерантність суспільства.
- Доступність, що дозволяє вільно користуватися всіма благами суспільства.
- Ідентичність, показує наскільки людина асоціює себе з громадою, суспільством.
- Залученість до суспільного життя – наскільки члени громади цікавляться та приймають участь в суспільному житті.
- Соціальна відповідальність – підвищує відповідальність громади за свої дії або бездіяльність, розуміння наслідків своїх дій.

• Довіра громади до влади, представлена у підтримці ініціатив влади та навпаки підтримка владою ініціатив громади.

• Жертовність, готовність суспільства долучитися до спільної діяльності, вкласти свої сили, час, моральну та матеріальну складову.

Дані складові підкреслюють, що соціальна згуртованість це багатокомпонентне явище, які одночасно слугують принципами успішної громади та основними засадами згуртованості.

Соціальна згуртованість має, з одного боку, об'єктивні передумови становлення і розвитку, а з іншого – чимало чинників, які цьому перешкоджають. До числа об'єктивних передумов становлення та розвитку соціальної згуртованості можна віднести:

- Підвищення рівня якості життя населення.
- Зацікавленість і суспільному житті мешканців громади.
- Ідентичність людини з громадою.
- Готовність суспільства до дій.
- Соціалізоване ставлення до свого буття.
- Розвиток інституцій громадського суспільства, які продукують соціальні ініціативи.

• Посилення ролі влади, зацікавленість соціальними проблемами та підтримка ініціатив.

Чинники, які перешкоджають зростанню соціальної згуртованості суспільства:

- Стале та пасивне ставлення влади до ініціатив громади.
- Зростання індивідуалізації поведінки та відносин у суспільстві в середині територіальної громади.
- Зниження моральних цінностей у суспільства.
- Зростання розбіжностей між проблемами громади та їх реалізацією.

Отже, при підтримці владою, акумулюванням нею громади до спільної дії, дотримання суспільством моральних принципів

та демократії можна досягти позитивного результату в згуртованості громади.

Отже, однією з важливих рушійних сил у зміцненні громади стає соціальна згуртованість її мешканців. Аналізуючи соціальну згуртованість, можна зазначити що лише у сукупності всіх складових соціальної згуртованості дає можливість сприяти ідентичності, солідарності, активізації громади до спільної дії, довіри до влади та уникнути індивідуалізації суспільства, пасивного ставлення до життя громади, відчуженості від громадських проблем.

Список використаних джерел:

1. Гриненко А., Кирилюк В. Вплив менталітету на соціальну згуртованість українського суспільства. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. 2017. № 12(2). С. 15–22. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2017_12\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2017_12(2)_4).
2. Колот А. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів. Україна: аспекти праці. 2009. № 7. С. 11–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2009_7_4.
3. Мінєнко Г., Ігнатуша А. Волонтерський рух: становлення та розвиток. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2025/1/Minenko.pdf>.

Моргунова О.О.
доцент кафедри англійської філології,
Маріупольський державний університет
м. Маріуполь, Україна

ПРИЙОМИ РОБОТИ З ТЕКСТОМ, ЩО СПРИЯЮТЬ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК

Усі нові освітні програми акцентують на необхідності формування мовної особистості учня. А вона, у свою чергу, характеризується наявністю не тільки комунікативних потреб, але й мовної свідомості, а також мовної здатності (тобто готовністю до творення тексту або його сприйняття). Останнє обумовлює активне використання тестів у практиці викладання іноземної мови.

Пріоритетність «текстоцентричного навчання» [1] не виключає розширення можливостей використання тексту для розвитку усіх мовленнєвих умінь і навичок. А навпаки потребує пошуку нових форм і способів його використання.

Читання є найбільш популярним видом мовної діяльності, що розвивається на базі тексту. Ефективність читання багато в чому залежить також і від володіння студентами спеціальними стратегіями вилучення та інтерпретації текстової інформації. Серед найбільш популярних з них, які враховують вік, рівень знання мови та інтелектуального розвитку учнів, відзначимо «мозковий штурм», «запропонуй рішення» (для етапу pre-reading), «читання з позначками», «зведені таблиці» («таблиця-синтез»), «взаємозапитання», «анотація – реферат – переказ» (для етапу post-reading) [2].

Щоб ефективно переходити від одного виду читання до іншого необхідно мати практику з різних видів. Саме тому програма вивчення іноземної мови у ЗВО завжди має передбачати навчання чотирьох видів читання текстів

(за класифікацією С. К. Фоломкіної): переглядового, пошукового, ознайомчого, навчального. [3, 43]

Не завжди підручники враховують те, що робота з текстом на уроках англійської полягає ще й у розвитку корисних стратегій роботи з будь-якими текстами. Зокрема стратегій роботи з великим обсягом інформації.

Так, у групах із достатнім лексичним запасом етап pre-reading доцільно проводити у формі «сканування тексту». Напрацювання такої навички дозволить учням у майбутньому зняти страх перед великим текстом, бо, по-перше, дає їм можливість розуміти принцип викладу інформації в тексті. По-друге, швидке «сканування» дозволяє приблизно окреслити основні думки тексту, не вдаючись у подробиці. По-третє, допомагає швидко осмислити, про що йдеться у кожному з абзаців, аби потім можна було швидко шукати потрібну інформацію у кожному з них.

Організація такого виду роботи потребує попередньої підготовки. На відсканованій сторінці тексту за допомогою графічного редактора треба прибрати весь абзац, окрім перших двох речень (тут важливо враховувати і довжину початкових речень: якщо вони виявляються занадто довгі, то можна залишити тільки два перші рядки) і запитань до тексту.

Природно, на цьому етапі виникає запитання: чи обов'язково настільки технологічно ускладнювати процес підготовки до заняття? Справа у тому, що використання для цієї справи оригінального тексту з книги неодмінно призведе до того, що учні будуть намагатися прочитати й решту тексту, а це вже інший вид роботи. Звісно ж, можна відтворити перші рядки абзацу й у форматі Word та просто скористатися такими картками. Проте збереження візуальної структури тексту допомагає учням сприймати «усічений» і «повний» тексти як один і той же об'єкт (при використанні карток у форматі doc такого ефекту досягти важче).

Наступний етап включає роботу з питаннями, поданими після тексту. На цьому етапі можна з'ясувати, у котрому з абзаців імовірно буде міститися потрібна відповідь. У підручниках такі питання укладаються переважно за текстом, тому подібне завдання, як правило, виявляється нескладним. Крім того, питанням самі по собі також часто містять інформацію, яку учень отримає з повного тексту. На цьому також важливо постійно наголошувати.

Після цього можна вже переходити до етапів *while-reading*, а потім *post-reading*, протягом яких перевіряються здогадки, висловлені й записані аудиторією.

Неодмінним елементом роботи з текстом також має бути встановлення текстових зв'язків і посилань (*Referencing*). Наявність таких зв'язків забезпечує зв'язність тексту і допомагає уникнути зайвих повторів, при цьому також важливо не втрачати головну думку тексту. Вправи, спрямовані на вдосконалення *Referencing* включають навички розпізнавання у тексті засобів зв'язності тексту (різноманітні *it, they, them, which*, заміни слів на *one/ones*, пропуски тощо), усвідомлювати структурну організацію тексту, не втрачаючи сенсу повідомлення, а також уміння інтерпретувати слова, що відсилають до інших слів або цілих фраз у тексті.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що в умовах нової освітньої парадигми текст утвердився як унікальна дидактична одиниця, здатна об'єднувати в собі головні функції навчання і активно бере участь в організації абсолютно всіх його компонентів.

Список використаних джерел:

1. Можаяева О. С. Методика и организация систематического чтения на продвинутом этапе неязыкового вуза (на материале английского языка): дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / Можаяева Ольга Сергеевна. Минск, 1995. 235 с.

2. Акопова Нана *Read&Learn: Как работать с текстом на уроке английского. #teachaholic.* – URL: <https://www.teachaholic.pro/readlearn-kak-rabotat-s-tekstom-na-uroke-anglijskogo/>

3. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе. Москва: Высшая школа, 2005. 254 с.

4. Озерний Данііл. Багато методів навчання іноземних мов – комбінуйте їх! *Нова українська школа*. – URL: <https://nus.org.ua/view/bagato-metodiv-navchannya-inozemnyh-mov-kombinujte-yih/>

Нечерда В.Б.

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії
фізичного розвитку та здорового способу життя,
Інститут проблем виховання НАПН України
м. Київ, Україна

ВИДИ КЕЙСІВ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

В сучасних закладах освіти формування соціально успішної особистості учня передбачає створення умов, спрямованих на розкриття індивідуальності кожного школяра, розвиток його талантів і позитивну самореалізацію. З цією метою виховна система має спиратись на принцип успішності як норму повноцінного багатогранного життя зростаючої особистості. Цей принцип закладено в сучасні практики формування соціально успішної особистості, які засвідчили істотну ефективність технології «case-study», що заснована на розвитку навичок учнів знаходити варіанти нестандартних рішень реальних складних проблем. Основою цієї технології є кейс.

Слід відзначити, що на сьогодні у психолого-педагогічній науці не існує універсального розуміння терміну «кейс». Саме тому для коректного оперування даним поняттям вважаємо необхідним термінологічне уточнення і з'ясування семантики цього слова. Аналіз вітчизняного і зарубіжного контенту [1; 2; 3; 4; 5] дозволив нам зробити висновки, що *кейс є багатозначним поняттям і трактується наступним чином:*

1) від латинського слова «casus» – випадок, пригода, випадковість – опис певного випадку, який містить достатню кількість проблем для їх подальшого групового вирішення, завдяки чому у більшості джерел технологією «case-study»

називають обговорення різноманітних життєвих і професійних випадків;

2) від англійського слова «case» – чохол, футляр, коробка – феномен, обмежений ситуацією (контекстом);

3) від поширеного трактування англійського слова «case» – сумка, портфель – творче завдання для розвитку мислення, метою якого є опрацювання великих обсягів інформації і вироблення алгоритму прийняття рішень для конкретної ситуації, викладеної у кейсі, і для аналогічних;

4) від одного з розумінь англійського слова «case» – прецедент – спеціально підготовлений матеріал з описом історії конкретної проблеми з тієї чи іншої сфери діяльності з метою стимулювання учасників до дискусії з даного приводу і прийняття рішень;

5) від розуміння англійського слова «case» у значенні – справа – певна рольова система, завданням якої є вироблення моделі практичної дії як засобу формування професійних якостей учасників, при цьому їхні ролі являють собою сукупність вимог до осіб із відповідними соціальними позиціями.

У нашому дослідженні під *кейсом* ми розуміємо навчальний матеріал, у якому запропоновано для аналізу та вирішення реальну чи вигадану ситуацію, оформлену у певній вербальній чи письмовій формі або подану за допомогою засобів інформаційно-комунікаційних технологій.

Дослідники Республіки Малі та Китаю вважають, що успішність роботи за технологією «case-study» залежить, у першу чергу, від попереднього планування й акцентують увагу на важливості розробки *протоколу кейса*, який містить *ситуацію* (випадок, проблему, історію з реального життя чи художнього твору); *контекст цієї ситуації* (хронологічний, історичний, контекст місця, особливості сюжетної дії чи

характерів учасників ситуації); *коментар ситуації* (подається автором-розробником кейса); *питання чи завдання* до роботи з кейсом; *додатки* з різною інформацією, що передає загальний контекст ситуації [4, р. 7]. Суголосною щодо значення ретельної розробки кейса є думка вітчизняних вчених [1; 2].

Розмаїття підходів до розробки кейсів у вітчизняній і зарубіжній науково-методичній літературі спричинили появу різних *класифікацій кейсів*, які ми вважали за необхідне впорядкувати наступним чином:

1) *за складністю*:

- *навчальний ілюстративний кейс* – навчання алгоритму прийняття правильного рішення у відповідній ситуації на певному практичному прикладі,

- *проблемний кейс* – відпрацювання навичок діагностики ситуації і самостійного прийняття рішення по проблемі, яка чітко виявляється і формулюється в ході опису ситуації у конкретний період часу,

- *кейс без формування проблеми* – розвиток вмінь самостійного виявлення проблеми, що не представлена під час опису ситуації, а також аналізу відповідних ресурсів та пошуку альтернативних шляхів вирішення проблеми;

2) *за структурою*:

- *неструктурований кейс* – кейс, який містить матеріал з великим обсягом даних, що вимагає від учасників розвинутих навичок роботи з інформацією і оперативності мислення, та передбачає декілька правильних варіантів відповіді,

- *структурований кейс* – кейс, який пропонує короткий точний опис ситуації із конкретними цифровими і текстовими даними, що потребує від учасників знань і вмінь у певній області знання, та має визначену кількість правильних відповідей,

- *кейс «першовідкривачів»* – кейс, який зобов'язує учасників не лише застосовувати вже засвоєні ними теоретичні

знання і практичні навички, але й мислити нестандартно і креативно та виступати у ролі дослідників, пропонуючи нові підходи, гіпотези, рішення;

3) *за наповненістю*:

- «закритий» кейс – кейс, що містить всю необхідну для аналізу інформацію,

- «відкритий» кейс – кейс, який вимагає від учасників пошуку додаткової інформації для аналізу і вирішення проблеми;

4) *за обсягом*:

- *міні-кейс* – кейс обсягом 1-2 сторінки для ілюстрування проблеми дослідження,

- *стислий кейс* – кейс обсягом 3-5 сторінок для аналізу основних позицій і проблемних питань дослідження,

- *повний кейс* – кейс обсягом 20-25 сторінок для групової роботи упродовж декількох днів;

5) *за фактажем*:

- «польовий» кейс – кейс, заснований на реальному матеріалі,

- «кабінетний» кейс – кейс, в основі якого вигадана ситуація;

6) *за способом подання матеріалу*:

- *друкований кейс*, наочність якого досягається використанням графіків, таблиць, діаграм, ілюстрацій,

- *мультимедіа-кейс*, зміст якого подається одночасно за допомогою текстової, звукової, графічної та відеоінформації і передбачає способи інтерактивної взаємодії з нею через апаратні та програмні засоби,

- *відео-кейс*, який містить фільми, аудіо- та відеоматеріали;

Бразильські вчені пропонують класифікувати кейси також *за суб'єктом дії*: *колективний* або *інституційний*, дійовими особами якого є підприємства, організації, навчальні установи; *багатосуб'єктний* – декілька осіб і *особистісний* (з однією

дійовою особою) [5, р. 101]. Американська дослідниця Dawidowicz відзначає необхідність *жанрового поділу кейсів* на *кейс-спогад*, який реконструює ситуацію, та *прогностичний кейс*, що описує минуле й сьогодення героя і вимагає визначення оптимальних варіантів його поведінки у майбутньому [3, р. 9]. Вітчизняна вчена Пащенко додає до класифікацій видів кейсів поділ їх за *типом і спрямованістю* (навчальний, аналітичний, дослідницький, систематизуючий, прогностичний), а також за *змістом* (*практичні кейси*, що відображають абсолютно реальні життєві ситуації; *навчальні кейси*, основною задачею яких виступає навчання; *науково-дослідницькі кейси*, орієнтовані на здійснення дослідницької діяльності) [1, с. 97]. Іншим є *поділ кейсів за змістом* у дослідників Степурко та Ігнащук: *аналітичні* (при вивченні яких треба провести аналіз описаної ситуації); *проблемні* (слід прийняти рішення щодо описаної проблеми) та *описові* (є ілюстративними й описують проблему з уже готовим рішенням) [2, с. 74].

Спільною науковою позицією вітчизняних і зарубіжних вчених є те, що, незалежно від мети, змісту, структури чи обсягу, будь-який кейс заснований на принципі «рух до істини важливіший за саму істину», при його розробці неодмінно враховуються вікові особливості і творчі можливості учнів. Важливим також вважаємо те, що під час роботи над кейсом переважно порушуються значущі морально-психологічні проблеми, які спонукають учнів до висловлення полярних поглядів, зміни світоглядних позицій, прийняття дуалізму істин, що відіграє вагомую роль у формуванні соціально успішної особистості в закладах загальної середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Пащенко Т. Кейс-метод як сучасна технологія навчання спеціальних дисциплін. *Молодь і ринок*. 2015. № 8. С. 94-99.

2. Степурко Т., Ігнащук О. Кейс-стаді як метод викладання управлінських дисциплін в охороні здоров'я. *Вісник АПСВТ*. 2017. № 1. С. 71–77.

3. Dawidowicz, P. With Scholarship & Practice in Mind: The Case Study as Research Method. *The Journal of Applied Instructional Design*. 2011. Vol. 1. P. 5–12.

4. Sy Diop Kh. A., Liu E. Categorization of case in case-study research method: new approach. *Knowledge and Performance Management*. 2020. Vol. 4 (1). P. 1–14.

5. Takahashi A. R. W., Araujo L. Case study research: opening up research opportunities. *RAUSP*. 2020. Vol. 55. P. 100–111.

Омельченко М.С.

доцент кафедри спеціальної педагогіки та інклюзії,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
М. Слов'янськ, Україна

Кузнецова Т.Г.

доцент кафедри спеціальної педагогіки та інклюзії,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
М. Слов'янськ, Україна

Санжеревська О.О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
М. Слов'янськ, Україна

ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ УЗАГАЛЬНЕНЬ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

В роботі з формування та розвитку мовлення дошкільників з порушенням інтелекту спеціальну увагу треба приділяти змістовному компоненту мови. При порушенні інтелектуального розвитку розуміння значення словникового матеріалу різко збіднюється, головне місце зберігається за конкретним або наочно-образним уявленням про значення слова. Переносне та абстрактне значення слів стає недоступним, все розуміння набуває виражений конкретний характер [5]. Така своєрідність у становленні мовлення дітей з порушенням інтелекту відображається й на процесах узагальнення, зокрема на лексичних узагальненнях.

Засвоєння дітьми загального поняття передбачає не тільки самостійне адекватне користування ним, а й його

конкретизацію. Саме тому нас цікавило, у якій мірі дошкільники з порушенням інтелекту знайомі з різними предметами найближчого оточення; чи можуть позначати групи предметів узагальнюючим словом-терміном; які загальні поняття краще ними засвоєні; що для них є більш складним, узагальнення чи конкретизація поняття.

Для вивчення особливостей лексичних узагальнень дітей старшого дошкільного віку ми розробили три серії експериментальних завдань з урахуванням програми виховання та навчання дошкільників з порушенням інтелекту.

Перша група завдань спрямована на виявлення знань дітьми конкретного змісту і обсягу певних родових понять. Для цього нами було відібрано 20 родових понять на уявлення дітей про навколишній предметний світ живу та неживу природу.

Друга група завдань дозволяла виявити можливості дітей позначати групи предметів узагальнюючими словами-термінами. Особливістю цього етапу було те, що при виконанні завдань діти спиралися на наочний матеріал, картинки з кольоровим зображенням предметів, які були задіяні у попередній роботі.

Третя група завдань дозволяла визначити можливості дітей знаходити загальні й різні властивості предметів. З цією метою їм пропонувалось одинадцять груп предметів по чотири картинки в кожній, серед яких треба було найти зайву.

Аналіз результатів експериментального дослідження дозволив визначити особливості лексичних узагальнень у дошкільників з порушенням інтелекту, зокрема:

- діти відповідали на питання, як правило, не замислюючись, найчастіше відповіді їх були неповними, вони плуталися в назвах предметів, заміняли предмети їх описом, часто змішували родові поняття;
- неправильне включення видових понять в обсяг родового

поняття (вказували або один предмет, або предмети з іншої лексичної групи), що пов'язано з порушенням змістовного значення;

- недостатня диференціація понять (наприклад, могли виконати завдання по темі «овочі», проте не назвали жодного предмета з тем «ягоди», «квіти», «дерева» тощо);

- виділення і узагальнення ознак, які не є істотними для певної групи предметів, утруднення при виділенні ознак схожих предметів;

- позначення ряду предметів одним видовим поняттям, орієнтація лише на одну ознаку, що призводить до помилкового визначення слова-узагальнення (наприклад, при орієнтації лише на розмір видові поняття «горобець», «снігур», «синиця» позначають як «горобець»);

- неадекватне вживання слів-термінів, ситуативне узагальнення (наприклад, замість узагальнюючого слова «дерева», визначали групу предметів словом «ліс», або замість слова «меблі» уживали слово «кімната»;

- заміна родової назви функціональним призначенням предмету, коли замість узагальнюючої назви групи, указувалася дія, яку можна робити з предметом, або групою предметів (наприклад, «якими пишуть», або «які...ними їдять» тощо);

- самостійно, без допомоги дорослого не вміють планомірно розглядати об'єкти, називати їх, визначати їх якість, просторове положення;

- не звертаються по допомогу до дорослого, практично не виправляють помилки навіть після допомоги педагога;

- низька зацікавленість в роботі, відволікання, швидке виснаження;

- значно легше працювати з наочним матеріалом.

Ці особливості лексичних узагальнень пояснюються специфікою мислення дітей з інтелектуальними порушеннями,

його максимальну конкретність, що веде до низького рівня сформованості процесів узагальнення.

Незважаючи на те, що недорозвинення вищих форм мислення є першим і найбільш частим ускладненням при порушенні інтелекту, діти цієї категорії, на думку Л.С. Виготського, можуть навчитися узагальнювати, у них цей процес проходить набагато повільніше, ніж у дітей з нормальним інтелектом, та вимагає спеціального керівництва з боку педагога-дефектолога [1]. Дійсно, на спеціальних заняттях дошкільники з порушенням інтелекту здатні виділити значну кількість ознак об'єкту, який вони безпосередньо спостерігають.

Таким чином, ми вважаємо, що треба проводити спеціальну роботу з формування узагальнюючої лексики в процесі дитячої діяльності, як невід'ємної частини роботи з розвитку мовлення дошкільників з порушенням інтелекту. Необхідно застосовувати систему навчальних ігор і вправ, спрямованих на розширення уявлень дітей про предмети і явища навколишнього світу з вербалізацією характерних ознак, з наступним узагальненням їх і підведенням під родові поняття, активізацію лексичного матеріалу на узагальнення.

Список використаних джерел:

1. Виготский Л. С. *Мышление и речь* : в 6 т. М.: Педагогика, 1982. Т. 2. 504 с.
2. Гаврилушкина О. П. Развитие речемыслительной деятельности дошкольников-олигофренов в процессе работы с картинкой // *Коррекционно-воспитательная работа в подготовительных группах специальных дошкольных учреждений для детей с нарушением слуха и интеллекта* / Под ред. Л.П. Носковой. М.,1990.
3. Лурия А. Р. *Речь и мышление*. М.: Изд-во МГУ, 1975. 120 с.

4. Пахомова Н. Г. Діагностика мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі : навч.-метод. посіб. Полтава: АСМІ, 2008. 84 с.

5. Синьов В. М. Розумова відсталість як педагогічна проблема : навч. посіб. К.: Вид-во НПУ, 2007. 64 с.

6. Юдина Е. Г. Эксперимент Л.С. Выготского — Л.С. Сахарова: культурно-историческая ретроспектива // Культурно-историческая психология. 2006. Том 2. № 2. С. 48–59.

Оніщук Л.М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри фізичної культури та спорту,
*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»*
м. Полтава, Україна

Щербина Ю.І.

магістрант, групи 101-мФС
спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»,
*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»*
м. Полтава, Україна

СЕКЦІЙНА РОБОТА З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ЗВО. РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Особливої уваги потребує розвиток студентського спорту в умовах сьогодення. Різні рівні знань, здоров'я, фізична та спортивна підготовка молоді, різноманітність їх інтересів передбачають використання різних видів фізичних вправ, спорту, туризму в позаурочний час..

Форми фізичного виховання в ЗВО поділяються на академічні (академічні та факультативні заняття) та поза навчальні, до яких відносять: секції, фізкультпаузи, фізкультхвилинки, гімнастика, вступна гімнастика, корекційна гімнастика тощо; самостійні заняття: групові (у секції, група загальної фізичної підготовки, група здоров'я, спеціальна медична група тощо) та індивідуальні (активний відпочинок, заняття під час занять, канікули, домашні завдання) масові: спортивні заходи, прогулянки, турпоходи, екскурсії, походи, свята, бесіди, виставки, огляди, лекції, конкурси, змагання, дні спорту; табори.

Необхідно звернути особливу увагу на проведенню індивідуальної роботи зі студентами, залученню їх до участі в гуртках, спортивних секціях: волейбол, баскетбол, футбол, функціональна гімнастика, теніс, настільний теніс, атлетична гімнастика, більярд, тощо. Розвиток того чи іншого виду спорту обумовлює матеріально-технічна база, яка є в закладі вищої освіти.

У більшості закладів вищої освіти всю організаційно-методичну секційну роботу здійснює спортивний клуб згідно положення, яке погоджується з адміністрацією та затверджується на загальних зборах членів клубу. Завданнями спортивного клубу у ЗВО є:

- формування в студентів потреби зміцнювати здоров'я засобами фізичної культури та спорту, сприяння всебічному гармонійному розвитку організму;
- забезпечення процесу фізичного виховання сучасними науково-методичними комплексами;
- виховання свідомого громадянина України, патріота, формування патріотичних почуттів, любові до рідної землі, свого народу, вивчення бойових традицій та героїчних сторінок історії українського народу;
- підтримання професійного розвитку викладачів фізичного виховання; формування нового педагогічного мислення, прагнення до постійного оновлення знань і творчого пошуку, зорієнтованого на особистість студента;
- формування мотиваційно-ціннісного ставлення до фізичної культури, настанова на фізичне вдосконалення і самовиховання, потребу в регулярних заняттях фізичними вправами і спортом;
- оволодіння системою практичних умінь і навичок, розвиток і вдосконалення психофізичних можливостей, якостей і властивостей особистості;

• розвиток рухових навичок та умінь, а також використання засобів фізичної культури студентів у житті та в подальшій професійній діяльності.

Розвиток секційної роботи в ЗВО дає можливість вдосконалити спортивні досягнення студентів та підготувати якісні команди до участі у змаганнях різного рівня, які сьогодні насичують спортивне студентське життя подіями: спартакіади, універсіади, чемпіонати, першості з видів спорту. Спортивні досягнення студентів створюють спортивну славу ЗВО, підвищують його рейтинги у конкурентній боротьбі серед інших навчальних закладів регіону та держави, що дає можливість на високому рівні проводити вступну компанію, заповнити ліцензійні місця.

Завданнями поза навчальної роботи з фізичного виховання студентів є:

- пропаганда спорту та формування у молоді свідомого обрання здорового способу життя;
- залучення якомога більшої кількості студентів до систематичного фізичного виховання та спорту;
- формування навичок та звичок до самостійного використання наявних засобів фізичного виховання у буденному житті з метою оздоровлення, фізичного вдосконалення, корисного та культурного дозвілля;
- вибір спортивної спеціалізації та досягнення у обраному виді спорту результатів на рівні нормативних вимог спортивної кваліфікації; підготовка державного фізкультурного активу навчального закладу;
- забезпечення активного відпочинку;
- оздоровлення;
- удосконалення знань, умінь, навичок, рухових, морально-вольових якостей, набутих у процесі

оволодіння обов'язковим курсом фізичного виховання і, на цій основі, забезпечення готовності студентів до кращого засвоєння матеріалу освітньої програми.

В умовах сьогодення не повністю використовується потенціал ранкової гігієнічної гімнастики, метою якої є активізувати функції усіх систем організму. Під час навчального процесу дуже важливо активізувати роботу судин, що сприятиме кращому засвоєнню матеріалу. Незалежно від того, чи студенти відвідують секції, усім рекомендовано робити ранкову гігієнічну гімнастику (РГГ) [1, с. 190]. Експерти зафіксували працездатність 18 студентів, які виконували РГГ. Основою РГГ є розминка, вона спрямована не на оперативну підготовку до певного виду діяльності (виду спорту), а на поступову всебічну активізацію функцій організму, подолання інерції відпочинку, включення в повсякденну діяльність у стані нормального тону та гарного настрою. Паралельно можна вирішити такі проблеми, як формування та підтримка постави, підтримання досягнутого рівня розвитку індивідуальних фізичних якостей, формування характеру тощо.

Під час екзаменаційних сесій та канікул рекомендується проводити самостійні заняття з використанням спортивних споруд ЗВО, рекреаційних територій, облаштованих спортивних майданчиків.

Для недостатньо фізично підготовлених студентів проводяться додаткові заняття. Їх завдання - зміцнити здоров'я, розвинути фізичні якості, необхідні для засвоєння програмного матеріалу, та підготуватися до здачі контрольних нормативів. Зазвичай перед початком занять виконують ранкові гігієнічні вправи, ранкову прогулянку тощо. [1, с. 123]

Такі форми занять відіграють допоміжну роль, збільшують загальний обсяг рухової активності, а в деяких випадках повністю забезпечують щоденну потребу у русі. Хоча такі вправи не вирішують глобальних проблем і не викликають значних перебудов в системах людського організму, вони

сприяють прискоренню адаптації до певного виду діяльності, сприяють оптимізації психічного стану та працездатності. Крім того, такі заняття мають велику самоосвіту, оскільки вони вимагають певних вольових зусиль, самодисципліни та наполегливості. Порівняно невелика тривалість фізичних вправ на таких заняттях робить їх зручними для виконання в природних умовах [3, с. 140].

Вправи в рамках тривалого активного відпочинку невід'ємні для задоволення потреб студента у здоровому та цікавому відпочинку. Це ходьба, водні види спорту, їзда на велосипеді, спортивні ігри за спрощеними правилами тощо. Основним завданням таких занять є підтримка нормального фізичного стану студента, його працездатності та гарного настрою.

Список використаних джерел:

1. Пилипей Л. П. Фізичне виховання: навчально-методичний посібник для самостійних занять з фізичної культури / Л. П. Пилипей. – Суми: Ініціатива, 2002. – 80 с.
2. Пилипей Л. П. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів: монографія / Л. П. Пилипей. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 312 с.

Остапов А.В.

старший викладач кафедри фізичної культури та спорту,
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
м. Полтава, Україна

Дабєка В.

магістрантка групи 101-мФС,
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
м. Полтава, Україна

ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ СПОРТСМЕНІВ- ВОЛЕЙБОЛІСТІВ ЗАВДЯКИ ЕФЕКТИВНОМУ ВІДНОВЛЕННЮ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

Важливим фактором підвищення працездатності організму після інтенсивної м'язової роботи є його відновлення, яке полягає в біологічному зрівноважуванні організму, його окремих функцій і компонентів. Правильна побудова даного процесу сприяє швидкій нормалізації всіх систем і функцій організму після тривалих фізичних навантажень.

Успішна спортивна підготовка волейболістів залежить від системи спеціальних відновлювальних заходів, які повинні бути включені у тренувальні заняття, змагальний процес та період між тренуваннями та змаганнями. Активізація відновних процесів в організмі відбувається шляхом комплексного використання педагогічних, психологічних і медико-біологічних засобів відновлення працездатності.

До психолого-педагогічних засобів відносять творче використання тренувальних та змагальних навантажень; застосування засобів загальної фізичної підготовки з метою переключення форм рухової активності та створення

сприятливих умов для процесу відновлення; оптимальний час відпочинку між тренуваннями та інтервали між вправами для відпочинку. Застосування засобів відновлення залежить від професійного рівня тренера активності спортсмена.

Педагогічні засоби визначають режим і правильне співвідношення навантаження та відпочинку на усіх етапах підготовки волейболістів. Вони включають: доцільне планування тренувального процесу залежно від функціонального стану спортсмену; правильне застосування загальних та спеціальних засобів тренування; оптимальну побудову тренувальних та змагальних циклів; раціональну організацію роботи та відпочинку; правильну побудову тренування з використанням засобів для зняття втоми (повноцінна розминка, правильно підібраний інвентар, вправи для активного відпочинку та розслаблення, створення емоційного фону); розробку системи планування у місячних і річних циклах підготовки, розробку спеціальних фізичних вправ з метою прискорення відновлення працездатності волейболістів, удосконалення їх рухових навичок, навчання тактичних дій.

Психологічні засоби допомагають знизити рівень психоемоційного та нервового напруження, зняти психічну пригніченість, прискорити процес відновлення у органах та системах організму. Велике значення має метод аутогенного психічного тренування за допомогою слів та уявних образів,

мотиваційних висловів, що має два напрями – навіювання та самопереконавання. Також використовують спеціальні дихальні вправи та релаксацію м'язів. Рекомендують слухати класичну музику, щоб зняти напруження нервової системи.

Медико-біологічні засоби: раціональний режим дня, спеціалізоване харчування, фармакологічні засоби, спортивний масаж, гідропроцедури (душ – теплий, контрастний, вібраційний; ванни – гліцерінова, перлинна, сольова; лазні – парова та сухо-повітряна); аероіонізація, киснева терапія,

баротерапія; електросвітлотерапія (електростимуляція, динамічні струми, ультрафіолетове опромінювання).

Режим дня необхідний для кожної людини, особливо для спортсмена, адже неправильно розподілений час на тренування та відпочинок може призвести до перевтоми, травмувань та вигорання спортсмена. Також, дуже важливим є спеціалізоване харчування. Раціон повинен включати вуглеводи (молоко та продукти з нього, хлібобулочні вироби тощо), овочі та фрукти, спеціальні продукти з білками, вітамінами та мінеральними речовинами.

Фізіотерапевтичні процедури знімають напругу та втому, розслаблюють м'язи, стимулюють функції серцево-судинної та нервової систем.

Спортивний масаж поділяють на ручний, ультразвуковий та вібраційний. Ручний масаж використовують за 15–30 хв до початку тренувань (змагань) і через 20–30 хв після роботи, а при сильному виснаженні – через 1–2 год.

Ультразвуковий масаж прискорює окислювальні процеси, підвищує працездатність та тонус м'язів.

Вібраційний масаж виконується спеціальними приладами для зменшення напруги у м'язах.

Відновлюванні засоби повинні використовуватися за спеціальними схемами, розробленими фахівцями та за індивідуальними потребами спортсмена.

Список використаних джерел:

1. Туровський В. В., Носко М. О., Осадчий О. В., Гаркуша С. В., Жула Л. В. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю. К., 2009. 140 с.

2. Павлова Ю., Виноградський Б. Відновлення у спорті: монографія. Львів: ЛДУФК, 2011. 204 с.

П'янківська Л.В.

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення
*Державний науково-дослідний інститут МВС України,
м. Київ, Україна*

НЕЙРОГРАФІКА ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ АРТ- ТЕРАПЕВТИЧНИЙ МЕТОД ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Сучасні умови соціально-економічної, політичної нестабільності в суспільстві, ведення бойових дій на Сході держави, інтенсивність інформаційних потоків та перенасичення інформацією призводять до підвищення тривожності, напруженості, конфліктності, негативних емоційних проявів у людини, що у результаті можуть спричинити погіршення самопочуття та стану здоров'я. У цьому контексті набувають актуальності технології, що допомагають регулювати психоемоційний стан, знімати напруження, долати труднощі тощо. Однією із ефективних сучасних технологій є нейрографіка.

Даний метод набирає соціальної значущості й актуальності в психологічній науці. Спробуємо описати та проаналізувати сучасні бачення науковців щодо окресленого питання.

Нейрографіка – це інноваційний арт-терапевтичний метод, що розроблений П. Піскарьовим у 2014 році. Автор методики констатує, що нейрографіка одночасно діє у низці напрямів: забезпечує енергійність для вирішення завдань; сприяє входженню у стан «поток»; стимулює життєву активність та ресурсність особистості [3].

Дослідниця О. Савельєва зазначає, що цей метод активно використовується для вирішення широкого спектру проблем,

зокрема для саморегуляції психоемоційного стану, вирішення конфліктів, зниження рівня тривожності, збільшення ресурсу та життєстійкості та ін. [5, с. 132]. Ефективність нейрографіки доведена при нівелюванні стресових станів, постановці та досягненні цілей, стратегіях формування майбутнього, вирішенні питань самоідентифікації, особистісного та професійного розвитку.

Методу нейрографіки властиві чотири функції: діагностична; потенціювання інтеграції складного комплексу аналітико-синтетичних процесів шляхом застосування переведення активності в премоторну кору в процесі роботи в ключі методу; аналізу та самоаналізу отриманої суб'єктом репрезентації; інтеграції трансформованого результату у так звану «картину світу» [2].

П. Піскар'єв відносить нейрографіку до інтегративного методу, який складається із: діагностичного аспекту психічних станів; етапу усвідомлення у контексті інтегративної психології та самоаналізу, шляхом аналізу матеріалу та подальшої трансформації з метою прийняття рішення; формування кінцевої репрезентації, орієнтованої у майбутнє [4; 5]. Є. Ананьєва також зараховує її до інтегративного методу арт-терапії, опираючись на нейропсихологічні дослідження В. Люсбрінка та його концепції експресивної терапії [1].

В. Піскар'єв вказує, що основні принципи нейрографіки є принципами розвитку душі. Серед цих десяти принципів перші п'ять безпосередньо тісно пов'язані із сенсами особистості, а інші – із графічними зображеннями.

Суть методу базується на нейрографічній лінії (лінія Піскар'єва). Її малювання є спонтанним і неповторним. У процесі виконання задіюється дрібна моторика рук, яка взаємопов'язана з нейронними мережами мозку і включає не залучений його потенціал. Завдяки чому нейрографічний процес малювання сприяє створенню нових нейронних зв'язків, які допомагають трансформувати процес мислення. Особливості

нейрографічної лінії полягають у тому, що вона є неповторною на кожному етапі малювання [3]. Автор методики також акцентує увагу на тому, що нейрографіка містить нейрографічний патерн, який полягає в унікальному прийомі з'єднання геометричних ліній та об'єктів шляхом заокруглення кутів [3].

Нейрографіка виступає дієвим практичним методом розвитку уваги та уяви. У процесі малювання увага розподіляється на три вектори: візуалізація образу, зв'язок із почуттями й емоціями та відчуттями.

Цей метод є дієвим в індивідуальній і груповій роботі, не потребує образотворчих навичок та не має вікових обмежень. Нейрографіка є досить простою у використанні й ґрунтується на візуалізації, геометричних архетипах та низці певних графічних алгоритмів. У процесі її застосування відсутня потреба у безпосередньому зануренні в деталі травмальної події життя та вербалізації процесу роботи, переживань й емоцій, пов'язаних з актуальною проблемою. Сама тема висвітлюється в абстрактних образах того, хто малює. Автор малюнку розуміє, що робить та які має відчуття і емоції. Виконане зображення демонструє реальну життєву проблему особистості, яка має труднощі у її вирішенні. Процес малювання відбувається відповідно до базового алгоритму нейрографіки, що містить сім кроків: тема; композиція або формування малюнка; округлення; інтеграція; фігури та фон; архетипування; лінії поля; фіксація; переосмислення теми [3].

Особливу роль на кожному етапі виконання малюнку відводиться самоспостереженню за власними внутрішніми процесами (емоції, тілесні відчуття, почуття, думки). Воно допомагає особистості формувати здатність розуміти та усвідомлювати свої почуття та емоції й управляти власним станом.

На першому кроці виконання базового алгоритму, особистість обирає тему і розпочинає малювання. У неї виникає

актуалізація життєвої ситуації. Основним завданням на цьому кроці є розуміння та усвідомлення власних емоцій, почуттів, тілесних відчуттів, при переживанні тематичної ситуації ситуації.

На другому кроці алгоритму відбувається звільнення (катарсис) від емоційної напруженості за рахунок перенесення її через лінію на аркуш паперу і трансформацію зображеного малюнка. У процесі виконання людина спостерігає за власними змінами, а потім внутрішній процес завершується і приходиться розуміння.

Третій крок алгоритму «сполучення» (округлення кутів) або, офіційно, «принцип Піскарьова» передбачає роботу з індивідуальною сферою свідомості. Шляхом округлення гострих кутів відбувається об'єднання композиційних об'єктів, яке допомагає досягти гармонії, стану задоволеності життям, ситуацією, якою б вона не була.

Четвертий крок – це крок інтеграції особистості в соціальне середовище. На цьому етапі людина через фігури та фон проявляє взаємодію з іншими. У процесі виконання особистість долає опір проєкцій, виводить ідею власного особистісного конфлікту на більш загальний рівень. Через духовне переживання у людини зникає «єго» й настає синхронізація на лініях поля.

На п'ятому кроці алгоритму відбувається зняття обмежень і спостерігається перехід на більш високий рівень співвідношення себе з іншими. Особистість відмовляється від егоїстичних проявів й у неї з'являються відчуття задоволення від того, що вона є членом спільноти та учасником загального буття.

Шостий крок – це етап фіксації, коли відбувається повернення на нове коло буття, перехід на новий рівень

розуміння та інтерпретації власного життя. На останньому, сьомому кроці алгоритму здійснюється переосмислення теми.

Отже, проведений теоретичний аналіз досліджуваного питання вказує, що метод нейрографіки є потужним інноваційним арт-терапевтичним методом трансформації людини. Нейрографіка без слів і понятійного процесу допомагає зняти внутрішні обмеження, змінити ставлення до проблемної ситуації, змодельовати власне майбутнє, віднайти внутрішні ресурси, що є корисним як для самої особистості так і для її соціального оточення.

Список використаних джерел:

1. Ананьева Е. П. Нейрографика, как арт-терапевтический метод сопровождения онкопациенток в стрессовой ситуации химиотерапии. *Психология и Психотехника*, 2018, № 3. С. 101–112.
2. Пискарев П. М. Предпосылки формирования метода Нейрографика. Материалы к проекту «Нейрографика: алгоритм снятия ограничений» (мастер-класс, книга). URL: <https://psy.su/psyche/projects/2380/>
3. Пискарев П. М. Нейрографика. Алгоритм снятия ограничений. Эксмо. 2020. 170 с. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=91239&p=1
4. Пискарев П. М. Предпосылки формирования метода Нейрографика. *Методология современной психологии*. Вып. 6. Москва-Ярославль : ЯрГУ, ЛКИИСИ РАН, МАПН, 2016. 199 с.
5. Савельева О. А. Психологические основы нейрографики : дисс. канд. филос. наук: 09.00.01. Ярославль, 2018. 258 с. URL: <https://iamcenter.ru/wp-content/uploads/2020/05/Kandidatskaya-Saveleva-O.A.-Nejrografika.pdf>

Павлишин Д.Ю.

студентка 2 курсу факультету іноземних мов,
*Львівський національний університет
ім. Івана Франка
м. Львів, Україна*

Тимчишин М.В.

асистент кафедри перекладознавства та контрастивної
лінгвістики
ім. Григорія Кочура, факультету іноземних мов,
*Львівський національний університет
ім. Івана Франка
м. Львів, Україна*

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПЕРЕКЛАДІ: ЕТАПИ РОЗВИТКУ, МОДЕРНІЗАЦІЯ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Технічний прогрес не стоїть на місці, і дедалі частіше з'являються різноманітні технології, які спричиняють неабиякі зміни як в нашому повсякденному житті, так і в багатьох сферах діяльності людини, серед яких і переклад. [1, с. 46] Стрімкий та бурхливий розвиток інформаційно-комунікативних технологій відкриває не лише безліч нових можливостей в контексті міжкультурної взаємодії, але й висуває нові вимоги, що суттєво змінюють роботу перекладачів, адже обсяги роботи постійно зростають, а швидкість виконання перекладу має бути ледь не блискавичною. Саме тому, професійну діяльність перекладачів важко уявити без застосування технологій.

Для цілковитого задоволення потреб перекладачів, які постійно зростають через збільшення попиту на надання мовних послуг, виникли системи машинного та автоматизованого

перекладу (CAT); вони справили величезний вплив на якість перекладу, відкрили чимало нових можливостей, зробивши інформацію набагато доступнішою незалежно від мови, значно підвищили продуктивність і покращили міжнародне спілкування, оскільки проблема мовного бар'єру почала поступово зникати.

Питання полегшення процесу перекладу і покращення кінцевого продукту гостро стояло завжди, а в 1990-их роках для пришвидшення процесу перекладу почали створюватися перші CAT tools для комерційного використання.[2, с. 952] Основним застосуванням цієї технології є переважно переклад документів. В основі автоматизованого перекладу лежить перекладацька пам'ять. (Translation Memory) – програма, яка запам'ятовує раніше перекладений текст і потім використовує його для порівняння з іншим схожим текстом, і, з часом, в ній зберігаються мільйони збігів для повторного використання. [3, с. 40] Окрім того, активно в перекладі також використовується машинний переклад, який відрізняється від першого тим, що людина не докладає ніяких зусиль для отримання перекладеного тексту. Вперше ідея створення технології для автоматизованого перекладу виникла у 1924, а через 9 років радянський інженер П. Смирнов-Троянський запатентував машину для перекладання, яка працювала за принципом зіставлення відповідників у різних мовах. Та лише з 1950-их виникли системи автоматизованого перекладу, які схожі на сучасні. Через 70 років людство зробило величезний прорив у створенні так званих онлайн перекладачів, і сьогодні існує величезна кількість засобів для автоматизованого перекладу: SYSTRAN, ALPS, METAL, EUROTRA, LOGOS, GETA. [4, с. 186]

Та все ж, варто зазначити, що незважаючи на широке застосування машинного перекладу, перекладений таким «помічником» текст варто якомога ретельніше перевіряти, адже ці технології можуть припуститись помилки в перекладі деяких мовних одиниць, як-от власні назви, реалії чи фразеологізми. В

деяких галузях, таких як медицина і право, постредагування продукту автоматизованого перекладу обов'язкове, адже одна незначна помилка в розумінні терміну через його відсутність у системі може потягнути за собою небажані наслідки.

Пришвидження темпу розвитку технологій залишило свій слід не лише на доступності інформації необхідної для перекладу та ступені автоматизації, але й на процесі перекладу загалом, і перекладачі поступово адаптуються до використання інструментів задля підвищення продуктивності та якості перекладу. І навіть попри наявність величезної кількості інструментів для перекладу як машинного, так і автоматизованого, попит на послуги перекладачів все ж залишається високим. І хоч ці новітні технології мають свої недоліки, наприклад як довга тривалість машинного перекладу та залежність від власних даних, вони все ж мають право на існування, адже, на щастя, ці технології постійно покращуються, і їхня ефективність зростає завдяки збільшенню кількості даних, які застосовуватимуться в перекладі, в результаті чого збільшується потреба в їхньому використанні.

Список використаних джерел:

1. Зелінська А. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у перекладознавчій діяльності. Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку : тези III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав, 16 березня 2020 року) / Гол. ред. К. І. Мізін; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав, 2020. С. 46-50.

2. Doherty. The Impact of Translation Technologies on the Process and Product of Translation // International Journal of Communication. 2016, Vol 10. P. 947–969

3. Ігнатенко В. Д. Використання сучасних інформаційних технологій у підготовці майбутніх філологів// Іноземні мови. 2020, № 1. С. 37 – 42.

4. Франчук Н. П. Комп'ютерний переклад// Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2010, № 8(15). С. 185–190.

Палько Т.В.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології,
*Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти
Ужгород, Україна*

КРИЗА В ЖИТТІ ЛЮДИНИ – ЗАГРОЗА КАТАСТРОФИ ЧИ ШЛЯХ ДО САМОЗМІН

Криза - це ситуація емоційного й розумового стресу, що вимагає значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий проміжок часу. Слово «криза» підкреслює момент порушення рівноваги, появи нових потреб і перебудови мотиваційної сфери особистості. «Кризою (від грец. зміна напряму, рішення, вибір) можна назвати такий віраж на життєвому шляху, коли під загрозою опиняється життєвий задум, проект майбутньої світобудови» [1].

Варто розрізнити «нормальну кризу», яка є перехом від одного вікового етапу до іншого і «аномальну», яку називають життєвою кризою. Аномальна криза виникає у складних життєвих умовах, коли людина переживає події, котрі раптово змінюють її долю. Життєвими критичними ситуаціями, які підштовхують людину до аномальної кризи, є такі, що вимагають від людини дій, які перевершують її адаптивні можливості, енергетичні ресурси. Життєва криза є поворотним пунктом життєвого шляху, який виникає в ситуації неможливості реалізації життєвого замислу, що склався. «Поняття «життєва криза» — феномен внутрішнього світу людини, який виявляється в різних формах переживання непродуктивності свого життєвого шляху» [2. с.127]. Критична ситуація - це така ситуація, у якій суб'єкт не може реалізувати основні потреби свого життя і, яка ставить його перед

необхідністю зміни способу буття. Криза - це реакція особистості на критичну ситуацію, що виражається в нездатності особистості розв'язати цю ситуацію в короткий час і звичний спосіб.

Найбільш травмуючими критичними ситуаціями особистості є такі, що пов'язані з усвідомленням власної смертності (невиліковна хвороба, участь у бойових діях і т.і.) або зіткнення зі смертю іншого (переживання втрати близької людини). Однак в екзистенціально-гуманістичній парадигмі будь-які критичні ситуації можна розглядати як своєрідне зіткнення зі смертю. Причому, смерть у цьому контексті розуміється як трансформуючий процес, відмова від старих, звичних способів буття і підбір, удосконалювання нових, більш адекватних умовам, що змінилися.

Критична ситуація переживається особистістю по-різному. З одного боку, вона може справити руйнівну дію, підвищуючи тривогу й депресію, почуття безпорадності й безнадійності, що може призвести до життєвої кризи. А з іншого, – додати життю значення, зробити його більш повним і змістовним. У кожному разі зіткнення із критичною ситуацією болісно переживається особистістю й змінює її відношення до життя, смерті, себе й цінностей, що формує різні життєві стратегії, які допомагають людині вийти із критичної ситуації. Ситуації, що вимагають від людини змін у життєвому стилі, способі мислення, способі пізнання й бачення світу або відношення до себе й оточення, можна описати як критичні. Критична ситуація може стати поворотним моментом у житті особистості, вести до кризи.

Будь-яка криза містить як позитивний, так і негативний компонент. Негативна складова полягає в тому, що для особистості, яка перебуває в критичній ситуації, характерна завантаженість нерозв'язаними проблемами, наявне почуття безнадійності, безпорадності, переживання життя як «безвихідність». Суб'єктивно криза переживається як

«безвихідність». Будь-яка кризова ситуація містить небезпеку. Отже, її необхідно уникати, усувати, запобігати, а до того ж у деяких випадках, і приховувати. Безумовно, що психічні кризи можуть нести в собі загрозу. Багато реакцій, що спостерігаються у зв'язку із кризами – прагнення до самоізоляції або бурхливої діяльності являє собою спробу перебороти ситуацію.

У стані кризи люди відчувають, що вони загубилися в лабіринті подій, які неможливо зістикувати між собою. Часто їм важко визначити, хто вони і на що здатні. Переживання болю і викликане цим метушіння може відбитися на здатності приймати рішення і справлятися з проблемами, тобто саме на тих навиках, які є необхідними під час кризи.

Усе це відбувається з людиною, якщо сприймати життєву кризу як загрозу катастрофи, але є й інше бачення цього питання: життєва криза – поштовх до розвитку. Про кризу у житті людини, яка може стати поштовхом до нових звершень зауважує у своїх дослідженнях і Е.Еріксон: «криза означає не загрозу катастрофи, а поворотний пункт, і тим самим онтогенетичне джерело як сили, так і недостатньої адаптацією» [3, с. 125-131] Психологічні кризи – закономірне і необхідне для зростання особистості явище, яке треба достойно пережити і вийти з нього більш зрілою, сильною і впевненою в собі особистістю. Це показують дослідження американських вчених С'юзен Кобейс і Сальвадора Мадді, які ще в 70-х роках минулого століття вивчали психологічний стан 200 менеджерів телефонної компанії, що опинилась у діловій скруті. Хоча у всіх був об'єктивно однаковий рівень стресу, тільки половина їх повідомила про тяжкий стан здоров'я, решта досліджуваних не оцінювали негативних професійних подій як катастрофу. Навпаки, вони спромоглися поставитись до стрес-факторів як до неминучих життєвих змін і використали цю можливість для особистісного зростання [4, с. 219-227]. Це відбулося тому, що

вони зуміли вийти з продуктивним ставленням до кризи і зважились на пошук нових життєвих смислів. Скористатися цим – неабияке мистецтво, якого можна поступово навчитися. Можливо це сталося через те, що здатність до подолання життєвих криз кращою є в тих, хто оптимістично налаштований. Зокрема, ще В. Франкл зазначав, що найбільші шанси вижити в екстремальних ситуаціях мають ті, хто спрямований у майбутнє, на смисл, який вони прагнуть реалізувати [5]. Оцінка людиною стресової ситуації впливає на її вирішення. Якщо людина оцінює проблему когнітивно, то вона аналізує проблему і шукає шляхи виходу. Через активізацію власних ресурсів, перемагаючи обставини, особистість, набуває конструктивного досвіду подолання кризи, стає більш зрілою, більш мудрою. Але, мало кому відразу вдається адекватно підійти до аналізу того, що відбувається, і перейти до стратегій копінгу. Не кожна людина здатна зрозуміти, що криза – це не лише страждання, це й великі можливості, несподівані перспективи.

Багатовимірна модель BASIC Ph для подолання кризових станів, психологічних травм будь-якого характеру пропонує 6 основних каналів, за допомогою яких людина може повернутися до звичного життя після гострої стресової реакції. Ці канали є тими ресурсами, які допомагають знаходити сенс в подальшому житті після психологічної травми: Віра; Емоції; Спілкування; Уява; Розсудливість; Фізична активність [6;7]. Кожна людина самостійно вирішує, яку модель і якою мірою застосувати у подоланні життєвої кризи. Вона вчиться конструктивно долати кризи, а отже, розвиває ті якості та властивості, які є важливими чинниками почуття її власного психологічного комфорту. Вибір особистістю конкретних способів та стратегій психологічного подолання життєвої кризи визначається конкретною ситуацією та особливостями сприймання цієї ситуації. Це і визначає психологічні ресурси особистості.

Список використаних джерел:

1. Титаренко Т. М., Лепіхова Л. А. Психологічна профілактика стресових перевантажень серед шкільної молоді: Науково-методичний посібник. К. : Міленіум, 2006. 204 с.
2. Панасенко Н.М., Войтович М.В. Психологічні особливості подолання особистістю життєвих криз/ К. : Актуальні проблеми психології. Том V. Випуск 16. 2016. С. 126-135
3. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Москва: Прогресс. 1996. 342 с..
4. Аргайл М., Фернхэм А., Грэхэм Дж. А. Стрессовые ситуации // Межличностное общение: Хрестоматия. СПб.: Питер, 2001. С. 219-227
5. Франкл В. Человек в поисках смысла. Сборник: Пер. с англ. и нем./ Общ. ред. Л.Я. Гофмана и Д.А. Леонтьева. - М.: Прогресс, 1990. - 368 с.
6. Lahad, M. (2013) SixPart Story Revisited: The seven levels of assessment drawn from the 6PSM. In M. Lahad, M. Shacham and O.Ayalon (eds.) The "BASIC PH" Model of Coping and Resiliency - Theory, Research and CrossCultural Application. London: Jessica Kingsley. pp 47-60.
7. Shacham, M. Lahad, M.and Shcham ,Y.(2013)How Jewish and Arab Parents perceived their children resiliency during the 2ndLebanon war. In M. Lahad, M. Shacham andO.Ayalon (eds.) The "BASIC PH" Model of Coping and Resiliency -Theory, Research and Cross-Cultural Application. London: Jessica Kingsley. pp151-168.

Перепелиця А.В.

доцент кафедри психології і педагогіки,
*Національний університет фізичного виховання
та спорту України
м. Київ, Україна*

МОЖЛИВІСТЬ ВИНИКНЕННЯ ПАНІЧНИХ АТАК, ЯК ПОТЕНЦІЙНА ПРОБЛЕМА ПЕРЕНЕСЕНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ COVID-19

Тривожно-фобічні розлади відносяться до найпоширеніших форм прикордонної психічної патології, на яку страждає до 6% населення. Останнім часом у психології зріс інтерес дослідників до даних станів, серед яких особливу увагу привертають панічні розлади, найбільш яскравим та драматичним проявом яких є панічні атаки. Даний інтерес особливо виражений зв'язок має з пандемією останніх років, і визначається негативним впливом панічних розладів (атак) на повернення якості життя та соціальну адаптацію після перенесеного COVID-19.

Панічні атаки (вегетативний криз) за існуючими визначеннями представляє собою раціонально незрозумілий практично неконтрольований, і, як би, випадковий напад тривоги, що супроводжується страхом у поєднанні з різними соматичними проявами. Цікавим є той факт, що страх часто, але не завжди, не предметний, тобто мова йде про переживання безпричинної тривоги вкрай високої інтенсивності.

Вітчизняні лікарі тривалий час використовували і використовують зараз терміни «вегетативний криз», «симптоадреналовий криз», «кардіоневроз», «ВСД (вегетосудинна дистонія) з кризовим перебігом», «НЦД – нейроциркуляторна дистонія», що відображають уявлення про порушення вегетативної нервової системи від провідного симптому.

До фізичних симптомів, що виникають під час панічної атаки, відносяться прискорене серцебиття, пітливість, озноб, тремтіння, почуття нестачі повітря, слабкість чи запаморочення, свербіння чи оніміння у кінцівках, біль за грудиною чи ділянці шлунка, нудота [1].

Важливо враховувати, що терміни «панічна атака» та «панічний розлад» мають світове визнання та введені до Міжнародної класифікації хвороб 10-го перегляду. У той самий час, наявність панічних атак необов'язково означає, що з людини – панічний розлад (Woods S.W., Gorman J.M., Papp L.A. 1998). Важливо відзначити, що «панічна атака», практично ніколи не є самостійним діагнозом, а є лише одним із показчиків на наявність будь-якого психологічного, психічного чи фізіологічного розладу та нерідко входить у контекст того чи іншого психічного розладу та низки складних психологічних станів кризового спектру.

Woods S.W., Gorman J.M., Papp L.A. виділяють три основні різновиди панічних атак: 1) Спонтанні панічні атаки-виникають несподівано, без видимих причин; 2) Ситуаційні панічні атаки провокуються переживанням певної психотравмуючої ситуації, або ж почуттям її очікування; 3) Умовно-ситуаційні панічні атаки виникають найчастіше під дією біологічного чи хімічного стимулу (прийом алкоголю, перебудова гормонального фону при менструальному циклі). [2]

Ключовою причиною розвитку панічних атак є неврологічні порушення. В літературі є досить велика кількість описаних панічних атак при фізіологічних проблемах, пов'язаних з серцевими патологіями: пролапсом мітрального клапана, ішемії після інсульту, гіпоглікемії, гіпертиреозу та ін. Але відсутня інформація про виникнення панічних атак після перенесеного COVID-19.

З метою визначення змін емоційного стану та проявів панічних атак серед людей, які перехворіли COVID-19 було проведено дослідження, в якому прийняло участь 30 осіб з підтвердженими аналізами (ПЛР тест та тест на антиген).

На першому етапі була створена анкета з 15 питань, яка дозволила визначити кількість перехворівших та ступінь перенесеного захворювання. А саме, 10 осіб перехворіли у важкій формі, 10 людей - в легкій (середній) формі та 10 досліджуваних не хворіли.

На другому етапі дослідження була використана методика, яка є єдиним способом, що може диференціювати тривожність і як особистісну властивість, і як стан, «Оцінка рівня тривожності» (Тест Спілбергера-Ханіна). Шкала тривоги Спілбергера (State-Trait Anxiety Inventory, STAI) є інформативним способом самооцінки рівня тривожності в даний момент (реактивна тривожність як стан) та особистісної тривожності (як стійка характеристика людини).

Реактивна (ситуативна) тривожність - стан суб'єкта в даний момент часу, який характеризується емоціями, які суб'єктивно переживаються особою: напругою, занепокоєнням, заклопотаністю, нервозністю у цій конкретній ситуації. Цей стан виникає як емоційна реакція на екстремальну або стресову ситуацію і може бути різним за інтенсивністю та динамікою у часі.

Під особистісною тривожністю розуміється стійка індивідуальна характеристика, що відображає схильність людини до тривоги і що передбачає наявність у неї тенденції сприймати досить широкий спектр ситуацій як загрожуючі, відповідаючи на кожен з них певною реакцією. Як схильність, особиста тривожність активізується при сприйнятті певних стимулів, що розцінюються людиною як небезпечні для самооцінки, самоповаги.

Отримані результати свідчать що серед досліджуваних, нехворівших на COVID-19, ні у кого не було визначено

високого рівня обох видів тривожності. Серед двох спостерігалася висока ситуативна тривожність, яка ними була роз'яснена, як результат страхів зараження корона вірусом.

Результати серед досліджуваних, які перехворіли хворобою розділилися в залежності від періоду хвороби та тяжкості. А саме, у випадку захворюваності середньої, або важкої, форми у першій половині 2021 року результати вказували на середній та високий рівень особистісної тривожності. У випадках тяжкої форми, спостерігався середній рівень обох видів тривожності. Досліджувані з періодом хвороби у другій половині 2021 року та середньою (важкою) формою, проявили високу як особистісну, так і ситуативну тривожність. Під час бесіди було зафіксовано скарги на періодичні виникнення, при певних обставинах, на почуття нестачі повітря, прискорене серцебиття, пітливість, озноб, тремтіння, слабкість чи запаморочення у випадках пов'язаних з ситуаціями, які мали пряме відношення до змін дихання (в метро, у душовій кімнаті, транспорті при наявності великої кількості людей, у вісні та ін.).

Отримані результати є підтвердженням актуальності проблеми і повинні стати початком подальшої роботи. Тема потребує клінічно-психологічних досліджень та спостережень. Але на цьому етапі можна стверджувати про вплив COVID-19 на емоційний стан людини не тільки під час захворювання, але і на потенційні психологічні зміни, та можливість виникнення панічних атак.

Список використаних джерел:

1. Тиганов А. С. Психиатрия: Руководство для врачей. В 2 томах // М.: Медицина. – 2012. – С. 510-533.
2. Shear M.K., Brown T.A., Barlow D.H., Money R., Sholomskas D.E., Woods S.W., Gorman J.M., Papp L.A. Multicenter collaborative Panic Disorder Severity Scale. American Journal of Psychiatry 1997;154:1571-1575

Пісняк В.С.

аспірантка,

викладачка кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі факультету початкової освіти,

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

ОБґРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Нині в Україні починають активно створюватися регіональні моделі інклюзивної практики навчання, за умови яких діти з особливими освітніми потребами (діти з інвалідністю, які тривалий час хворіють, діти з особливостями розвитку, обмеженими можливостями здоров'я) включаються в загальноосвітній процес. Але залучаються не стихійно, а під час створення в навчальному закладі спеціальних умов навчання. В історичний період, коли знання виявилися найважливішим основним ресурсом, швидкий прогрес в знаннях і легкий доступ до інформації стає рушійною силою економічного і соціального розвитку. Генеральний секретар ООН окреслив значення інформаційних технологій в освіті дітей з особливим освітніми потребами в такий спосіб:

1. Інформаційні та комунікаційні технології є одними з рушійних сил глобалізації. Вони об'єднують людей і приносять нові інструменти для розвитку. В галузі освіти, широке впровадження нових цифрових технологій становить великі можливості й ініціює нові педагогічні підходи до зростаючих

вимог сучасного суспільства.

2. Таке бачення розвитку інформаційного суспільства передбачає застосування нових педагогічних технологій і відповідних методів навчання. У зв'язку з цим, інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) стали найбільш підходящим інструментом, який може допомогти людям з різними вимогами навчання здійснювати своє право на освіту, зайнятість, соціальне життя і відпочинок, а також доступ до інформації. Використання нових технологій в сфері освіти повинно посилювати незалежність, інтеграцію, і рівні можливості для всіх людей [2].

Останні 20 років принесли багато чудових інновацій в освіту, в тому числі початкову. Традиційний текст, звук, графіка, відео об'єднані в єдиний документ – «мультимедійний». Комп'ютерні системи, телефони, і телебачення стають все більш інтегрованими. Різні програми інформаційних і комунікаційних технологій відкрили - і будуть продовжувати відкривати все більше і більше можливостей в галузі освіти та професійної підготовки. Технології швидко виявляється застарілим, вимагаючи нових навичок і знань. Адаптація можлива тільки, коли вони засновані на чіткому розумінні в сфері ІКТ.

Роль ІКТ в освітніх потребах дітей з обмеженими можливостями є значно різноманітніша. З одного боку, вони повинні, як і їхні однолітки, отримати знання і навички, необхідні в суспільстві, в якому вони живуть. З іншого боку, вони мають (за визначенням) додаткові вимоги (особливі освітні потреби), викликані функціональними обмеженнями, які впливають на здатність учнів до доступу до стандартних освітніх методів навчання. У цьому контексті, застосування ІКТ дуже важливо, оскільки вони відіграють важливу роль в забезпеченні високої якості освіти для дітей з обмеженими можливостями, зокрема й у розрізі формування трудових компетентностей школярів.

Підвищення якості та доступності освіти для учнів з обмеженими можливостями здоров'я вимагає комплексного підходу і об'єднання зусиль фахівців різних профілів у вирішенні питань розробки і застосування спеціалізованих програмно-апаратних засобів. Інститут ЮНЕСКО з інформаційних технологій в освіті (ІІТО) розробив проект «ІКТ в освіті людей з особливими потребами». Цей проект передбачає дистанційне навчання для людей, що мають рухові, зорові, слухові, мовні та інтелектуальні порушення» [3]. Реформування освіти в сучасних умовах вимагає підготовки педагогічних кадрів, що володіють високим рівнем знань умінь і навичок для здійснення інклюзивної освіти, в тому числі у галузі застосування сучасних інформаційних технологій.

У сфері інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами можна виділити дві головні проблеми. Перша полягає в тому, що частина дітей, з обмеженими можливостями відрізняються від однолітків, виявляються фактично ізольованими. Педагоги при цьому не завжди володіють методикою формування позитивних міжособистісних відносин в колективі, до складу якого входять такі діти. Як наслідок, загострюється проблема формування життєвих й трудових компетентностей дітей з особливостями розвитку. При обмеженій соціальній взаємодії ці діти не набувають необхідного їм позитивного досвіду поведінки в різних життєвих ситуаціях. Друга проблема, від якої багато в чому залежить ефективне рішення першої, пов'язана з кадровим забезпеченням розвитку інклюзивної освіти. Очевидна необхідність зміни змісту професійної підготовки і перепідготовки вчителів початкових класів школи, де діти молодшого віку навчаються в умовах інклюзивної освіти. В таких умовах питання застосування ІКТ і розвиток професійної компетентності вчителів початкових класів є однією з умов впровадження в освітню практику загальноосвітньої школи сучасних інформаційних і освітніх технологій, що детермінують

якісну освіту дітей з особливими потребами, у яких найчастіше виникають труднощі при спілкуванні, навчанні, пересуванні. Окреслені позиції є передумовами створення ефективних педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування трудових компетентностей молодших школярів в умовах освітньої інклюзії шляхом, зокрема використання ІКТ в інклюзивному просторі ЗЗСО.

Водночас під час розробки таких умов доцільно враховувати рекомендації В. Хитрюк [1]. Дослідниця вважає, що система підготовки вчителя початкової школи до роботи в інклюзивному освітньому середовищі повинна включати:

- спонування до творчого вирішення педагогічних задач на основі віри у можливості учнів, позитивного ставлення до педагогічної діяльності, та цілеспрямованого застосування сучасних інформаційних технологій тощо;

- теоретичну озброєність (формування наукового світогляду у процесі вивчення навчальних предметів, оволодіння сучасною педагогічною і психологічною теорією);

- розвиток здібностей, потрібних для діяльності щодо використання мультимедійних засобів та ІТ технологій;

- методичну озброєність (уміння варіативно використовувати методи, прийоми ІТ, форми навчання і виховання в залежності від конкретних ситуацій, оволодіння педагогічною технікою і технологією вирішення педагогічних задач під час роботи в інклюзивному освітньому середовищі) [1, с. 138-139].

Змістовна сторона підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування трудових компетентностей молодших школярів в умовах освітньої інклюзії шляхом, зокрема використання ІКТ в інклюзивному просторі повинна, на наш погляд, включати чотири взаємопов'язані компоненти. Перший складник змісту, його центр (ядро) – це фундаментальні знання з дисциплін психолого-педагогічної, загальнокультурної, професійно-предметної підготовки, які набуваються у процесі засвоєння

обов'язкового мінімуму змісту професійної освітньої програми з конкретної спеціальності. При вивченні названих блоків дисциплін відбувається включення в логіку їх викладання елементів підготовки до застосування інноваційних технологій, засобів, методів навчання учнів початкових класів. Другий складник – всі види педагогічних практик студентів, у ході яких одним із напрямків є ознайомлення з діяльністю вчителів, котрі активно використовують ІТ в інклюзивному навчанні молодших школярів. Третій складник – самостійна навчально-пізнавальна, науково-дослідницька і навчально-практична робота студентів, що забезпечує єдність їхньої теоретичної і практичної підготовки до реалізації ІТ в інклюзивному навчанні молодших школярів як виду творчої педагогічної діяльності, спрямована на розвиток творчих здібностей, індивідуального стилю педагогічної діяльності. Четвертий складник – спецкурс «Інформаційні технології у формуванні трудових компетентностей молодших школярів в умовах освітньої інклюзії», мета якого: підготовка студентів до вирішення завдань інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами засобами сучасних інформаційних та мультимедійних технологій.

Список використаних джерел:

1. Хитрюк В. В. Формирование инклюзивной готовности будущих педагогов в условиях высшего образования : дис... д-ра пед. наук, спец. : 13.00.08 / Вера Валерьевна Хитрюк. – Калининград, 2015. 390 с.
2. Loreman T., Deppeler J., Harvey D. “Inclusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom”. London ; New York, 2005.
3. Mattson E.-H., Hansen A.-M. Inclusive and exclusive education in Sweden: principals’ opinions and experiences. *European Journal of Special Needs Education*. 2009. Vol. 24, Iss. 4. P. 465–472.

Раєвська І.М.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики
дошкільної та початкової освіти,
*Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна*

Ізмайлова О.С.

магістрантка I курсу
спеціальності «Початкова освіта»
педагогічного факультету,
*Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна*

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ГРУПОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У чинних документах, зокрема у Державному стандарті початкової освіти, Концепції Нової української школи пріоритетним завданням початкового рівня освіти визначено становлення особистості дитини, створення умов для її самовираження, що в свою чергу вимагає розробки та запровадження сучасних методів і педагогічних технологій навчання. Певні завдання спрямовані на виховання вільної особистості, формування здатності мислити самостійно, уміння вчитися, вміння виробляти та застосовувати знання, чітко планувати дії та приймати рішення, ефективно співпрацювати в різних групах. Важливу роль у вирішенні зазначених проблем відіграють форми організації навчальної діяльності, а саме технологія організації групової роботи.

Вагомий вклад у вивчення питань групової роботи як форми навчання зробили такі вчені: М. Артюшина, В. Буrows,

М. Виноградова, Х. Лійметс, О. Савченко, О. Пометун, Г. Цукерман, Л. Шевчук, О. Ярошенко.

Виявлені розбіжності у визначенні досліджуваного феномену під час аналізу джерельної бази, вимоги до формування уміння вчитися - новоутворення, яке, в першу чергу, пов'язане з освоєнням форми навчальної співпраці, визначили необхідність знайти позитивні й негативні сторони групової роботи.

Розглядаючи це питання, вважаємо за необхідне дати визначення ключовому поняттю. Більшість науковців під груповою навчальною діяльністю розуміють «організовану вчителем спільну навчальну діяльність учнів одного класу, під час якої група (а не окремий учень) отримує завдання, виконання яких потребує спільних зусиль учнів – спільного планування роботи, обговорення й вибору способів виконання завдань, взаємодопомоги, співробітництва, самооцінювання» [1, с].

Узагальнюючи дослідження науковців, можна визначити ряд переваг використання групової форми роботи в освітньому процесі:

По-перше, групова робота дозволяє здобувачам освіти бути суб'єктами цього процесу: ставити перед собою мету, самостійно здобувати нові знання, контролювати товаришів і себе, оцінювати результат роботи.

По-друге, готує до діяльності в умовах постійної мінливості соціального середовища шляхом розвитку їх свідомості: діти точніше оцінюють свої можливості, краще себе контролюють; здобувають навички, необхідні для життя в суспільстві: відвертість, уміння будувати свою поведінку з урахуванням позицій інших людей, уміння брати відповідальність за себе і команду.

По-третє, забезпечує високу якість знань з предмету за умови багатократного повторення матеріалу, індивідуального

підходу, так як відбувається навчання один одного, де учень може отримати допомогу від своїх товаришів або вчителя.

По-четверте, максимально розвиває індивідуальні здібності кожного і некогнітивні навички (робота в команді, навички спілкування, мотивація, наполегливість, працьовитість, самоконтроль).

По-п'яте, різноманітність форм дозволяє учням освоювати нові для них ролі: учителя, консультанта, учасника групової роботи, при цьому змінюється характер взаємовідносин між учнями, зростає самокритичність.

На наш погляд, групова форма роботи несе в собі риси інноваційного навчання: самостійне здобування знань у результаті пошукової діяльності, коли зростає обсяг і глибина розуміння навчального матеріалу, пізнавальна активність і творча самостійність ставить учня в активну позицію. Освітній процес будується як пошукова, дослідницька діяльність, в ході якої відбувається обмін думками, розгортаються дискусії.

Попри значний ряд переваг групової роботи, треба зазначити і її недоліки. Спробуємо систематизувати та виділити найголовніші.

1. Для ефективної діяльності і результативності роботи вчителю необхідно навчити роботи в групі, а для цього знайти час.

2. Труднощі виникають під час об'єднання дітей у групу, склад якої залежить від змісту та характеру освітньої діяльності. Від вчителя залежить підбір учнів з врахуванням різного рівня навченості, індивідуально-психологічної сумісності, що дасть змогу надалі компенсувати та взаємно доповнювати переваги і недоліки один одного.

2. Під час розподілу ролей треба пам'ятати, що відповідальність зосереджена на керівникові групи, а інші члени групи мають обмежені можливості виконувати керівні ролі, що негативно впливає на індивідуальну підзвітність членів групи.

3. Організація роботи в групі вимагає від вчителя серйозного продумування кожного етапу уроку, а також підготовки великої кількості дидактичного матеріалу, при цьому необхідно враховувати рівень засвоєння теми кожним учнем, що потребує додаткового часу та педагогічних зусиль.

4. До слабких сторін групової роботи можна віднести контроль процесу взаємо навчання та ефективність його результату. У практичних роботах складно об'єктивно оцінити міру оволодіння учнями сумою практичних навичок, на розвиток яких націлена групова робота.

5. Організація роботи в групах вимагає визначення способу оцінювання. Вчитель має розробити критерії оцінювання в групі для самооцінювання та колективного оцінювання.

Під час оцінювання роботи групи підкреслюються не стільки учнівські, скільки людські якості. Оцінювати можна лише загальну роботу групи і не ставити дітям, що працювали в групі, різні оцінки. В одній групі можуть бути учні різного рівня навченості, і однакова для усіх учасників групи оцінка не відбиватиме вклад певного учня, тобто буде несправедливою, тоді виникає проблема «вагового» наповнення оцінки, її диференційованої сторони.

Однак, при систематичній організації групової роботи в освітньому процесі і дотриманні певних умов у дітей молодшого шкільного віку відбувається зростання їх суб'єктивної активності, становлення в учневі суб'єкта саморозвитку. Діти вчаться із задоволенням, відчуваючи радість пізнання, і почувають при цьому себе чудово. У таких умовах організації навчальної діяльності діти здійснюють свободу вибору і прийняття відповідальності, набуваючи впевненості у власних силах.

Висвітлений порівняльний аналіз дидактичних можливостей групової роботи розкриває сильні та слабкі сторони. Результати спільної діяльності здобувачів освіти дуже

відчутні як у навчанні їх до колективних методів роботи, так і у формуванні позитивних моральних якостей особистості. Отже, переваги групової організації навчальної роботи на уроці очевидні і вагоміші, ніж недоліки.

Список використаних джерел:

1. Шевчук Л. Форми й види групової роботи учнів. *Вісник НАПН України*. 2011. № 2. С. 54-62.

Резнікова Н.В.

асистент кафедри іноземних мов
хіміко-фізичних факультетів Інституту філології,
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
М. Київ, Україна*

МОДЕЛЬ ДИНАМІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ЧИННИК ПОЛІПШЕННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Як відомо, зміни, що відбуваються в сучасному світі, призводять до трансформацій у розумінні ефективності навчання, а отже, сприяють оновленню технологій та методів його реалізації. У фокусі нашої уваги – питання підвищення в учнів, зокрема у студентів, рівня іншомовної мовленнєвої компетенції, на що, власне і націлене вивчення іноземних мов. Як показав досвід, саме динамічна взаємодія викладача й студента є необхідною передумовою досягнення високих результатів у вивченні англійської мови як глобальної (в тому числі за професійним спрямуванням). Щоб перевірити це, автор провів педагогічний експеримент на власних заняттях із загальної англійської мови та англійської мови за професійним спрямуванням у студентів-бакалаврів факультету радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У перебігу експерименту спостерігалось збільшення середньоарифметичного значення результатів поточного комплексного контролю знань, умінь і навичок. Це ілюструє доцільність практичного впровадження моделі взаємодії викладача і студента на основі використання інтерактивних методів навчання. В цілому, за підсумком реалізації моделі в освітньому процесі відбулись такі позитивні зміни. Кількість студентів, які отримали відносно високі бали

(оцінка “відмінно”), зростає. В експериментальній групі (N=55) з середнім рівнем сформованості іншомовної компетенції (Intermediate) з 9 осіб (16,4%) до 18 осіб (32,7%); а кількість студентів експериментальної групи (N=35) з високим рівнем сформованості іншомовної компетенції (Upper-Intermediate) зростає з 10 осіб (18,2%) до 13 осіб (23,6%).

У науковій літературі в основі взаємодії “викладач-студент” розглядається система впливів суб’єктів один на одного, які здійснюють спільну діяльність на основі поставлених цілей професійної освіти. На практиці процес взаємодії викладача та студента на заняттях з іноземної мови проходить з урахуванням цілей, інтересів, життєвих позицій, мотивів, особистісного індивідуального досвіду, що спричиняє діалектичні зміни форм взаємодії під час освітнього процесу. В останні роки дослідники вивчають педагогічні методи інтерактивного навчання (групові обговорення, усний і письмовий аналіз контекстних ситуацій, почергове спілкування в діалогічних парах, презентації, рольові та ділові ігри, застосування мультимедійних матеріалів тощо), які “поряд із традиційними (дотекстове пояснення й коментування, опрацювання підручника, полілогічна розмова, наочність тощо) сприяють підвищенню іншомовної мовленнєвої компетенції, поліпшенню якості та ефективності процесу навчання у ЗВО” [1].

Уважаємо за доцільне уточнити поняття “взаємодія викладача та студента” як різновид педагогічного спілкування, що передбачає спільну діяльність на основі стратегічної мети викладача і внутрішньої мети та мотивів студентів через систему взаємних впливів. Відомо, що “за певних обставин як студенти, так і викладачі можуть відчувати психологічні труднощі в особистісному вдосконаленні або самовираженні у наслідуванні автентичного спілкування” [2], що “може

негативно вплинути на процес вивчення мови та знизити рівень їхньої мотивації” [3], [4]. Серед таких труднощів у студентів виокремлюємо підвищений рівень тривожності щодо власних помилок та ступінь складності поданих на опрацювання завдань. Серед труднощів, які спіткають викладачів, виділяємо брак практичних лінгводидактичних навичок і компетентностей та надмірне використання неавтентичних матеріалів. Для максимально ефективного подолання цих труднощів у перебігу нашого експерименту показала свою ефективність робота за виведеною моделлю динамічної взаємодії викладача і студента.

Ця модель демонструє процес співпраці, орієнтований на усвідомлення єдності цілей та інтересів, на рівність сил і позицій, а також на чітке розмежування функцій між сторонами, що взаємодіють. Складається вона з таких логічно поєднаних компонентів: реалізація стратегічної мети викладача та внутрішньої мети студента через постановку цілей їхньої спільної діяльності; педагогічне спілкування у рамках взаємодії через реалізацію аксіологічних функцій “відкриття”, “співучасть” і “піднесення” студента; навчальна діяльність викладача (відбір змісту навчального матеріалу, вибір методів навчання, вибір засобів навчання та вибір організаційних форм навчання); пізнавальна діяльність студента (засвоєння змісту навчального матеріалу, оволодіння методами діяльності, оволодіння навичками та вміннями, оволодіння засобами та способами взаємодії); усвідомлення та оцінка конкретної взаємодії; досягнення відносного та предметного результату, тобто оновленої форми взаємодії.

Перший етап усвідомлення та оцінки взаємодії включає рефлексію, аналіз, прогнозування та корекцію. Усвідомлюючи свої дії та їх підстави, викладач та студент самоусвідомлюють внутрішній досвід та передбачають подальшу спільну діяльність. При цьому викладач може надалі коректувати свою

педагогічну стратегію. Такі дії сприяють досягненню відносного та предметного результату конкретної взаємодії, встановлення відповідності досягнутого результату поставленим цілям спільної діяльності, а також організації нової взаємодії. В рамках педагогічного експерименту на основі розробленої моделі динамічної взаємодії викладача та студента на заняттях з англійської мови у студентів-бакалаврів КНУТШ використовувалися такі інтерактивні методи навчання, як дискусія, круглий стіл (merry-go-round) та ігрові методи, що входять у єдиний метод комбінованого комунікативного кластеру.

На другому (навчальному) етапі для розвитку пізнавального інтересу до вивчення іноземної мови застосовувався дискусійний метод, побудований на живому та активному спілкуванні студентів групи між собою та викладачем. Відмінною властивістю використання даного методу є обговорення спірних питань, що виникають у результаті специфіки майбутньої професійної діяльності. Імітація певних соціально-професійних ситуацій, спрямованих на пошук та прийняття колективного рішення з конкретних проблем, активізувала увагу і сприяла досягненню однієї з основних цілей освітнього процесу у ЗВО, а саме підвищення зацікавленості студентів, а також обміну думками між ними. Метод дискусії дозволив не лише відпрацювати на практиці теоретичні знання іноземної мови, але також сформувати вміння працювати в команді, вислуховувати думки опонентів.

На третьому (тренувальному) етапі відбувалось формування лексико-граматичних та фонетичних навичок. Для цього виконувались: граматичні вправи-ігри (“Бінго”, “Ланцюжок”, “Скринька-пазл” тощо); фонетичні ігри (наприклад, вимова в темпі заздалегідь підготовлених скоромовок); орфографічні ігри (вправи-загадки на написання англійських слів).

На четвертому (заключному) етапі застосовувались творчі ігри (“Заняття-змагання”, “Заняття-екскурсія”, “Заняття-свято”). Мета цих ігор – навчити виділяти головне у потоці інформації, розвивати слухову пам’ять, узагальнювати матеріал.

Використання описаної вище моделі як апарату інтерактивних методів, що входять до єдиного методу комбінованого комунікативного кластеру, дозволило досягти реалізації поставлених завдань: 1) закріплення пройденого матеріалу; 2) поліпшення психологічної обстановки в колективі, заохочення згуртованості; 3) підвищення зацікавленості студентів до пізнавального процесу загалом, а також до іноземної мови зокрема; 4) максимальна комфортизація навчально-пізнавального процесу; 5) стимулювання до подальшого глибшого осмислення проблем, порушених на занятті; 6) підвищення рівня іншомовної лексичної компетенції студентів.

Таким чином, ураховуючи власний практичний досвід з опертям на праці науковців, нами встановлено, що впровадження моделі динамічної взаємодії викладача та студента на заняттях з іноземної мови із застосуванням активних методів навчання є не лише ефективним засобом оцінювання рівня сформованості іншомовної лексичної компетенції, а й потужним засобом її розвитку, що підтверджу висунуту нами гіпотезу. Необхідність пошуку нових шляхів соціалізації та професійної діяльності, пов’язаних з англійською мовою як глобальною зумовлює перспективу нашого подальшого дослідження, яку вбачаємо у визначення місця динамічної взаємодії викладача та студента в мережевій формі освіти.

Список використаних джерел:

1. Criscoe, B.L., Gee, T.C. (2017) Content Reading: a Diagnostic. Prescriptive Approach. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 219 p.

2. Maftoon, P. & Ziafar, M. (2013). Effective factors in interactions within Japanese EFL classrooms. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 86(2), 74-79.

3. Archilla, Y. M. R. (2014). Interaction in a blended environment for English language learning. *GIST Education and Learning Research*, 9(2), 142-156.

4. Shadiev, R.; Huang, Y.M. (2019) Investigating student attention, meditation, cognitive load, and satisfaction during lectures in a foreign language supported by speech-enabled language translation. *Comput. Assist. Lang. Learn*, 1–26.

Синиця Т.О.

завідувач кафедри фізичного виховання,
*Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія
Кондратюка»
м. Полтава, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТОК ЗВО ДО ЗАНЯТЬ У СПОРТИВНИХ СЕКЦІЯХ

Проблема забезпечення позитивного впливу занять фізичною культурою та спортом на сьогодні є безперечно актуальною через ускладнення процесу формування здорового способу життя, що, у свою чергу, спричиняє значне погіршення психічного і фізичного здоров'я, особливо молодих людей. В умовах гуманізації освіти в Україні створюються сприятливі умови для розвитку особистості, задоволення її потреб та інтересів. У зв'язку з цим впровадження вимог системи виховання щодо здорового способу життя залежить не лише від бажання й здібностей молоді, а й від створення мотивації для занять фізичною культурою.

Загальновідомо, що заняття фізичною культурою і спортом сприяють формуванню у студентської молоді здорового способу життя, а також духовному і фізичному розвитку. До того ж фізичні вправи позитивно впливають на здоров'я, підвищують нервово-психічну стійкість до емоційних стресів, підтримують високу фізичну і розумову працездатність [3]. Тому формування мотивації студентів до занять фізичною культурою необхідна.

Здоров'я студентів в Україні за останні десятиліття різко погіршилося внаслідок несприятливої екологічної ситуації, складних економічних і соціальних умов. Близько 80-90 % юнаків та дівчат мають відхилення у стані здоров'я, понад 50 % – незадовільну фізичну підготовленість. Лише у 11,2 %

студентів відсутні хронічні соматичні захворювання, не більше ніж 7,3 % мають сприятливий морфологічний статус. До вищих навчальних закладів абітурієнти приходять із відхиленнями у фізичному розвитку, які усунути складно, а іноді й неможливо [1, 4, 5].

Останніми роками на тлі інтенсифікації навчального процесу у вищих навчальних закладах спостерігається тенденція до зниження обсягу рухової активності студентів, що негативно позначається на показниках їхнього фізичного стану [5]. Дефіцит рухової активності студентської молоді є соціальним, а не біологічним феноменом. Тому суттєва роль покладається на їхню фізичну активність, яка в кінцевому результаті спрямована на зміну стану організму, набуття нового рівня фізичних якостей та здібностей, яких не можна досягти ніяким іншим шляхом, окрім занять фізичними вправами та оздоровчими тренуваннями [3]. Відомо, що процес навчання сам по собі пов'язаний з гіподинамією, при якому енергетичні витрати організму менші за фізіологічну норму. Також за останні роки відбулося скорочення обсягу навчальних годин з дисципліни «Фізичне виховання» у вищих навчальних закладах. Це призвело до зниження ролі фізичної культури у формуванні особистості майбутніх фахівців, зменшення рухової активності студентів, погіршення стану їхнього здоров'я [2]. Як наслідок, у ВНЗ України в 2,5 рази збільшилася кількість спеціальних медичних груп. За даними різних авторів, до 90 % учнів і студентів мають відхилення в стані здоров'я, 30-50 % – незадовільну фізичну підготовленість [2, 4].

Фізичні вправами є підґрунтям зміцнення здоров'я, підвищення нервово-психічної стійкості до емоційних стресів, підтримки високої фізичної та розумової працездатності, впевненості у собі. Було встановлено, що 81 % студентів є задоволені своїм зовнішнім виглядом і лише 19 % вважають його незадовільним, оскільки мають на це низку причин, таких як: надлишкова вага, невідповідність морфологічних характеристик

стандартам. Для покращення власного здоров'я найважливішим студенти вважають заняття фізичною культурою. Другим за значущістю чинником покращення здоров'я, на їхній погляд, є дотримуватися раціонального харчування і третім – позбутися шкідливих звичок. Встановлено, що більшість респондентів (66,7 %) займались у минулому спортом, з них: 35 % мають досвід Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 53 занять командними видами спорту, 20 % – танцями, 13 % – гімнастикою, по 9 % – легкою атлетикою, єдиноборством та плаванням і 5% – іншими видами спорту.

Список використаних джерел:

1. Благій О. Аналіз захворюваності студентів гуманітарних ВНЗ / О. Благій, Є. Захаріна // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – К., 2006. – № 4. – С. 8–11.
2. Боднар І. Р. Фізичне виховання студентів з низьким рівнем підготовленості : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 / І. Р. Боднар. – Луцьк : ВДУ ім. Л. Українки, 2000. – 19 с.
3. Грибан Г. П. Аналіз рухової активності студентів спеціального навчального відділення / Г. П. Грибан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць. – Харків, 2012. – № 2. – С. 25–28.
4. Долженко Л. П. Захворюваність і рухова активність студентів з різними рівнями соматичного здоров'я / Л. П. Долженко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – К., 2004. – № 1. – С. 21–24.
5. Захаріна Є. А. Формування мотивації до рухової активності у процесі фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02 / Є. А. Захаріна. – К., 2008. – 18 с.

Стефанишин І.І.

студентка 2 курсу факультету іноземних мов,
*Львівський національний університет
ім. Івана Франка
м. Львів, Україна*

Тимчишин М.В.

асистент кафедри перекладознавства та контрастивної
лінгвістики
ім. Григорія Кочура, факультету іноземних мов,
*Львівський національний університет
ім. Івана Франка
м. Львів, Україна*

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ: КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Комп'ютеризація інформаційних технологій сприяє прискоренню перекладацького процесу. Саме тому в останні роки проблеми професійної підготовки перекладачів привертають увагу багатьох дослідників. Україна здійснює модернізацію освітньої діяльності за європейськими вимогами, в цих умовах значно підвищуються вимоги до якості перекладу, виникає необхідність удосконалення системи підготовки перекладачів. Одне з найважливіших завдань у цій царині – застосування сучасних технологій. Сучасний ринок праці перекладачів вимагає зміни вектору навчальних навичок у бік інформаційної культури. Саме тому методика викладання іноземних мов і перекладу повинна залучати більшу кількість інтернет ресурсів. Сучасні інформаційні технології мають бути

важливою складовою процесу підготовки майбутніх перекладачів.

Застосування інформаційних технологій у процесі вивчення іноземних мов досліджують Л. Морська, В. Краснопольський, Є. Полат, І. Роберт, П. Сердюков та інші. Усі вони стверджують, що професійна підготовка майбутніх перекладачів має бути спрямована на забезпечення ефективного вдосконалення перекладацьких навичок разом з формуванням навичок та вмінь застосовувати сучасні перекладацькі технології, а саме системи автоматизації перекладу. [1, с. 3]

Перекладацька компетенція – це сукупність знань, умінь і навичок, що дозволяють перекладачеві успішно вирішувати свої професійні завдання. У процесі формування перекладацької компетенції сучасні інформаційні технології дають змогу організувати власний процес навчання, покращити навички двостороннього перекладу, аналізу та синтезу повідомлень. Проте, варто взяти до уваги особливості комп'ютерних систем, які викладач обирає для студентів: платний контент; наявність дистанційного використання; посібник з користування програмами. [2, с. 130]

За останні роки важливим стало вміння користуватися так званими CAT-tools – програмним забезпеченням, яке допомагає перекладачеві працювати швидше і ефективніше завдяки використанню пам'яті перекладів та автоматичної перевірки якості перекладу. Від машинного перекладу він відрізняється тим, що весь процес перекладу здійснюється людиною, комп'ютер лише допомагає їй створити готовий текст за менший час або з кращою якістю. [3]

Проте, проблема полягає в тому, що далеко не в усіх ВНЗ України студентів-перекладачів вчать працювати з CAT-tools, а, отже, майбутні перекладачі не готові до викликів на сучасному ринку праці. Використання систем автоматизації перекладу має одним з компонентів структури фахової підготовки перекладача.

Вони спрощують роботу, пропонують доступ до словників, глосаріїв, запам'ятовують вибір перекладача і в наступних схожих файлах підставляють раніше перекладені слова. Дані програми допомагають скоротити час роботи над однотипними текстами, а також зменшують кількість граматичних, пунктуаційних та орфографічних помилок.

Ще однією важливою проблемою є мала кількість годин на відпрацьовування синхронного перекладу. Це один із найскладніших різновидів усного перекладу, тому на нього варто виділити багато часу. В умовах дистанційного навчання практикувати синхронний переклад простіше, адже спеціалізована аудиторія для синхронного перекладу не є обов'язковою: цей вид перекладу можна здійснити за допомогою функції в спеціальних програмах, наприклад у Zoom.

На жаль, у навчальних закладах України існують певні проблеми щодо застосування ІКТ. Недостатня матеріально-технічна база, недостатнє програмне забезпечення, відсутність відповідних науково-методичних засобів, необхідних для організації самостійної роботи студентів, обмеженість доступу до Інтернету. Однак, комп'ютеризація навчання перекладу почалася і успішно розвивається.

Список використаних джерел:

1. Шупта О.В., Формування професійних умінь та навичок у майбутніх перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2011. №5. С.13
2. Муратова В. Ф., Формування компетенції майбутніх перекладачів засобами інформаційних технологій. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах № 62. С. 130
3. Автоматизований переклад: [Електронний ресурс] // Вікіпедія – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Автоматизований_переклад

Стефанова Г.Г.

здобувач ступеня вищої освіти магістр за спеціальністю «Право»,
«Публічне управління та адміністрування»,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ЕКСПЕРТНІ ПРОЕКТИВНІ МЕТОДИКИ В СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Важливим напрямом судово-психологічної експертизи є експертиза неповнолітніх правопорушників, яку виокремлено в самостійний вид судово-психологічної експертизи. Судово-психологічна експертиза неповнолітніх підозрюваних (обвинувачуваних) є одним з найбільш складних предметних видів експертизи.

Предметом цього виду експертиз є дослідження особливостей підлітків, що мають ознаки відставання в психічному розвитку, не пов'язаному із психічним розладом, в повній мірі усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпеку своїх дій та можливість керувати ними.

Процесуальний статус підлітка буває різним: підліток може виступати як *підозрюваний*, що причетний до вчинення злочину (як у групі, так і індивідуально); може виявитися жертвою вчинення насильницьких дій, тобто мати процесуальний статус *потерпілого*, а може бути і *свідком*.

Виходячи з процесуального положення неповнолітньої особи, у кримінальному судочинстві виокремлюють три підвиди судово-психологічної експертизи неповнолітніх: психологічна експертиза неповнолітнього, який порушив закон, тобто експертиза правопорушника; психологічна експертиза неповнолітнього, чий права були порушені, тобто експертиза потерпілого; психологічна

експертиза неповнолітнього свідка, очевидця факту порушення закону.

Головним завданням судово-психологічної експертизи є встановлення факту психічного життя суб'єкта в минулому, в юридично значущій ситуації, наприклад, здатності і можливості неповнолітнього підозрюваного усвідомлювати фактичний характер своїх протиправних дій і керувати ними під час вчинення злочину або здатності й можливості неповнолітнього свідка адекватно сприймати обставини кримінального провадження в момент, коли він став очевидцем кримінальної події.

Вершиною професіоналізму експерта-психолога вважають проведення ним об'єктивного, повного і всебічного дослідження з використанням сучасних експертних методик та обладнання й формування на цій основі виваженого, науково обґрунтованого висновку. Індивідуальність конкретної справи завжди вносить щось особливе в методику дослідження, навіть якщо алгоритм експертизи щодо даної категорії справ відпрацьований.

Підбір методів та методик здійснюється з урахуванням завдань, що ставляться перед експертом-психологом та особливостями психічного розвитку дитини відповідно до віку. Проективні методики засновані на аналізі продуктів уяви і фантазії і спрямовані на розкриття внутрішнього світу особистості, світу її суб'єктивних переживань, думок, установок, очікувань. Специфічні особливості проективних методик, наступні: відносно неоднозначний, неструктурований матеріал, що виконує роль своєрідного "екрану", на який випробуваний може проектувати характерні для нього особистісні риси, а це допускає необмежену різноманітність можливих відповідей.

Існує кілька видів проективних методик: конститутивні, конструктивні, інтерпретаційні, катартичні, експресивні, імпресивні, адитивні, семантичні.

Конститутивні проєктивні методики. Вони передбачають структурування, оформлення стимулів і надання їм певного значення. ("Тест Роршаха" - проєктування особистості через бачення образів у нечітких чорнильних плямах).

Конструктивні проєктивні методики. Ці методики спрямовані на створення з оформлених деталей осмисленого цілого. ("Q-класифікація" - дослідження уявлень про власне Я і оточуючих людей - сортування карток із рисами за близькістю до рис оцінюваного обличчя).

Інтерпретаційні проєктивні методики. Досліджуваним пропонують прокоментувати будь-яку подію або ситуацію. До таких методик належать: "Тест тематичної апперцепції" - ТАТ; тест "Склади картину-історію" - MAPS.

Катартичні проєктивні методики. Вони передбачають здійснення ігрової діяльності в організованих умовах. (Тест "Неіснуюча тварина" (М. Друкаревич), у якому пропонується намалювати невідоме людям звірятко, дає змогу оцінити особистість досліджуваного).

Експресивні проєктивні методики. Їх сутність полягає у створенні досліджуваним малюнків на вільну або задану тему: "Малюнок людини" ; "Міокінетичний тест Міра-і-Лопеца" , "Малюнок сім'ї"; тест "Дім - Дерево - Людина". *Імпресивні проєктивні методики.* Вони ґрунтуються на виявленні переваги одних стимулів над іншими. ("Тест Люшера"). *Адитивні проєктивні методики.* Вони визначають техніку аналізу процесу завершення речення, розповіді, історії або ситуації (тест "Завершення речення"). *Семантичні проєктивні методики.* Ці методики виявляють емоційне ставлення людини до досліджуваного об'єкта як вираз особистісного значення. ("Техніка репертуарних решіток Келлі" , "Метод класифікації" - "сортування").

Методика чорнильних плям Роршаха є однією з найпопулярніших. Розроблена швейцарським психіатром

Германом Роршахом, вона вперше була описана у 1921 році. Він був першим, хто застосував чорнильні плями для діагностичного дослідження особистості в цілому.

У методиці Роршаха використовуються 10 карток, на кожній з яких віддруковано двостороннє симетричне пляма. П'ять плям виконано тільки в сіро-чорних тонах, два містять додаткові штрихи яскраво-червоного кольору, а інші три являють собою поєднання кольорів пастельних тонів. Таблиці пред'являються послідовно з 1-ї по 10-ю в стандартному положенні, зазначеному на звороті. Пред'явлення таблиці 1 супроводжується інструкцією: "Що це таке, на що це може бути схоже?".

У психологічному висновку за результатами методики Роршаха зазвичай описуються інтелектуальна і афективна сфери особистості, а також особливості міжособистісних взаємодій. Основним фактором, що утрудняє інтерпретацію показників методики Роршаха, є сумарне число відповідей, відоме як продуктивність відповідей. Продуктивність відповідей безпосередньо пов'язана з віком, інтелектуальним рівнем і освітою індивіда. Вважається, що дана методика може застосовуватись до людей у віці від дошкільника до дорослого.

Виокремлення судово-психологічної експертизи неповнолітніх в самостійний вид психологічної експертизи, з одного боку задовольняє потреби судової практики в спеціальних психологічних знаннях, дозволяє розширити коло завдань, які ставлять перед психологами, а з іншого – потребує спеціалізації експертів.

Таким чином, за допомогою судово-психологічної експертизи можна отримати дані, які дозволяють зрозуміти і правильно оцінити особливості психічної активності та поведінкових проявів неповнолітнього, що мають значення для висновків юридичного змісту. У результаті своєчасного й

обґрунтованого застосування психологічних знань виникає можливість з'ясування багатьох фактів, істотно необхідних для встановлення істини за окремими категоріями кримінальних проваджень. Судово-психологічна експертиза припускає використання різноманітних методик діагностики рівня розвитку особистості, серед яких є і проєктивні методи. Вони направлені на виявлення особистісних особливостей, де суб'єкту пропонується інтерпретувати малюнки або невизначені конфігурації, виходячи з власної уяви. Їх застосування в судово-психологічній експертизі неповнолітніх можливе лише за умови, якщо вони будуть використовуватись як додаткові.

Список використаних джерел:

1. Кудрявцев И.А. Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза : науч.-практ. рук. / И. А. Кудрявцев. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1999. – 497 с.
2. Охріменко І.М. Організаційно-психологічні особливості професійної компетентності слідчого як суб'єкта призначення судово-психологічних експертиз / І. М. Охріменко, Г. О. Лузанова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 28, Т. 3. – С. 86–90.
3. Юридична психологія: підручник / Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та ін.: заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсеєва. – Вид. 2-є, доопр. та доп. – К.: КНТ, 2008. – 352 с.
4. Ярош О.В. Судово-психологічна експертиза неповнолітніх, обвинувачених за агресивні злочини : автореф. дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.06 / О. В. Ярош. – Харків, 2008. – 23 с.

Форостюк І.В.

доцент кафедри іноземних мов
професійного спрямування,
*Національний університет
харчових технологій
м. Київ, Україна*

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ОН-ЛАЙН У ЗВО – ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Для викладачів університетів і здобувачів вищої освіти дистанційний період навчання виявився достатньо напруженим. Він змінив підходи до навчання і стало зрозумілим, що робота викладачів і студентів вже не повернеться до попереднього стану. Сьогодні навчальний процес неможливо уявити без використання Інтернет технологій: освітніх платформ, ресурсів для викладання та відеоконференцій. Освітняни активно включилися у процес створення та опанування нових методів, які використовуються під час он-лайн занять.

Дослідники розглядають можливості використання смарт-технологій у контексті викладання іноземних мов, зокрема, вебінари, соціальні мережі, вікіпедія і подкасти, а також застосування сучасних технологій, як, наприклад, "перевернутий клас", при роботі з курсами іноземної мови професійного спрямування (І. Когут, Л. Конопляник, К. Мельнікова, Т. Шматок).

На даний момент стали очевидними ряд проблем, які створюють певні труднощі під час навчальної роботи, зокрема викладання іноземної мови у ЗВО он-лайн. Одна з перших проблем, з якою стикаються викладачі, є суто організаційною: студенти не включають відео, обґрунтовуючи це технічними проблемами, слабим Інтернетом, тощо. Викладач не може перевірити ситуацію і змушений працювати наосліп, фактично

з, так би мовити, «чорними квадратам». Це призводить до того, що студенти мають змогу займатися своїми справами під час занять, а це, у свою чергу, знижує їхню мотивацію до навчання. Викладачі іноземних мов особливо гостро відчують дану ситуацію, оскільки практичне заняття вимагає інтерактивної взаємодії зі студентами.

В той же час дистанційний період навчання дав змогу студентам більше працювати. Для багатьох робота є дійсно необхідною для оплати навчання. Таке поєднання видів діяльності, звичайно, знижує результати навчання. Але, нажаль, сьогодні це реальність. У даній ситуації викладачі шукають підходи до зміни методик подачі матеріалу, використовують он-лайн технології. Під час викладання іноземних мов професійного спрямування у подібних ситуаціях виглядає доцільним подавати стислий, суто професійний лексичний матеріал до певних тем, включати до завдань як можна більше он-лайн інструментів, що дають можливість студенту зробити вправи протягом певного часу після пари, а викладачу отримати результативно виконану роботу. Для цього добре підходять, наприклад, вправи, викладені у Гугл Формах які успішно застосовуються для перевірки рівнів знань і вмінь студентів майже по всім видам мовленевої діяльності.

Форми можна використовувати, наприклад, для перевірки навичок читання професійно орієнтованих іншомовних текстів за допомогою різноманітних типів завдань: перевірка розуміння тексту завданнями з варіантами відповідей, «прапорцями» - кількома правильними відповідями, та відповідями типу «Правда-Неправда» [1]. Окрім тестових питань існує можливість представити творчі письмові роботи, які викладачу буде необхідно перевірити самостійно.

Коли студенти роблять вправи у даному форматі, викладач не може загубити роботи, що вислані пізніше і має змогу за

необхідності переглянути і прокоментувати результати, або продемонструвати й обговорити помилки під час занять.

Ще одна проблема, з якою стикнулися всі викладачі, це вмiле використання студентами технічних засобів. Завдання на письмовий переклад сьогодні відійшли у минуле. Їх можна замінити, наприклад, усним перекладом фраз професійної тематики під час опитування. Робота з лексико. результативно проводиться за допомогою платформ Kahoot, LearningApps, Quizlet, та багатьма іншими, які додають ігрові моменти до он-лайн уроку і підсилюють дух змагання. Обмеження у часі – необхідна умова подібних завдань. Це зменшує можливість використання технічних перекладів та іншої «допомоги».

Наступна проблематичне питання – невиконання студентами традиційних завдань з підручників: їх можна скопіювати і подати у вигляді власної роботи, якщо студентам дозволено подавати такі завдання, наприклад, у форматі Word. У даній ситуації викладач може вимагати написання роботи у зошиті з подальшою подачею у вигляді фотографії. Іншим способом може бути виконання робіт у вигляді тестового он-лайн завдання з обмеженим часом виконання.

Дистанційні заняття також часто зменшують реальний часовий термін роботи протягом пари: технічні перебої, необхідність зайти повторно у разі використання деяких відеоконференцій, затримка студентів з відповідями, тощо. Для зменшення втрат часу викладачу необхідно чітко планувати заняття, переводячи виконання деяких вправ он-лайн формат, використовуючи для цього наявні загальнодоступні он-лайн ресурси.

На сьогоднішній момент активно використовується методика Flipped classroom (перевернутого заняття), яка дає можливість зберегти час для пояснити незрозумілих питань. Відомо, що “перевернутий клас” – це режим навчання, що

забезпечує ефективну практичну складову та взаємодію між викладачами та здобувачами (вчителем та учнями) шляхом перемикання часу навчання в класі та позакласного часу [2]. Дослідники вказують, що відмінною рисою “перевернутого класу” є повне або часткове перенесення процесу передавання знань на самостійне вивчення вдома. При цьому аудиторний час, що звільнився, використовується для інтерактивних видів діяльності, що розвивають критичне мислення та креативність [3].

Використання методики перевернутого класу для викладання іноземної мови має свої особливості – лекційний матеріал для багатьох дисциплін можна подати у вигляді відеолекцій і таким чином презентувати базові теми для певних дисциплін [4, 123]. Але практичні заняття з іноземної мови для здобувачів нефілологічних спеціальностей не містять лекційного матеріалу. Розглянемо один з можливих варіантів використання елементів даної технології. Робота з граматичними питаннями у класі з іноземних мов, що не вивчаються з нуля, проходять у режимі повторення і для студентів ці теми не є абсолютно новими. Тому викладач може забезпечити студентів он-лайн матеріалами для самостійного повторення теми і виконання певних граматичних вправ. Під час відеоконференцій можна підготувати більш складні завдання для виявлення невирішених питань і труднощів. Окрім цього викладач може обрати одного з сильних студентів для презентації основних положень розглянутої теми на занятті і для відповіді на питання, що виникли під час самостійного опрацювання. Залучення для такої ролі сильних студентів вимагає від них більш ретельної підготовки і в той же час дає їм можливість відчувати іншу роль на занятті – роль викладача. Студент змушений пояснювати незрозумілий матеріал, а відтак – роз’яснити його особисто для себе на більш високому рівні. Такий метод можна використовувати у групах з нерівномірним рівнем підготовки, що часто зустрічається в університетських групах.

Таким чином, період дистанційного навчання надав нові виклики, але й допоміг розробити нові технології, підходи та методи викладання іноземних мов й підвищення мотивації студентів до їх вивчення. Змінилися підходи до виконання та оцінювання робіт (як класних, так і домашніх). Звичайно, існує ряд труднощів, які необхідно вирішити для результативної комунікації зі студентами. Для цього викладачі мають сьогодні достатньо інструментів, завдяки яким відкривається спектр цікавих можливостей, що допомагає досягнути успіху.

Список використаних джерел:

1. Гордієнко О. В., Шевкун А. В. Інтерактивні технології при змішаній формі навчання: досвід викладання іноземних мов у ЗДМУтраєкторія розвитку та місце в системі вищої медичної освіти : матеріали навч.-метод. відеоконф. Центр. метод. ради, м. Запоріжжя, 26 трав. Запоріжжя, 2021. С. 36-38. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/14096> (дата звернення: 15.01.2022)

2. Chiu-LinLaiGwo-JenHwang . A self-regulated flipped classroom approach to improving students' learning performance in a mathematics course. *Computers & Education* September 2016. Volume 100. P. 126-140. URL: <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2016.05.006> (дата звернення: 18.01.2022)

3. Конопляник Л., Мельникова К. Використання технології «перевернутий клас» при навчанні фахової іноземної мови. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2019. № 15. С. 38-45. DOI: 10.18372/2411-264X.15.14401 (дата звернення: 18.01.2022)

4 Вольневич О. І. Технологія flipped classroom в дистанційному й очному навчанні. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. Том 36. №4. С. 122-131.

Хитровська Ю.В.
професор кафедри історії,
*НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського»*
м. Київ, Україна

НИЗЬКИЙ ПРЕСТИЖ ПРАЦІ ВИКЛАДАЧА ТА ВТРАТА КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК НЕГАТИВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Україна – велика європейська держава із населенням понад 40 млн. чоловік, більше 70 % відсотків якого мають вищу освіту. Проте, потенціал української вищої освіти не використовується повною мірою. Так, за загальним рейтингом «The Good Country Index» 2020 р. серед 153 країн світу Україна посіла 76-те місце, натомість Польща зайняла значно вищу позицію: вона на 31-му місці, а Німеччина – на 5-му. Україна посідає 1-ше місце в рейтингу за компонентою «Внесок у розвиток науки та технологій». При цьому та ж Польща у цьому рейтингу – на 13-му місці, Німеччина – на 23-му, а Велика Британія – на 5-му. Але пояснюється ця ситуація не позитивними результатами розвитку науки і технологій, а відчутно нижчим рівнем ВВП на одну особу в Україні [3,с.7].

Звертаючись до статистичних даних, станом на листопад 2019 р. в Україні нараховувалось 476 закладів вищої освіти, з яких 319 — це ЗВО державної форми власності й 157 — приватної. Отже, головним провайдером вищої освіти на сьогоднішній день залишається держава [2,с.14].

Важливою складовою функціонування системи вищої освіти є професорсько-викладацький склад. Варто зазначити, що в Україні достатньо високий рівень якісного складу ЗВО. Так, у

2018 р. серед загальної кількості викладачів університетів, інститутів, академій 48,7% склали кандидати наук (їх питома вага збільшилася на 2,1 в.п. з 2014 р.), 11,6 % – доктори наук (збільшення на 2,2 в.п.), 8,9 % – професори (зменшення на 0,8 в.п.). При цьому серед викладачів коледжів, технікумів, училищ питома вага кандидатів, докторів наук і професорів відчутно менша. Це пояснюється перш за все практичною спрямованістю навчання (5,9 % у сукупності) [3,с.8].

Зменшення кількості ЗВО початкового та першого рівнів в останні роки призвела до скорочення викладацького складу. За офіційними даними, за період з 2010 р. по 2019 р. загальна кількість викладачів коледжів, технікумів і училищ зменшилась на 36,9 % і склала 22,5 тис. осіб. Загальна кількість викладачів університетів, академій та інститутів за той же час знизилася на 22,4 % (до 133,5 тис. осіб) [3,с.19].

Крім цього значні втрати кадровому потенціалу ЗВО були нанесені у результаті масового відтоку молодих і перспективних фахівців в інші сфери діяльності, загального старіння кадрового складу, розпаду багатьох наукових шкіл і різкого падіння престижу викладацької діяльності. Так, проблема загального старіння особливо зачепила викладачів фундаментальних і технологічних дисциплін. Це пов'язано з тим, що ще у 90-ті роки ХХ ст. багато випускників вищих навчальних закладів, переважно молодих людей, які мали досвід роботи в галузях математики, фізики та комп'ютерних наук, залишили Україну в пошуках кращих умов життя, можливостей для працевлаштування та кар'єрного зростання за кордоном. Як зазначає О.В. Зерній, цей фактор бумерангом повернувся у сьогоднішній день, адже Україна потребує інженерів, програмістів, конструкторів, фахівців у галузі мікро- та наноелектроніки, прикладної хімії та фізики [1, с.19].

Щодо різкого падіння престижу викладацької роботи, то

воно, передусім, пов'язане із розривом між соціальним та економічним становищем професорсько-викладацького складу в суспільстві: люди з високим соціальним статусом змушені перебувати на вкрай низькому рівні економічного добробуту. Так, стаття 78 Закону України «Про освіту» визначає, що держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7,0 % від ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Такий показник був майже досягнутий у 2013 р. (6,9 % до ВВП); найнижчою ця цифра була у 2016 р. (5,4 % до ВВП). 2019 р. асигнування на освіту в Україні становило 6,25 % до ВВП. Проте, зважаючи на різкі стрибки національної валюти відносно американського долара, можна говорити про абсолютно різні відсотки фінансування освіти в різні роки [2, с.41]. Також варто зазначити, що у 2018 р. сума недофінансування галузі освіти склала 15,7 %. А частка витрат на вищу освіту у відсотках до видатків зведеного бюджету з 2015 р. по 2018 р. зменшилася з 4,6 % до 3,5 %, у відсотках до ВВП - з 1,6 % у 2015 р. до 1,3 % у 2018 р. і до 1,2 % у 2019 р. [3,с.17]

Зрозуміло, що низький рівень фінансування вищої освіти позначається на матеріальному становищі науково-педагогічних працівників. Так, за даними вибіркового обстеження у 2016 р., у середньому за місяць нарахована заробітна плата викладачів ЗВО складала 117,0 % від середньої заробітної плати у цілому по Україні, водночас працівники з вищою освітою у цілому по економіці мали заробітну плату на 36,0 % вище за середню. Таким чином, можна говорити про суттєвий розрив в оплаті праці між сектором вищої освіти й іншими секторами економіки, спровокований наявною системою тарифних ставок, що призводить до зменшення мотивації до викладацької діяльності. Заробітна плата науково-педагогічного персоналу ЗВО в Україні набагато нижче, аніж у провідних державах світу. Так, у 2017/2018 н.р. річна заробітна плата

професорів в Україні склала 5,7 тис. дол. США, у Великій Британії – 116,7 тис. дол., у Німеччині – 99,5 тис. дол.; викладачів (лекторів) – 4,7 тис. дол. в Україні, 54,2 тис. дол. – у Великій Британії, 58,8 тис. дол. – у Німеччині [3,с.19].

До цього варто додати, що у професорсько-викладцького складу доволі скромні можливості академічної мобільності, заохочення до наукового пошуку, участі у наукових конференціях, публікації наукових результатів. Усі матеріальні витрати, пов'язані із підвищенням кваліфікації, саморозвитком, професійним зростанням, за невеликим виключенням, покриває безпосередньо сам викладач. Можна констатувати і той факт, що, як правило, ближче до 40 років викладач ЗВО втрачає бажання активно працювати, часто нормою його поведінки стає пристосуванство.

Жорстка прив'язка штатного розпису ЗВО до кількості студентів також створює ризики працевлаштування для науково-педагогічних працівників і сприяє їх міграції або зміні сфери діяльності. Так, за останні роки суттєво знизився випуск фахівців із ЗВО України. Зокрема, з 2010 по 2019 рр. випускників коледжів, технікумів, училищ стало менше на 54,7 %; університетів, академій, інститутів – на 38,6 %. Все більше студентів відмовляються від навчання в магістратурі через зменшення державного фінансування навчання, ускладнення вступу до магістратури із запровадженням обов'язкового ЗНО з англійської мови та виїзд за кордон для продовження навчання [3, с.19-20].

У 2020 р. була затверджена «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 рр.» Цей документ розроблено на виконання Указу Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» (від 3.07.2020 № 210/2020) та відповідних доручень Прем'єр-міністра України (№ 23502/2/1-20 від 12.06.2020 та № 23502/3/1-20 від 13.06.2020). Необхідність

його розробки викликана завершенням у 2021 р. дії « Національної стратегії розвитку освіти в Україні» (Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013), а також посиленням викликів, які виникли перед світовою та українською економікою, загостренням демографічних і соціальних проблем в Україні, розвитком технологій нового покоління тощо.

У цьому документі визначено шляхи подолання вищезазначених негативних тенденцій на найближчу перспективу, які полягають у створенні ефективної системи управління на основі доцільного поєднання автономії з м'яким державним регулюванням; досягненні стабільності фінансування діяльності та розвитку ЗВО на основі паритету державного фінансування та залучення коштів бізнесових структур, фізичних осіб, іноземних інвесторів; досягненні стабільного фінансування науково-дослідної діяльності ЗВО завдяки активній співпраці ЗВО з комерційним сектором; підвищенні рейтингу українських науковців, ЗВО і у цілому системи вищої освіти до середнього по країнах ЄС; досягненні високої якості освіти, яка є привабливою для українських абітурієнтів і студентів з інших країн; набутті студентами високого рівня універсальних і професійних компетенцій; досягненні балансу на ринку праці у середньостроковій перспективі у розрізі професій, рівнів вищої освіти, компетентностей, знань і навичок; підвищенні престижу викладацької діяльності; припиненні відтоку кращих студентів і викладачів до закордонних університетів (вишів); створенні системи мотивації викладачів до наукового пошуку, самоосвіти, підвищення кваліфікації, створення інноваційних розробок, впровадження нових методів і підходів у викладанні; оновленні матеріально-технічної та лабораторної бази, інформаційного забезпечення, бібліотечних фондів (у тому числі нового покоління) ЗВО до рівня світових стандартів; досягненні

стабільної позитивної динаміки кількості іноземних здобувачів вищої освіти усіх рівнів та географічної диверсифікації [3,с.56].

Виглядає оптимістично, проте можливі й певні серйозні ризики. Серед них можна виділити скорочення бюджетної підтримки вищої освіти, яка раніше сприймалась суспільством як громадське благо, до якого прилучався кожен охочий, сьогодні ж її все більше відносять до благ приватних. Самі ж університети майже в усіх Європейських освітніх системах пішли шляхом перетворення в бізнес-корпорації. Подібна ситуація з великим відсотком вірогідності може чекати й Україну.

Список використаних джерел:

1. Зерній О.В. Нова кадрова політика освітньої системи України. *Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції «Методичний потенціал, тренди та формати трансформації Європейських освітніх систем»*. Харків: ХНУБА. 2018. С.18-20.

2. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. 2020. 244 с.

3. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. [Електронний ресурс]. 2020. 71с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>

Цуканова Д.С.
аспірантка 2-го року навчання,
*Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

РОЛЬ РІДНОЇ МОВИ В ОСВІТНІХ ПРАКТИКАХ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Україна – надзвичайно багатонаціональна держава, а українці – поліетнічна нація. Адже, глобалізаційні процеси не пройшли осторонь і нашої країни. Тому, реальність сьогодення ставить нові завдання перед вітчизняною освітньою системою в призмі забезпечення якісними освітніми практиками національні меншини, що проживають на території України та потребують захисту своїх прав та свобод. Хоча існують конвенції ООН та інших міжнародних організацій щодо захисту прав меншин та їх ідентичності, досі точаться дебати стосовно місця та ролі рідної мови в навчальному процесі етнічних спільнот, які потрапили не лише в нове соціокультурне середовище, а й в освітнє.

Будь – яка національна меншина, як спільнота, для якої характерні певні мовні, традиційні, ритуальні, релігійні та культурні відмінності, має й певні особливості в освітніх потребах. Так як освіта – це процес взаємодії учня та вчителя, де вчитель виступає як носій знань, а учень – як одержувач, питання постає лише в тому, яка мова повинна бути задіяна і в який відрізок навчання [1].

Отже, освітні практики по своїй суті, представляють собою будь-яку діяльність в рамках освітнього процесу. Вони, на самперед, пов'язані з нормативною, організованою та контрольованою діяльністю вчителя, під час якої відбувається комплексна передача знань, умінь та навичок, а також,

соціальних цінностей, ідеалів, культурних зразків тому, хто навчається (учневі або студентові) [5].

Очевидно, що ключовим інструментом передачі знань вчителем учневі – є мова. Саме тому для меншин є важливим питання застосування рідної мови в освітньому процесі. На нашу думку, мова – це один із інструментів самовираження, об'єднуючий елемент будь якого народу. Ще Клод Леві-Стросс, французький соціолог та етнолог зазначав, що перш за все, можна розглядати мову як продукт культури: мова, що вживається в суспільстві відображає загальну культуру народу. Але, з іншого боку, мова є частиною культури, яка являє собою один із її елементів [4].

Для української держави, як для багатонаціональної, надзвичайно важливим є врегулювання мовного питання для національних меншин. Адже це впливатиме не лише на їх освітні практики, а й на збереження їх самобутності як такої. Відомо, що 5 вересня 2017 року Верховною Радою України було прийнято нову редакцію Закону України «Про освіту». Так, освітній процес для національних меншин в Україні зазнав певних змін. Зазначимо, що відтепер, навчання проводитиметься лише на державній мові [3].

Захисники даного Закону стверджують, що саме такі міри допоможуть національним меншинам швидше інтегруватися до нового середовища. Адже, знання державної мови сприятиме успішній адаптації. Проте, роль та значення рідної мови, зокрема, в освітніх практиках, є не врахованою та недооціненою. Для покращення якості освіти, мовна політика має враховувати вивчення рідної мови національними меншинами. Моделі освіти, які ігнорують рідну мову в процесі навчання – малопродуктивні, не ефективні та негативно впливають на навчання дітей. Навчання рідною мовою, принаймні в початковій школі, дозволить учням краще

адаптуватися до нового соціокультурного й освітнього середовища.

Відомо, що рідна мова бере участь в розвитку особистої та культурної ідентичності. Особиста ідентичність виникає із усвідомленням людиною самої себе, свого оточення та своєї історії. Дитина вперше чує рідну мову, коли знаходиться в утробі матері, і вже тоді вона підсвідомо починає формувати свою індивідуальність. Саме рідна мова є основою зв'язку із сім'єю, суспільством, культурою та навіть, ідентичністю людини. Ця основа формує стійке сприйняття себе через розуміння соціального походження та характеру в найпростіший і природний спосіб. Отже, якщо у індивіда є можливість з дитинства вільно використовувати рідну мову, то це значно полегшить опанування ним нової мови, що підвищить якість освітніх практик національних меншин [6]. Так, навчання на рідній мові ніяк не заважатиме вивченню державної мови. Навпаки, маючи таку можливість, представники інших національностей не будуть мати відчуття меншовартості, меншості через неможливість використовувати рідну мову.

Мова виступає своєрідними ліками для індивіда, який потрапив в невідоме йому середовище. Це відображення культури народу, її продукт. Рідна мова як спосіб сприйняття навколишнього світу, відіграє ключову роль в побудові світогляду індивіда, підкріплює відчуття цілісності людини з власним народом, сприяє її когнітивному розвитку та реалізації творчого потенціалу. Тому, важливим є надання можливості етносам, що проживають на території України, використовувати рідну мову, зокрема, в освітніх практиках.

Щодо освітніх практик мовних меншин, то варто також звернутися до рекомендацій, зазначених в звіті, що має назву «Захист національних меншин, зокрема ромів, та мов меншин в Україні», що був розроблений в рамках діяльності Ради Європи.

Ось декілька пунктів, врахування яких покращить стан освітніх для національних меншин:

1. Забезпеченні освітнього процесу на мові меншини починаючи від дошкільної, і закінчуючи середньою освітою. Раніше проведені дослідження вказують на те, що такий підхід забезпечує формування двомовності представників інших етносів, що значно полегшує їх функціонування в домінуючому суспільстві. Адже, вони мають можливість оволодіти мовою більшості, при цьому, зберігаючи власну мову.

2. Розробка якісного двомовного навчального матеріалу, а також, підготовка та залучення двомовних вчителів для роботи з національними меншинами.

3. Поступове введення в навчальний процес державної мови [2].

Отже, володіння мовою більшості прискорить інтеграцію та адаптацію етнічних спільнот. Незалежно від національності, люди, які не знають державної мови і не хочуть її вивчати, позбавлені перспектив і почуваються некомфортно в суспільстві, в якому проживають. Проте, різкий перехід на державну мову, особливо в навчальному процесі національних меншин, аж ніяк не сприятиме адаптації до нового соціокультурного середовища.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В., Передборська І. Філософія освіти : навчальний посібник. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 329 с. С.9.

2. Добра практика багатомовної освіти й навчання мовами меншин. Київ : Вид-во Ради Європи, 2020. с.104
<https://rm.coe.int/good-practices-of-multilingual-and-minority-language-education-ukr/1680a07a52>

3. Закон України “Про освіту” № 38-39 (2017).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

4. Леви-Строс Клод Структурная антропология / пер. В.Иванова. М. : Изд-во ЕКСМО -Пресс, 2001 – 512 с.

5. Селиверстова Н. А. Образовательные практики как основания новых молодежных субкультур. Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». 2016. № 3. С. 50–54. URL : http://zpu-journal.ru/e-zpu/2016/3/Seliverstova_Educational-Practices/ (дата звернення: 28.12.21)

6. Nishanthi R.). Understanding of the Importance of Mother Tongue Learning. International Journal of Trend in Scientific Research and Development. December 2020. Volume-5. Issue-1. pp.77-80 URL: <https://www.ijtsrd.com/papers/ijtsrd35846.pdf>.

Чаплигіна Т.Ю.

здобувач вищої освіти спеціальності 053 Психологія,
*ЗВО Відкритого міжнародного університету розвитку
людини «Україна»
Рівенський педагогічний інститут
м. Рівне, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ТА ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ ІЗ ЖІНКАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

Сексуальне насильство над жінкою в сім'ї включає секс без взаємної згоди проти бажання із застосуванням фізичної сили, загроз, залякувань, насильницьке вчинення статевого акту після приниження та образи, побиттів, секс як засіб як засіб приниження та образи.

Сексуальне насильство часто присутнє у ситуаціях загального насильства в сім'ї та переважає підвищеною латентністю. Причина – гендерні стереотипи.

В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, шлюб найчастіше оцінюється як наділення чоловіка правом на сексуальні стосунки з дружиною та на застосування сили у разі її небажання вступати у сексуальний контакт. Про сексуальне насильство в сім'ї заявляють жінки, які одружені порівняно невеликий термін. Ці жінки усвідомлюють свої права на власне тіло, що не можна не пов'язати із сексуальною освітою.

Навпаки діють жінки старшого віку. Для них проблеми сексуального насильства у шлюбі можуть взагалі здаватися несуттєвими у світлі радянського виховання. Це не артикулює увагу як на правах жінки на сексуальне задоволення, так і на можливість насильства у шлюбі. [1].

Як показує практичний досвід, є певні стратегічні завдання, які потрібно вирішити разом із клієнтом. У тій чи

іншій формі це визначення очікувань і ролей, яке може бути дуже різним у клієнта і фахівця. Якщо цього не зробити, то цілком імовірно розчарування, взаємне незадоволення, невіршеність проблеми тощо, буде зведено до мінімуму.

Основні стратегічні завдання та напрямки реабілітації клієнта різні. Серед них подолання неусвідомлених захисних механізмів, перш за все, заперечення, які блокують доступ до проблеми. Для цього, перш за все, необхідне створення безпечної у всіх відносинах атмосфери і підвищення сили «Я», щоб воно змогло перенести вивільнені з підсвідомості непереносні передусім переживання. Також це формування системи підтримки, куди можуть входити соціальний працівник та психолог, друзі, близькі, улюблені заняття та тварини.

Побудова системи для подолання кризи – списку телефонів кризових служб, фахівців, людей, яких можна звернутися, коли щось трапляється, втрачається впевненість, стає страшно, виникає розгубленість тощо. [2].

- Впізнання і навчання піклуватися про себе.
- Прийняття рішення та розробка шляхів реабілітації.
- Повернення до травмуючих подій та аналіз того, що сталося, і як це вплинуло на життя клієнта.
  - Аналіз того, що допомогло клієнту вижити, виявлення джерела сили, прощення себе.
  - Підготовка до змін, аналіз страхів, генерація надій та підготовка ґрунту для їх реалізації.
  - Розуміння того, що виникла проблема не є провиною клієнта.
  - Створення та проходження ритуалу поховання та оплакування минулого та своїх проблем.
  - Вираз і звільнення від гніву і сорому.
  - Визначення того, чому треба протистояти в сім'ї та розробка тактики протистояння.

- Повернення до сім'ї (спочатку уявне), дослідження коренів, планування майбутнього контакту, формування реалістичних очікувань.

- Оцінка досягнутого і створення та здійснення ритуалу святкування досягнень.

Найбільші труднощі можуть представляти характерні для жертви невпевненість у своїх здібностях і в перспективності навчання, байдужість до навчання взагалі, тривога та страх щодо своєї домашньої ситуації.

Фахівці займаються сім'ями з подібними проблемами. Проте, безперечно, головний акцент у їхній роботі ставиться на жертвах. Взаємодія з ними відбувається в різних формах. Медико-соціальна робота є мультидисциплінарною професійною діяльністю. І включає медичну, психолого-педагогічну, соціально-правову діяльність спрямовану на відновлення, збереження та зміцнення здоров'я.

Принципами базової моделі медико-соціальної роботи є екосистемність, полімодальність, солідарність, конструктивна стимуляція, континуальність.

У соціальній роботі з жертвами домашнього насильства виділяють такі завдання: щодо порятунку їх, підтримки соціального функціонування, соціального розвитку.

Безпосередньо допомогу жінкам і дітям, які зазнали насильства, надають центри соціального обслуговування населення різного рівня, а також центри соціальної допомоги сім'ї та дітям. Типологія та назви подібних центрів, набір їх функцій можуть змінюватись в залежності від місцевих умов.

Крім того, існують позавідомчі установи – кризові центри. Які вирішують проблеми жінок і дітей, які зазнали насильства в сім'ї, працюючи над психологічними, економічними, емоційними та іншими аспектами цієї проблеми.

Діяльність кризових центрів спрямована на вирішення

проблем жінок та дітей-жертв насильства.

Завданнями кризових центрів є:

- надання соціальної, психологічної, юридичної та іншої допомоги;
- соціальна реабілітація членів сім'ї;
- надання допомоги у вирішенні конфліктних ситуацій у сім'ї, здійснення соціального контролю за поведінкою членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї;
- надання притулку членам сім'ї, які постраждали від насильства.

Досягнення поставлених завдань реалізується внаслідок спільної роботи професійних психологів, дитячих лікарів, спеціалістів соціальної роботи.

Внаслідок їх зусиль проблемним сім'ям надається підтримка у вирішенні конфліктних ситуацій, надається психологічна підтримка постраждалим від насильства.

Спеціалісти відіграють ключову роль у допомозі жертвам насильства в сім'ї. Працюючи з ними вони застосовують такі підходи: виховний (дозволяє виступати у ролі вчителя чи консультанта, експерта), фасилітація (дозволяє виконувати роль помічника у подолання проблеми), адвокатування (дозволяє виконувати роль адвоката від імені конкретного клієнта).

Важливою особливістю є концепція допомоги жертвам насильства: «Не звинувачувати, а допомогти змінитися. Насильство є циклічним процесом, усі учасники якого — жертви у теперішньому чи минулому». Такий підхід дає змогу працювати недирективними методами, формуючи мотивацію. Ні законодавство, ні громадська думка не забезпечують повною мірою захисту дітей від фізичної та, особливо, психологічної шкоди з боку дорослих. Батьки часто не усвідомлюють факт жорстокого поводження з дитиною. Усе це робить імперативні впливу малоефективними, а пряму агітацію безадресною і

ставить перше місце завдання усвідомлення проблеми як особами, залученими до насильства, і громадськістю. Проблема розглядається як внутрішньоособистісна проблема як дитини, так і дорослого. Це групова дисфункція, відсутність навичок конструктивної взаємодії для людей. Робота виконується командою фахівців різних напрямів, що охоплюють різні сторони проблеми, — співробітниками психолого-медико-соціального центру із залученням соціальних працівників, психологів та муніципалітету. [3].

Необхідно пам'ятати, вихід завжди є, треба тільки приділити проблемам багато уваги. Завдяки законам формування потрібної поведінки за допомогою позитивних емоцій та методів запобігання небажаної поведінці та при великому бажанні пацієнта можна привести до ладу його психо-емоційний стан. Для жінки ж треба освідомити той стан, в якому вона знаходиться, ознайомитися з необхідною інформацією, стосовно своїх прав. Знайти компетентного фахівця з психологічної підтримки, а потім вступати в терапію.

Список використаних джерел:

1. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Є.І. Психологічна допомога у кризових ситуаціях. СПб., 2005.
2. Ємельянова Є.В. Жінка в біді. Програма роботи із жертвами домашнього насильства. СПб., 2008.
3. Хайз Л. Покласти край насильству над жінками // Демографічні звіти. 2001. Серія Л. №11.
4. Психологічна енциклопедія. За ред. Р. Корсіні, А. Ауербаха. М.: "Академія", 2002. - 306 с.

Чикалова Т.Г.

кандидат педагогічних наук, старший викладач
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
м.Херсон, Україна

Льода О.Є.

вчитель початкових класів,
Тарасівський ЗПЗСО
Виноградівської сільської ради
Олешківського району
Херсонська область, Україна

ДИТЯЧИЙ НОН-ФІКШН ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Читання є головним умінням людини в житті, без якого вона не може досягнути навколишній світ. Важливість уміння читати і розуміти прочитане підкреслюється у [1] і є спільним для всіх ключових компетентностей Нової української школи.

Однак, на сучасному етапі спостерігається зниження рівня читацької культури населення. Ця негативна тенденція зумовлена великою кількістю потужних змін, пов'язаних зі стрімким розвитком інформаційних технологій, які відбулися протягом останніх десятиліть у житті суспільства. Окреслене суттєво вплинуло на статус, роль та ставлення до читання підростаючого покоління, зокрема молодших школярів, які частіше тримають у руках гаджет, аніж книжку.

Як наголошується у [2, с.62] сучасним молодшим школярам притаманна підвищена здатність до сприйняття абстракцій, символів, метафор, отже, книги, які вони беруть до рук мають враховувати особливості їх психології, рівень інтелектуального розвитку та інформованості.

Е. Огар у [3] стверджує, що дитяча книжка ХХІ століття має бути «...комунікативно ефективною в конкретний час і за конкретних обставин: наскільки цікавими і змістовними для дітей є її тематичне й смислове наповнення, впізнаваними, а значить – сучасними герої, сюжети, інтерпретаційна манера ілюстрування, конструктивне вирішення, наскільки дієвим є комунікативно-регулятивний потенціал твору, функціональною його літературна форма та засоби візуалізації».

Отже, основним завданням сучасної дитячої книжки – є не лише задоволення пізнавальних інтересів, а й формування деяких наскрізних умінь, зокрема: читання з розумінням; уміння висловлювати власну думку; критичне та системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; творчість; ініціативність; вміння розв'язувати проблеми. Такими є два нових книжкових тренди: вімельбухи та нон-фікшн.

У [4] зазначається, що жанр нон-фікшн – видання нехудожнього змісту, засноване на подіях, інших реаліях, документах, біографічних фактах, викладених та інтерпретованих автором із використанням художніх засобів, проте без спотворення правдивості оповіді.

На сьогоднішній день дитячий нон-фікшн є новим літературним жанром, який поєднує в собі інформативну цінність енциклопедій і захопливий стиль викладення традиційних для дітей казкових історій, що відповідає віковим особливостям учнів початкової школи. Книги цього жанру завдяки поєднанню достовірності, компетентності, доступності, легкості в читанні мають потужний освітній потенціал, збагачують пізнавальний та соціальний досвід молодшого школяра, сприяють розширенню загальнокультурних знань та формуванню цілісного сприйняття навколишньої дійсності. Організована та продумана взаємодія з такими книгами також сприятиме розвитку наскрізних умінь учнів початкових класів.

Розглянемо деякі практичні прийоми взаємодії з книжками нон-фікшн на уроках у початковій школі (на прикладі «Стильна книжка для панянки» О. Караванської). На уроках мовно-літературної освітньої галузі ця книга допоможе учителеві у реалізації завдань змістової лінії «Пізнаємо простір дитячого читання», зокрема: ознайомлення здобувачів освіти із різноманітною за темами і жанрами дитячою літературою, набуття достатнього досвіду використання з різною метою текстів різних видів.

У напрямку розвитку певних наскрізних умінь ефективною буде така взаємодія: робота з технологією «Прогнозування за назвою»; висловити власну думку щодо прочитаної інформації; скласти блок запитань для інтерв'ю з автором книжки; робота з методом «Взаємні запитання»; зробити інсценізацію улюбленого уривку; скласти діалог у вигляді коміксу; робота з «Щоденником подвійних нотаток»; робота з методом «Реакція читача. Думайте – працюйте в парах – обмінуйтеся думками» тощо.

На уроках української мови цікавими та результативними будуть такі види роботи: складання сенкану «Вишиванка», «Візерунок», «Орнамент»; «П'ятихвилинка з гаджетом» – знайти за п'ять хвилин п'ять цікавих фактів про одяг, орнамент тощо, обговорити та презентувати їх групою; словникова робота з поняттями та термінами, які зустрічаються у книзі; ознайомлення зі словами іншомовного походження та їх правописом; створення стіни слів; зорові диктанти за ілюстраціями з книги; вибіркове письмо; складання тексту-міркування «Мода»; відтворення змісту тексту за допомогою ілюстрацій, питань учителя; тлумачення цікавих словосполучень та висловів тощо.

На уроках математичної галузі ця книжка стане додатковим джерелом для складання експрес-завдань та нестандартних задач, виразів на порівняння, прикладів. Зокрема,

під час вивчення теми «Одиниці вимірювання» – визначити довжину пасків та ременів; під час вивчення теми «Таблиця множення» порахувати окуляри, торбинки, капелюхи, скласти з ними приклади на множення; під час ознайомлення з поняттями множина і підмножина розглядаємо сторінки з відповідним одягом. Цікавими та креативними будуть завдання на розвиток таких дослідницьких умінь, як: спостереження та аналогія через розгляд, обговорення та знаходження геометрії у національному та сучасному одязі.

Чимало тем предмету «Я досліджую світ» пов'язані з особистою гігієною, доглядом за собою, розвитком інтересу до своєї зовнішності, прагненням до акуратності. На основі інформації з книги про догляд за волоссям, можна провести міні-дослідження щодо використання натуральних інгредієнтів для виготовлення шампуню, косметики та парфумів; під час практичної взаємодії «Уникай підробок» створити ароматні подарунки до свята рідним; обговорити та висловити власну думку щодо засобів догляду; провести дискусію за проблемним запитанням, яке ставить учитель, а потім учні.

Нон-фікшн «Стильна книжка для панянки» стане у пригоді під час опрацювання тем про здоровий спосіб життя, негативний вплив шкідливих звичок на життєдіяльність людини, наприклад, інформація про одяг та поставу, натуральні та штучні тканини тощо. Завдання можуть полягати у груповому опрацюванні відповідної інформації з книжки, створенні на її основі ілюстрованих пам'яток (інфографіки), лепбуків, колажів про кроки до здорового способу життя тощо.

Таким чином, дитячі книжки жанру нон-фікшн є не лише трендом на сучасному книжковому ринку. Завдяки поєднанню енциклопедичності зі стилями та стратегіями, характерними для художньої літератури, вони мають потужний освітній потенціал і сприятимуть розвитку наскрізних умінь учнів початкової школи. Організована та продумана взаємодія з нон-фікшн – це один із нестандартних прийомів розвитку у молодших школярів умінь

аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з додаткових джерел; бачити проблеми, ставити запитання.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. /За заг. ред. Грищенко. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 10.12.2021)

2. Огар Е. І. Критерії сучасності та функціональності сучасної української книги. URL: для дітей <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/2-46/19.pdf> (дата звернення 13.12.2021)

3. Чикалова Т. Гра як засіб формування інтересу до читання у молодших школярів: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології» (м. Львів, 21-22 червня 2019 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. Ч.2. С. 61-64.

4. Зелінська А. А. Нон-фікшн. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Нон-фікшн> (дата звернення: 18.12.2021).

Чорноморденко Д.І.
старший викладач кафедри філософії
та міжнародної комунікації,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України*
м. Київ, Україна

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ У СУЧАСНИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ТЕНДЕНЦІЯХ

Відповідно до сучасних науково-дослідницьких тенденцій феномен міждисциплінарності як події кооперування, співпраці між різними науками та галузями знання займає провідні методологічні позиції. Це явище описується й використовується як вітчизняними так і зарубіжними вченими і його можна зустріти також у більш виразній формі – в якості саме міждисциплінарного підходу. Це вочевидь демонструє, що сучасне наукове знання перебуває у стані активної взаємозалежної співпраці, доповняльних зв'язків не лише між різними науками, а й між галузями знання. Така діяльність що передбачає системно організований та динамічний характер і підпорядковується дослідницькій практиці має містити відповідні методологічні засади, особливо якщо такі міжгалузеві зв'язки складають собою основну форму організації міждисциплінарних проектів як спосіб вирішення складних комплексних проблем, що не можуть бути вирішені в межах однієї науки.

З аналізу міжнародного наукового досвіду бачимо, що однією з поширених засад реалізації міждисциплінарного підходу є методологія моделювання з використанням інформаційних технологій як формування нової постіндустріальної наукової культури дослідження [1].

Міждисциплінарні проекти – форма наукових взаємодоповнювальних зв'язків, що передбачає опертя на принцип рефлексивності та рекурсивності як усвідомленого

врахування та опертя на попередньо набуті результати в процесі дослідження що має динамічний характер і залежить від компетентності вчених [2]. Компетентність, професіоналізм вченого не можна розглядати поза етикою вченого, оскільки в процесі реалізації конкретного дослідження науковцям що є учасниками проекту і водночас представниками різних галузей знання доводиться визнавати фаховий авторитет одне одного та бути спроможними на конструктивний діалог. Втім, як зазначають деякі дослідники перепоною в цьому постає відсутність єдиної наукової мови, узгодженості концептів. Постає потреба у таких учасниках міждисциплінарного співробітництва що можуть в процесі дослідницької практики і комунікації узгоджувати, зв'язувати різні сфери науки, освіти, академічні установи [3]. Також, поширені проблеми в процесі реалізації міждисциплінарних проектів полягають у складності верифікації достовірності даних, оскільки вони мають цифровий характер. Враховуючи те, що діджиталізація є основним виміром обробки даних, вона й лягає в основу виконання проектів шляхом використання методології моделювання з використання цифрових даних. Крім цього, сформульований в межах філософії науки постнекласичний етап розвитку науки вказує на те, що в науковій діяльності ми не можемо нехтувати ціннісними орієнтаціями та орієнтирами самого вченого як особистості. Тому, варто також враховувати й дослідницьку етику.

Таким чином, бачимо, що за останні 5 років кількість наукових публікацій в яких дослідники прагнуть виокремити і сформулювати певні сталі принципи, засади методології міждисциплінарних досліджень суттєво зросла. Це лише зайвий раз підтверджує перспективність цього напрямку досліджень що має в своїй основі рефлексивний характер дослідницької практики. Варто працювати на пошуком деяких сталих принципів та методологічних засад міждисциплінарних

досліджень, виводити та аналізувати вже згадану в зарубіжних джерелах саму “методологію підходів”.

Список використаних джерел:

1. Perminov E.A., Testov V.A. Modelling Methodology as the Basis for Implementation of an Interdisciplinary Approach in the Training of Students of Pedagogical Specialties. The Education and science journal. 2020;22(6):9-30. (In Russ.) <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2020-6-9-30>

2. Чорноморденко Д. Динамічна міждисциплінарність як форма наукових зв'язків у сучасних екологічних дослідженнях / Д. Чорноморденко // Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія. – 2015. – Вип. 754-755. – С. 34-39. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2015_754-755_8.

3. Katalin Parti & Akos Szigeti | Sandro Serpa (Reviewing editor) (2021) The Future of Interdisciplinary Research in the Digital Era: Obstacles and Perspectives of Collaboration in Social and Data Sciences – An Empirical Study, Cogent Social Sciences, 7:1, DOI: 10.1080/23311886.2021.1970880

Чумаченко Д. О.
студент 4-го курсу
спеціальності 053 Психологія
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ, Україна*

Шевцова О. М.
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗВО ДО УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Останні декілька років, з початком періоду активного впровадження дистанційного навчання в системі вищої освіти, усе частіше відмічаються ситуації змін традиційних умов професійно-навчального середовища в аспектах місця, часу та формату необхідних, базових для освітнього процесу заходів. Такі обставини породжують ситуації невизначеності і нестабільності у самому процесі й, як наслідок, у результатах навчання в закладах вищої освіти. Швидкоплинні зміни в умовах і формах навчального процесу в закладах вищої освіти потребують від усіх його учасників: і студентів, і викладачів, конструктивної соціально-психологічної адаптації задля досягнення позитивної результативності професійно-навчальної підготовки майбутніх фахівців.

Специфіка адаптаційної ситуації студентів ЗВО полягає в

особливостях пристосування до нових умов навчання та спілкування в рольовій моделі, що істотно відрізняється від наявної на попередньому соціальному етапі, зокрема в шкільному середовищі. У свідомості молодих людей закономірно виникає ряд нормативних задач соціальної ситуації розвитку, які потребують поступового й органічного вирішення. Однак, варто відмітити, що вирішення опосередковується низкою мінливих факторів та невизначеністю майбутнього, відсутністю стабільності, що у сьогоденні особливо актуально для українського та світового суспільства.

Задля запобігання демотивації до професійно-навчальної діяльності, збереженню конструктивних ціннісних орієнтацій та сприяння відкритості до нового досвіду, студентській молоді необхідно приділити увагу її адаптаційним здатностям та гнучкості у подоланні складних ситуацій, враховуючи контекст часу та специфіку дистанційного навчання.

Результат адаптаційного процесу особистості залежить від співвідношення: з однієї сторони – від її здібностей, ресурсів і знань, і з іншої сторони – від умов об'єктивної реальності, що є незалежними від особистості [1]. Адаптація особистості до умов з об'єктивно вищими за наявний ресурс вимогами може призводити до порушення працездатності і викликати внутрішній дискомфорт, спонукаючи до пошуку психологічних засобів вирішення проблемної ситуації та набуття внутрішньої рівноваги [1].

Високий рівень індивідуальних когнітивних ресурсів, прогностичних навичок, аутопсихологічної компетенції та індивідуальних властивостей саморегуляції студента забезпечує реалізацію активних конструктивних стратегій адаптивної поведінки та є визначальним ресурсом щодо адаптивної активності в ситуаціях соціально-психологічної нестабільності [2].

За даними сучасних психологічних досліджень відомо, що

у студентів закладів вищої освіти частіше за все превалюють пасивні та емоційно-орієнтовані стратегії адаптивної поведінки [1; 3-5]. Крім того, існують ризики проявів неконструктивних адаптивних стратегій у студентів, пов'язані з делінквентністю, вживанням заборонених речовин тощо, що на фоні виснаження психологічного ресурсу лише сприяє соціально-психологічній дезадаптації.

Результати емпіричного дослідження, проведеного нами на базі НУБіП України упродовж першого семестру 2021-2022 навчального року, свідчать про виснаження особистісного ресурсу студентів під час дистанційного навчання. Першокурсники характеризуються більшими адаптивними можливостями у порівнянні зі студентами четвертого курсу, що, на нашу думку, пов'язане із впливом і тривалістю ситуацій нестабільності в контексті дистанційного навчання: у четвертокурсників – більший термін включення у такі ситуації. Також, можна сказати про складну комунікаційну ситуацію серед першокурсників, котрі розпочали професійно-навчальну підготовку в умовах дистанційного навчання, що виявляється у схильності до уникнення соціального контакту та більшими показниками маніпулятивної й асоціальної поведінки.

У межах емпіричного дослідження виявлені статистично значущі взаємозв'язки особистісних характеристик студентів ЗВО та типу адаптивного реагування в умовах дистанційного навчання. Так, визначено обернені кореляції таких характеристик як «схильність до соціального контакту» та агресивності ($r_s = -0,419$ при $p \leq 0,01$) і маніпулятивності ($r_s = -0,358$ при $p \leq 0,01$). Такі дані є підґрунтям щодо впровадження корегувальних і психорозвивальних заходів, спрямованих на підвищення соціально-психологічної адаптації студентів як першого курсу, так і старших курсів, до умов дистанційного навчання, у роботу психологічної служби закладів вищої освіти.

Продуктивність адаптивних стратегій зумовлюється розвитком когнітивного ресурсу особистості у вигляді досвіду комунікації та навичок саморегуляції, що потребує цілеспрямованих формувальних психологічних впливів з огляду на специфічність ситуації соціалізації студентів ЗВО у сьогодні, зокрема у контексті перманентної соціальної ізоляції та переважаючого дистанційного формату навчання. Під час дистанційного навчання студенту необхідно не уникати нових соціальних контактів та нової відповідальності, а працювати над позитивним самостваленням та вдумливим переосмисленням негативного досвіду, адже це є основою конструктивності адаптивної поведінки [3; 5].

Ефективність стратегій адаптивної поведінки під час дистанційного навчання тісно пов'язана із прогностичними навичками, плануванням та вмінням розподілення часу. Достатній розвиток цих складових знижує навчальний та організаційний стрес, відіграючи велику роль в функціонуванні проблемно-орієнтованих адаптивних стратегій. Поступова побудова власних програм поведінки, завдяки цим складовим дозволить мати певний «запас міцності», забезпечуючи студента можливістю бути готовим до невизначеності [4; 5].

Підвищення толерантності до невизначеності – ще один з головних аспектів збільшення адаптаційного ресурсу студента в умовах дистанційного навчання. У даному випадку, важлива участь психологічної служби закладу освіти, як одного з основних факторів соціально-психологічної адаптації до навчання в ЗВО, в сприянні просвіті студентів та викладачів щодо специфіки впливу дистанційного навчання на поведінково-психологічні особливості студентів з метою зменшення тривожності, збільшення толерантності до невизначеності тощо, і як результат – набуття студентами високого рівня адаптованості до умов дистанційного навчання.

Список використаних джерел:

1. Шеленкова Н. Л. Дослідження копінг-стратегій в процесі адаптації студентів першого року навчання. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Психологічні науки*. 2019. № 1. С.72-77.
2. Шевцова О. М. Аутопсихологічна компетентність як фактор особистісно-професійного розвитку майбутніх психологів. *Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі: збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф., 17-18 травня 2017 р., Мукачево / ред.кол.: Т.Д. Щербан й ін. Мукачево: МДУ, 2017. С. 188-190.*
3. Гафиатулина Н. Х., Шевченко А. М., Самыгин С. И. Социальное здоровье студенческой молодежи с позиций концепции адаптации и адаптационных ресурсов. *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*, № 8. 2019. С. 30-33.
4. Ігумнова О. Б. Емпіричне дослідження стратегій копінг-поведінки та саморегуляції студентів-психологів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Херсон: ХДУ, 2019. № 2. С. 57-64.
5. Лабезна Л. П. Вплив індивідуально-типологічних чинників на формування адаптивних стратегій копінг-поведінки студентської молоді. *Наука і вища освіта: матер. XXIII міжнар. наук. конф. студ. і молод. учених (23 квіт. 2015 р., м. Запоріжжя)*. Запоріжжя, 2015. С. 32-34.

Чупахіна С.В.

доктор педагогічних наук,
професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти,
*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
м.Івано-Франківськ, Україна*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОДУКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Реформування системи вищої освіти України зорієнтовано на підвищенні якості та формування компетентного фахівця. Сучасна освіта перебудовується під вимоги ринку праці, що вирізняється конкуренцією та високими запитами щодо фаховості випускників ЗВО, які мають бути мобільними та універсальними. Роботодавцю потрібні фахівці, які мають соціальний досвід, здатні застосовувати клієнто орієнтовані технології, бути гнучкими та успішними у цифровому просторі. В означених умовах суспільство чекає на педагогів, які виявляють толерантність і піклування, які вміють враховувати потреби інших, гуманних, оптимістичних та цілеспрямованих. Виокремлені характеристики належать особистості, що має багатий соціальний досвід, який сприяє конструктивному перетворенню середовища на основі сформованих особистісних цінностей.

Опитування здобувачів вищої освіти, які засвоюють освітні програми з різних педагогічних спеціальностей, дозволило нам виявити їх потреби у отриманні практичного досвіду. Більшість майбутніх педагогів вважає, що професійна підготовка у ЗВО частково відповідає вимогам сучасного ринку

праці. Лише четверта частина опитаних стверджує про готовність ефективної професійної діяльності, студенти вказують на важливість посилення практико-орієнтованих засобів професійної підготовки.

У наукових публікаціях з різних сторін психолого-педагогічні особливості формування практичного досвіду майбутніми педагогами [2]. Вченим визнано визначальний вплив практичного досвіду на взаємодію його носія з навколишнім середовищем, здатність та вміння орієнтуватися та застосовувати практичні вміння у різноманітній педагогічній діяльності [4].

Досліджуючи різноманітні ресурси, які мають помітний потенціал для формування практичного досвіду студентів теоретики та практики вивчають можливості громадських об'єднань, синхронної освіти, міжособистісної взаємодії, співтворчості та позитивної атмосфери на навчальних заняттях, що мають продуктивний характер спільної діяльності, волонтерської діяльності тощо [6].

Як зазначалося, формування практичного досвіду в процесі підготовки педагогів забезпечується також і їх соціальним досвідом, який з'являється через постійну комунікацію, розвиток самоорганізації, відображається через незалежність суджень та готовність до професійної взаємодії [3]. Продуктивне співробітництво стає одним із засобів формування практичного досвіду майбутніх педагогів, оскільки: передбачає позитивну взаємодію між викладачами, студентами та педагогами-практиками, засновану на довірі, взаємодопомозі та підтримці; у його процесі активізуються суб'єкт-суб'єктні відносини, що сприяють синергії; підвищується особистісна успішність здобувача (академічні успіхи, готовність до професійних відносин); результатом командної роботи в процесі практичної підготовки стає суспільно-цінний творчий продукт.

Означений процес опирається на педагогічний потенціал реалізованих у ЗВО форм, методів та засобів удосконалення практичного досвіду; розширюється способами здійснення обміну знаннями між усіма учасниками освітнього процесу у реальній та віртуальній взаємодії (через синхронні та асинхронні цифрові засоби); формує установки у студентів на толерантні комунікації та розвиток гнучких компетентностей, необхідні для безперервного розвитку сучасного професіонала в галузі освіти.

Основні підходи до організації продуктивної співпраці студентів здебільшого розкриває освітньо-професійна програма через потенціал освітніх компонентів загального та професійного циклів, виробничої практики, курсів на вибір та засобів інформаційно-комунікаційної взаємодії зорієнтованої на вдосконалення практичного досвіду [5]. Сучасні засоби онлайндиспутів (блогерство, челенджі) та прийоми розвитку гнучких компетентностей (логічні творчі завдання, сучасні ігрові форми роботи), закладають передумови для збагачення досвіду соціальної комунікації. Шляхом визначення соціального статусу, використання тимбілдингу, залучення студентів до реалізації проектів та розвитку клієнтоорієнтованої комунікації майбутні педагоги засвоюють вміння зі створення колективного практично цінного продукту.

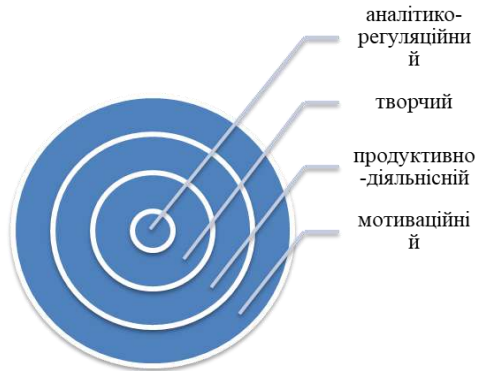
Взаємодія студентів у групі, їх уміння вибудовувати комунікацію, готовність до взаємодії стає підґрунтям для отримання практичного досвіду. Значущим є розвиток продуктивних контактів студентів, їх згуртованості та застосування під час практичної підготовки командотворчих стратегій, зокрема, тимбілдингу з різним предметним змістом. Вагомого значення набуває орієнтація майбутніх педагогів на створення соціально значущого творчого практичного продукту, що є складним процесом та результатом, а відтак потребує цілеспрямованого педагогічного супроводу з боку викладачів і

педагогів-практиків, і передбачає залучення студентів до проєктної діяльності з урахуванням означеного підходу в процесі практичної діяльності відбувається цілеспрямоване формування у майбутніх педагогів здатності орієнтуватися на запити сучасної освіти та бути затребуваним фахівцем на сучасному ринку праці.

Організації продуктивної співпраці студентів передбачає поетапне вдосконалення практичного досвіду (рис.1) [1,4].

Аналітико-регуляційний етап як завершальний, спрямовано на розвиток гнучких компетентностей, що сприяють досягненню практичного продукту. Його завдання – розвиток у майбутніх педагогів дивергентного мислення, толерантного світогляду, здатності критично оцінювати результати індивідуальної та колективної діяльності, а також прагнення до самовдосконалення.

Рис.1. Етапи вдосконалення практичного досвіду на засадах продуктивної співпраці майбутніх педагогів

Означений етап передбачає також розвиток клієнтоорієнтованої комунікації у реальному та віртуальному просторі. У практичній роботі аналізуються особливості спілкування педагогів в реальному та віртуальному середовищі, проводиться огляд доступних ресурсів цифрової комунікації, що включає синхронні та асинхронні контакти. Студенти

ознайомлюються та аналізують інструменти для залучення до професійних комунікацій осіб різного віку та різних інтересів. Розігруються ділові ігри, що моделюють клієнтоорієнтовані комунікації, формується культура цифрового спілкування. На завершення майбутні педагоги представляють результати своїх проєктів використовуючи можливості цифрових технологій, що вдосконалює їх уявлення про цифровий етикет та вміння презентувати результати своїх практичних проєктів як суспільно важливі освітні продукти.

Отож задля забезпечення максимально ефективного середовища, необхідного для організації продуктивної співпраці майбутніх педагогів як засобу вдосконалення їхнього практичного досвіду стають реально-візуальні ресурси продуктивної співпраці, які забезпечують формування умінь комунікації, розвиток самосвідомості, орієнтацію у соціальних контекстах, самоорганізацію та співтворчість. Можемо стверджувати, що для того щоб співпраця досягала спроектованої мети максимально, вона має бути продуктивною, ґрунтуватися на ненасильницьких методах навчання і передбачати ставлення до того, хто навчається, як до самоактуалізованої особистості, здатної до саморозвитку.

Список використаних джерел:

1. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.
2. Кокур О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 200 с.
3. Орлов В. Професійне становлення особистості педагога у вимірах класичної методології. *Науковий вісник Інституту*

професійно-технічної освіти НАПН України. Сер.: Професійна педагогіка, 2014. № 8. С. 103–111.

4. Професійна підготовка майбутніх педагогів: теорія та практика : монографія / Боровець О. В., Бричок С. Б., Веремчук А. П., Гудовсек О. А., Колупаєва Т. Є., Міщень О. М., Сойчук Р. Л., Третяк О. М., Шевців З. М., Яковишина Т. В.; за наук. ред. Р. Л. Сойчук. Рівне : О. Зень, 2020. 236 с.

5. Рябченко В. Університетське середовище та його вплив на розвиток особистості студента: актуалізація проблеми з позиції світоглядно-компетентнісного підходу. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 2018. № 2(6). С. 72–116.

6. Савчин М. Здатності особистості: монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2016. 288 с.

Шеленкова Н.Л.
доцент кафедри психології
*Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

Табаченко С.А.
здобувач вищої освіти
*Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини
м. Умань, Україна*

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Багатоаспектність феномену лідерства, різноманіття теорій та методів його дослідження, врахування великої кількості міжпредметних зв'язків, що є необхідністю в процесі наукового дослідження, місце та роль феномену в культурі – все це є складовими поняття лідерства в сучасній науці, результатом, засобом та метою досліджень даної проблеми.

Дослідниками, що вивчали різноманітні аспекти лідерства, були: Г. Андрєєва, О. Бондарчук, Т. Гавлітіна, Л. Карамушка, І. Кон, Є. Кузьмін, Б. Паригін, А. Петровський, Р. Строгділ, Л. Уманський та інші.

Лідерство – особлива форма організації групової діяльності, головною характеристикою якої є відносини домінування та підпорядкування, впливу та слідування, як з метою досягнення спільної цілі в роботі, так і в процесі міжособистісного спілкування [1].

Успішне здійснення лідерства передбачає наявність у лідера відповідних навичок та психічних утворень. Лідерство як здатність особистості виконувати певну діяльність є комплексним утворенням, діагностуючи його рівень розвитку чи особливості, ми

аналізуємо як власне окремі його компоненти, так і фактори, що на них впливають. Таким чином, при дослідженні лідерських якостей було виділено шість таких компонентів особистості лідера: гностичний, мотиваційний, когнітивний, комунікативно-організаційний, особистісний, емоційно-вольовий [2].

Нижче представляємо короткий опис методик, що можуть бути використані при дослідженні лідерського потенціалу особистості.

Методика «Діагностика стилів керівництва» А.Л. Журавльова призначена для визначення домінуючого стилю керівництва: директивного, колегіального або ліберального. Методика містить 27 характеристик діяльності керівника та 5 варіантів їх прояву, серед яких респонденти обирають той, що відповідає їм. Обробка даних здійснюється шляхом підрахунку балів за показником кожного стилю [3]. Методика допоможе з'ясувати особливості уявлення опитаних про образ лідера та якими рисами володіють самі опитані.

Методика «Модифікований опитувальник діагностики самоактуалізації особистості» А. В. Лазукіна в адаптації Н. Ф. Калиною призначена для визначення рівня самоактуалізації особистості. Методика містить 100 пар тверджень, серед яких респондент обирає те, що найбільше йому подобається, або збігається з його світоглядними позиціями. Обробка даних здійснюється шляхом підрахунку балів за шкалами: одна загальна та одинадцять додаткових [3]. Методика допоможе з'ясувати рівень самоактуалізації особистості та особливості її світоглядних орієнтацій.

Методика «Рівень суб'єктивного контролю» Є.Ф. Бажина, Є.А. Голинкіна, А.М. Еткінда призначена для визначення екстернальності/інтернальності особистості. Методика містить 44 твердження та 6 варіантів, кожен з яких відповідає ступеню погодження респондента з ними. Обробка даних здійснюється шляхом підрахунку балів за шкалами: одна основна та шість додаткових [3]. Методика допоможе з'ясувати особливості

відношення особистості до власної життєдіяльності та окремих її сфер.

Методика «Тест мотивації досягнення, ТМД/MATS» А. Мехрабіана в адаптації М.Ш. Магомед-Емінова призначена для діагностики двох загальних стійких мотивів особистості: мотив прагнення до успіху та мотив уникнення невдач. Методика має чоловічий та жіночий варіант та містить у собі 32 та 30 тверджень, відповідно, на кожне з яких є сім варіантів відповіді. Методика застосовується, переважно, для діагностики старших школярів та студентів. Обробка даних здійснюється шляхом сумування отриманих балів та відображенню їх на шкалі [3]. Методика допоможе з'ясувати домінуючий мотив діяльності особистості.

Методика «Мотивація на успіх та страх невдачі» А.А. Реана призначена для діагностики домінуючого мотиву: на досягнення успіху та уникнення невдач в діяльності. Методика містить 20 тверджень, на кожне з яких респондент дає ствердну або заперечну відповідь, в залежності від відповідності твердження його уявленню про себе. Обробка даних здійснюється шляхом сумування балів та відображенню їх на шкалі [3]. Методика є додатковою до методики «ТМД» та визначає мотив, що в більшій мірі відповідає поведінці особистості.

Методика «Комунікативні та організаторські схильності» (КОС-2) В.В. Синявського, Б.А. Федоришина призначена для вивчення комунікативних та організаторських схильностей. Методика застосовується, переважно, для діагностики підлітків та юнаків. Методика містить 40 питань, на кожне з яких опитаний дає ствердну чи заперечну відповідь, в залежності від його уявлення про себе. Обробка даних здійснюється шляхом сумування балів та відображенню їх на двох шкалах [3].

Методика «Копінг-поведінка в стресових ситуаціях» (CISS) Н. Ендлера, Д. Паркера в адаптації Т.Л. Крюкова призначена для дослідження копінг-стратегій. Методика містить 48 тверджень, на

кожне з яких є п'ять варіантів відповіді, що відповідають ступеню погодження респондентів з ними. Обробка даних здійснюється шляхом сумування балів та відображення їх на п'яти шкалах [3].

Таким чином, перераховані вище методики дають змогу з'ясувати: особливості розвитку психічних явищ, що є визначальними чинниками в формуванні лідерства як характеристики особистості, побачити проблемні зони в сферах особистості, що дасть змогу сформулювати та надати практичні рекомендації лідерам та людям, що з ними працюють.

Список використаних джерел:

1. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. С. 230-232.
2. Павлюк О.Д. Методика дослідження лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. №4. С. 142-147.
3. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика лидерства и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2002. 490 с.

Якимів С.А.
студентка-магістрантка,
*Прикарпатський Національний університет
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ КАРТОК ПРОППА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасне суспільство стрімко розвивається, життєві пріоритети змінюються, швидких темпів набирає розвиток науки та техніки, збільшується кількість винаходів у творчих та інтелектуальних сферах, що призводить до щоденних реформ у різних видах людської діяльності. Однією з масштабних та найважливіших тем є реформування освітнього процесу, зокрема в Україні.

У концепції «Нової української школи» зазначено, що «нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін», який буде креативно підходити до освітнього процесу учнів, а також зможе готувати власні авторські навчальні програми, методи, стратегії, способи і засоби навчання. «Школа українська буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель» [3, с. 16]

Одним із творчих та інноваційних підходів учителя початкової школи до освітнього процесу є складання та застосування дидактичних казок на уроках. В. О. Сухомлинський писав: «Казка – це активна естетична творчість, що охоплює всі сфери духовного життя дитини – її розум, почуття, уяву, волю» [5]. Саме завдяки дидактичній казці дітей молодшого шкільного віку, можна не просто зацікавити, виховувати, а й ефективно навчати [1].

Проте сучасні учні потребують більше, ніж просто читання казок, саме тому в українській початковій школі популярним є

метод сторітелінгу, тобто самостійного створення та переказування розповідей, включаючи казки. Цей метод розвиває в дітей критичне мислення та мотивує до вивчення певної теми. Для того, щоб створити свою казку школяреві потрібно дотримуватись певного плану, послідовності, в цьому можуть допомогти картки Проппа.

Володимир Якович Пропп - видатний літературознавець і теоретик літератури, один з основоположників сучасної теорії тексту, дослідник фольклору і казки, автор класичних досліджень «Морфологія чарівної казки», «Історичні корені чарівної казки» тощо, які залишили помітний слід в інтелектуальній та культурній історії ХХ століття, є розробником цікавого підходу до можливостей моделювання казок. В. Пропп працював з текстами казок різних народів і прийшов до висновку, що вони багато в чому схожі, і це пов'язано з історичним походженням казки. Проаналізувавши структуру, автор сформулював функції казки. Постійним елементом казки служить функція дійових осіб, незалежно від того, ким і як вони виконуються. Послідовність функцій завжди однакова.

В. Пропп, аналізуючи сюжети народних казок у своїй роботі «Морфологія казки» та інших наукових працях, визначив, що функції дійових осіб постійно повторюються у народних казках. Число цих функцій завжди обмежена, а послідовність їх в казках одна і та ж сама. В. Пропп визначив 31 функцію. Кожна з них може варіюватись і видозмінюватись, також можливі пропуски, додавання, повтори, але це не суперечить загальному сюжету. Найважливіше в цих функціях те, що на їх основі можна створювати незліченну кількість текстів. Також їх достатньо, щоб дати опис сюжету будь-якої казки [4].

Зараз картки Проппа можна купити, роздрукувати з будь-якого освітнього сайту або ж створити самотужки. Проте щоб

процес створення чи переказу казки був ефективним, слід дотримуватись певної послідовності, яка складається з чотирьох основних етапів:

1) ознайомлення учнів з казкою як жанром літературного твору. Слід пояснити її загальну структуру, а також ключові відмінності від інших форм літературних творів;

2) супроводження читання казки викладанням карток Проппа із зображенням відповідних подій;

3) пропозиція школярам після прочитання казки обрати відповідні сюжетні карти і, спираючись на них, переказати її зміст;

4) створення разом з учнями власного сюжету казки з використанням карток Проппа. Для цього необхідно обрати 5-8 карт, вигадати дійових осіб, обрати головного героя, його помічників і тих, хто буде йому шкодити, створюючи перепони на шляху до мети [2].

Метод створення казок, зазвичай, використовують на уроках української мови та літературного читання. За допомогою опорних карток-схем можна навчити дітей ділити текст на частини, переказувати зміст оповідання і вигадувати власні казки з простим сюжетом, у тому числі тематичні. Це дозволить учням розвинути свої комунікативні вміння, уяву, а також допоможе засвоїти зміст вивченої казки.

Проте картки Проппа – це універсальний метод, який можна використовувати на будь-якому уроці в початковій школі. Наприклад, на уроках математики, вивчаючи додавання і віднімання, можна запропонувати за допомогою карток Проппа створити історію про взаємини цифр (як вони сваряться і миряться, відповідно, з прикладами віднімання і додавання). На уроках природознавства доречно вигадати історію про «суперсилу», якою володіє їхня улюблена рослина чи тварина.

Окрім навчальних предметів, картки Проппа можна використовувати для спільного вигадання казки, в якій

головний герой переживає життєву ситуацію, що є актуальною і для дитини. Обігрування життєвих ситуацій дозволяє дитині розкритися і розповісти про те, що її насправді турбує. Також, скерувавши за допомогою карток сюжет історії у потрібний бік, спеціаліст може у невимушеному форматі провести бесіду і допомогти дитині вирішити складну для неї ситуацію або психологічно підготувати її до сприйняття певних обставин [2].

Звичайно, даний метод не слід використовувати кожного дня в школі чи навіть кожного тижня, адже робота з картками Проппа є досить об'ємною, вона потребує виділити багато часу на уроці, а можливо, і декілька уроків. Крім цього, дітям після кількох разів роботи може стати нецікаво використовувати ті самі картки чи той самий алгоритм казки.

Для створення різноманітних казкових сюжетів за допомогою карток Проппа можна використовувати такі варіанти: створення по черзі, групами, починаючи з кінця, із середини; використання карток по черзі, через одну, навгад, за визначеною кількістю; поділ казки на змістовні частини (вихід, зав'язка, конфлікт, перемога); вибір головного героя; зміна відомої для дітей казки за допомогою певного обмеження або збільшення застосованих функцій. Саме завдяки використанню пропонованого метода, відкривається і реалізується, набуваючи дійсних форм вираження, творчий потенціал дитини [4].

Таким чином, картки Проппа є сучасним ефективним методом роботи в початковій школі, який сприяє зацікавленню учнів до предмета, допомагає розвитку комунікативних умінь, дозволяє цікаво та ефективно вивчати початковий матеріал на будь-якому уроці.

Список використаних джерел:

1. Брідня Т. М. Використання казкових матеріалів на уроках в початковій школі. [Електронний ресурс]: Всеосвіта. –

Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-kazkovih-materialiv-na-urokah-v-pocatkovij-skoli-181932.html>

2. Карти Проппа: ефективний інструмент для розвитку зв'язного мовлення і творчого мислення. [Електронний ресурс]: Всеосвіта. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/news/karty-proppa-efektyvnyi-instrument-dlia-rozvytku-zv'язnoho-movlennia-i-tvorchoho-myslennia-4913.html>

3. Концепція Нової Української Школи: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. [Електронний ресурс]: Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

4. Петровська Р. Використання карток В. Проппа для навчання складання казок дітей старшого дошкільного віку. [Електронний ресурс]: Факультет педагогіки і психології ТНПУ. – Режим доступу: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11140/1/8_Petrovs%27ka.pdf

5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Кімната казки. [Електронний ресурс]: Мала сторінка. – Режим доступу: <https://mala.storinka.org/%D0%B2%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%B%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BA%D1%96%D0%BC%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B8-%D0%B7-%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8-%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%86%D0%B5-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B4%D0%B0%D1%8E.html>

Яцина О.Ф.

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри наук про здоров'я,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ КЛІНІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Як відомо, наука – це соціокультурний феномен, який сприймаємо через проблеми, цілі, завдання та способи їх розв'язання, що зумовлені контекстами мінливості часу та простору. Закономірно, що трансформування сучасної соціальності стає предметом рефлексії соціальних та поведінкових наук, до яких належить і психологія. За визначенням О.Асмолова, психологія сучасності – конструкт, що охоплює зміни пізнавальних і соціокультурних ситуацій розвитку знань, а також відображення цих змін у підходах психологічної науки [1]. Зазначене стосується нових методологічних обрисів психології, що постають у завданні осмислення її парадигмального статусу. Для сучасної клінічної психології, яка як психологічна дисципліна виникла на початку ХХ ст., актуальність цього питання у частині визначення теоретико-методологічних принципів її функціонування і розвитку є очевидною.

Утворювальним середовищем для нових методологій є сучасні філософські концепції, в яких розрізняються типи наукової раціональності: класичної, некласичної, постнекласичної. Сьогодні в психології спостерігається зростаюча диференціація наукового знання, що характеризується плюралізмом теоретичних і прикладних напрямків та підходів, всезростаючим обсягом фрагментарних

досліджень. Все це вже мало місце в історії психології та було оцінено як методологічна криза науки – «відкрита психологічна криза». Тоді, на початку ХХ ст. К. Бюлер висунув ідею, що кризу у психології може бути подолано за допомогою синтезу трьох підходів: суб'єктивно-психологічного, об'єктивно-психологічного і культурно-історичного [2, с.7].

Сьогодні методологічний статус психології посіла філософія постмодерну, де на перший план вийшли плюралізм, множинність, невизначеність, парадоксальність, що змінили характер наукової діяльності відкривши простір міждисциплінарних досліджень. Отож, сучасний стан психологічного знання актуалізує методологічні дискусії щодо об'єднання психології та методології відповідно запитів реальності.

У свій час Joseph R. Rouse, оцінюючи етапи формування психології як науки: донауковий – філософські спекуляції; рівень емпіричних досліджень, вдосконалення методів контрольованого спостереження; рівень кількісної оцінки і формалізації; рівень теоретичного об'єднання, уніфікації, стверджував, що психологія знаходиться на рівні емпірично-експериментальної практики і є теоретично незрілою наукою, становить багатогранну і сильно фрагментовану дисципліну, колекцію фактів, які ми не можемо пояснити; психологія є мультисвітоглядною, мультиметодологічною, поліпарадигмальною, мультисистемною, багатопрофільною і, насамперед, мультитеоретичною [2, с.7-8].

Становлення клінічної психології як галузі психологічної науки почалося в рамках класичної епістемології – загальної теорії пізнання, що ставить питання про методологічні аспекти пізнання, зокрема, клінічної психології. Ще у 1949 році французький психолог Daniel Lagache стверджував, що множинність підходів до психології актуалізує проблему її єдності і у цьому зв'язку розглядав поділ практик експериментальної і клінічної психології, а їхнє «зближення»

вбачав у «взаємній підтримці» експерименту та клінічної практики, розглядаючи психоаналіз як форму клінічної психології та психотерапії. Переконливо звучать і нині його положення про те, що «різність галузей психології не перешкоджає визнанню їх перетинання; різноманітність методів не загрожує науковій строгості, а, навпаки, гарантує останню, адже пошук істини в різних сферах не може досягати однакової строгості й точності. Дослідник зауважує, що експериментальна психологія перебуває в сприятливому становищі для забезпечення єдності психології; вона є більш науково строгою. Але при застосуванні її результатів виникають складнощі та обмеження щодо конкретних людей, щодо їх індивідуальності. Натомість клінічна психологія характеризується методичністю досліджень і доповнюється вивченням індивідуальних випадків. Вона не зливається з патопсихологією, а об'єднує в одному дослідженні вивчення поведінки та її розладів. Психоаналіз можна розглядати як форму клінічної психології та психотерапії, на що вказує, зокрема, вивчення трансферу. Отож, клінічна психологія виконує в основному функції розвідки і впровадження, а експериментування становить стадію наукового дослідження [2, с. 8]

Таким чином, в контексті взаємодоповнення та стадійності наукового дослідження, експериментальна і клінічна психології, патопсихологія, психоаналіз, психотерапія вказують на можливість вирішення завдань інтегративної методології.

Низку важливих міркувань щодо означеної проблеми знаходимо у наукових доробках Л. Виготського та А. Лурія. Так, О. Первичко, Ю. Зінченко в ключових положеннях культурно-історичної концепції Л. С. Виготського і в методології синдромного підходу Виготського-Лурія вбачають початок постнекласичної моделі наукової раціональності, з постнекласичним баченням предмету і методу психологічного дослідження. Автори зазначають, що в працях Л. Виготського та А. Лурія сформульовано загальні методологічні вимоги до організації дослідження психіки, які

відповідають вимогам сучасної науки як необхідні для роботи зі складними саморозвивальними системами. Слід зазначити, що до саморозвивальних систем відносять, зокрема, соціальні та біологічні об'єкти. Відтак, людина та її психіка у своїй здатності до саморозвитку та самоздійснення також належать до відкритої системи, коли відповідають таким критеріям, як: самостійний вибір цілей розвитку, наявність ознак їхнього досягнення, зміна параметрів, структури, тощо. На основі аналізу наявних психологічних концепцій дослідники роблять висновок, згідно якого представлені в культурно-історичній концепції уявлення про психічний онтогенез і кризи розвитку, системне і смислове вибудовування свідомості, унеможливлення зведення вищих психічних функцій людини до сукупності елементарних психічних функцій, з постановкою проблеми церебральної локалізації вищих психічних функцій, в її доповненнях до клінічної психології, зокрема, нейропсихологічні праці А. Лурія, роблять методологію культурно-історичного підходу такою, що дозволяє розв'язувати теоретичні і прикладні завдання на сучасному етапі розвитку клінічної психології.

Положення концепції Виготського і клініко-психологічні праці А. Лурія цілком узгоджуються з проблемним полем клінічної психології. Наведемо деякі аргументи на підтвердження зазначеного. Л. Виготський, зосередивши увагу на системності будови та локалізації ВПФ, підкреслював, що однаково локалізовані ураження [3, с. 172-173], можуть призвести до різної клінічної симптоматичної картини у дитини і дорослого. Концепція науковця розглядається як методологічне обґрунтування уявлень про тілесність, що є продуктивним для формування нового підходу до психосоматики. До прикладу, коли картина хвороби розглядається як така, що породжена колективними уявленнями як «культурними осадами», які засвоїв індивід, то це відкриває можливість по-іншому розглядати здоров'я і хворобу людини в клінічній психології. За

логікою Л. С. Виготським щодо вибудовування психологічних синдромів з виділенням первинних, вторинних, третинних симптомів можна з упевненістю говорити про психологічний синдром як відкриту саморозвивальну систему. За результатами теоретичного аналізу О. Первичко, Ю. Зінченко психологічний синдром має якості самоорганізації, саморегуляції і самодетермінації, здатний ефективно вирішувати завдання адаптації змінюючи власні структурні параметри і впливаючи на оточуюче соціальне середовище [4].

Таким чином, згаданий методологічний підхід Виготського-Лурія, який дозволяє здійснюючи аналіз психіки розуміти рушійні сили психічного розвитку особистості клієнта, цілком відповідає сучасному рівню знання про саморозвивальні системи в координатах соціального конструктивізму, вибудованому на філософії постмодернізму. Як методологічний підхід в клінічній психології він дозволяє здійснювати аналіз клініко-психологічних феноменів, що відповідає сучасному рівню наукового знання в постнекласичному світі та є ефективним у вирішенні теоретичних і прикладних завдань в медицині, нейропсихології, психіатрії, патопсихології, соматопсихології.

Як зазначають дослідники сучасності, пошукові рухи нових методологій зосереджено в таких дослідницьких областях: 1) рефлексії, пов'язані з ідеалами *постнекласичної науки*; 2) *замісні методи і дослідницькі парадигми*; 3) *трансдисциплінарність*; 4) *епістемологія складності*, що розвивається в різних варіантах концепції складного мислення, адекватного всезростаючій складності світу [5].

Список використаних джерел:

1. Асмолов А.Г. Психология современности: вызовы неопределенности, сложности и разнообразия. Психологические исследования, 2015, 8(40), 3. <http://psystudy.ru>

2. Теоретико-методологічні основи інтеграції психологічного знання / [О.В. Завгородня, В.О. Медінцев, С.О. Копилов, В.Л. Зливков, О.В. Губенко, С.О. Лукомська, Є.В. Степура, В.В. Депутат, О.В. Котух,]; за ред. О.В. Завгородньої. К.: Видавничий Дім «Слово», 2020. 180 с.

3. Выготский Л.С. История развития высших психических функций. Собр. соч. в 6 т. Т. 3. – М., 1983, 5-328.

4. Зинченко Ю.П., Первичко Е.И. Постнеклассическая методология в клинической психологии: научная школа Л.С.Выготского – А.Р.Лурия. *Национальный психологический журнал*. 2012, 8, 32-45.

5. Гусельцева М.С. Психология и новые методологии: эпистемология сложного, 2015, 8(42), 11. <http://psystudy.ru>

СЕКЦІЯ 10.

МЕДИЦИНА

Kishchuk V.V.

Professor, Head of the Department of ENT Diseases
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine

Bartsikhovskiy A.I.

Associate Professor of ENT Diseases
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine

Dmitrenko I.V.

Associate Professor of ENT Diseases
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine

Bondarchuk O.D.

Associate Professor of ENT Diseases
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine

Lobko K.A.

Associate Professor of ENT Diseases
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine

Isnyuk A.S.

assistant of the department of ENT diseases
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine

Hrytsun Ya.P.

Associate Professor of ENT Diseases
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine

Skichko S.V.

assistant of the department of ENT diseases
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine

CURRENT DIRECTIONS OF ENT PRACTICAL CLASSES AND LECTURES OPTIMIZATION

Amount of lectures and practical classes academic hours are gradually decreasing. Amount of informations about clinical anatomy and physiology of ear, nose and throat (ENT) and diseases symptoms are progressive increasing. Modern high-tech methods of investigation and treatment are becoming more complicated and amount of them are increasing also. The reason is the need to review and optimize the programs of ENT lectures and practical classes.

Therefore, we have analyzed the significance level of ENT questions by the ABC V. Pareto procedure, which is the more and more often useful in practical medical training [1, 2, 3]. We also valued spent time for important clinical material discussion during practical classes and lectures. The main directions of analysis were: 1) diseases, which are most often meet at the outpatient clinic of a family doctor; 2) pathologies, which are especially dangerous or conditions, which must be under strict epidemiological control; 3) clinical cases, which are stored in the data bases of licensed tests KROK-2 and KROK 3; 4) problematic questions, which are widely discussed today at international forums and classification, verification and treatment methods of ENT diseases, which were corrected and did not implemented in library textbooks.

Inflammatory diseases of the upper respiratory tract (rhinosinusitis, tonsillitis, pharyngitis, laryngitis, otitis), which accounts for 80% of all outpatient diseases of a family doctor (class A), were isolated by ABC V. Pareto procedure [4, 5].

Laryngeal stenosis and nasal bleeding are the most important diseases among emergencies in otorhinolaryngology [4, 5]. The score of their prevalence was level A by the ABC V. Pareto procedure.

The most common ENT pathologies of the databases of the license exams KROK-2 and KROK 3 were also identified by the ABC V. Pareto method. Clinical cases of otogenic meningitis reach level more than 90% of the control tasks from the topic "Otogenic intracranial complications". Clinical cases of diphtheria and mononuclear acute tonsillitis also reach level more than 90% of the clinical cases from the topic "Acute inflammatory diseases of the pharynx" [4, 5].

It is clear that in situation with time restriction, first of all, it is necessary to consider the issues chosen by the ABC V. Pareto method, which in the future will increase the possibility level to pass correctly test questions and clinical situations till 80-90%.

On the other hand, medical science is constantly evolving - new research methods are emerging (ultrasound, CT, MRI, PET, etc.), new immunological and immunogenetic signs of diseases or stages of their development are emerging, treatment tactics are changing. Updating knowledge about the etiology of the disease, certain immunological or biochemical features of the pathogenesis will usually affect the tactics of treatment, which is the most important result of scientific research in medicine for humans. One of the well-known examples of changes in treatment approaches in clinical medicine is the change in indications for tonsillectomy. For example, the number of tonsillectomies performed in the Vinnytsia Regional Hospital has decreased tenfold over the past four decades. Of course, true medical indications for tonsillectomy should be –

proved dysfunction of other organs and organ systems due to decompensated (complicated) chronic tonsillitis. However, immunological, biochemical methods of research in chronic tonsillitis are improving, methods of treatment, including surgical are also improving (tonsillectomy by coblation, using a laser, etc.). The obtained modern data are widely discussed at medical conferences, their interpretations change, so clinical opinions and indications for different types of tonslectomy must be also changed. Therefore, such issues that have already been introduced into clinical medicine should be discussed during practical classes and lectures on ENT diseases today, without waiting long for them to appear in textbooks.

Another example and important issue for discussion during clinical classes in otorhinolaryngology is the change of views on the etiology, pathogenesis and, accordingly, the treatment of acute rhinitis (rhinosinusitis). Today, the classification of acute rhinosinusitis for family physicians, which has been implemented in Ukraine for about a decade (viral, postviral and bacterial rhinosinusitis) according «European Position Paper on Rhinosinusitis and Nasal Polyps 2020» (EPOS 2020), should also be discussed when topic with acute inflammatory diseases of the nose and paranasal sinuses has been studying. Because it is not yet described in textbooks for medical universities and is constantly being improved [6, 7]. Therefore, the peculiarities of diagnosis and treatment of acute rhinosinusitis should be explained for family physicians because the correction of European guidelines is constantly.

Tactics of "watchful waiting" in the treatment of acute purulent otitis media, which has been implemented in Ukraine for two years, should also be discussed. The «watchful waiting» tactic, common in world medicine, can avoid excessive antibiotics using in the treatment of acute purulent otitis media. This tactic has not been described in textbooks for Ukrainian medical universities yet, but has been used in

other countries more than a decade [8, 9]. Tactics "watchful waiting" in the treatment of acute purulent otitis media approved by the Ministry of Health of Ukraine protocol in 2019 & 2021 years [10, 11]. That is why, "watchful waiting" tactic in the treatment of acute purulent otitis media, should be explained during a appropriate ENT practical classes and lectures.

Among patients without medical education, there are some medical myths and misunderstandings. These myths do some harm to scientific medicine in non-medical society. For example, there is an opinion about the harm of the maxillary sinuses puncture in the case of the maxillary sinuses inflammations. This misunderstanding is a common misconception among patients. Because, some patients with chronic sinusitis do not understand what is the cause of the disease, and what is its outcome (the inability to fully recover from their own chronic disease). These patients with chronic sinusitis have depressive conditions and constantly complain and mislead many other patients that the puncture was the cause of their chronic sinusitis, rather than a method of treatment.

Such misunderstandings also needs to be explained during the relevant ENT practical classes and lectures. The one from the good way is to tell the real story about patients who underwent a puncture of the maxillary sinuses decades ago and completely recovered and even forgot. They forgot because it was a long time ago and they have recovered and they are not burdened by depression due to this chronic disease. Therefore, they will not actively spread their own correct opinion about the positive effect of puncture and drainage of the maxillary sinus. The next good way to change wrong patient meaning is ask them: "Why that first puncture has been done?" or "Why you came to hospital and gave permission to do it?" – cause "I suffer a lot... before..." – patient will understand. The described psychological aspect of a social thought formation about this useful medical procedure will be helpful to refute existing misunderstandings, especially for graduates of the Medical Psychology Faculty.

However, the purpose of practical classes is not only to gain theoretical knowledge, but at first – to acquire and improve the practical skills till the articulation level. The practical training of special medical skills in higher education universities especially with periodical remote studying, which is increasingly used in time of epidemiological restrictions, requires the further development of modern high-tech techniques. Among the practical skills which were extracted by ABC V. Pareto procedure (class A) should include 5 classic methods of ENT endoscopic examination, as well as methods of first aid [12] for laryngeal stenosis [13] and nasal bleeding [14]. Useful learning technologies are multiple reviewing of specific medical video [15] and special models using, which are created with 3-d printing technologies with materials that are close to real tissues of elasticity and color [16]. In order to develop a competitive higher education, it is necessary to develop the technology of robotic surgery in a 3D environment with augmented or virtual reality [17].

Thus, ways to increase the effectiveness of medical (ENT) training are to optimize the topic questions (the most clinically important issues), which should be discussed during practical classes and clinical lectures. Class A diseases, which are distinguished by the ABC V. Pareto procedure, first of all it is expedient to explain. These include: 1) diseases that are most common at the outpatient family doctor work; 2) pathologies that are especially dangerous or should be under strict epidemiological control; 3) questions that are present in the database of licensing exams KROK-2 and KROK 3; 4) problematic issues that are widely discussed today in international and Ukrainian forums (modern classifications, methods of verification and treatment of ENT diseases).

References:

1. Кішук В.В., Барціховський А.І., Дмитренко І.В., Лобко К.А., Бондарчук О.Д., Рауцкіс П.А., Скічко С.В., Грицун Я.П., Шамрай С.О., Максимчук В.В. Шляхи підвищення ефективності підготовки

студентів в умовах виконання Закону України «Про вищу освіту» / Імплементация закону України «Про вищу освіту» як складова академічної автономії ВНМУ ім.М.І.Пирогова» : тези доп. навч.-метод. конф., (Вінниця, 17 лют. 2016 р.). - Вінниця, 2016. - С. 67. <https://dspace.vnmu.edu.ua/123456789/1155>

2. Kramp K.H., van Det M.J., Veeger N.J., Pierie J.P. The Pareto Analysis for Establishing Content Criteria in Surgical Training / J. Surg. Educ.- 2016, Sep-Oct; 73(5):892-901. doi: 10.1016/j.jsurg.2016.04.010. Epub 2016 Jun 3. PMID: 27267561. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27267561/>

3. Zhang J., Ding X., Zhou X., Chen W., Yao J., Guo Z., Chen L., Xia Y., Fan Q. Performance of HIV detection in Zhejiang province in China: The Pareto principle at work / J. Clin. Lab. Anal.- 2021.- Jun;35(6):e23794. doi: 10.1002/jcla.23794. Epub 2021 May 4. PMID: 33942384; PMCID: PMC8183946.

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33942384/>

4. Кіщук В.В., Барціховський А.І., Дмитренко І.В., Лобко К.А., Бондарчук О.Д., Рауцкіс П.А., Скічко С.В., Грицун Я.П., Шамрай С.О., Максимчук В.В. Принцип Парето у підвищенні ефективності підготовки студентів з оториноларингології в умовах виконання «Закону про вищу освіту» / ЖВНГХ.- 2016 (жовтень).- №5-с.- С.59-60.

<https://dspace.vnmu.edu.ua/handle/123456789/5554>

5. Барціховський А.І., Кіщук В.В., Дмитренко І.В., Лобко К.А., Бондарчук О.Д., Рауцкіс П.А., Грицун Я.П., Скічко С.В., Максимчук В.В. Використання принципу АВС Парето для підвищення ефективності підготовки лікарів-інтернів в умовах національної стратегії побудови нової системи охорони здоров'я України / В кн.: «Проблеми та перспективи вищої медичної школи у розробці та реалізації національної стратегії побудови нової системи охорони здоров'я в Україні на період 2015-2025 р.р.» / Тез. доп. Навч. метод. конф.- Вінниця.- 2015.- С.9.

6. Fokkens, Wytske & Lund, Valerie & Mullol, Joaquim & Bachert, Claus & Alobid, Isam & Baroody, Fuad & Cohen, Noam & Cervin, Anders & Douglas, Richard & Gevaert, Philippe & Georgalas, Christos & Goossens, Herman & Hellings, Peter & Hopkins, Claire & Jones, Nick & Joos, Guy & Kalogjera, Livije & Kern, Bob & Wormald, Peter. (2012). EPOS 2012: European position paper on rhinosinusitis and nasal polyps 2012. A summary for otorhinolaryngologists. *Rhinology*. 50. 1-12. 10.4193/Rhino50E2. https://www.researchgate.net/publication/223982229_EPOS_2012_European_position_paper_on_rhinosinusitis_and_nasal_polyps_2012_A_summary_for_otorhinolaryngologists

7. Fokkens WJ, Lund VJ, Hopkins C, Hellings PW, Kern R, Reitsma S, Toppila-Salmi S, Bernal-Sprekelsen M, Mullol J, Alobid I, Terezinha Anselmo-Lima W, Bachert C, Baroody F, von Buchwald C, Cervin A, Cohen N, Constantinidis J, De Gabory L, Desrosiers M, Diamant Z, Douglas RG, Gevaert PH, Hafner A, Harvey RJ, Joos GF, Kalogjera L, Knill A, Kocks JH, Landis BN, Limpens J, Lebeer S, Lourenco O, Meco C, Matricardi PM, O'Mahony L, Philpott CM, Ryan D, Schlosser R, Senior B, Smith TL, Teeling T, Tomazic PV, Wang DY, Wang D, Zhang L, Agius AM, Ahlstrom-Emanuelsson C, Alabri R, Abu S, Alhabash S, Aleksic A, Aloulah M, Al-Qudah M, Alsaleh S, Baban MA, Baudoin T, Balvers T, Battaglia P, Bedoya JD, Beule A, Bofares KM, Braverman I, Brozek-Madry E, Richard B, Callejas C, Carrie S, Caulley L, Chussi D, de Corso E, Coste A, El Hadi U, Elfarouk A, Eloy PH, Farrokhi S, Felisati G, Ferrari MD, Fishchuk R, Grayson W, Goncalves PM, Grdinic B, Grgic V, Hamizan AW, Heinichen JV, Husain S, Ping TI, Ivaska J, Jakimovska F, Jovancevic L, Kakande E, Kamel R, Karpischenko S, Kariyawasam HH, Kawauchi H, Kjeldsen A, Klimek L, Krzeski A, Kopacheva Barsova G, Kim SW, Lal D, Letort JJ, Lopatin A, Mahdjoubi A, Mesbahi A, Netkovski J, Nyenbue Tshipukane D, Obando-Valverde A, Okano M, Onerci M,

Ong YK, Orlandi R, Otori N, Ouennoughy K, Ozkan M, Peric A, Plzak J, Prokopakis E, Prepageran N, Psaltis A, Pugin B, Raftopoulos M, Rombaux P, Riechelmann H, Sahtout S, Sarafoleanu CC, Searyoh K, Rhee CS, Shi J, Shkoukani M, Shukuryan AK, Sicak M, Smyth D, Sindvongs K, Soklic Kosak T, Stjarne P, Sutikno B, Steinsvag S, Tantilipikorn P, Thanaviratananich S, Tran T, Urbancic J, Valiulius A, Vasquez de Aparicio C, Vicheva D, Virkkula PM, Vicente G, Voegels R, Wagenmann MM, Wardani RS, Welge-Lussen A, Witterick I, Wright E, Zabolotniy D, Zsolt B, Zwetsloot CP. European Position Paper on Rhinosinusitis and Nasal Polyps 2020. *Rhinology*. 2020 Feb 20;58(Suppl S29):1-464. doi: 10.4193/Rhin20.600. PMID: 32077450. https://epos2020.com/Documents/supplement_29.pdf

8. Pappas DE, Owen Hendley J. Otitis media. A scholarly review of the evidence. *Minerva Pediatr*. 2003 Oct;55(5):407-14. PMID: 14608264. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14608264/>

9. McCormick DP, Chonmaitree T, Pittman C, Saeed K, Friedman NR, Uchida T, Baldwin CD. Nonsevere acute otitis media: a clinical trial comparing outcomes of watchful waiting versus immediate antibiotic treatment. *Pediatrics*. 2005 Jun;115(6):1455-65. doi: 10.1542/peds.2004-1665. PMID: 15930204. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15930204/>

10. Клінічна настанова, заснована на доказах Гострий середній отит / Наказ МОЗ України. КН 2021-688., квітень, 2021.- 94 с. <https://www.dec.gov.ua/mtd/gostryj-serednij-oty/>

11. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги Гострий середній отит / Наказ МОЗ України. ГС 2021-688., 09.04.2021.- 34 с. <https://www.dec.gov.ua/mtd/gostryj-serednij-oty/>

12. Кішук В.В., Барціховський А.І., Дмитренко І.В., Бондарчук О.Д., Лобко К.А., Існюк А.С., Гришун Я.П., Скічко С.В. Роль інноваційних технологій в оволодінні практичними навичками з надання ургентної допомоги в оториноларингології в умовах епідеміологічних обмежень з метою розвитку конкурентоспроможної вищої школи // Сучасні аспекти

модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ; Ларнака, 07 січня 2022 р. / за ред. Є.О. Романенка, І.В. Жукової. Київ; Ларнака: ГО «ВАДНД», 2022. С. 278-83. <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/conf-theses>, <https://dspace.vnmu.edu.ua/123456789/5536>.

13. Кішук В.В., Барціховський А.І., Дмитренко І.В., Шевчук Ю.Г., Бондарчук О.Д., Лобко К.А., Ліхницький О.О., Грицун Я.П., Рауцкіс П.А., Скічко С.В., Максимчук В.В., Існюк А.С. Шляхи підвищення конкурентоспроможності медичних працівників з питань надання негайної допомоги при стенозах гортані / Тези доповідей навчально-методичної конференції «Актуальні проблеми якісної підготовки медичних фахівців в умовах глобального конкурентного середовища».- Вінниця, 12 лютого 2020.- С.96-7.

<https://dspace.vnmu.edu.ua/handle/123456789/4400>.

14. Кішук В.В., Барціховський А.І., Дмитренко І.В., Бондарчук О.Д., Шевчук Ю.Г., Існюк А.С., Максимчук В.В., Рауцкіс В.П., Скічко С.В., Грицун Я.П., Лобко К.А. Шляхи покращення практичної підготовки медичних працівників з питань надання негайної допомоги при носових кровотечах в умовах дистанційного навчання / Збірник праць XIII з'їзду отоларингологів України (Одеса, 20-22 вересня 2021 р.).- Одеса, 2021.- С. 50-1. <https://dspace.vnmu.edu.ua/123456789/5539>.

15. Захарова В. О. Особливості використання відеоматеріалів на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах / В. О. Захарова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Ч. 2. – К., 2015. – С. 81–88.

https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/med_osvita/article/download/10702/10378/

16. Кішук В.В., Барціховський А.І., Рауцкіс П.А., Скічко С.В., Дмитренко І.В., Бондарчук О.Д., Лобко К.А., Максимчук В.В., Існюк А.С., Грицун Я.П. Види і роль 3d-модельовання у формуванні практичних навичок з оториноларингології / «Медична симуляція – погляд у майбутнє» (Впровадження інноваційних технологій у Вищу Медичну Освіту України: матеріали наук.-практ. конф. з

міжнародною участю, (Вінниця, 7-8 лют. 2020 р.). - Вінниця, 2020. - С. 25-6. <https://dspace.vnmu.edu.ua/123456789/5540>.

17. Khor WS, Baker B, Amin K, Chan A, Patel K, Wong J. Augmented and virtual reality in surgery-the digital surgical environment: applications, limitations and legal pitfalls / Ann. Transl. Med.- 2016.- Dec;4(23):454. doi: 10.21037/atm.2016.12.23. PMID: 28090510; PMCID: PMC5220044. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5220044/>

Semyonova L.S .

Ph.D., Associate Professor
Department of Social Medicine,
Public Health and Healthcare,
Dnipro State Medical University
Dnipro , Ukraine

Klimenko I.N.

Teacher Department of Language Training,
Dnipro State Medical University
Dnipro, Ukraine

ACTIVITY OF WELL-KNOWN DOCTORS AS AN EXAMPLES FOR FORMATION OF PERSONALITY OF MEDICAL STUDENTS

The quality and effectiveness of medical care is determined not only by the high qualification and professional competence of medical workers of various specialties, but also by their personal characteristics, attitudes, motivations, psycho-emotional and physical condition.

That is why it is important to use examples of activities of doctors who lived and worked in Ukraine and in our city for moral education of future doctors. For examples:

Nikolai Ivanovich Pirogov, a famous scientist, surgeon known worldwide who lived in Ukraine and treated the wounded in Yekaterinoslav paid great attention to meticulous care for the patients and wounded helping their quick recovery. He was the first who used help from the civilian population for this purpose, namely sisters of mercy. He wrote: “The duties of sisters of mercy at dressing stations were diverse and important for their consequences for the patients both in physical and moral aspect”[1].

Our prominent doctor and humanist Ivan Leshko-Popel who lived in Yekaterinoslav in the late XIX and early XX century is an example of selfless service to the people. He was called as “friend of the poor”, “people's doctor”, “prominent doctor-man”. His life and humanitarian desire can be used as an example for the moral education of the doctors-to-be based on the best traditions from the past years.

Ivan Leshko-Popel differed from many of his coworkers because he was filled with special sensitivity and responsiveness. He was a man of great soul, with a deep understanding of the medical duty. Around the clock residents of Yekaterinoslav were knocking on his door, asking for help and he was always ready, “to help the patient and to walk to the opposite end of the city on foot, to Kaidak or Amur (suburbs of the city) where people were waiting for him as a hope, as a healer“[2].

The works of the famous life scientist, the first Rector of Yekaterinoslav medical academy Professor Vladimir Porfirievich Karpov are devoted to the ethical issues of medicine. In his work “Hippocrates and Hippocrates’s collection” Professor V.P.Karpov outlines that Hippocrates suggests following the principle of individualization in treatment with a strict observance of ethical norms. It should be noted that Professor V.P.Karpov was both a talented scientist and a brilliant pedagogue. He paid great attention to studies and pedagogical work. He believed that lectures were the fundamentals of teaching and education process. His lectures, as remembered by his listeners, were brilliant in substance and profound in form. Therewith he always considered the level of preparedness of the audience. Young students loved him. Vladimir Porfirievich raised the pleiad of disciples, such eminent scientists as M.L.Gerbilsky, N.Kh.Flerov, etc. [3].

Professor Ivan Aleksandrovich Logvinenko who was the head of the Department of Social Hygiene and Health Care Management

of Dnipropetrovsk Medical Academy considered that upbringing of students youth should be directed at formation of not only high professional but moral traits. He paid great attention to culture of mutual relations of colleges. He said “The atmosphere in the team should teach the beauty of human relationships, the culture of thoughts and actions. Professor I.A. Logvinenko was always the first to come to work, beginning his working day by cleaning his office. Neatness, order and discipline should be in everything, considered Ivan Aleksandrovich. He was demanding not only of teachers and students, but above all of himself. He was characterized by dedication in work and this is what he expected from subordinates. Despite the exactingness of his work, he was a sensitive, attentive person, was like a father to young colleagues and students, he knew their social and everyday problems, often meeting with students in hostels [4].

Professor Yakov Grigorievich Kovrov was the head of the Department of Hygiene of Children and Adolescents of Dnipropetrovsk Medical Institute. He paid great attention not only to pedagogical and scientific, but also educational work among students. Yakov Grigorievich paid particular attention to the patriotic education of youth [5].

Patriotic education of students can be carried out on the examples of teachers and students of our academy who fought the enemy during the Second World War. We will never forget the feat of such our students as Igor Klyuev, Galina Romanova and Lyuba Tarasova who gave their lives for the liberation of Ukraine. Mikhail Yefimovich Demko and professor Yevgenia Georgievna Popkova who worked in the Dnepropetrovsk underground brought the hour of victory over the enemy closer [6].

The activity of many of the graduates and teachers of our academy is a vivid example of devotion to the cause.

References:

1. Semenova LS, Koriahin YA. [The value of scientific ideas MI Pirogov for the modern organization of health care]. Medychni perspektyvy. 2015;1:143-5. Ukrainian.
2. Semyonova LS., Klymenko IM. Impotance of studying I.V. Leshko-Popel activities for moral education of medical students. Medychni perspektyvy. 2017;1:141-6.
3. Semenova LS. [In memory of Professor Volodymyr Porfiriovych Karpov]. Medychni perspektyvy. 2013;3:157-9. Ukrainian.
4. Semenova LS. [Let's remember the teacher and colleague Ivan Alexandrovich Logvinenko]. Medychni perspektyvy. 2015;1:146-7. Ukrainian.
5. Lekhan VM, Semenova LS. [Professor Kovrov Yakiv Hryhorovych]. Medychni perspektyvy. 2009;3:117-8. Ukrainian.
6. Semenova LS. [Let us worship the Great Years]. Medychni perspektyvy. 2005;2:145-50. Ukrainian.

Астремський А.О.
магістрант 685 групи,
*Чорноморський національний університет
імені Петра Могили
м.Миколаїв, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ ПОКАЗНИКІВ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ОРГАНІЗМУ ДО ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ

Адаптація – це пристосування організму до обставин і умов життя. Реакція організму на впливу внутрішнього і зовнішнього середовища відображає його загальний стан і рівень функціональних резервів. До числа важливих завдань, що стоять перед сучасною фізіологією і охороною здоров'я, відноситься вивчення закономірностей і особливостей адаптації людини до умов життя в залежності від віку, статі, тренуваності, трудової діяльності, інформаційних навантажень.

У зв'язку зі значним зростанням темпів життя, загальної комп'ютеризацією і зниженням рухової активності, оцінка адаптаційних можливостей і резервів організму дітей і юнаків є ще однією з складних і важливих проблем сучасної фізіології і медицини. Зокрема, дія на організм людини різких змін температури середовища, коливання тиску, вологості, стресові впливу, фізичні навантаження турбують людину незалежно від віку та соціального стану. Адаптація проявляється у змінах організму, зокрема, функцій серця, його хронотропних, дромотропних, батмотропних і інотропних властивостей.

При розгляді адаптації відзначаються два важливі аспекти:

1. Виникнення адаптації відбувається при постійному

впливі подразника на протязі від декількох хвилин до декількох років (аж до століть);

2. В результаті змін зовнішніх умов, які тягнуть адекватні морфофункціональні порушення в організмі, характеризують саму адаптацію

У розвитку більшості адаптаційних реакцій простежуються кілька етапів адаптивного процесу [3,4]. Перша стадія, на думку професора Меєрсона Ф.З., – термінова адаптація, яка характеризується початком формування функціональної системи, відповідальної за адаптацію (відбувається мобілізація раніше сформованих адаптаційних фізіологічних механізмів), іншими словами, це процес термінового функціонального пристосування організму до якоїсь конкретної яку здійснюють роботи. Розвивається на самому початку дії як фізіологічного, так і патогенного фактору або змінених умов зовнішнього середовища. На цій стадії організм марнотратно витрачає свої ресурси: відбувається термінова мобілізація тих систем, які можуть забезпечити «захист» організму від фактору.

Реакції генералізовані і неекономно і часто перевищують необхідний для даних умов рівень. Число змінених показників в діяльності різних систем невиправдано велика. Управління фізіологічними функціями з боку нервової системи і гуморальних факторів недостатньо синхронізовано, вся фаза в цілому носить як би пошуковий характер і видається, як спроба адаптуватися до нового фактору або до нових умов, головним чином за рахунок органних і системних механізмів. Цими реакціями управляє центральна нервова система з широким залученням гормональних чинників (гормонів мозкової речовини надниркової залози (катехоламінів) наприклад), що, в свою чергу, супроводжується підвищенням тонуом симпатичної системи.

Наслідком активації симпатоадреналової системи є такі

зрушення вегетативних функцій, які мають катаболічний характер і забезпечують організм потрібною йому енергією як би в передбаченні необхідних в недалекому майбутньому витрат. Ці запобіжні заходи є яскравою ілюстрацією прояву «Випереджаючого» збудження вищих вегетативних центрів. Таким чином, термінова адаптація по Ф. З. Меєрсон – це екстрене функціональне пристосування організму до здійснюваної цим організмом роботи [3,4].

Специфічні особливості функцій організму, характерні для критичних періодів онтогенезу, залежать від спадковості і умов життя людини. Функціональна перебудова організму, яка дозволяє людині виконувати фізичні навантаження різної потужності і тривалості, а також розвивати більш високі м'язові зусилля, називають адаптацією до м'язової роботи. Її основою вважається мобілізація і використання функціональних резервів організму, а також вдосконалення наявних фізіологічних механізмів регуляції шляхом посилення нервово гуморальних механізмів, що включаються в діяльність і удосконалюються при роботі м'язів і м'язових груп.

Очевидними проявами термінової адаптації при фізичних навантаженнях є збільшення теплопродукції у відповідь на холод, збільшення тепловіддачі у відповідь на спеку, зростання легеневої вентиляції, ударного і хвилинного обсягів крові і недолік кисню, пристосування органу зору до темряви, біг людини, обумовлений соціально значущою необхідністю.

Так, функціональна адаптивна система, відповідальна за рухову реакцію при термінової адаптації, характеризується граничним напруженням окремих її ланок і разом з тим певним недосконалістю самої рухової реакції. Залежно від інтенсивності, потужності і тривалості навантаження функціональні зміни в організмі, викликані терміновою адаптацією на одноразову фізичне навантаження, можуть

зберігатися від 6 до 48 годин, а в деяких випадках і більше.

На терміновій адаптації заснований механізм довгострокової адаптації, який лежить в основі методики тренування. В результаті систематичних повторень фізичних навантажень (регулярність обов'язкове) системи організму, які забезпечують даний вид діяльності, на тлі отриманих результатів термінової адаптації від попередньої набувають довгострокові зміни, які виражаються в збільшенні продуктивності даної системи. Іншими словами, в результаті регулярних фізичних навантажень тренуваність організму підвищується, і він може зберігати стійкий стан (задовольняти енергетичний запит) більш тривалий час і при більш високій інтенсивності навантажень.

У літературі зазначається, що діти і юнаки мають абсолютно різний характер адаптації до навантажень різної інтенсивності [1, 2]. У дітей до певного моменту робота великий і помірної потужності супроводжується максимальним посиленням анаеробних процесів, так як компенсаторною активації аеробних реакцій у дітей не відбувається: знижується поточне споживання кисню, хвилинного обсягу серця, ударного обсягу серця, систолічного артеріального тиску. Тому для підтримки працездатності при граничному напруженні діяльності ССС і дихальної системи зростають анаеробні процеси.

На відміну від дітей, у юнаків спостерігається підвищення поточного споживання кисню і максимальне посилення гліколізу. У міру наростання стомлення рівномірно підвищується ЧСС та активізуються дихальні процеси, в зв'язку з чим зростає вентиляція легенів, сприяючи швидкому усуненню з крові накопичень молочної кислоти. У юнаків робота великий і помірної потужності до певного моменту супроводжується стійким або відносно стійким станом діяльності систем організму. У міру наростання стомлення

активізуються дихальні процеси, рівномірно підвищується ЧСС. На відміну від дітей у юнаків робота великий і помірної потужності відбувається або при відносно стійкому, або стійкому стані діяльності систем організму.

Отже, на вплив фізичних навантажень першої відгукується серцево судинна система, адаптаційні можливості якої слід розглядати при здійсненні систематичної м'язової діяльності як форми адаптивних реакцій. Встановлена пряма залежність формування серцево-судинної системи в онтогенезі від активності скелетних м'язів. Адаптивні можливості серцево-судинної системи знижуються при малорухливому способі життя, що викликає, в свою чергу, розлади загальної працездатності і функціонування всього організму в цілому. Іншими словами, обмеження рухової активності суперечить потребам зростаючого і молодого організму дітей і юнаків, що позначається негативно на їх функціональному, емоційному і психічному стані.

Список використаних джерел:

1. Абзалов Р.Р. Адаптация насосной функции сердца к мышечной деятельности / Р.Р. Абзалов, Н.И. Абзалов, Р.А. Абзалов, А.А. Гуляков // Человек. Спорт. Медицина. – 2017. – Т. 17, № 5. – С. 7-11.

2. Васильева Р.М. Особенности реакции сердечно-сосудистой системы детей 6 лет на физические нагрузки разной мощности / Р.М. Васильева // Новые исследования в психологии и возрастной физиологии.– 1990.– №2.– С. 102-107.

3. Меерсон Ф.З. Адаптация к стрессорным ситуациям и физическим нагрузкам / Ф.З. Меерсон, М.Г. Пшенникова. – М.: Медицина, 1988. – 256 с.

4. Меерсон Ф. З. Адаптация, стресс и профилактика / Ф.З. Меерсон. – М.: Наука, 1981. – 278 с.

Іваніків Н.М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної терапії, ерготерапії
*Дрогобицький державний педагогічний університет
Імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна*

Караба Р.І.

магістрант, I курс
спеціальність «Фізична терапія, ерготерапія»,
*Дрогобицький державний педагогічний університет
Імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна*

РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З РОЗЛАДОМ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

Актуальність дослідження. Ранній дитячий аутизм (РДА) досі залишається однією з найсерйозніших проблем дитячої психіатрії.

З впровадженням у клінічну практику Міжнародної класифікації хвороб та причин смерті 10-го перегляду 1999 р. принципово змінився погляд на природу дитячого аутизму. Якщо раніше діагностика раннього дитячого аутизму проводилася з допомогою діагностичної рубрики «психозів зі специфікою дитячого віку», нині ранній дитячий аутизм сприймається як первазивний розлад розвитку, що передбачає можливість компенсації змінених психічних функцій у вигляді навчального середовища. Накопичені зарубіжними авторами відомості дозволяють оптимістично оцінювати клінічний та соціальний прогноз хворих на РДА, завдяки широкому

впровадженню в практику педагогічних та психокорекційних програм [1].

Протягом останніх двох десятиліть накопичено великий клінічний матеріал, що дозволив уточнити діагностичні рамки РДА, описані аутистичні прояви при обмінних та хромосомних захворюваннях, розумовій відсталості, органічних ураженнях мозку. Це, у свою чергу, вимагає розробки диференційованих форм терапевтичного впливу та виховання.

В даний час в Україні почали приділяти більш пильну увагу розробці корекційних програм, застосовуючи методики емоційного тонізування з урахуванням психологічного аспекту раннього дитячого аутизму [2]. Однак у практиці дитячої психіатрії ці розробки майже використовуються, оскільки їх реалізації необхідне виконання багатьох умов: системний підхід до корекції з міжвідомчою взаємодією фахівців та їх безперервною освітою; впровадження нових методів навчання для дітей-аутистів, інший рівень матеріального забезпечення [3].

На жаль, терапевтичний підхід до проблеми РДА, де психофармакотерапія займає чільне місце, не дозволяє дітям інтегруватися в суспільство, призводить переважна більшість пацієнтів до інвалідності.

Таким чином, недостатня розробленість клінічних та реабілітаційних аспектів проблеми РДА та її висока медико-соціальна значущість визначають актуальність даної теми.

На основі диспансерного спостереження за хворими дітьми (тривалість спостереження від 3 до 12 років) ми отримали можливість описати типи перебігу. Було проведено дослідження типів перебігу аутистичного розладу при різних клінічних формах аутизму (за класифікацією Башин В.М.). Перебіг синдрому Аспергера в 64% оцінювався нами як непрогресивний, а в 36% зареєстрований безперервно-млявий перебіг. Аутизм хромосомного генезу у четвертій частині

хворих мав безперервно-мляву течію. У цих хворих спостерігалися посилення прояву позитивної симптоматики та прогресування інтелектуальної недостатності, що різко знижувало якість життя хворих. Однак у більшості дітей (75%) виявився непрогресивний перебіг захворювання. Шизоїдний розлад дитячого віку протікає за типом безперервно-млявого у 37,5% хворих, розпочавшись у ранньому дитинстві, у хворих із віком збільшується аутизація, наростають розлади соціального функціонування та проблеми шкільної адаптації. Приєднуються афективні та невротоподібні синдроми (невмотивовані коливання настрою, страхи, нав'язливі думки та дії, тривожність, патологічні потяги та фантазування), які змушують батьків звернутися за допомогою. У 62,5% дітей тип перебігу оцінювався як непрогресивний, хворі залишаються «дивними» для оточуючих, але відносно непогано адаптовані у суспільстві. Приступоподібна течія властива процесуальним формам аутизму. При інфантильному психозі у всіх хворих зафіксована приступоподібно-високопрогресивна течія. Аутистичний процес, рано розпочавшись, протікає прогресивно, з незначними клінічними поліпшеннями, визначаючи інвалідність ще у дошкільному віці. При атиповому психозі, крім 7 випадків приступооб-різно-високопрогресивної течії, у двох хворих спостерігалось приступоподібно-малопрогресивний перебіг.

Отже, аналіз клініко-динамічних характеристик аутистичних розладів показав статеві закономірності розвитку процесу та дозволив виділити загальні та відмітні ознаки за основними діагностичними критеріями:

Незалежно від віку та статі зберігаються у дітей-аутистів усіх вікових груп розлади соціального функціонування (порушення стосунків з однолітками, відсутність співчуття до інших людей, емоційної взаємності). Найбільш мінливий діагностичний критерій з цієї групи – можливість встановлення

очного контакту – зустрічається у всіх дітей до 5 років, а до 15 років порушень у 75% юнаків та 85,7% дівчаток ($p < 0,001$).

Порушення комунікації з оточуючими, що виявляється неможливістю встановлення діалогу та труднощами формування рольових ігор, зустрічається в дітей віком всіх вікових груп і долається спонтанно. У той же час затримка формування мови спостерігається набагато рідше у старших вікових групах: у дівчаток до 5 років цей симптом зустрічається у 85,7% випадків, а у хлопчиків – у 81,2%. До 15 років несформованість мови залишається вираженою у половини хлопчиків та дівчаток. У віці до 15 років мовні стереотипії виявляються у 71,4% дівчаток та 87,5% хлопчиків ($p < 0,05$). У старшому віці – після 15 років – вони частіше діагностуються у хлопчиків (50%), а у дівчаток реєструються рідко.

При аутистичних розладах у дітей переважає непрогресивний перебіг – 63,3 %. Безперервно-мляве протягом процесу зареєстровано у 24,6% випадків. Приступоподібна течія властива процесуальним формам РДА, що відзначається в 12,1% випадків.

Диференційовані програми комплексної медико-психолого-педагогічної корекції розроблені з урахуванням клінічної форми розладу та типу перебігу: у 36,7 % хворих з безперервно-млявим і нападаподібним типами перебігу первинна психофармакотерапія, а у хворих з непрогресивним типом перебігу (63,3%) переважно застосовується «спеціальне навчання із модифікацією поведінки».

Застосування функціональної моделі комплексної реабілітації дітей-аутистів дозволяє досягти високого рівня ефективності реабілітаційних заходів та уможлиблює різке зниження кількості інвалідів дитинства (до 40%), які постійно перебувають вдома і потребують догляду та спостереження.

Список використаних джерел:

1. Морозов С.А. Основи соціальної та правової допомоги особам з аутизмом/С.А. Морозов М., 2002. – 142 с.
2. Особливості поведінки та комунікації в структурі розладів аутичного спектру у дітей дошкільного віку - [електронний ресурс].- Режим доступу - <http://surl.li/bgker>
3. Взаємодія з аутичною дитиною в сім'ї: методичні рекомендації/[Аймедов К.В., Кривоногова О.В., Нікогосян Л.Р., Горшкова В.А., Чеховська А.В.]. - Одеса:, 2014. - 32 с.

Селезньова С.В.

кандидат медичних наук, доцент, завідувача кафедрою
неврології та нейрохірургії,
*Донецький національний медичний університет
м. Краматорськ, Україна*

Ракита Н.С.

асистент кафедри неврології та нейрохірургії,
*Донецький національний медичний університет
м. Краматорськ, Україна*

Мамедалієва С.А.

кандидат медичних наук, доцент кафедри неврології та
нейрохірургії,
*Донецький національний медичний університет
м. Краматорськ, Україна*

Северин Н.М.

асистент кафедри неврології та нейрохірургії
*Донецький національний медичний університет
м. Краматорськ, Україна*

Стрельченко О.С.

кандидат медичних наук, асистент кафедри неврології та
нейрохірургії,
*Донецький національний медичний університет
м. Краматорськ, Україна*

ОЦІНКА СТАНУ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ МЕШКАНЦІВ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ

Проведено вибірково обстеження, 105 умовно здорових осіб у віці 21- 65 років, які не мали клінічних проявів будь-яких

нервових розладів, які мешкають у містах Краматорськ і Маріуполь Донецької області.

Дослідження неврологічного стану полягало у визначенні стану черепних нервів, рефлексів, чутливості, у проведенні координаційних проб. [1,2]

Тонус вегетативної нервової системи (ВНС) оцінювали за допомогою шкали Вейна. Оцінку психоемоційного стану проводили за Госпітальною шкалою тривоги і депресії (HADS). [1,2].

В результаті проведеної роботи встановлено, що в усіх 105 осіб наявна легка органічна та функціональна неврологічна мікросимптоматика.

Результати визначення стану вегетативної нервової системи за анкетуванням за допомогою шкали Вейна показали, що у 48,3 % осіб з обстежених УЗО переважала симпатикотонія, у 20,0% – переважала ваготонія, а 36,2% – переважав змішаний тонус.

Симпатикотонія ВНС в осіб УЗО діагностована за такими основними характеристиками: сухість шкіри (4 %), зменшення потовиділення (10 %), похолодіння п'ястей (9 %), погана переносимість тепла (5 %), висока температурна реакція при інфекційних захворюваннях (21 %), схильність до схуднення (у 13 %), підвищена потреба у вживанні рідини (18%), підвищений апетит (20 %), зменшення слиновиділення (17 %), швидке насичення (4 %), атонічні запори (10 %), зниження уваги (8 %), короткий неспокійний сон (7 %).

При дослідженні психоемоційного стану, у 18,1% осіб переважно в осіб жіночої статі виявлена субклінічна тривога в діапазоні 8-10 балів, при верхній межі норми 7 балів. Відсутність вірогідно виражених симптомів зрушень психоемоційного стану виявлено у 24, 7 %. Їх показники при дослідженні не перевищували меж норми й знаходились в діапазоні 3-7 балів.

Проведені дослідження свідчать, що в всіх обстежених умовно здорових мешканців екокризових міст Маріуполь та Краматорськ Донецької області виявлено легку органічну та функціональну неврологічну мікросимптоматику, що потребує медичної корекції.

Список використаних джерел:

1. І.А. Григорова, Л.І. Соколова, Р.Д. Герасимчук та ін. — 3-є видання, 2020 С.18-78
2. Віничук С.М., Дубенко Є.Г. - Нервові хвороби, 2010 С.42-134,168-185

СЕКЦІЯ 11.

ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Халіляєва О.В.

аспірант відділу аналізу і прогнозування
міжнародної торгівлі,
*Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки
м. Київ, Україна*

Пузирьова П.В.

доцент кафедри смарт-економіки,
*Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна*

УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Основний зміст поняття «потенціал» полягає в інтегральному відображенні поточних та майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага, і таким чином, максимально задовольняти корпоративні та суспільні інтереси [1-3].

Зосереджуючись на вивченні системи управління потенціалом, необхідно підкреслити, що вона має відповідати таким основним критеріям, як гнучкість та адаптованість

економіки до змін у процесі макроекономічної глобалізації. З огляду на наукові концептуальні доробки в галузі національної та регіональної економіки для більш досконалого розуміння системи управління потенціалом зобразимо загальну модель функціонування системи управління потенціалом на макрорівні (рис. 1) [4-6]. На рис.1 охарактеризовано основні принципи управлінського процесу, які адаптовані до системи управління потенціалом національної економіки з визначенням додаткових принципів та діяльності.

Так, цикл управління потенціалом, відповідно до рис.1, проходить чотири стадії, які між собою взаємопов'язані і мають цілісну характеристику. Процеси які супроводжують систему забезпечують цілісне її функціонування, що відображається взаємодією кожного з цих елементів. Перша стадія циклу управління потенціалом, а саме планування потенціалу, забезпечується виконанням: моніторингу внутрішніх і зовнішніх можливостей, які об'єктивно чи суб'єктивно розкриваються в даному структурному елементі, що залежить від доступності чи закритості інформації; аналізом альтернатив, розробкою стратегії і тактики, що характеризує перспективи і напрямки подальшої діяльності закріплення і розвитку потенціалу, даний елемент є також спільним для другої стадії управління потенціалом; оцінкою стратегії й тактики з управління потенціалом, що формує основу для розвитку потенціалу в цілому [7-8].

Наступний етап циклу організація управління потенціалом передбачає виконання таких дій, як: проведення горизонтального розподілу завдань, що дає можливість для використання ефекту економії часу у забезпечені реалізації намічених цілей з максимальним використанням його потенціалу; встановлення співвідношення повноважень (результатів) і відповідальності за виконання чи невиконання

(неналежного виконання) поставленої задачі відповідно до поставлених зобов'язань, які формують цілісність у процесі організації виконання завдань з використання і формування потенціалу [9].

Рис. 1. Загальна модель функціонування системи управління потенціалом на макрорівні [6-9]

На стадії мотивації дотримуються основні принципи концепції мотиваційної політики в процесі якої моделюють поведінку та найвагоміший вплив щодо реалізації тих чи інших процесів, тому має місце виконання концепції «відчуття причетності до виконання процесу управління потенціалом», а також «індивідуальної соціокультурної оцінки результатів», що

дає зростання кадрового потенціалу, як наслідок сукупного потенціалу загалом. Також в процесі мотивації необхідним й важливим елементом є оцінка рівня задоволення за виконаними роботами, що дає уявлення про можливі зміни у перспективі. Останнім елементом процесу управління потенціалом виступає контролінг за виконанням й використанням потенціалу, який забезпечується виконанням двома суміжними елементами з першої і третьої стадії в реалізації процесу управління потенціалом, а також двома незалежними елементами, як: встановленням критеріїв і стандартів в оцінці виконання поставлених завдань й діагностиці відхилень від запланованих шляхів, стратегій, тактик розвитку, місій та цілей, які мали б бути досягнуті в результаті проведення чи реалізації чітко визначених і сформованих дій [10].

Отже, треба відзначити, що головна роль в процесі управління потенціалом належить глибокому розумінню того, що саме фактично впливає на об'єкт управління та під впливом яких факторів воно формується [11].

Список використаних джерел:

1. Бачевський Б. Є. Потенціал і розвиток підприємства: навч. посібн. / Б. Є. Бачевський, І. В. Заблудська, О. О. Решетняк. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 400 с.
2. Гавва В. Н. Потенціал підприємства: формування та оцінювання: навч. посіб. / В. Н. Гавва, Е. А. Божко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 224 с.
3. Гуляк Р. Е. Розробка методологічних принципів економічної діагностики та їх застосування при створенні механізму діагностики розвитку ресурсної компоненти економічного потенціалу міста / Р. Е. Гуляк // Економіка та держава. – 2011. – № 6. – С. 84–88.

4. Дьомін О. О. Методичні основи регулювання потенціалу економічного розвитку регіону: автореф. дис. ... канд. економ. наук: 08.02.03 / О. О. Дьомін; ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2004. – 17 с.

5. Ігнатівський П. Економічний потенціал і умови дієвості господарського механізму / П. Ігнатівський // Планове господарство. – 1980. – № 2. – С. 15–19.

6. Касьянова Н. В. Потенціал підприємства: формування та використання: підручник / Н. В. Касьянова, Д. В. Солоха, В. В. Морева, О. В. Белякова, О. Б. Балакай. – Донецьк: Вид-во Цифрова типографія, 2012. – 257 с.

7. Костенюк Ю. Б. Моделювання потенціалу підприємства для розробки стратегій управління / Ю. Б. Костенюк // Статистика України. – 2019. – № 4. – С. 21–27.

8. Краснокутська П. Е. Дефініція поняття "потенціал підприємства" в контексті розвитку мікроекономічної теорії / П. Е. Краснокутська // Вісник КНТЕУ. – 2008. – № 5. – С. 54–64.

9. Комарецька П. В. Фінансовий потенціал: його складові, фактори впливу та умови розвитку // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна "Еволюція наукових знань і сучасні проблеми економічної теорії": Економічна серія. – Вип. № 663, 2005. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – С. 144–148.

10. Комарецька П. В. Теоретичні підходи щодо сутності фінансового потенціалу / П. В. Комарецька // Вестник Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина. Национализация и приватизация: прошлое, настоящее, будущее. – 2003. – № 613, Серия экономическая. – С. 236–241.

11. Пузирьова П. В. Управління фінансовим потенціалом підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / П. В. Пузирьова. – К., 2009. – 20 с.

СЕКЦІЯ 12.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Трушкіна Н.В.

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу проблем регуляторної політики
і розвитку підприємництва,

*Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна*

ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА ЯК ПРІОРИТЕТ РОЗВИТКУ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЕСТОНІЇ

Стратегічною метою більшості країн ЄС є досягнення збалансованого сталого розвитку шляхом переходу до концепції зеленої економіки та впровадження інструментів державної екологічної політики. При цьому ключовим пріоритетом національних економік на даний час визнано трансформацію логістичних систем і транспортних мереж у контексті реалізації Європейського Зеленого Курсу [1-9]. Але, як показують результати дослідження, проведеного Оксфордським університетом та Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), лише 18% фінансових коштів, які призначено на відновлення економіки після пандемії, витрачається на «зелені», тобто екологічно чисті проекти.

Слід підкреслити, що на сучасному етапі стратегічними пріоритетами Естонії є модернізація промисловості, створення економіки з низькими вуглецевими викидами та охорона навколишнього природного середовища. Надходження Естонії з екологічних податків є одними із найбільших у ЄС (наприклад,

у 2017 р. вони становили 2,8% ВВП). Завдяки модернізації промисловості вдалося уникнути екологічної катастрофи, а саме скоротити промислові викиди парникових газів на 58% порівняно з 1990 р. і здійснити зелений перехід до функціонування національної енергетичної системи [10]. При цьому частка відновлюваних джерел енергії в кінцевому енергоспоживанні становить 30%, що значно вище за середній показник по Європі (18%). А до 2030 р. в Естонії прагнуть досягти показника у 50%. Варто наголосити, що визнанням успіху Естонії в екологізації логістичної діяльності є той факт, що кілька років поспіль Таллінн виходить у фінал престижного конкурсу на звання «зеленої» столиці Європи.

Разом з тим, незважаючи на позитивні моменти реалізації механізмів зеленої економіки, Естонія погіршила за 2016-2020 рр. свої позиції у рейтингу екологічної ефективності. Даний рейтинг складається Центром екологічної політики і права при Єльському університеті (Yale Center for Environmental Law and Policy). Індекс екологічної ефективності показує досягнення країни з точки зору стану екології та управління природними ресурсами на основі 22 показників у 10 категоріях, які відображають різні аспекти стану навколишнього природного середовища та життєздатності її екологічної системи, збереження біологічної різноманітності, протидію зміні клімату, стан здоров'я населення, практику економічної діяльності та ступінь її навантаження на довкілля, а також ефективність державної політики у галузі екології. Так, у 2020 р. Естонія посіла 30-е місце серед 180 країн світу (у 2016 р. – 8-е, у 2018 р. – 48-е). Хоча, порівняно з 1990 р., на сьогодні загальний викид парникових газів в Естонії і знизився на 54%, національна економіка країни, як і раніше, залишається однією з найбільш ресурсномістких у Європі: викиди парникових газів у розрахунку на 1 євро ВВП – у 2 рази вище, ніж у середньому по

ЄС. Слід зазначити, що майже у 2 рази збільшилася кількість утворених відходів (порівняно з 2000 р.). Загальний рівень вторинного використання відходів зріс у 3 рази (до 41%). Однак частка побутових відходів у загальному обсязі переробки в Естонії залишається однією з найнижчих у ЄС (28%).

Тому для вирішення екологічних проблем урядом Естонії розроблено й схвалено Національний план відновлення та сталого розвитку, основна мета якого полягає у сприянні економічному та соціальному розвитку країни після кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Цей план закладає основи для зеленої трансформації економіки в контексті Європейського Зеленого пакту.

Для реалізації даного Плану Єврокомісія виділить 970 млн євро із Фонду відновлення та зміцнення економіки. Згідно з планами естонського Уряду, приблизно 407,4 млн євро (це 42% загальної суми) планується витратити на впровадження проєктів, пов'язаних із «зеленим переходом». При цьому 200 млн євро із коштів Фонду планується інвестувати у «зелену революцію» підприємств через спеціальний «зелений фонд», впровадження інноваційних і ресурсозберігаючих зелених технологій, а також цілісної технології використання водню, збагачення біологічних ресурсів і вироблення навичок, необхідних для «зеленої» трансформації логістичної системи.

Таким чином, ситуація в Естонії з позицій підвищення ефективності управління «зеленими» ланцюгами постачань, логістичної системи і транспортної мережі вимагає кардинальних інституційних, правових, організаційно-економічних, інвестиційно-фінансових, цифрових, екологічних трансформаційних перетворень. У зв'язку з цим Уряд країни готує стратегічний документ «Естонія – 2035», складовою якої має бути Національний план організації мультимодальних перевезень і розвитку комбінованого транспорту. Головна мета даного плану має полягати у реалізації політики стимулювання та підтримки

переміщення продукції з використанням екологічних видів транспорту (залізничний, внутрішній водний і морський), а також досягнення більш гнучкої, стійкої та менш шкідливої економіки. План, який безпосередньо пов'язано з Комплексною національною транспортною стратегією, має включати комплекс конкретних заходів з розвитку комбінованих перевезень, що охоплюють організаційні та адміністративні питання, експлуатаційні питання та сервісну підтримку, удосконалення логістичної інфраструктури.

Реалізація Комплексної транспортної стратегії Естонії у рамках Транс'європейської транспортної політики сприятиме:

дієвому функціонуванню транспортного сектора через: зменшення негативного впливу транспорту на навколишнє середовище і клімат; інтеграцію національної логістичної системи в європейську; забезпечення високого рівня безпеки і збереження транспорту;

скоординованому функціонуванню транспортного сектора відповідно до соціально-економічного розвитку на національному та регіональному рівнях;

досягненню економічної ефективності за рахунок: зміцнення конкурентоспроможності естонської логістичної системи і транспортної мережі; створення належних інституційних умов для зростання обсягів вітчизняних, європейських і міжнародних перевезень; забезпечення чесної конкуренції між різними видами транспорту.

У подальших дослідженнях планується надати пропозиції щодо можливості застосування європейської практики з питань модернізації транспортної інфраструктури у сучасних умовах регіональної економіки України.

Список використаних джерел:

1. Trushkina N. Green logistics as a tool to improve the quality of life in conditions of globalization. *Contemporary Problems of Improve*

Living Standards in a Globalized World: Volume of Scientific Papers. Opole: Publishing House WSZiA, 2018. P. 147-152.

2. Трушкіна Н.В. Зелена логістика як концепція сталого розвитку транспортно-логістичної системи в Україні. *Детермінанти сталого розвитку економіки: монографія / під заг. ред. В.В. Храпкіної, В.А. Устименка; ІЕПД НАН України, НУ «Києво-Могилянська Академія», Комратський державний університет.* Київ: Інтерсервіс, 2019. С. 232-241.

3. Dźwigoł H., Kwilinski A., Trushkina N. Green Logistics as a Sustainable Development Concept of Logistics Systems in a Circular Economy. *Proceedings of the 37th International Business Information Management Association (IBIMA)*, 1-2 April 2021. Cordoba, Spain: IBIMA Publishing, 2021. P. 10862-10874.

4. Dzwigol H., Trushkina N., Kwilinski A. The Organizational and Economic Mechanism of Implementing the Concept of Green Logistics. *Virtual Economics*. 2021. Vol. 4. No. 2. P. 74-108. [https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.02\(3\)](https://doi.org/10.34021/ve.2021.04.02(3)).

5. Ляшенко В.І., Цвірко О.О., Трушкіна Н.В. Зелена трансформація транспортно-логістичної системи Причорноморського регіону в контексті Європейського Зеленого Курсу. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип.68. С. 64-76. <https://doi.org/10.32843/bses.68-10>.

6. Трушкіна Н.В. Циркулярна економіка: становлення концепції, еволюція розвитку, бар'єри, проблеми і перспективи. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1(40). С. 9-20. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).9-20](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).9-20).

7. Trushkina N., Krylova O., Serhieieva O. Green Investments as a Tool for Financial Support of the Regional Transport and Logistics System. *Green and Blue Economy on the Threshold of Digital Change: Textbook / Edited by I. Tatomyr, L. Kvasnii.* Praha: OKTAN PRINT s.r.o., 2021. P. 205-218.

8. Trushkina N., Prokopyshyn O. Circular economy as a new way of managing in the conditions of digital transformations. *Green,*

Blue & Digital Economy Journal. 2021. Vol. 2. No. 3. P. 64-71.
<https://doi.org/10.30525/2661-5169/2021-3-10>.

9. Трушкіна Н.В. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку транспортно-логістичної системи Київської області у контексті зеленої економіки. *Зелена економіка та низьковуглецевий розвиток: міжнародний та національний вимір*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10 грудня 2021 р.). Київ: Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління, 2021. С. 48-53.

10. Trushkina N., Pahlevanzade A., Pahlevanzade A., Maslennikov Ye. Conceptual provisions of the transformation of the national energy system of Ukraine in the context of the European Green Deal. *Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal*. 2021. Vol. 24. No. 4. P. 121-138.
<https://doi.org/10.33223/epj/144861>.

СЕКЦІЯ 13.

ПРОБЛЕМАТИКА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Пересічна С.М.

доцент кафедри готельно-ресторанного і туристичного
бізнесу,
*Київський національний університет
культури і мистецтв
м. Київ, Україна*

Собко А.Б.

доцент кафедри готельно-ресторанної
справи та туризму,
*Східноєвропейський університет
імені Рауфа Аблязова,
м. Черкаси, Україна*

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ БОРОШНЯНИХ КУЛІНАРНИХ ВИРОБІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ГЛЮКОРНУ

Проблеми сьогодення, які пов'язані з екологічною ситуацією в Україні, вимагають забезпечення населення високоякісними продуктами харчування із збалансованим хімічним складом, що сприятимуть профілактиці захворювань, подовженню життя, створенню умов для підвищення резистентності організму людини.

У сучасних умовах важливого значення набувають розробки технології борошняних кулінарних виробів

поліпшених споживчих властивостей, що передбачає підвищення харчової цінності, збагачення їх складу біологічно активними компонентами, покращання органолептичних показників якості. В зв'язку з цим, використання продуктів рослинного походження у виробництві борошняних кулінарних виробів є актуальною проблемою, якій присвячені роботи вчених: Черевко О.І., Пересічного М.І., Свідло К.В., Грищенко І.М. та ін. [1].

Підвищення харчової і біологічної цінності, розширення асортименту борошняних кулінарних виробів у підприємствах ресторанного господарства визначає актуальність даної роботи. Технологія виробництва з додаванням глюкорну з пророслої пшениці оптимізує білково-жировий склад борошняних кулінарних виробів, сприяє трансформації харчових речовин у засвоєвані форми і дозволяє отримати продукти з високим вмістом мінеральних речовин (кальцію, заліза, магнію, селену), вітамінів Е, С, групи В, незамінних амінокислот, поліненасичених жирних кислот, харчових волокон. Разом із тим, глюкорн ще недостатньо вивчено і він не знайшов широкого застосування у ресторанному господарстві, зокрема у виробництві борошняних виробів.

Дієтична добавка глюкорн (ТУ У 15.6-20608169.005-2002) – продукт переробки зародків пшениці. Технологія отримання добавки передбачає екстрагування зародків пшениці за допомогою харчового спирту «Екстра», відбирання зародкової олії і випаровування спирту під вакуумом. Отриманий продукт має пастоподібну консистенцію, коричневий колір, приємний запах і смак [2].

У дієтичній добавці сконцентровані необхідні організму людини речовини такі, як незамінні амінокислоти, мікроелементи та значна кількість вітамінів: токоферол, біотин, ніацин, вітаміни групи В та каротиноїди; флавоноїдні глюкозиди (0,74...0,92%); дисахариди (12,5...23,3%); мікроелементи (мкг/г):

калій – 30,0; залізо – 13,0; мідь – 0,6; кальцій – 3,4; алюміній – 3,0; натрій – 2,3; магній – 0,9; молібден – 0,1 [3].

Біологічно активні речовини, що входять до складу глюкорну є ферментоподібними сполуками, які використовуються організмом для синтезу власних ферментів або ж замінюють їх в метаболічних процесах.

У досліджуваних технологіях борошняного кулінарного виробу «Фокачча» пшеничне борошно частково заміняли (4%, 6%, 8%) на дієтичну добавку глюкорн. Контрольний зразок був виготовлений за класичною технологією згідно збірника рецептур борошняних кулінарних виробів [4].

За органолептичними та фізико-хімічними показниками раціональною виявилось додавання 6% глюкорну відносно загальної кількості пшеничного борошна. При заміні 4% та 8% відмічено значне погіршення органолептичних властивостей смаку та консистенції, а також пористості.

Таблиця 1

Фізико-хімічні показники якості «Фокачча з глюкорном»

Показник	Контроль	Дослід 1 (4% глюкорну)	Дослід 2 (6% глюкорну)	Дослід 3 (8% глюкорну)
Кислотність, град	1,7	2,0	2,2	2,4
Вологість, %	41,0	41,0	41,5	42,0
Пористість, %	68,0	72,0	74,0	70,0

Використання добавки глюкорн дозволяє отримати випечені вироби з більш високими показниками фізико-хімічних властивостей, порівняно з традиційними. Так, вологість дослідних виробів на 1,2... 1,6 % вища, ніж у контрольних зразках (табл. 1). Це пояснюється високою вологоутримуючою здатністю добавки. Підвищення вологості готових виробів веде до збільшення виходу виробу на 10 % відносно контрольних зразків.

Величина пористості виробів з дієтичною добавкою глюкорн також значно вища, ніж пористість контрольного зразка, а отже і питомий об'єм виробів із дієтичною добавкою перевищує цей показник контрольного зразка на 8,8%. Таким чином, використання дієтичної добавки глюкорн у кількості 6% до маси борошна для виготовлення борошняних кулінарних виробів дозволяє отримати вироби з високими органолептичними і фізико-хімічними показниками якості, що служить підставою рекомендувати добавку для розробки технології борошняних кулінарних виробів функціонального призначення.

Таблиця 2

Харчова цінність «Фокачча з глюкорном»

Найменування показників	Контроль		Дослід		Дослід / контроль, %
	Вміст	Забезпечення добової потреби, %	Вміст	Забезпечення добової потреби, %	
Жири, г	1,0	1	4,23	6	423,0
Вуглеводи, г	35,9	17	49,1	12	136,7
Білки, г	10,9	18	15,0	22	137,6
Харчові волокна, г	3,3	16	7,4	37	224,2
Мінеральні речовини					
Калій, мг	136,0	5	230,0	9	169,1
Кальцій, мг	23,0	2	103,0	10	447,8
Магній, мг	34,0	9	78,0	20	229,4
Фосфор, мг	89,0	11	228,0	28	256,1
Натрій, мг	443,0	34	420,0	32	94,8
Залізо, мг	2,0	11	2,5	14	125,0
Вітаміни					
Токоферол (Е), мг	1,30	9	0,37	2	28,4
Тиамін (В1), мг	0,16	11	0,28	19	175,0
Рибофлавін (В2), мг	0,06	3	0,13	7	216,6
Ніацин (РР), мг	1,60	8	4,04	20	252,5

Аналіз хімічного складу контрольного та дослідного зразка свідчить про значне підвищення вмісту ненасичених жирних кислот на 423%, білку – на 137,6%, харчових волокон – на 224,2%. Мінеральний склад готового виробу покращився за рахунок збільшення вмісту кальцію на 447,8%, магнію – на 229,4%, фосфору – на 256,1%, заліза – на 125%. Слід відзначити, що борошняний кулінарний виріб з глюкорном збагачено токоферолом на 28,4%, ніацином – на 252,5% та вітамінами групи В, а саме: тіаміном – на 175%, рибофлавіном – на 216,6%.

Резюмуючи вище викладене, виявлено, що за рахунок додавання глюкорну покращився вітамінний та мінеральний склад виробів, підвищився вміст білків, жирних кислот, клітковини.

Встановлено соціальний ефект від впровадження розробок у виробництво, який полягає у раціональному використанні харчового потенціалу запропонованої натуральної сировини, у розширенні асортименту борошняних кулінарних виробів, удосконаленні технології, підвищенні якості та харчової цінності борошняних кулінарних виробів, що сприяє збереженню та покращанню здоров'я людей.

Список використаних джерел:

1. Черевко, О.І., Пересічний, М.І., Пересічна, С.М., Свідло, К.В., Грищенко, І.М., Тюрікова, І.С....Ліфіренко, О.С. (2017). Інноваційні технології харчової продукції функціонального призначення [Монографія]. Харків: ХДУХТ.

2. ТУ У 15.6-20608169.005-2002. Дієтична добавка глюкорн.

3. Скурихин, И. С., & Тутульян, В. А. (Ред.). (2002). Химический состав пищевых продуктов: Справочник. Агропромиздат.

4. Итальянская фокачча – пшеничная лепёшка [Электронный ресурс]. 2022. Режим доступа: <https://italy4.me/cucina-italiana/focaccia.html>

СЕКЦІЯ 14.

ТУРИЗМ

Богатирьова Г.А.

доцент кафедри туризму та країнознавства,
*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського
м. Кривий Ріг, Україна*

Бурак Є.А.

здобувач спеціальності 242 «Туризм»
*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського
м. Кривий Ріг, Україна*

Коваленко Д.О.

здобувач спеціальності 242 «Туризм»
*Донецький національний університет економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського
м. Кривий Ріг, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО МУЗЕЮ

Сьогодні перед культурними інституціями стоять нові завдання щодо створення можливостей інтерактивного обміну, взаємодій і трансформацій. Вирішення цих завдань потребує

цифрової трансформації на основі впровадження сучасних інформаційних технологій, яка розглядається як зміни на основі впровадження цифрових технологій у різноманітні сфери взаємодії з людиною. Процес відбувається активно, адже вже 200 українських міст перейшли на цифрові платформи управління інфраструктурою та обслуговування громадян; 100% туристичних маршрутів, природних заповідників, об'єктів культури та історії, дозвілля та відпочинку покрито бездротовими мережами Wi-Fi тощо [6].

Проблеми цифрової трансформації (Digital transformation) сучасних музеїв та розробкою її можливих шляхів розвитку на основі інноваційних технологій вивчають вчені Н. Білан, Р. Гураль, К.І. Кобцев, І. Передерій, І. Шевцов та інші. Проблеми використання цифрових технологій у туристичній діяльності розглядали у своїх наукових працях дослідники Д.І. Басюк, В.Я. Брич, Н.В. Корж, С.В. Мельниченко, Т.І. Ткаченко, Г.І. Михайліченко та інші.

У центрі їх уваги стоять питання про зміну ролі музеїв, їх впливу на суспільство та створення ефективних способів взаємодії з аудиторією за допомогою цифрових засобів [1]; появи нового функціоналу сайтів, що дає змогу музеям розширювати спектр діяльності онлайн, а також підвищення інтерактивності у взаємодії з аудиторією [3].

Саме процес цифровізації дозволить забезпечити відвідувачів музею необхідною інформацією засобами цифрових засобів. Реалізувати зазначені процеси можливо шляхом створення віртуалізації музейного простору [5].

Останнім часом тисячі музеїв світу створили свої цифрові версії, більшість яких приєдналися до мережі Інтернет. Це могли бути рекламна Web-сторінка або Web-сайт в Інтернет будь якого музею; пошуковий музейний каталог в Інтернет; електронна брошура музею; віртуальна колекція у цифровому варіанті за

окремо взятим автором, напрямом, жанром мистецтва, 3D-сканування, віртуальної і доповненої реальності. 3D-копії та ін. На ринку мультимедійної продукції культурного характеру було представлено CDROM, DVD та інші версії провідним музеїв світу чи окремої частини фонду одного або декількох музеїв одразу.

Інтерактивні технології дозволяють зробити видимим те, що неможливо побачити неозброєним поглядом, імітувати будь-які ситуації, моделювати різні явища, інтенсифікують передачу інформації, значно розширюють ілюстративний матеріал, створюють позитивний емоційний фон, тобто мають велику інформативність, дозволяють проникнути в глибину досліджуваних явищ, забезпечують більшу наочність [1].

Важливим елементом цифрової трансформації музею є те, що новітні технологічні засоби дають право модернізувати прийоми показу екскурсії, доповнити текстову інформацію, наприклад, віртуальними брошурами та створити унікальні освітні заходи.

Нині, кожен вітчизняний музей, який прагне відповідати сьогоденним тенденціям, не має можливості цього дотримуватися через економічні причини в Україні. Незалежно від цього, першим кроком до втілення мети може стати розробка Web-сторінок з доданою тематичною інформацією, яка буде дещо нагадувати поняття «віртуальний музей».

Саме музей такого типу може послугувати другим кроком, тому що це він не лише дає уявлення про витвори мистецтва та зразки культурної спадщини, але й передбачає наявність справжнього віртуального туру. Допоміжними ресурсами можуть бути інтерактивні презентації та виставки або показ історичних об'єктів, використовуючи 3D-технології.

Таким чином, інформаційно-технологічні зміни диктують нові правила для організації музейного простору. Зокрема, серед опитаних респондентів щодо причин застосування нових технологій у 2020 році [7] називаються: прагнення залучити

більше відвідувачів онлайн (91%); відвідувачів на сайт (52%); з метою урізноманітнення аудиторії музею (52%). Важливо те, що лише 6% опитаних респондентів вказали, що їх організація не прагне використовувати нові технологічні інструменти найближчим часом,

Отже, реалізація процесів цифрової трансформації в музеї може бути імплементована через використання медіа технологій, створення презентаційних матеріалів, через на онлайн-платформи музею, створення 3D екскурсій музеєм тощо.

Сьогодні популярним напрямком стала оцифровка матеріалів для розміщення їх у вільному доступі в мережі Інтернет. На пришвидшення даного виду роботи була спрямована домовленість корпорації Google з Міністерством культури України, адже в 2017 році вони розпочали проект – віртуальний тур по музеях. Віртуальна екскурсія супроводжується голосовим супроводом, який розповідає на трьох мовах про культурне надбання України. Інший мистецький проект Google – Art Project, дозволив людині, що має доступ до інтернету, відвідати найбільші світові музеї онлайн. На даний момент у вільному доступі перебувають матеріали 17 музеїв із дев'яти країн, 385 виставкових залів [8].

Орієнтованість музеїв на цифрову представленість в інформаційному просторі посилилась в умовах пандемії Covid-19. Саме тому, важливо розвивати Digital-технології, щоб вміти компетентно взаємодіяти з зовнішнім і внутрішнім середовищем музею.

Список використаних джерел:

1. Банах В. М. Музейні інновації та інтерактивність у теорії та практиці музейної справи. *Historical and Cultural Studies*. 2016. Т. 3, № 1. С. 1–5.
2. Белікова М. В. Запровадження інноваційних технологій в музеях України // *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. № 43. С. 326–330.

3. Гаврілова Л. Г., Топольник Я. В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени // Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. № 61 (5). С. 1–14.

4. Орищук В. В. Напрями цифрового розвитку у сфері музейної справи // Вісник НАДУ. Серія «Державне управління». №2. 2021. С. 84–90.

5. Особливості розвитку ринку туристичних послуг України під впливом COVID-19 та карантинних обмежень: монографія [Електронний ресурс] / Г.О. Горіна, С.Р. Бабушко, Л.В. Безкоровайна, Г.А. Богатирьова та ін.; наук. ред. Г.О. Горіна. Кривий Ріг : Вид. ДонНУЕТ, 2021. 135 с.

6. Розгон О. В. Віртуальна версія музею як засіб впровадження цифрових технологій. Право та інноваційне суспільство. 2019. № 2 (13). С. 20–26

7. Museum innovation barometer. MUSEUM BOOSTER. 2021. URL: <https://museumbooster.com/wp-content/uploads/2021/08/Museum-Innovation-Barometer-2021.pdf> (дата звернення: 13.12.2021).

8. Google оцифрував українські музеї. URL: <https://cutt.ly/YYxFrZx>

СЕКЦІЯ 15.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Пушкар О.І.

викладач, кандидат економічних наук,
*Кременчуцький льотний коледж
Харківського національного
університету внутрішніх справ
м. Кременчук, Україна*

Бондаренко Л.Ф.

викладач, практик,
*Кременчуцький льотний коледж
Харківського національного
університету внутрішніх справ
м. Кременчук, Україна*

ЧЕТВЕРТА ПРОМИСЛОВА РЕВОЛЮЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВ

Світу добре відомі три промислові революції, які кардинально змінювали як технології, так і соціальні відносини у всіх сферах життя людей. Кардинальні зміни відбувалися як в економічних та технологічних сферах, так у соціальному та культурному середовищі.

Перша промислова революція відбулася завдяки винайденню та впровадженню у виробництво парових машин, що викликало підвищення продуктивності праці та, одночасно, звільнення великої кількості робітників, які почали боротьбу проти наслідків цього інноваційного процесу.

Початком другої промислової революції було створення конвеєрного виробництва на початку 20-го сторіччя у сполучених штатах Америки. Цей період має назву Технологічної революції, в результаті якої почалося масове використання електрики, електродвигунів, телефонного зв'язку та видобуток і використання нафти як джерела енергії.

Третя промислова революція відбулася в результаті автоматизації виробництва та появи нових технологій, однією з яких було створення та розповсюдження інформаційних технологій. Завдяки Інтернету були зроблені винаходи, які спонукали суттєві перетворення в технологіях та економіці усього світу, наслідком чого стала глобалізація.

Глобалізація призвела до того, що «економіка та робота не пов'язані з певним місцем» Тобто відбувається як переміщення виробництва між країнами, так і відносно вільне переміщення робочої сили. Однак негативним наслідком стало збільшення безробіття в багатьох країнах світу.

Важливою характеристикою Третьої промислової революції став пошук відновлюваних джерел енергії таких як сонячна, вітрова, геотермальна енергія та гідроенергетика. Використання атомної енергії дещо призупинилось внаслідок небезпечності використання та неможливості забезпечити безпеку захоронення відходів цієї енергетики..

Початком четвертої промислової революції вважають створення штучного інтелекту. Четверта промислова революція є логічним розвитком Третьої промислової революції у якій рушійною силою розвитку соціально-економічних систем стала

синергія. Однак відмінністю Четвертої промислової революції стало те, що об'єктами інтеграційних синергетичних процесів стають не тільки технічні системи, керовані людиною, але й кіберфізичні системи, що не потребують безпосередньої участі людини.

Чинниками, що впливають на швидкість переходу до Четвертої промислової революції є революційні відкриття та нововведення у цифровій та біологічній сферах. Клаус Шваб, засновник та президент Світового економічного форуму зазначив «Ми на краю технологічної революції, яка незабаром змінить наше життя, роботу та стосунки. З точки зору сфери, масштабу і складності, вона не нагадуватиме жодне явище, якого раніше зазнало людство»[2]. Тому запорукою розвитку для економіки на сучасних ринках є правильне сприйняття інноваційних технологій та використання цифрових трансформацій. Інтелектуальні технології дозволяють організаціям швидко знаходити ресурси даних як галузі, так і клієнтів та конкурентів на певному ринку Компанії, які використовують «хмарні» технології та прогнозне моделювання, можуть швидко прогнозувати тенденції ринкових перетворень та коригувати свою діяльність відповідно до нових викликів.

До таких викликів можна віднести стартапи, які використовують новітні технології, що сприяють революційним перетворенням ринків. Однак, необхідною умовою використання «хмарних» технологій є гнучкість та швидкість реагування, які для кожної фірми є різними залежно від масштабів ведення бізнесу та його складності.

У кожній сфері економіки та суспільних відносин присутні цифрові технології. Тому держави та фірми повинні адаптувати свою діяльність відповідно до цих викликів, щоб не втратити своїх конкурентних позицій. Цифрова трансформація дає шанс на

розвиток нових можливостей та, відповідно, зміцненню конкурентної позиції компаній та держав.

Першим замовником нових продуктів звичайно є ІТ- відділ, який здійснює аналіз можливих сценаріїв для різних продуктів, дає їх адекватну оцінку та прогнозує можливості компанії щодо реалізації розглянутих процесів та можливостей, інфраструктурних перетворень та доцільності використання інвестицій. Саме ІТ- відділ є основною ланкою у системі створення ланцюжка вартості компанії та дозволяє створювати її додаткову вартість.

Відомо, що держави, в яких органи влади надають увагу сучасному управлінському та промислового досвіду, організують навчання цьому досвіду власних підприємців, стають переможцями в конкурентній боротьбі на світових ринках. Особливо важливим це є в сучасних умовах промислової трансформації.

В Україні ІТ-галузь є третьою за темпами зростання в економіці країни, тому Україна має добрі передумови для того, щоб зайняти відповідне місце у сегменті, що пов'язаний з високими технологіями.

Україна має всі умови для того, аби у міжнародному поділі праці займати сегмент, пов'язаний з високими технологіями оскільки ІТ - галузь — третя за темпами зростання галузь в економіці країни. Але, проблемою є те, що ІТ - сектор існує дещо відокремлено від української промисловості та від бізнесу.

Проблемою є також те, що внаслідок Четвертої промислової революції буде ліквідована велика кількість професій, які зараз забезпечують робочі місця для населення країн. Але одночасно можуть бути створені нові робочі місця, завдяки появі нових професій. Процес цей, однак, є дуже капіталомістким та трудомістким, тому не всі країни мають достойні можливості для розвитку новітніх технологій. Ця проблема є характерною для більшості країн, що розвиваються, тому що вони частіше розв'язують поточні питання ліквідності активів та повернення

кредитних ресурсів. Одночасно мотивацією таких країн повинні бути стратегічні завдання інвестування в інноваційні процеси для стримання деградації та виходу на світові ринки в ролі повноцінних їх учасників. Ще одним варіантом входження на світові ринки є можливість створення «інноваційних офшорів на власній території, з тим щоб залучити іноземні інвестиції»

Список використаних джерел:

1. Мельник Л. Четверта промислова революція: передумови та зміст. Актуальні проблеми економіки. - №9(183), 2016, стор. 26-30/
2. Klaus Schwab. The Fourth Industrial Revolution. What It Means and How to Respond Foreign Affairs, 2015. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution..>
3. Кривда О. Четверта промислова революція та цифрові перетворення. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/201183>
4. Рябошлик В. Четверта промислова революція: небачені можливості і передбачувані виклики. – Економіст, №6, 2017, стор 1-14.

СЕКЦІЯ 16.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Веретинський А. І.

магістр права,
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна*

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ В ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ВЛАДНО-СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Державна служба асоціюється із компетентним, безстороннім, своєчасним та ефективним виконанням встановленого обсягу функцій державно-урядового значення, віднесених до юрисдикції державного службовця (далі — ДС).

В свою чергу, демократизація владно-суспільних відносин формує необхідність дотримання Основних законів держав — Конституцій. За таких умов, саме державна служба виступає посередником, що забезпечує соціально-правове функціонування урядових інституцій.

Досліджуючи феномен персоналії державного службовця у Канаді, В. Макдоннелл відмітила його незаперечну роль у підтриманні конституційного правопорядку. Мірила професійної доброчесності «виконавця державних гарантій» прямо залежать не лише від нормативно

прописаних правил Основного закону, але й від рівня політико-соціальної та правової культури окремої країни та її громадянського суспільства («ценз суспільно-політичного схвалення») [1].

Досліджуючи теорію розвитку державної служби у ЄС, доцільно звернути увагу на Принципи публічного управління для державної служби ЄС, опубліковані Європейським Омбудсманом у 2012 р. (Public service principles for the EU civil service, 2012). Документом передбачено п'ять «стовпів» державної служби країн-членів ЄС : реалізація обов'язку щодо ЄС та його громадян; послідовність; об'єктивність; взаємоповага; відкритість (гласність). Цим гарантується дотримання базових принципів європейської демократії, заснованої на «державному управлінні задля та для народу» [2].

Як відомо, із підписанням Угоди про асоціацію з ЄС від 21.03.2014 р. Україною було взято євроінтеграційний та євроатлантичний шляхи державного розвитку.

Роль державної служби в умовах вітчизняного державотворення, на думку М. Войтюк, відзначається соціальною важливістю та юридико-правовою непослідовністю водночас [3].

Так, визначення ролі ДС в Україні спрямовується та координується Основним законом — Конституцією України (далі — Основний закон та КУ) [4] та профільним нормативним актом — Законом України «Про державну службу» № 889 – VII від 10.12.2015 р. [5] (далі — Закон України № 889 – VII, ред. від 07.05.2022 р.).

Підставами для забезпечення ролі ДС як демократично-правового суверена є, зокрема, ст. 1 Основного закону (демократичність та соціально-правовий характер держави Україна), ст. 8 Основного закону (визнання та дія принципу

верховенства права), ст. 38 та 40 Основного закону (щодо презумпції вільного доступу громадян до державно-службових питань та опції вільного звернення до службовців державно-владних та місцево-самоврядних органів), ст. 55 Основного закону (гарантія захисту прав та свобод людини та опція відповідальності посадовців ОДВ / ОМС за неправомірні рішення, дії чи бездіяльність відносно громадян України) тощо [4].

Галузевим актом правотворчості — Законом України «Про державну службу» — встановлюється алгоритм реалізації принципів, організаційно-правових елементів державної служби в Україні на засадах публічності, соціальності, демократизму, ефективності та політичної неупередженості останньої. Зокрема, ст. 1 Закону презюмує обов'язок ДС щодо виконання професійних обов'язків із гарантією отримання зарплатні за рахунок коштів держбюджету. В свою чергу, у п. 1 ч.1 ст. 4 Закону передбачено ґрунтування діяльності ДС на засадах відповідності правовому верховенству, а ст. 8 Закону відносить до безпосередніх обов'язків ДС дотримання Основного закону та законів України [5].

Контраверсія державної служби в Україні пов'язана із технократизацією владно-урядового апарату («пострадянський політичний фактор»), що не дозволяє сформувати концепти «посадової відповідальності», рангової ефективності, професійної результативності ДС із відповідністю положенням КУ та Закону України № 889 – VII [3].

Враховуючи вищезазначене, лейтмотивом вітчизняного державного управління варто назвати «професіоналізацію держслужби». Окрім нормативних конотацій, урядово-управлінському апарату України потрібно розвивати галузеволідерські якості ДС : професійно-етичні вашингтони, фахові-

компетентні навички (шляхом проведення навчальних курсів, тренінгів, програм), нормативно-контрольна діяльність щодо підтримання всебічного розвитку професійних компетентностей ДС тощо.

Таким чином, роль ДС у якості демократизатора владно-суспільних відносин та реалізатора принципу правового верховенства розкривається крізь призму інституційно-доктринального та законодавчого розуміння. Доктрина встановлює окремі вимоги до ДС (приклад ЄС та Принципів публічного управління від 2012 р.), законодавство — рамкові формально-документаційні обов'язки ДС, від якості реалізації котрих залежить успішність взаємодії держслужби із громадськістю та виконання нею владно-представницьких функцій загалом. Водночас, нівелювання «проблем теоретичного усвідомлення» ролі, статусу та призначення ДС в Україні може здійснюватися завдяки фахово-тренінговим навчанням з «етики державного управління» та «детехнократизації» публічного управління державними справами.

Список використаних джерел :

1. MacDonnell, V. The civil servant`s role in the implementation of constitutional rights : Oxford University Press and New York University School of Law, 2015. — № 13 (2). — p. 383-406.
2. Public service principles for the EU civil service : European Ombudsman, 2012 // Режим доступу : <https://www.enisa.europa.eu/about-enisa/procedures-and-policies/public-service-principles-for-the-eu-civil-service>
3. Войтюк, М. Механізми підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі інституціоналізації соціальної сфери України : Інвестиції : практика та досвід, 2017. — № 20. — с. 87-89.

4. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. (ред. від 01.01.2020 р.) // Відомості Верховної Ради // Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Закон України «Про державну службу» № 889 – VII від 10.12.2015 р. (ред. від 07.05.2022 р.) // Відомості Верховної Ради // Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

*Матеріали XVIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2022 р., м. Тарту (Естонія), дистанційно)*

***Матеріали XVIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2022 р., Тарту (Естонія), дистанційно)***

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Підписано до друку 04 лютого 2022 р.
Формат 60х90/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2. Наклад 100 прим.

Видавець: Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» Свідоцтво серія ДК №4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.

Надруковано рекламним агентством
«GoToPrint» Адреса, Україна, Київська обл., м. Київ, вул. Льва Толстого, 63
e-mail: gotoprint@gmail.com